

**OSMANLI AİLE ARAŞTIRMALARI BAKIMINDAN TOKAT VE TARSUS
ŞER'İYYE SİCİLLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ
(1805–1845)**

Ahmet ERDOĞAN

**CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ
Tarihi Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Saim SAVAŞ

**SİVAS
Temmuz 2008**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Ahmet ERDOĞAN tarafından hazırlanan bu çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir

Başkan: Prof. Dr. Saim SAVAŞ

Üye: Prof. Dr. Hasan YÜKSEL

Üye: Doç Dr. Adnan GÜRBÜZ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../...

Prof. Dr. Zafer CİRHİNLİOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖZET

Elinizdeki araştırmanın ana kaynağı Ankara Milli Kütüphane arşivi'nde muhafaza edilen, araştırmacıların hizmetine açık Şer'iyye Sicilleridir. Osmanlı aile araştırmaları söz konusu olduğunda araştırmacıların başvuru kaynaklarından ilki, belki de birincisi şer'iyye sicilleri içerisindeki tereke kayıtlarıdır. Ölen kişilerin ardında bıraktıkları mal varlıklarının mirasçılara taksimi için tutulan tereke kayıtları; aslında, taksim vesikaları olmalarının yanı sıra farklı verilerde ihtiva ederler. Söz gelimi, ailenin ekonomik durumu, eş ve çocuk sayıları terekelerden elde edilebilecek verilerin en somutlarıdır.

“Osmanlı ailesi” denilen kavram Memalik-i Osmaniye denilen coğrafyanın tümünü kapsayıcı tek bir tanım mıdır yoksa coğrafi, dini, kültürel farklılıklara göre şekillenmiş, Osmanlı ailesi portresi çizilebilir mi? Sorularının yanıtları bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Osmanlı ailesinin, farklı coğrafyalarda ne gibi özellikler taşıdığını daha iyi anlamak amacıyla araştırmamızda iki şehir ele alındı. Birisi Kuzey Anadolu'da bir ticaret şehri olan Tokat, diğeri ise Güney Anadolu'da bir liman kenti olan Tarsus.

Osmanlı ailesi denen kavramı, dar kalıplar içerisine sığdırmak ve İmparatorluğun tüm kesimlerini kapsayıcı bir aile tanımında bulunmak, araştırma sonucuna göre doğru değildir. Osmanlı ailesi, ailenin sosyal çevresi, ekonomik durumu, ailenin sahip olduğu çocuk sayısı ve ailenin kaç bireyden müteşekkil olduğu mevzularına dair Tokat ve Tarsus'ta farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Devlet-i Ali Osmanî, yaklaşık yedi asır süresince, bünyesinde farklı din ve ırklardan mürekkep insanları bir arada yaşatmayı başarmıştır. Osmanlı; çok farklı renkleri kaynaştırıp yeni bir renk yaratmaktan ziyade, renklerin birlikte ahengini yakalamıştır. Farklılıkların ahengi aile kurumunda da gözlenebilmektedir.

ABSTRACT

The main source of the research you have is “Şer’iyye Records” which are kept available to the researchers in Ankara National Library Archive. When the main concern is the Ottoman Family researches, the early, maybe the first sources that researchers appeal are heritage chronicles in “Şer’iyye Records”. The heritage chronicles, which are kept to share the wealth of dead people to the inheritors, are in fact partition agreement and also they contain different data. For instance, economic status of family, the number of children and couples are the most concrete data which can be obtained from heritage chronicles.

Is the term “Ottoman Family” a mere definition which covers the whole geography which is called “The Ottoman Country” (Memalik-i Osmaniye)? Or is it possible to draw an Ottoman Family Portrait shaped by geographic, religious and cultural differences? The answers of these questions form the topic of this study. In our research, two towns are handled in order to get better understanding about what kind of features the Ottoman Family has in different geographies. One of them is Tokat, a commercial town in North Anatolia, and the other one is Tarsus, a coastal town in South Anatolia.

According to the result of study, it is not right to limit the term “Ottoman Family” to the narrow forms and it is also not right to use it as a family definition which covers the whole parts of the Empire. In Tokat and Tarsus, different results about the Ottoman Family, the social environment of the family, economic status, the number of children the family has and how many members the family contains are obtained.

The Ottoman Empire (Devlet-i Âlî Osmani) has succeeded to shelter different people from different religions and races together in itself. Instead of forming a new color by combining different colors, the Ottoman has seized the harmony of togetherness of different colors.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER.....	III
TABLO VE GRAFİK GÖSTERGESİ	VII
ÖNSÖZ.....	IX
 GİRİŞ.....	 1
A. YÖNTEM, AMAÇ, KAPSAM VE BELGELERİN ŞEKİL-İÇERİK BAKIMINDAN İRDELENMESİ.....	1
B. İKİ ŞEHRİN TARİHÇESİ.....	7
1. TOKAT	7
2. TARSUS.....	10
 BİRİNCİ BÖLÜM: TEREKELERİN DİLİ İLE TOKAT'TA AİLE.....	 13
I. GENEL OLARAK TEREKELER	13
A. Tereke Sahiplerinin Cinsiyet Durumları, Dini Durumları ve Adresleri ...	13
B. Meslek ve Unvanlar	18
C. Varisler	21
1. Bölüşüm ve Oranlar.....	21
2. Terekelerde Tespit Ettiğimiz Varisler ve Yakınlık Dereceleri.....	24
D. Vâsiler	
1. Vâsi Tayini Gereken Haller.....	26
2. Terekelerde Geçen Vâsiler ve Vâsilerin Yakınlık Derecesi.....	27
E. Tereke Miktarları	28
F. Menkuller	29
1. Giyecekler	29
2. Ev Eşyaları	33

3. Ziynet Eşyaları, Nakit Para Miktarı ve Altınlar	38
4. Kitaplar, Yazı Araç ve Gereçleri	39
5. Hayvan ve Hayvan Takımları.....	40
G. Gayrimenkuller	41
1. Osmanlı İnsanın Yaşam Alanı Ev	41
2. Bağ, Bahçe ve Arsa	42
3. Dükkân	43
H. Alacak ve Borçlar	44
I. Vergi, Harçlar ve Cenaze Masrafları	46
II. TEREKELERİN İŞİĞİNDA AİLE VE SOSYO-EKONOMİK YAPI	48
A. Aile	48
1. Eş ve Çocuk Sayıları	48
a. Çok Eşlilik Sorunu.....	48
b. Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumu	50
c. Osmanlı Ailesi Kaç Kişiden Müteşekkildi?	54
2. Mehir (Mehir-Mihr)	55
B. Sosyo-Ekonomik Durum	58
1. Tereke Sahiplerinin Mal Varlığı.....	58
a. Erkeklerin ve Kadınların Mal Varlığı.....	60
2. Borcu Mal Varlığından Fazla Olanlar	61
İKİNCİ BÖLÜM: TEREKELERİN DİLİ İLE TARSUS'TA AİLE.....	62
I. GENEL OLARAK TEREKELER	62
A. Tereke Sahiplerinin Cinsiyet Durumları, Dini Durumları ve Adresleri ...	62
B. Meslek ve Unvanlar	66
C. Varisler	71
1. Yakınlık Derecesine Göre Varisler	71
D. Vâsiler.....	73
1. Vâsilerin Yakınlık Derecesi	73

E. Tereke Miktarları	75
F. Menkuller	76
1. Giyecekler	76
2. Ev Eşyaları	80
3. Ziynet Eşyaları, Nakit Para Miktarı ve Altınlar	85
4. Kitaplar, Yazı Araç ve Gereçleri	87
5. Hayvan ve Hayvan Takımları.....	90
G. Gayrimenkuller	91
1. Osmanlı İnsanın Yaşam Alanı Ev	91
2. Bağ, Bahçe, Arsa ve Tarla	92
3. Dükkân	93
H. Alacak ve Borçlar	94
I. Vergi, Harçlar ve Cenaze Masrafları	98
II. TEREKELERİN IŞIĞINDA AİLE VE SOSYO-EKONOMİK YAPI	100
A. Aile	100
1. Eş ve Çocuk Sayıları	100
a. Çok Eşlilik Sorunu.....	100
b. Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumu	102
c. Osmanlı Ailesi Kaç Kişiden Müteşekkildi?	106
2. Mihir (Mehir-Mihr)	107
B. Sosyo-Ekonomik Durum	109
1. Tereke Sahiplerinin Mal Varlığı.....	109
a. Erkeklerin ve Kadınların Mal Varlığı.....	110
b. Bekârlar	112
2. Borcu Mal Varlığından Fazla Olanlar	113
3. Hiç Mal Varlığı Olmayanlar.....	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOKAT VE TARSUS ŞEHİRLERİNİN	
KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ.....	115
A. Toplam Değer Bazında Terekelerin Karşılaştırılması	115
B. Bir Mesleğe ve/veya Unvana Sahip Olanların Karşılaştırılması	120
C. Mal Varlıklarının Karşılaştırılması.....	124
1. Menkuller	124
2. Gayrimenkuller.....	129
3. Mehir (Mehir-Mihr) Miktarlarının Karşılaştırılması	133
D. Mirasçılar.....	134
E. Eş ve Çocuk Sayıları	136
1. Eş Sayıları.....	136
2. Çocuk Sayıları	137
3. Osmanlı Ailesi Kaç Kişiden Müteşekkildi?	139
F. Vergi ve Harçlar	140
SONUÇ	141
KAYNAKÇA	144
SÖZLÜK	151
EKLER	154
TABLO VE GRAFİKLER	155
1. TOKAT TABLO VE GRAFİKLERİ	155
2. TARSUS TABLO VE GRAFİKLERİ.....	181
BELGE ÖRNEKLERİ.....	212

TABLO VE GRAFİK GÖSTERGESİ

A. TABLOLAR

1. TOKAT TABLOLARI

TABLO I	Terekelerin Sayısal Dağılımı.....	156
TABLO II	Terekelerin Cinsiyete Göre Dağılımı	156
TABLO III	Toplam Tereke Miktarları	157
TABLO IV	Tereke Miktarları.....	158
TABLO V	Çocuk Sayıları	159
TABLO VI	Hane Başına Kaç Kişinin Düştüğü.....	160
TABLO VII	Varisler	161
TABLO VIII	Alacak-Borç.....	162
TABLO IX	Mehir Miktarları	163
TABLO X	Toplam Tereke Miktarının Mehir Miktarına Oranı...	163
TABLO XI	Gayrimenkuller.....	165
TABLO XII	Menkul-Gayrimenkul Miktarları	165
TABLO XIII	Meslek- Unvana Göre Terekeler	166
TABLO XIV	Giyim-Kuşam Eşyaları	167
TABLO XV	Ziynet Eşyaları	170
TABLO XVI	Ev Araç Gereçleri.....	171
TABLO XVII	Tokat'ta Tereke Sahipleri.....	175

2. TARSUS TABLOLARI

TABLO XVIII	Terekelerin Sayısal Dağılımı.....	182
TABLO XIX	Terekelerin Cinsiyete Göre Dağılımı	182
TABLO XX	Toplam Tereke Miktarları	183
TABLO XXI	Tereke Miktarları.....	184
TABLO XXII	Çocuk Sayıları	185
TABLO XXIII	Hane Başına Kaç Kişinin Düştüğü.....	186
TABLO XXIV	Varis ve Vâsiler	187
TABLO XXV	Alacak-Borç.....	188
TABLO XXVI	Mehir Miktarları	189
TABLO XXVII	Toplam Tereke Miktarının Mehir Miktarına Oranı...	190
TABLO XXVIII	Gayrimenkuller.....	191
TABLO XXIX	Menkul-Gayrimenkul Miktarları	191
TABLO XXX	Meslek-Unvana Göre Terekeler	192
TABLO XXXI	Giyim-Kuşam Eşyaları	193
TABLO XXXII	Ziynet Eşyaları ve Paralar	195
TABLO XXXIII	Ev Araç Gereçleri.....	196
TABLO XXXIV	Tarsus'ta Tereke Sahipleri.....	204

B. GRAFİKLER

1. TOKAT GRAFİKLERİ

GRAFİK I	Terekelerin Dine Göre Dağılımı.....	156
GRAFİK II	Terekelerin Cinsiyete Göre Dağılımı	156
GRAFİK III	Toplam Tereke Miktarları	157
GRAFİK IV	Toplam Tereke Miktarının Tereke Sayısına Oranı....	157
GRAFİK V	Tereke Miktarının Oranlara Göre Dağılımı.....	158
GRAFİK VI	Tereke Miktarının Oran-Yüzde'ye Göre Dağılımı....	158
GRAFİK VII	Müslim ve Gayrimüslimlerde Çocuk Sayıları.....	159
GRAFİK VIII	Ailelerin Sahip Olduğu Çocuk Sayıları.....	159
GRAFİK IX	Aileye Düşen Toplam Birey Sayısı	160
GRAFİK X	Aile Başına Düşen Birey Oranı	160
GRAFİK XI	Varisler	161
GRAFİK XII	Alacak-Borç Miktarları	162
GRAFİK XIII	Mehir Miktarları	163
GRAFİK XIV	Menkul-Gayrimenkul Miktarları	165

2. TARSUS GRAFİKLER

GRAFİK XV	Terekelerin Dine Göre Dağılımı.....	182
GRAFİK XVI	Terekelerin Cinsiyete Göre Dağılımı	182
GRAFİK XVII	Toplam Tereke Miktarları	183
GRAFİK XVIII	Toplam Tereke Miktarının Tereke Sayısına Oranı....	183
GRAFİK XIX	Tereke Miktarının Oranlara Göre Dağılımı.....	184
GRAFİK XX	Tereke Miktarının Oran-Yüzde'ye Göre Dağılımı....	184
GRAFİK XXI	Müslim ve Gayrimüslimlerde Çocuk Sayıları.....	185
GRAFİK XXII	Ailelerin Sahip Olduğu Çocuk Sayıları.....	185
GRAFİK XXIII	Aileye Düşen Toplam Birey Sayısı	186
GRAFİK XXIV	Aile Başına Düşen Birey Oranı	186
GRAFİK XXV	Varisler	187
GRAFİK XXVI	Alacak-Borç Miktarları	188
GRAFİK XXVII	Mehir Miktarları	189
GRAFİK XXVIII	Menkul-Gayrimenkul Miktarları	191

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyo-ekonomik hayatı-özellikle son dönemlerde-araştırmacıların ilgisini fazlasıyla celp etmektedir. Osmanlı'nın sosyo-ekonomik hayatı hakkında, araştırmacıların hizmetine sunulmuş, çok farklı ve çok çeşitli arşiv vesikaları mevcuttur. Bu çalışmada, Ankara Milli Kütüphane Eski Yazmalar Arşivi'nde muhafaza edilen Şer'iyye Sicilleri içerisinde dağınık ya da bir arada bulunan tereke kayıtlarından yararlanılmıştır.

Çalışmanın amacı, Osmanlı ailesinin farklı coğrafyalarda ne gibi özellikler taşıdığı konusuna ışık tutmaktır. Gayemiz, Osmanlı aile müessesine bir hudut tayin etmek değil, farklı coğrafyalardan örnekler sunarak konuyu daha anlaşılır kılmaktır. Eksikliklerin ve hataların olabileceğini kabulleniyor, siz değerli okuyucuların hoşgörüsüne sığınıyoruz. Zaman ve şartlar el verirse, eksiklikleri gidermek için azami gayreti göstereceğimin ve gereken emeği sarf edeceğimin sözünü veriyorum.

Son olarak, elinizdeki çalışmayı maddi anlamda destekleyen Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi, CÜBAP'a teşekkür ediyoruz. Ayrıca Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim müddetince benden emeğini ve desteğini esirgemeyen, bu çalışmanın her merhalesinde büyük emekleri olan tez danışmanım, kıymetli hocam, Sayın Prof. Dr. Saim SAVAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ahmet ERDOĞAN

Sivas 2008

GİRİŞ

A. YÖNTEM, AMAÇ, KAPSAM VE BELGELERİN ŞEKİL-İÇERİK YÖNÜNDEN İRDELENMESİ

İlk çağların ilkel toplumundan, günümüzün modern toplumuna varıncaya değin; Aile, toplumun nüvesini oluşturmuş sosyal bir kurumdur. Bir anlamda toplumun sıkıştırılmış, küçük bir modeli diyebileceğimiz aile ait olduğu toplumun benimsediği tüm öğeleri bünyesinde barındırır. Aile kurumu, içerisinde bulunduğu toplumu ayakta tutan, onu var eden etkenlerin başında gelir.

Çok köklü tarih birikimine sahip olan Türklerde; aile kurumunun kökenlerini, Orta Asya steplerinde aramak gerekir. Orta Asya Türk ailesinin¹ ilk yazılı kaynaklarını Orhun yazıtlarında tespit ediyoruz (Türkdoğan 1992: 37). Türklerde devlet düzeni ile aile düzeni arasında çok sıkı bir bağ vardı. Eski Türk kavimlerinde “Gök kubbe devletin, çadır ise ailenin örtüsü” idi (Donuk 1990: 287). Türk aile yapısı pederşahi (ataerkil-patriarkal) aile tipindedir.² İslamiyet öncesi Türk ailesi yapısal olarak geniş aile tipinde değil, çekirdek aile denilen, küçük aile şeklinde müteşekkildi (Güler 1992: 71; Donuk 1990: 297). Evlilik hususu genellikle dışardan evlenmeye (exogamy) dayanıyordu (Güler 1992: 70). Yani aralarında kan bağı bulunan kişilerin evlenmesi başka bir deyişle, akraba evlilikleri sık rastlanan bir olgu değildir.

Türk aile yapısında çok eşlilik (polygamy) umumiyetle gözlenen bir durum olmamakla birlikte, çocuk sahibi olunamaması gibi durumlarda, ilk eşin rızası gözetilerek, ikinci bir evlilik yapılabiliyordu. Gerek dışardan evlenme, gerekse

¹ Eski Türklerde “oguş” sözcüğü aile kavramını ifade etmek için kullanılıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güler 1992:69; Donuk 1990:296–297

² Tarih boyunca Türklerin ilişki içerisinde bulunduğu kavimlerden Çinlilerde, Hindularda ve Moğollarda ilk başlarda Anaerkil aile yapısı görülürken daha sonraları pederşahi aile yapısı bu kavimlerde etkin olmuştur; İranlılarda, Yunanlılarda, Romalılarda, Araplarda Patriarkal aile tipi görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Donuk 1990: 288–296; Özdemir 1990: 409–412

ailenin çekirdek aile modelinde olması, tek eşliliğin Eski Türklerde gözlemlenmesinin esas sebepleridir (Güler 1992: 70–72).³

Türkler, Talas savaşını müteakiben İslamiyet’le tanışmışlardır. İslamiyet bir din olduğu kadar, içtimai hayata dair de kurallar koyan bir sistemler bütünüdür. Türkler; İslamiyeti kabul etmeleriyle, bu yeni dinin sosyal hayatı düzenleyen kurallarına da adapte olma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmışlardır. Bunun sonucu olarak Türk aile yapısı, İslamiyetin koyduğu kurallara uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Ancak bu durum sadece uyum sağlama ile sınırlı kalmış, Türk ailesi, tek eşlilik, küçük aile modeli gibi temel niteliklerini korumayı başarmıştır (Türkdoğan 1992: 49 ve 52).

Osmanlı İmparatorluğu; Türklerin, İslam medeniyet dairesine duhulünden sonra kurmuş oldukları imparatorlukların sonuncusu, Türk- İslam medeniyetinin doruk noktasıdır. Devlet-i Ali Osmanî, yaklaşık yedi asır süresince, bünyesinde farklı din ve ırklardan mürekkep insanları bir arada yaşatmayı başarmıştır. Osmanlı; çok farklı renkleri kaynaştırıp yeni bir renk yaratmaktan ziyade, renklerin birlikte ahengini yakalamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun sosyo-ekonomik hayatı -özellikle son dönemlerde- araştırmacıların ilgisini fazlasıyla celp etmektedir. Osmanlı’nın sosyo-ekonomik hayatı hakkında, araştırmacıların hizmetine sunulmuş, çok farklı ve çok çeşitli arşiv vesikaları mevcuttur. Osmanlı ekonomisini çalışmasına konu edinen bir araştırmacı; Tahrir defterlerinden, Şer’iyye Sicillerine varıncaya değin çeşitli vesikalardan yararlanabilir. Aynı şekilde, Osmanlı içtimai hayatını konu edinen bir araştırmacının ilk başvuru kaynağı, içerisinde çok farklı belgeleri barındıran, Şer’iyye Sicilleri diğer bir deyişle Kadı Sicilleri olacaktır⁴. Şer’iyye Sicillerine, kadı mahkemesince kaydedilmiş belge çeşitlerinden ilk akla gelenler şunlardır: İlamlar,

³ Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Türkdoğan 1992: 46–47

⁴ Osmanlı sosyo-ekonomik hayatını konu edinen ve/veya şer’iyye sicillerindeki tereke kayıtlarından yola çıkarak Osmanlı ailesini ele alan çalışmalardan, ulaşabildiklerimiz kaynakça kısmında verilmiştir.

hüccetler, tezkereler, fermanlar, emirler, tereke ve muhalefat kayıtları, mahallelerin belirtildiği kayıtlar vesaire...⁵

Bu çalışmanın amacı; -Tokat ve Tarsus örneklerinden yola çıkılarak- Osmanlı Devleti'nde aile kurumunu, niteliksel ve niceliksel bakımdan irdelemektir. Osmanlı ailesinin; kaç bireyden oluştuğu, sahip olduğu eş ve çocuk sayıları, giyim kuşam eşyaları ve ev eşyaları, menkul ve gayrimenkuller başka bir ifade ile mal varlıkları, alacak borç ilişkisi, Müslüman ve gayrimüslimler arasındaki etkileşim, meslek grupları ve unvanlar gibi sosyal, ekonomik ve kültürel unsurlar bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Elinizdeki çalışmanın ana kaynağı, Ankara Milli Kütüphane eski yazmalar arşivinde muhafaza edilen şer'iyye sicilleri içerisinde, dağınık ya da toplu halde bulunan tereke (muhalefat veya kassam defterleri)⁶ kayıtlarıdır.

Muntazam tutulmuş tereke kayıtlarında; vefat eden şahsın adı, mensubu olduğu din, unvanı ve/veya mesleği, ikamet ettiği mahallenin ya da köyün adı -eğer başka şehirden gelmiş ise geldiği yer-, eş ve çocuklarının adları, çocukların büyük (kebir) ya da küçük (sağır) olup olmadığı gibi niceliksel ayrıntılara ulaşmak mümkündür. Ayrıca; müteveffanın sahip olduğu eşyalar ve gayri menkuller, alacakları ve borçları, alacaklı olduğu kişiler ya da borçlu olduğu kişiler isimleri belirtilerek, kaydedilmiştir. Bütün bunlara ilaveten; Mahkemenin, terekenin kaydı esnasında almış olduğu vergi ve harçlar, varislerin paylarına düşen tereke miktarı gibi çok ayrıntılı bilgilere de ulaşmak mümkündür.

İlber Ortaylı, Osmanlı Toplumunda Aile adlı eserinde (2006: 2): “Osmanlı aile yaşamında farklılıklar dini olmaktan çok bölgeseldir, hatta etnik olmaktan çok

⁵ Şer'iyye sicilleri ve sicillerde geçen belgeler hakkında daha fazla bilgi için: Akgündüz 2002: 54–67; Faroqi 2003: 55–57

⁶ Lügatte Tereke: Arapça bir kelime olup terk etmek bırakmak anlamlarındaki fiilden türeyen bir isim (Güler 2002: 34), ölen bir kimsenin bıraktığı şey, nesne (Devellioğlu 2002: 1084); Muhalefat: tereke ile aynı anlamı ihtiva eder. Bkz Devellioğlu (2002: 667); Kassam: varisler, mirasçılar arasında mirası taksim eden veya küçüklerin haklarını koruyan şeriat memuru, kısım kısım ayıran, kısım kısım veren (Devellioğlu 2002: 494) anlamlarına gelmektedir.

coğrafidir. Tarihi ve kültürel doku; İmparatorluğun her dinden halklarını aile yaşamları, adetleri ile birbirine benzeştiriyordu” demektir.

Yukarıda da zikredildiği gibi bu çalışmada, Tokat ve Tarsus şehirleri özelinde, Osmanlı ailesi, Osmanlı ailesinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yaşamı; şer’iyye sicillerindeki, tereke kayıtları ışığında incelenecektir. “Osmanlı aile kurumu ve sosyo-ekonomik yaşamı; devletin hâkim olduğu coğrafi sahanın, farklı bölgelerinde ne gibi özelliklere sahipti? İlber Ortaylı’nın da belirttiği gibi aile yaşamındaki farklılıklar coğrafi ayrıma mı dayanıyordu?” soruları Tokat ve Tarsus şehirlerinin, araştırmaya konu olmasının nedenleridir. Tokat, Kuzey Anadolu’da, kuzey ticaret yolunun üzerinde bir ticaret şehri; Tarsus ise, Güney Anadolu’da denize kıyısı olan bir liman kentidir. Anadolu’nun iki farklı coğrafyasından, kuzeyi ve güneyinden seçilen bu iki şehir, farklı bölgelerdeki, Osmanlı ailesi ve sosyo-ekonomik hayatı hakkında sağlıklı çıkarımlar yapılmasını olanaklı kılmıştır.

Elinizdeki araştırmada, Tokat şer’iyye sicillerinden; 9 no’lu defterden 33, 10 no’lu defterden 29, 11 no’lu defterden 20 adet olmak üzere toplam 82 tereke kaydı, Tarsus şer’iyye sicillerinden ise 289 no’lu defterden, toplam 100 adet tereke kaydı⁷, incelemeye tabi tutulmuştur. Değerlendirilen toplam belge sayısı 182’dir.

Çalışmanın tarihsel sınırı Miladi 1805–1845 yılları arasındır. Tarihsel sınır belirlenirken, Tokat ve Tarsus şer’iyye sicillerinin zaman açısından karşılıklı uyumuna bakılmış, tarihsel aralıkları birbirine en yakın olan defterlerden her iki şehir için belgeler seçilmiştir. Bununla birlikte tarihsel uyumun sağlandığı bazı defterlerde tereke kaydının az miktarda olması, çalışmada kullanılan şer’iyye sicil defterlerinde ise toplam 182 tereke kaydı gibi tatmin edici bir rakama ulaşılmış olması da, zaman aralığı olarak 1805–1845 yıllarının belirlenmesinde etkili olan bir diğer sebeptir.

Tokat ve Tarsus şer’iyye sicillerinden elde ettiğimiz tereke kayıtları, günümüz Türkçesine çevrilirken bazı güçlüklerle karşılaşıldı. Bilhassa,

⁷ İncelemeye konu olan Tokat terekelerinin ayrıntılı listesi için **Tablo XVII**’ ye; Tarsus terekelerinin ayrıntılı listesi içinse **Tablo XXXIV**’ e bakılabilir.

araştırmamızda kullandığımız 289 no’lu Tarsus şer’iyye sicilinde, sayfaların birleştiği yerlerin birbirine çok yakın olması, satır sonlarına gelen kelimelerin okunamamasına yol açtı. Bu sorun bizden kaynaklanmadığı için transkripsiyon işleminde kesik çıkan satır sonlarını belirtmekle yetindik. Tokat şer’iyye sicillerinde her sayfaya numaralar verilmiştir. Bizler de transkripsiyon işlemi esnasında bu sayfa numaralarını baz aldık. 289 no’lu Tarsus sicilinde ise her belgeye numara verildiğini tespit ettik. Tokat sicillerinin üst satırındaki sayfa numaraları, Tarsus sicillerinde ise belgelerin hemen üstüne konmuş numaralar, günümüz Türkçesine çevirme işlemi esnasında dikkate alınmıştır. Belgelerin transkripsiyonu esnasında kelimelerin aslına sadık kalmaya azami gayret gösterilmiştir. Ayn (ع) harfi (‘) işareti ile gösterilmiştir. Okunamayan yerlerde (--) işareti kullanılmıştır. Okuyabildiğimiz, ancak sözlükte karşılığını bulamadığımız kelimelerin yanına soru işareti (?) konulmuştur. Tarsus terekelerinde, sayfa yapısından dolayı kesik çıkan yerlere (kesik çıkmış) ifadesi koyulmuştur. Bununla birlikte, kesik olan yerlerde, cümlelerin gelişine göre tahmin ettiğimiz kelimeleri parantez içerisinde yazmış bulunmaktayız. Örneğin, “... ‘*alâ tariki’t-ticaret muki(m iken) bundan akdem...*” gibi (Tarsus Şer’iyye Sicili 289/121 no’lu belge).

Tokat ve Tarsus terekelerinin, sicil defterlerine kayıt edilmesinde bazı benzerliklerin ve farklılıkların bulunduğunu tespit etmiş bulunmaktayız. Örneğin; Tarsus terekeleri, şer’iyye siciline kaydı esnasında, şahit gösterilerek kayda geçirilmiştir. Çalışmada kullanılan 9, 10 ve 11 numaralı Tokat şer’iyye sicillerindeki tereke kayıtlarında ise böyle bir uygulamaya rastlanılmamıştır. Tarsus’ta, Müslüman terekelerinde, ölen kişi için Allahın emri ile vefat etti anlamında “bi-emri’llahi te’ala fevt olan/vefat iden” nitelemesi kullanılmıştır. Tokat şer’iyye sicillerindeki Müslüman terekelerinde ise; sadece “fevt olan/vefat iden” kelimelerinin kullanılmış olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Başka bir örnek: Tokat gayri Müslim terekelerinin -vefat eden kişinin terekasından düşülen vergi ve harçların belirtildiği- ihracat kısmında ölenin defin edilmesi için harcanan masrafin “lâşesine masraf” şeklinde kaydedilmiş olduğu, Tarsus’ta ise böyle bir nitelemeden ziyade, Müslümanlar için kullanılan “teçhiz ve tekfin” ifadesinin kullanılmış olduğu

saptanmıştır.⁸ Bütün bunlar göstermektedir ki terekelerin kaydında, genel hatları ile bir benzerlik söz konusu olmakla birlikte, içeriğindeki ifadeler yörelere göre farklılık arz edebilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümü Tokat örneğinde, Osmanlı ailesine ve sosyo ekonomik, sosyo-kültürel yaşamına ayrılmıştır. İkinci bölümde ise Tarsus'ta aile ve sosyo ekonomik yaşam ele alınacaktır. Üçüncü bölümde Tokat ve Tarsus şehir hayatında Osmanlı ailesinin ve sosyo ekonomik yaşantısının benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilecektir. Terekelerden çıkardığımız veriler ışığında hazırlanan tablolara ve grafiklere çalışmanın sonunda yer verilmiştir. Bunun dışında, hem Tokat hem de Tarsus terekelerinde adı geçen yöresel eşya, araç ve gereçlerin anlamları çalışmanın sonundaki sözlük kısmında verilmiştir.

Bünyesinde birçok milleti, pek çok dini ve mezhebi barındıran bir İmparatorluğun sosyal kurumlarından Osmanlı ailesini irdelemeye çalıştığımız zaman zarfında; amacımız, Osmanlı aile müessesesine bir hudut tayin etmek değil, farklı coğrafyalardan örnekler sunarak konuyu daha anlaşılır kılmaktır.

Ne dünün yaşam koşullarında ne de günümüzde, ailenin sadece bireyler ve çocuklardan müteşekkil olduğunu söylememiz mümkün değildir. Yaşanılan coğrafya, giyim tarzı, akrabalar, toplumsal ilişkiler, sahip olunan mallar ve mülkler hepsi aileyi birinci dereceden etkileyen, ona şekil veren makul sebeplerdir.

B. İKİ ŞEHRİN TARİHÇESİ

1. TOKAT⁹

⁸ Bu çalışmada kullanılan Tokat şer'iyye sicillerindeki tereke kayıtlarının sayfa numaraları **Tablo XVII** 'de, Tarsus 289 no'lu şer'iyye sicilindeki tereke kayıtlarının belge numaraları **Tablo XXXIV** 'te verilmiş olup karşılaştırma için bakılabilir.

⁹ Burada sadece Tokat'ın kısa bir tarihçesi ele alınmış olup, ayrıntılı bilgi için Tayyip Gökbilgin'in kaleme almış olduğu, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisinin "Tokat" maddesine bakılabilir.

Tokat¹⁰, coğrafi olarak, Karadeniz bölgesinin Orta Karadeniz Bölümü'nün iç kesiminde, 35° 27' ve 37° 39' doğu boylamları ile 39° 52' ve 40° 55' kuzey enlemleri arasında yer almakta olup (Beşirli 2005:7);bugün, Türkiye'nin seksen bir vilayetinden biridir.

Tokat, Orta Anadolu'da İran, Rusya ve Kızıldeniz'i birbirine bağlayan geçiş yolları, bir başka ifade ile kervan güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Doğu Anadolu'dan gelen bir kol, Amasya üzerinden Samsun'a ulaşır. Kara yolunun bir başka kolu, Anadolu boyunca uzanarak İzmir'e ulaşır. Tokat, hem doğu ile batı arasındaki bir geçiş güzergâhı olması, hem de Karadeniz limanlarının Anadolu'ya ve dolayısıyla Akdeniz'e açıldığı en elverişli konumda bulunması hasebiyle tarih boyunca birçok devletin ilgisini çekmiştir. Coğrafi konumu, Tokat'ın bir ticaret şehri olmasındaki en önemli etkidir (Akın 2004: 32; Abacı 1994: 67–68).

Eski Tunç çağı (M.Ö 3000–1950) devrine ait Tokat'ta bulunan 30 kadar höyük (tokatturizm.gov.tr: 20); şehrin geçmişinin çok eskilere dayandığının ve Anadolu'nun önemli yerleşim birimlerinden biri olduğunun göstergesidir. M.Ö 1750–1200 yılları arası Tokat ve havalisine Hititler egemen olmuşlardır (tokatturizm.gov.tr: 21; tokattso.org.tr). Hititlerin Anadolu'daki egemenliklerine, bir Balkan kavmi olan Frigler son vermişlerdir. Friglerin, M.Ö 750–300 yılları arası Anadolu'da süren hâkimiyeti Pers istilası ile son bulmuştur. Böylelikle Tokat, Perslerin hâkimiyeti altına girmiştir. (tokatturizm.gov.tr: 21–22; tokattso.org.tr).

¹⁰ Tokat adının nereden geldiğine dair çeşitli rivayetler mevcuttur. Tokat'ın Togayıt Türkleri tarafından kurulduğu, Tok-kat (Beşirli 2005: 7) ya da Toh-kat (Abacı 1994: 63; Gökbilgin 1974: 402) şeklinde surlu- surları olan- şehir, Tok-at, besili at (Beşirli 2005: 7) anlamına geldiği gibi çeşitli tezler mevcuttur. Paul Wittek'e göre Bizans şehri olan Dokeia, Tokat şehridir. (Beşirli 2005: 7) Başka bir varsayım ise Bizans İmparatoru Théodore'un annesi Evdokia'nın yanlış telaffuzu olan Evtochia'dan geldiği yönündedir (Abacı 1994: 63). Şehir farklı dönemlerde farklı adlarla anıla gelmiştir. Antik Çağ'da Komana adı verilen şehre; Bizanslılar Evdoksia, Dokia, Araplar Dokat, İranlılar Kâh-cun, Selçuklular Daru'n-nusret, Moğollar Sobaru demişlerdir. Yıldırım Bayezid dönemine kadar, Osmanlılar şehre Daru'n- nasr derken, daha sonraki Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet Türkiye'sinde ise Tokat adı verilmiştir. (tokattso.org.tr; tokat il yıllığı 1998) Ayıca Ermeniler, bugünkü telaffuza çok yakın olarak, Tohat demişlerdir (Gökbilgin 1974: 402).

M.Ö 333'te Makedonya Kralı Büyük İskender, Pers Kralı Daara'yı (tokatturizm.gov.tr: 23) mağlup etmesi ile Anadolu'da yaklaşık 300 yıl sürecek olan Helenistik dönem başlar (tokattso.org.tr).

Tokat'ın, Roma İmparatorluğu egemenliği altına girmesi M.Ö 34 yılındadır (Abacı 1994: 63; Akın 2004: 32–33)¹¹. Roma İmparatorluğu'nun M.S IV. Yüzyılda ikiye ayrılmasından sonra Bizans hâkimiyeti başlar. Bizans döneminde Tokat, Niksar'la birlikte Pontika Kapadokya'sının piskoposluk merkezi olmuştur. (Akın 2004: 33; tokattso.org.tr)

Bizans-İran savaşları esnasında olumsuz yönde etkilenen Tokat, Bizans İmparatoru Herakliyus zamanında İslam akınlarına maruz kalmıştır(Akın 2004: 33; Gökbilgin 1974: 402). İslam akınları sonucu Tokat, 712 yılında, Emir Mesleme komutasındaki Araplarca ele geçirilmiştir (Abacı 1994: 64).

Tokat'ın, Türklerin hâkimiyet sahasına girmesi 1071 Malazgirt Savaşını müteakibendir.¹² Tokat'ın fethine, Sultan Alparslan tarafından Emir Danişmend'in memur edildiğine dair rivayetlerin yanında, Tokat ve havalisinin, Emir Tutak ve Emir Artuk tarafından fethedilmiş olduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır (Gökbilgin 1974: 402). Kısa süre Danişmendli'lerin kontrolünde kalan şehir, daha sonra Anadolu Selçukluları'nın eline geçmiştir (Abacı 1994: 64). Köseadağ Savaşı'nda Anadolu Selçuklularını mağlup eden İlhanlılar, Tokat şehrinin yeni hâkimi durumuna yükseldiler. Bölgeye, 1327 yılında, atanan son İlhanlı yöneticisi Alâeddin Ertana (Eretna), 1335 yılında bağımsızlığını ilan ederek kendi adını taşıyan bir beylik kurdu (Abacı 1994: 64; tokatturizm.gov.tr: 28). 1340 yılında Alâeddin Eretna'nın ölümü ile bölgede karışıklıklar baş gösterdi. (Abacı 1994: 65; tokatturizm.gov.tr) Alâeddin Ertana'nın oğlu Alâeddin Ali'nin veziri olan Kadı

¹¹ Tokat'ın Roma İmparatorluğu hâkimiyetine girmesi ile ilgili bir başka teze göre: Şehir, M.Ö 47 yılında Roma egemenliğine geçmiştir. Bu tarihte Sezar orduları ile Zile'ye gelir, uzun süren bir savaşın sonunda Pontus Kralı II. Pharnakes'i yener. Geldim, gördüm, yendim (Veni-vidi-vici) sözünü bu savaşın sonrasında eder. (tokattso. org.tr)

¹² Malazgirt'te mağlup olan Bizans İmparatoru Romanos Diogenis, hem savaşı hem tahtını kaybetmiş; savaşın akabinde, Bizans tahtına oturan Dukas'ın emri ile Diogenis Tokat kalesine hapsedilmiştir. Bkz. Tokatturizm.gov.tr: 25

Burhaneddin; çıkan bu karışıklıklardan yararlanarak, 1381 yılında bölgeye hâkim oldu (Akın 2004: 33; tokatturizm.gov.tr: 27) ve kendi adıyla anılacak olan beyliğini kurdu.

Kadı Burhaneddin'in yönetiminden memnun olmayan halk; Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'e başvurarak bölgeyi Osmanlı topraklarına katmasını talep eder. Bunun üzerine Yıldırım Bayezid, 1392 yılında¹³ Tokat ve havalisini zapt etmiş, Kadı Burhaneddin Beyliği'ne de son vermiştir (Akın 2004: 33; tokatturizm.gov.tr)¹⁴. Osmanlılar 525 yıl Tokat'ta egemen güç olmuşlardır. (tokatturizm.gov.tr: 27)

1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Amasya ve çevresi Çelebi Mehmed'in idare merkezi oldu. Fatih Sultan Mehmed ve Yavuz Sultan Selim doğu seferleri esnasında, IV. Murad ise Revan Seferi dönüşünde Tokat'ta konaklamışlardır (Beşirli 2005: 9–10).

Akkoyunlular ve Osmanlılar arasındaki mücadeleler sırasında Tokat yağma ve yıkıma uğramıştır (Akın 2004: 33; Abacı 1994: 66). Ayrıca Osmanlı-Safevi çekişmesi, Celali ve Suhte isyanları da Tokat'ta büyük yıkımlara neden olmuştur (Abacı 1994: 66).

XVIII. ve XIX. Yüzyılda Tokat'a Bozok sancağı mutasarrıfı Cabbarzade Süleyman Bey ve oğulları hâkim olmuşlardır(Beşirli 2005: 10).¹⁵

¹³ Tokat'ın Osmanlı egemenliğine geçişi konusunda çeşitli tarihler belirtilmiştir. İbn-i Hacer 1396, Nişancı 1392, Nuhbetü't-tevarih Ve'l-ahbar ve Mevlana İdris 1391, Şerafettin Ali ve İbn-i Sehne 1395 olarak yazmışlardır (Tokatturizm.gov.tr: 28).

¹⁴ Tokat'ın Osmanlı hâkimiyetine girişi üzerine Hacı Bektaşî Veli'nin bir kehaneti rivayet olunur. Şöyle ki; “ Horasan'dan gelen Hacı Bektaşî Tokat kalesinin yeniden kâfirler tarafından zapt olunduğunu görür ve sümbüllü denen yerde oturarak: “İnşallah yakında Yıldırım gibi bir er çıkıp Tokat'ı fetheder” der. Bu kehaneti Yıldırım Bayezid gerçeğe dönüştürür”(tokattso.org.tr).

¹⁵ Bir başka mülâhaza'ya göre 18.yüzyılın ortalarından 19. yılın başlarına kadar Tokat'a Çapanoğulları hâkimdirler (Abacı 1994: 66).

XIX. Yüzyılda artan toprak kayıpları sonucu Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan, Balkan ve Kafkas göçmenlerinin bir kısmı Tokat'a yerleştirilmiştir. Bu olay şehrin, sosyal yapısında değişimlere yol açmıştır (Akın 2004: 34).

2. TARSUS¹⁶

Tarsus¹⁷, Adana ovasının güneybatısında, deniz seviyesinden 23–24 metre yükseklikte ve Mersin'i Adana'ya bağlayan kara ve demir yolları üzerinde yer almaktadır (Düzgün 2007: 13).

Gözlü kule Höyüğü'nde yapılan kazılar, Tarsus'ta ilk yerleşimin Neolitik devirde başladığını ve Orta Tunç Çağı'na kadar kesintisiz devam ettiğini ortaya çıkarmıştır (Tarsus.bel.tr; wikipedia.org) Tarsus şehrinin kimler tarafından kurulduğuna dair çeşitli görüşler vardır. Bunlardan en yaygın olanı, şehri Asur Kralı Sardanapal'ın kurduğudur (Poş 2003: 2–3; Ulutaş 2006: 23; Düzgün 2007: 14; Tarsus.bel.tr; Tarsus.gov.tr). Bir diğer görüşe göre Tarsus'u imar edenler Fenikelilerdir (Poş 2003: 3; Ulutaş 2006: 23).

Asurlular M.Ö 1976'da Tarsus ve havalisini ele geçirirler. Üç yüz yıl süren Asur egemenliği M.Ö 1500'de, Hititlerin bölgeyi egemenlikleri altına almalarıyla son bulur (Poş 2003: 4). Daha sonraki dönemde şehir, belli dönemlerde, Hititler,

¹⁶ Bu kısımda sadece Tarsus'un kısa bir tarihçesi ele alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için Besim Darkot'un kaleme aldığı, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisinin "Tarsus" maddesine bakılabilir.

¹⁷ Tarsus Anadolu'nun en eski beldelerinden birisi olup, eskiden beri kurulduğu mevkii ve adı değişmeden günümüze kadar gelen bir şehir olmuştur (Darkot 1974: 18). Etimolojik açıdan, Tarsus adının nereden geldiğine dair çeşitli tezler mevcuttur. Yakût el-Hamevî Mu'cemü'l-Buldân adlı eserinin Tarsus maddesinde; "Tarsus kelimesi, Rum kökenli bir kelimedir. Asıl söylenişi Terasus'tur. Nuh peygamberin torunu Terasus'a izafeten bu isim verilmiştir" demektedir (Poş 2003: 1) Âdem'in oğlu Şit tarafından şehrin kurulmuş olduğu ve kabrinin de burada bulunduğu dair görüşlerde mevcuttur (Darkot 1974: 18). Bir başka tez; Tarsus şehrini, Kilikya'nın eski ilahı ve dönemin hükümdarı Tarkon'un kurmuş olabileceğine dayanır. Tarkon veyahut Tarhund, Asurca "Tarzi", Aramice "Tarz", Yunanca "Taros" ve Latince'de de "Tarsus" şekline dönüşmüştür (Poş 2003: 1). Yunan mitolojisine göre; Pegasus (kanatlı uçan at) Kilikya ovasında yolunu şaşırır, Tarsus'un bulunduğu yerde ayağı sakatlanır. Buna atfen Pegasus'un ayağının sakatlandığı bu şehre "ayak tabanı" anlamında "Tarsos" denilmiştir (Poş 2003: 2; Tarsus.gov.tr). Bir başka görüşe göre Tarsus adı, kent Tanrısı Sandon'dan (Baal Tarz) gelmektedir (tr.wikipedia.org). Tarih boyunca Tarsus şehri için kullanılan isimlerden bazıları şunlardır: Tarse, Tarza, Tarzil, Tars, Tarsos, Tarzoy, Tarsis, Julyopoli ve Parsenya (Ulutaş 2006: 23).

Asurlular ve Mısırlılar arasında el değiştirmiştir (Düzgün 2007: 15). Asurluların M.Ö 612 yılında yıkılması ile Kilikyalılar, bölgede egemen unsur olarak ortaya çıktılar ve Kilikya Krallığını tesis ettiler. Pers İmparatorluğu, M.Ö 401 yılında Kilikyalıların kurmuş oldukları bu krallığa son verdi (Poş 2003: 4).

M.Ö 333 yılında, Torosları Gülek Boğazı'ndan geçen Büyük İskender, hemen hiç bir mukavemetle karşılaşmadan Tarsus'a hâkim olmuştur. Hindistan seferi dönüşü Babil'de, Büyük İskender'in vefat etmesi üzerine, kumandanları ülkeyi paylaşmışlar; Tarsus, İskender'in Serasker'i Selefkos'un payına düşmüştür. Akabinde bölgede Selefkiler dönemi başlar (Düzgün 2007: 15–16; Poş 2003: 4; Darkot 1974: 18). Bu dönemde Tarsus ve havalisi, İskenderiye'den sonra en önemli ilim ve ticaret merkezi haline gelmiştir (Düzgün 2007: 16).

Romalıların Tarsus ve havalisini ele geçirmeleri, M.Ö 51–50 yılları arasına tekabül eder¹⁸ (Düzgün 2007: 16). Tarsus'ta ki Roma egemenliği kesintisiz 3 asır devam etti. Bu dönemde, ilmi yönden büyük bir ilerleme kaydeden Tarsus'un İskenderiye ve Atina'yı geride bıraktığı iddia edilmektedir (Poş 2003: 5).

M.S 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla Kilikya, Bizans sınırları içerisinde kalmıştır. 637 senesinde kentin, İslam ordularınca ele geçirilmesi ile Kilikya bölgesinde Müslümanların hâkimiyeti başlar (Poş 2003: 5–6; Ulutaş 2006: 24; Düzgün 2007: 16–17). Türkler, Anadolu'ya gelmezden evvel Kilikya bölgesi Araplar ile Bizans arasında el değiştirip durmuştur. Abbasilerin bölgedeki gücünün zayıflaması ile Bizans saldırıları yoğunlaşmış; aslen Ermeni olan Bizans generali Brahamios, 1077–1083 yılları arasında hüküm süren Ermeni prensliğini kurmuştur (Poş 2003: 8; Düzgün 2007: 17).

1071'de Anadolu'ya gelen Türkler; 1082 yılında, Süleymanşah komutasındaki ordu tarafından, Tarsus'u ele geçirdiler (Poş 2003: 8; Düzgün 2007:

¹⁸ Bir başka çalışmaya göre Romalıların, Kilikya bölgesine M.Ö 66'da hâkim oldukları belirtilmiştir. Bkz. Poş 2003: 5

18). Esasında bölgenin ilk Türkleşmesi, Abbasiler tarafından, bir avasım kenti olan Tarsus’a, Varsak Türkmenlerinin yerleştirilmesi ile başlamıştır (Ulutaş 2006: 24).

Haçlı seferleri¹⁹ boyunca ağır tahribata uğrayan şehir yaklaşık 2 asır boyunca sürekli el değiştirmiştir. Bu zaman zarfında şehre; Moğollar, Ermeniler, Ramazanoğulları, Dulkadiroğulları, Karamanoğulları ve Memluklar hâkim olmuşlardır (Poş 2003: 8; Düzgün 2007: 18).

1516 Mercidabık, 1517 Ridaniye savaşları ile Memluklara son veren Osmanlılar, Tarsus çevresini ele geçirdiler (Düzgün 2007: 18; Poş 2003: 10; Ulutaş 2006: 24–25).

Osmanlıların çeşitli dönemlerde eyalet sınırlarında değişiklikler yaptıkları bilinen bir gerçektir. Bu sebeple Tarsus, farklı dönemlerde farklı eyaletlere bağlanmıştır. Örneğin, XIV. Yüzyılda Şam eyaletine, XV. Yüzyılda Halep’e bağlı bir kaza iken, daha sonra Arap vilayetine bağlanmıştır. 1526’da “Çukurabad Eyaleti’ne” bağlanan Tarsus (Ulutaş 2006: 25), 1571 yılında Kıbrıs’ın fethedilmesi ile meydana getirilen Kıbrıs Eyaletine bağlanmıştır (Düzgün 2007: 18). 1839–1856 yılları arasında da Adana vilayetine bağlı olan Tarsus, Cumhuriyet döneminde, Mersin’e bağlı bir kaza durumuna getirilmiştir (Ulutaş 2006: 25).

XVI. asrın ikinci yarısında, Anadolu’da tahribatlara sebep olan Suhte ayaklanmalarının en yoğun olduğu yerler arasında İçel ve Tarsus da vardır (Poş 2003: 11).

BİRİNCİ BÖLÜM: TEREKELERİN DİLİ İLE TOKAT’TA AİLE

Bu bölümün asıl kaynağı; Ankara Milli Kütüphane Arşivi’nde muhafaza edilen Tokat şer’iyye sicillerinden seçmiş olduğumuz 82 adet tereke kayıdır. “Genel olarak terekeler” başlığı içerisinde, terekelerden elde ettiğimiz bilgileri paylaşacağız.

¹⁹ Tarsus, haçlıların bölgeye gelmeleriyle, 1097 yılında, Tankred komutasındaki Fransızların kontrolüne geçmiştir (Poş 2003: 8).

Daha sonra, elde edilen bilgiler ışığında, Tokat örneğinde Osmanlı ailesini ve sosyo-ekonomik yapıyı irdeleyeceğiz.

I. GENEL OLARAK TEREKELER

A. Tereke Sahiplerinin Cinsiyet Durumları, Dini durumları ve Adresleri

Terekelerini incelediğimiz 82 kişiden 51'i Müslüman olup % 62,2'lik bir orana tekabül etmektedir. Gayri Müslimlerin oranı ise % 37,8 olup, toplam 31 Gayri Müslim terekesi incelenmiştir (Bkz. Tablo I; Grafik I).

İncelemeye tabi tuttuğumuz 51 Müslüman terekesinden 37 tanesi erkeklere ait olup, nispi bakımdan % 72,5 etmektedir. Müslüman kadınların -incelenen Müslüman terekeleri içerisindeki- oranı % 27,5; tereke sayısı 14'tür. Araştırmamızda kullandığımız toplam 31 Gayri Müslim terekesinin % 67,8'i (21 adet) erkeklere, % 32,2'si (10 adet) ise kadınlara aittir. Terekesi incelenen erkeklerin toplam sayısı 58 (%70,8), kadınların sayısı 24 (% 29,2)'tür (Bkz. Tablo II; Grafik II). İlk olarak erkeklerin ve Müslümanların çoğunlukta olması göze çarpmaktadır. Değerlendirdiğimiz tereke kayıtları belli bir sınıfı veyahut belli bir cinsiyeti gözetmek maksadı ile seçilmemiştir. Zikredilen oranlar araştırma sonucunda ortaya çıkmış olan oranlardır.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi vefat eden kişiye ait bilgiler detaylı bir şekilde, şer'iyye sicillerinde kayıt altına alınmıştır. Tereke kayıtlarından, vefat eden kişinin nerede ikamet ettiği -şehir içerisinde ikamet ediyorsa mahallesinin adı, şehir dışında ikamet ediyorsa karyesinin (köyünün) adı-, başka bir şehirden çeşitli maksatlarla Tokat'a gelmiş ancak ömrü vefa etmemiş olanların da geldikleri kent ve Tokat'ta konakladıkları yer gibi bilgilere de ulaşmak mümkündür.

Osmanlı Mahallesi, Osmanlı kentinin temel yapısı durumunda idi. Mahalleler ya dini bir yapının etrafında ya da belli bir meslek gurubunu, belli bir zümreyi oluşturan insanların bir arada yaşama arzusu sonucunda, teşekkül etmiş ortak mekânlarıdır (Beşirli 2005: 299). Osmanlı mahallesinde, dinsel farklılıklar bir kenara bırakılırsa, dil ve etnik unsurlar gibi öteki farklılıklar çok da önemli değildir. Toplumun her kesiminden insan, mahalle adı verilen ortak mekânlarda bir arada yaşar. Nitekim Ortaylı (2006: 19) bu hususta şöyle demektedir: “*Geleneksel mahalle, adeta bir Şeyh Küşteri meydanı, yani Karagöz perdesi gibidir*”.

XIX. Yüzyılda muhtarlıklar ihdas edilene kadar mahalle veya köyün yönetiminde İmam veya Papaz söz sahibi idi (Ortaylı 2006: 21). Osmanlı mahallesinde herkes birbirinin kefilidir. İmam da zincirleme olarak mahallenin tümüne kefilidir. Osmanlı ailesi yaşamını, oturduğu mahalleye göre sürdürür. Osmanlı mahallesinde ananeler tüm canlılığı ile yaşanır. Aile, mahallelinin gözünün üzerinde olduğunun bilincindedir. Mahalleli, iyi günde de, zor günde de ailenin (hane halkının) yanında olan, onu denetleyen bir çevredir (Ortaylı 2006: 19–21 ve 25).

XV. yüzyılın Ortalarında Tokat’ın 54 mahallesi bulunuyordu. 1455 tarihli tahrir göre Müslümanların ve Gayrimüslimlerin birlikte ikamet ettikleri bir mahalle yokken, 1485 tarihli tahrir defterinde Müslümanlar ve Gayrimüslimler 8 mahallede birlikte oturuyorlardı (Şahin & Emecen 1986: 44). 1772’de 75 mahallesi bulunan Tokat’ın, 1818’de 76, 1838’de ise 77 mahallesi mevcuttu (Beşirli 2005: 300). 1851’de Tokat’ın 73 mahallesi mevcuttur. Bu mahallelerin 47’sinde Müslümanlar ve Gayrimüslimler bir arada yaşamaktadırlar (Beşirli 2005: 304- 306 ‘daki Tablo 27).

Terekelerinden istifade ettiğimiz 51 müslümanın 48’i Tokat içerisindeki mahallelerde ikamet etmektedir. Bunlardan; 9’u Mihmad Hacıb, 3’ü Soğukpınar, 3’ü Samyeli, 2’si Su İçmez, 2’si Meydan, 2’si Gaybi, 2’si Sûfiyyûn, 2’si Akdeğirmen, 2’si Soğukpınar-ı Müslim, 2’si Debbağhane-i Atik mahallesindendir. Yar Ahmed, Kaya, Kâbe Mescidi, Zaim, Dere, Çilehane, Hoca Ahmed, Baş Meydan, Sabunhane, Çay-ı Müslim, Güzel İşçi, Cami’-i Kebir, Keçeciler, Yazıcık, Muslihiddin, Binbağı,

Zincirlikuyu, Veled-i Ayas, Çay mahallelerinde ise birer müslümanın ikamet ettiği tespit edilmiştir.²⁰

Tokat içerisinde ikamet etmeyen üç Müslüman'ın varlığını tespit etmiş bulunuyoruz. Bu Müslümanlardan biri Konya'dan gelmiştir. Bekçi olduğu isminin önündeki lafz'dan anlaşılan müteveffa'nın tereke miktarı 29 kuruş gibi oldukça düşük bir meblağa tekabül etmektedir. Terekesinde biraz nakit parası, bir tüfeği, bir şalvarı, bir yorganı, keçe ve minderinden başka bir şeyi olmayan Bekçi İbrahim'in ne maksatla Tokat'a gelmiş olduğunu tespit edemedik. Gerçi terekesinde "misafireten" Tokat'ta bulunduğu belirtilmişse de müteveffanın hiçbir yakını yoktur. Terekesi beytü'l-mal'a kalmıştır (Bkz. Tokat Şer'iyye Sicilleri bundan sonra TŞS kısaltması ile ifade edilecektir. TŞS 9/19).

Tokat dışından gelen bir diğer Müslüman ise Ahıskalı'dır. Penbeci Ali Ağa'nın kahvesinde vefat ettiği belirtilen Es-Seyyid Hasan'ın terekesi 93 kuruştur. 84 kuruş alacağı olan müteveffanın, köhne libade'sinden gayri bir şeyi yoktur. Es-Seyyid Hasan'ın 84 kuruş alacağının olması Tokat ahalisi ile ticaret yapar olduğunu akla getiriyorsa da tereke miktarının azlığı bu ihtimali zayıflatıyor (TŞS 9/19).

Kafırni Nahiyesine bağlı Mekülü Karyesi'nde ikamet eden Müslüman bir ailenin tereke kaydını da, Tokat dışından olanlar ile birlikte değerlendirdik. Bu tereke kaydında, Hasan b. İsmail, Hasan b. İsmail'in küçük oğlu diğer Hasan ve Hasan b. İsmail'in kızlarından Saliha'nın terekesi birlikte yazılmıştır²¹ (TŞS 10/92). Hasan b. İsmail ve çocukları Hasan ile Saliha'nın, müteakip zamanlarda vefat ettikleri²² tereke kaydında belirtilmiştir.

Gayrimüslimlere ait 31 tereke kaydından, 5'i Hoca Ahmed, 3'ü Baş Meydan, 2'si Cedid, 2'si Zaim, 2'si Soğukpınar, 2'si Kâbe Mescidi, 2'si Soğukpınar-ı Müslim

²⁰ Müslüman tereke sahiplerinin hangi mahallelerde ikamet ettikleri Tablo XVII'de diğer ayrıntılarla birlikte verilmiştir.

²¹ Birkaç kişinin terekesinin birlikte yazıldığını tespit ettiğimiz diğer tereke örnekleri için bkz. Tablo XVII; ayrıca bkz. TŞS 9/25–26, 9/41, 9/43, 10/108, 11/23–24

²² İslam hukukunda ölenin terekesi mirasçılara dağıtılmadan mirasçılardan da ölenler olması durumunda terekeler birleştirilerek pay edilir. Buna da mühaseha denir. (Aktan 1993: 433)

mahallesindendir. Dere, Çilehane, Zilli Hacı, Sabunhane, Çay-ı Müslim, Güzel İşci, Cami'-i Kebir, Alaca Mescid, Huruş, Semerkandi, Taş Nerdiban mahallelerinde ise birer Gayri Müslim ikamet etmektedir.²³

Tokat dışından gelen 2 Gayrimüslim'in varlığını -tereke kayıtlarına göre- tespit etmiş bulunmaktayız. Bunlardan biri Van'dan, diğeri de Kayseri'den Tokat'a gelmişlerdir.

Van ahalisinden Karabet v. Hıçak, Meydan Hanı'nda vefat etmiştir. Meydan Hanı'nda ölmüş olması, Karabet'in tüccar olabileceğini akıllara getirmekle birlikte; tam olarak ne işle iştigal ettiğini, eğer tüccarsa ne alıp ne sattığını tespit edemedik. Bununla birlikte terekesi içerisinde cerrah takımının bulunması hekimlik mesleğini icra ediyor olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Karabet'in tereke miktarı 159,5 kuruştur (TŞS 10/ 64-65).

Kayseri'den Tokat'a gelen Simon v. Elkıs ise Taş Han'da fevt olmuştur. Simon'un da, Van'dan gelen Karabet gibi Han'da vefat etmesi tüccar olma olasılığını kuvvetlendirmekle birlikte terekesinde meşgul olduğu işe dair herhangi bir emareye rastlamadık. Simon'un Kayseri'deki varisleri bulunmuş ve 222,5 kuruş olan terekesi varislerine teslim edilmiştir (TŞS 11/ 36).

Araştırmamızda kullandığımız 82 tereke sahibi, şehir dışından gelenleri saymaz isek, 35 farklı mahallede ikamet etmektedir. Bu mahallelerin bazılarında hem Müslüman hem de Gayrimüslim kişilerin birlikte oturdukları, tereke kayıtlarından anlaşılmaktadır. Osmanlı devleti, teoride Müslüman ve Gayrimüslim tebaanın mahallelerinin ayrı kalacağını varsaymış, kimi zaman da bu görüşünü yasalar yolu ile yürürlüğe koymuşken; pratikte, gerçek yaşamdaki sınırları belirleyen düzenlemeler çok daha esnek kalmıştır (Faroqhi 2006: 704). Müslümanların ve Gayrimüslimlerin birlikte oturdukları mahalleler şunlardır: Soğukpınar-ı Müslim,

²³ Gayri Müslim tereke sahiplerinin hangi mahallelerde oturdukları ile ilgili olarak Bkz. Tablo XVII

Kâbe Mescidi, Zaim, Dere, Çilehane, Hoca Ahmed, Baş Meydan, Sabunhane, Çay-ı Müslim ve Cami'-i Kebir.

Bazı Gayrimüslimler, Müslümanların evlerinde kira ile oturmuşlardır. Ancak bu durum dini faaliyet, davranış ve yaşayış biçimlerinin farklılığı açısından bazı devlet adamlarınca uygun görülmemiştir (Beşirli 2005: 327). Arkame Akılan v. Nikola, Kâbe Mescidi mahallesinde kira ile oturmaktadır (TŞS 9/45). Mahallenin adının Kâbe Mescidi olması, Müslümanların çoğunlukta yaşadığı bir mahalle olduğunun göstergesi sayılabilir. Dolayısıyla müteveffanın bir müslümanın evinde kira ile ikamet ediyor olması muhtemeldir.

Bazı tarihçilere göre, Gayrimüslimlerin, Müslüman mahallesinde oturmaları Tanzimat'tan sonra bile yasaktı (Ortaylı 2004: 76). Ancak araştırmamızda bir Gayrimüslim'in, Müslüman mahallesi olması kuvvetle muhtemel olan bir mahallede ev sahibi olduğunu tespit ettik. Çay-ı Müslim mahallesinde ikamet eden Agop v. Ohan'ın mezkûr mahallede 1200 kuruş değerinde bir menzili vardır (TŞS 9/43). Bu durum Gayrimüslimlerin, Müslüman mahallelerinde oturduklarının, hatta gayrimenkul sahibi olduklarının göstergesi sayılabilir.²⁴ Adı geçen Gayrimüslim, ölmeden evvel, mahallenin Müslüman ahalisi tarafından evden çıkarma girişimi ile karşı karşıya kalmış mıdır, kalmamış mıdır? Bu konuda herhangi bir bilgiye sahip değiliz.²⁵

B. Meslek ve Unvanlar

²⁴ Gayri Müslimlerin, Müslüman mahallelerinde oturdukları başka çalışmalarda da gözler önüne serilmiştir. Sivas vakıflarını ve vakıfların şehir hayatındaki rolünü konu alan Ömer Demirel'in çalışmasında da (2000: 20) Cami'-i Kebir mahallesinin başlangıçta salt Müslümanların ikamet ettikleri bir mahalle olmasına karşın, zamanla gayrimüslimlerin çoğunluğu sağladığına değiniliyor. 1455 ile 1571 arasında sadece Müslüman hane sahipleri mevcutken, 1827'de durum gayrimüslimler lehine değişmiştir. Bu tarihten itibaren 27 Müslim haneye karşılık 72 gayrimüslim hane vardır. Mahalle nüfusunun Gayrimüslimlerin lehinde değişmesi, mahalle sınırının genişlemesi ve menzillerin el değiştirmesi şeklinde izah edilmiştir.

²⁵ Evden çıkarma ya da mahalleden ihraç edilme hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Özen Tok, "Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)", sbe. Erciyes. Edu. tr

Araştırmamızda elde ettiğimiz bilgilere göre, tereke sahiplerinden bazılarının icra ettikleri meslek gurupları şunlardır: Bekçi, Basmacı, Keçeci, Çoban, Nalbant, Attar, Semerci, Kumaşçı, Kalpakçı, Manav, Dikici, Kebapçı, Kahveci, Kazgancı, Cerrah ve Keşiş. Bu meslekleri icra edenler birer kişi olup, kahvecilik mesleğini yapan 3 kişinin varlığını tespit ettik (Bkz. Tablo XIII; Tablo XVII). Bu meslek guruplarına dâhil tereke sahiplerinden, Dikici, Cerrah, Kalpakçı, Kumaşçı, Attar, Keşiş ve Basmacı mesleğini icra edenler Gayrimüslim, diğer meslekleri (Bekçi, Keçeci, Çoban, Nalbant, Semerci, Manav, Kebapçı, Kahveci, Kazgancı) icra edenler ise Müslüman'dırlar.

Tereke sahiplerinin bazılarının isimleri önünde, yaptıkları mesleği belirten ifadeler rastlanmıştır. Soğukpınar mahallesinde ikamet eden, 405 kuruşluk tereke miktarına sahip, Keçeci Osman b. Ali'nin terekesi bu durumu örneklendirmektedir²⁶ (TŞS 9/41). Bir kısım tereke sahibinin meşgul olduğu mesleği de sahip olduğu dükkândan ve dükkânındaki eşyalardan tespit edebildik. Örneğin Zilli Hacı mahallesinde ikamet eden Ohannes v. Ovadik adlı Gayrimüslim'in isminin önünde veya sonunda mesleğini belirtir bir ifade yokken, kendisini, basmacı odası dâhilindeki eşyalarından basmacı olabileceği ihtimali ile meslek gurupları arasında zikrettik (TŞS 9/37).

Bazı tereke sahipleri birden fazla dükkâna sahiptirler. İsimleri önünde bir meslek gurubu içerisinde olduklarını ifade eden her hangi bir emare bulunmayan, ancak birden fazla dükkâna malik olan tereke sahiplerini, sahip oldukları dükkânlardaki işlerin hepsini yapıp yapmadıklarını bilemediğimizden dolayı değerlendirmeye tabi tutmadık. Örneğin, Meydan mahallesinde ikamet eden Es-Seyyid Abdurrahman Ağa b. Emin; bir bakkal dükkânına, bir etmekçi dükkânına, bir berber dükkânına ve bir çibıkçı dükkânına sahiptir (TŞS 10/78–79). Vefat eden şahısın, zikredilen dükkânlardaki işleri aynı anda yapıyor olması biraz zor gözükmektedir. Müteveffa, sahip olduğu dükkânlardaki işlerin hepsini yapıyor da olabilir. Zira müteveffa'nın biri kebir olmak üzere 3 oğlu vardır. Her dükkânda bir

²⁶ Bkz. Tablo XVII, diğer örnekler için ayrıca bkz. Bekçi İbrahim (TŞS 9/19), Çoban Osman b. Hüseyin (TŞS 9/44), Nalbend Ahmed b. İbrahim (TŞS 10/65)

oğlunu bırakarak işleri yönetebilir de. Ya da üçüncü bir ihtimal; dükkânların sahibidir, ancak dükkânları başka kişilere kiraya vermiş de olabilir. Bu kadar ihtimalin olması gözetilerek Es-Seyyid Abdurrahman Ağa'nın terekesi, bir mesleği icra eden tereke sahipleri arasında değerlendirmeye tabi tutulmadı. Kendisi, Seyyid unvanına ve Ağa unvanına sahip tereke sahipleri arasında değerlendirilmiştir.

Osmanlı sosyal yaşantısında seyyid ve şeriflerin rolleri yadsınamaz. Hz. Muhammed'in torunları Hasan ve Hüseyin'in soyundan olanlara seyyid ve şerif denilir. Hz. Hasan soyundan gelen erkeklerin adları önüne Şerif, kadınların adları önüne de Şerife unvanı eklenirken; Hz. Hüseyin'in soyundan gelen erkekler Seyyid, kadınlar Seyyide unvanı alırlardı (Sarıcık 2002: 385). Seyyid ve Şerifler, devlet görevlisi olmasalar bile askeri kabul edilmişlerdir; çünkü pek çok vergiden muaf tutulmuşlardır (Faroqhi 2004: 304). Araştırmamızda kullandığımız Müslüman tereke kayıtlarından 8'i Es-Seyyid unvanına sahip askerilere aittir²⁷. Es-Seyyid unvanı ile nitelenen tereke sahiplerinin toplam mal varlığı 25.077 kuruştur (Bkz. Tablo XIII). Seyyid unvanına sahiplerin toplam 3.589 kuruş alacakları, 5.938 kuruş borçları vardır. Bir meslek gurubuna dâhil olanlar ve/veya bir unvana sahip olanlar arasında; El-Hac unvanı ile nitelenenlerden sonra en varlıklı zümreyi Es-Seyyid unvanına sahip kişiler oluşturmaktadır.

Hacı unvanı, İslam'ın beş şartından biri olan Hac ibadetini yerine getirenlere toplum tarafından layık görülen bir sıfattır. Bu uygulama günümüz Türkiye'sinde de devam etmektedir. Tereke sahiplerinin 3'ünün unvanı El-Hac'dır. El-Hac unvanını taşıyanların toplam tereke miktarı 35.130 kuruştur. Hac vazifesini yerine getirmiş bu Müslümanların, toplam 11.325,5 kuruş alacakları, 5.311 kuruş borçları vardır (Bkz. Tablo XIII).

²⁷ Bu terekeler için bkz. TŞS 9/19, TŞS 9/30–31, TŞS 10/62, TŞS 10/69, TŞS 10/78–79, TŞS 80–81, TŞS 11/13–14, TŞS 11/26–27; tereke sahiplerinin ayrıntılı bilgisi için Tablo XVII'ye de bakabilirsiniz.

Ağa²⁸ ve Efendi²⁹ unvanları umumiyetle askerilere verilmektedir. Ağa sıfatı ile nitelenen 4 tereke sahibi, Efendi sıfatı ile belirtilen 2 tereke sahibi vardır. Efendi sıfatı ile nitelenen 2 kişi aynı zamanda Es-Seyyid unvanına da sahiptirler (TŞS 10/62; TŞS 10/69). Zikrettiğimiz iki kişiyi hem Es-Seyyid unvanına sahip olanlarla birlikte değerlendirdik hem de Efendi unvanı ile kaydedilmiş tereke sahipleri olarak inceledik. Ağa unvanı ile zikredilmiş kişilerin toplam tereke miktarı 13.136,5 kuruştur. Efendi unvanına sahip kişilerin tereke miktarı ise 1.646 kuruş olup, 150 kuruş alacakları, 165 kuruş borçları vardır (Bkz. Tablo XIII). Askeriler içerisinde Ağa unvanını taşıyanların rütbesi, Efendi unvanını taşıyanlara nispeten daha düşüktür. Ancak görülüyor ki, Ağa unvanına haiz kişilerin mal varlığı, Efendi unvanını taşıyanların mal varlığından daha fazladır. Öyle görünüyor ki; Tokat örneğinde, makam ve eğitim düzeyinin yüksekliği, mal biriktirme hususunda etkin rol oynamamıştır.

Askeri sınıfa mensup olduklarını sandığımız 3 kişi vardır. Bunlardan 2'si Alemdar unvanı ile 1'i Beşe unvanı ile 1'i de Alaycı unvanı ile nitelenmiştir. Beşe³⁰ unvanına sahip olanlar, küçük rütbeli olsalar bile askeri sınıf içerisinde kabul edilirler (Faroqhi 2004: 304). Beşe unvanına sahip kişi aynı zamanda Alaycı lakabı ile de nitelendirilmiştir (TŞS 10/71). Alemdarların toplam tereke miktarı 4620,5 kuruştur (TŞS 9/17–18; 10/62). Alaycı ve Beşe unvanına sahip kişinin mal varlığı ise 2325 kuruştur (Bkz. Tablo XIII).

Bir meslek gurubuna bağlı ya da bir unvana sahip olan kişilerin toplam tereke miktarı 128.496,5 kuruştur. Toplam alacakları 22.915 kuruş, toplam borçları da 26.775 kuruştur (Tablo XIII).

²⁸ Lügatteki manası “Büyük erkek kardeş” olan Ağa, Osmanlı toplumunda okuma yazma bilmeyenlere verilen bir unvandı. Ayrıca askeriler içerisinde kaymakam rütbesine kadar okuma yazma bilmeyen zabıtlara Ağa sıfatı verilirdi (Huart 1965: 146–147). Ayrıca Bkz. Sümer 1988: 451–452.

²⁹ Efendi kelimesi, Bizans Rumcasından Türkçeye geçmiştir. XV. Asrın ikinci yarısından itibaren tahsil ve terbiye görmüş kimselere ait bir lakap olarak kullanılmıştır. Zamanla “Çelebi” unvanının yerini almıştır. Ayrıca ordu da bin başı rütbesinin altındaki rütbe sahiplerine Efendi denirdi (Köprülü 1964: 132–133). Ayrıca Bkz. Köprülü 1994: 455–456.

³⁰ Yeniçeri sınıfı askeri birliklerde kullanılan küçük rütbeli erlere verilen unvan. Aynı paşa kelimesinin muhaffef çeşididir (osmanli.org.tr)

C. Varisler

1. Bölüşüm ve Oranlar

Mülkiyet hakkını tanıyan bütün hukuk sistemlerinde olduğu gibi özel mülkiyeti tanıyan İslam hukukuna göre de miras bir hak olarak kabul edilmiştir (Aktan 1993: 428).

Ölen kişinin terekesi mirasçıları arasında pay edilmeden önce bazı giderlerin terekeden düşülmesi gerekir. Ölenin cenazesi için harcanan teçhiz ve tekfin masrafları³¹ terekeden düşülür. Ölen kişinin borçları³² terekesinden karşılanır. Müteveffanın borçları terekesinden fazla ise, ölenin terekesi hâkim emriyle satılarak, bedeli alacaklılar arasında herkesin alacağı uygun bir şekilde pay edilir³³ (Barkan 1968: 19). Mirasçılar borca batık terekenin borçlarını hukuken kendi mallarından ödemek zorunda değildirler (Aktan 1993: 431). Borçların ödenmesinden sonra vefat eden kişinin vasiyeti varsa yerine getirilir. Ancak vasiyet, İslam hukukuna göre, borçlar düşüldükten sonra kalan tereke miktarının üçte biri kadar olmak zorundadır (Aktan 1993: 431; Barkan 1968: 19). Müteveffa, mirasçısı konumunda olan bir kişiye vasiyette bulunamaz. Anne karnında olan çocuğa, köle ve cariye vasiyet yapılabilir. Müslümanın Gayri Müslim'e, Gayri Müslim'in Müslüman'a vasiyeti caizdir.³⁴ Ancak karşıt dinlerde olan insanlar birbirlerinin mirasçısı olamazlar (Barkan 1968: 19). Ölenin borçları ve diğer masraflar terekeden düşüldükten, varsa vasiyeti yerine getirildikten, sonra tereke mirasçılar arasında pay edilir.

İslam hukukunda, Kur'an, sünnet ve icma ile sabit, terekeden pay alanlar (ashab-ı feraiz) on bir sınıftır: Koca, karı, baba, anne, kız, oğul, öz kız, baba bir kız,

³¹ Müteveffanın yakınları teçhiz ve tekfin masrafını karşılıyorlarsa terekeden bu işlem için harcama yapılmaz (Aktan 1993: 431).

³² Ölen kişinin borçları; müteveffanın sağlığında borçları olduğu şahısları zikretmesi veya mahkeme huzurunda şahitlerin ikrarı ve ispatla (deyn-i müsebbet/müsbet) sabit olması gerekir (Barkan 1968: 19)

³³ Alaycı Mustafa Beşe b. Mustafa'nın terekesi bu durumu örneklendirmektedir. Terekesi, borcunu karşılayamadığı için satılmış ve borçlularına belli oranlarda (grameten) alacakları dağıtılmıştır. Mezkûr müteveffanın terekesinin miktarı 2325 kuruş, borcu da 4980 kuruştur. Tereke, müteveffanın alacaklılarına belli oranlarda pay edilmiştir Bkz. TŞS 10/71.

³⁴ İmam Malik'e göre Gayri Müslim'e yapılan vasiyet caiz değildir (Aktan 1993: 432).

ana bir kardeşler, dede ve nine³⁵ (Aktan 1993: 431). Ashab-ı feraiz adı verilen birinci dereceden mirasçılar terekeden haklarını aldıktan sonra terekede bir şey kalmış ise, sıra soy bakımından asabe (soy bakımından baba tarafından olan) sayılan akrabalara gelir. Bunlar, ashab-ı feraiz varken paylarına düşeni alırlarken, ashab-ı feraiz adı verilen birinci dereceden akrabalar yokken terekenin hepsinde hak sahibidirler. Oğullar, oğulların oğulları, baba ve babanın babası, ana baba bir veya baba bir erkek kardeşler ve bunların oğulları, ölünün ana baba bir veya baba bir amcaları ve bunların oğulları tereke üzerinde hakları olan ikinci dereceden mirasçılardır (Barkan 1968: 21).

Miras bölüşüm oranlarında gözetilen bazı uygulamalar aşağıda zikredilmiştir.

Mirasçı olarak ardında eşini, babasını ve annesini bırakan Fatıma b. İbrahim Ağa adındaki kadının terekesinin $\frac{1}{2}$ si eşinin, $\frac{1}{3}$ 'ü babasının, $\frac{1}{6}$ 'sı ise annesinin payına düşmüştür (TŞS 9/11–12). Es-seyyid Mehmed b. Mustafa adındaki müteveffanın da mirasçıları Fatıma b. İbrahim Ağa'nın terekesinde olduğu gibi, eşi, babası ve annesidir. Müteveffanın zevcesi ve annesinin terekedeki hakkının $\frac{1}{4}$ olduğu gözlenirken, baba terekenin $\frac{2}{4}$ 'ünü almıştır (TŞS 9/30–31). Bir başka müteveffanın terekesinde ise babası, annesi, eşi ve oğlunun mirasçı olduğu görülmektedir (TŞS 9/31–32). Müteveffanın eşi terekenin $\frac{1}{4}$ 'ünü, baba $\frac{1}{6}$ 'sını, anne aynı baba gibi $\frac{1}{6}$ 'sını almıştır, terekenin geri kalanı ise erkek çocuğun hakkıdır. Geride sadece eşi ve bir oğlunu bırakan Hüseyin Alemdar b. Hasan adındaki kişinin de terekesinin $\frac{1}{8}$ 'ini eşi almıştır, geri kalan $\frac{7}{8}$ oğlunun olmuştur (9/17–18). Eşi, dört oğlu ve bir kızı bulunan, bir başka müteveffanın da terekesi şu şekilde pay edilmiştir: Eşin terekedeki hakkı $\frac{1}{8}$ 'dir. Geri kalan kısım ise erkek çocuklar, kız çocuğun aldığı iki katını alacak şekilde paylaştırılmıştır (TŞS 9/24–25). Bir müteveffanın terekesine ise eşi ile birlikte erkek kardeşi mirasçı olmuşlardır. Eş terekenin $\frac{1}{2}$ 'sini alırken, erkek kardeşin payına da geri kalan $\frac{1}{2}$ 'lik kısım düşmüştür (TŞS 9/30). İbrahim b. Mustafa adlı müteveffanın mirasçıları ise

³⁵ Barkan'a (1968: 20) göre Ashab-ı feraiz yani birinci dereceden mirasçılar on iki sınıftırlar. Bunlar: Baba, Babanın babası, Ana bir erkek kardeş (ah li-ümm), Ana, Ananın anası ve Babanın anası, Öz kız, Oğlun kızı, Ana baba bir kız kardeş, Baba bir kız kardeş, Ana bir kız kardeş, Koca ve Karı.

eşi, kızı, erkek kardeşi ve kız kardeşidir. Eşi terekenin 1/8'ini almıştır. Müteveffanın kızı terekenin 1/4'ünü almıştır. Erkek kardeşin hakkı 1/2, kız kardeşin hakkı ise 1/8'dir (TŞS 9/32).

Miras paylaşımında, kadıların İslam'ın koymuş olduğu kaidelere riayet ettikleri, gayrimüslim terekelerinde bile İslami usule göre paylaşım yaptıkları görülmektedir. Örneğin Mardros v. Karabet adındaki zimmînin mirasçıları eşi, 2 oğlu ve kızıdır. Eş terekenin 1/8'ini almış, diğer kısım ise erkek çocuklar, kız kardeşlerinin aldığı iki katını alacak şekilde pay edilmiştir (TŞS 9/4-5).³⁶

2. Terekelerde Tespit Ettiğimiz Varisler ve Yakınlık Dereceleri

Çalışmamızda tespit ettiğimiz birinci dereceden varisler (ashab-ı feraiz) şunlardır: Erkek ve kadın eşler (zevc ve zevce), erkek (ibn) ve kız (bint) çocuklar, baba (eb), anne (ümm) terekelerini kullandığımız kişilerin mirasçılarıdır. Diğer mirasçılar ise erkek kardeş (aht), kız kardeş (uht), emmi (amca)³⁷, halte(hala) oğlu³⁸, kardeşin oğulları³⁹ gibi ikinci dereceden varisler olup, erkek kardeş ve kız kardeş haricindekiler diğer varisler başlığı altında gruplandırılmıştır (Bkz. Tablo VII; Grafik XI).

Terekelerde toplam 75 adet zevc ya da zevce varis olmuşlardır. Eşlerden 49'u Müslüman terekelerinde, 26'sı ise Gayri Müslim terekelerinde tespit edilmiştir. Varis olan eşlerden sonra en kalabalık gurubu erkek çocuklar oluşturmaktadırlar. Tespit ettiğimiz 68 erkek varisin 30'u Müslüman, 38'i gayrimüslim'dirler. Mirasçı konumunda bulunan 38 Müslüman kıza karşılık, 27 gayrimüslim kız vardır. Varis olan kızların toplam sayısı ise 65'tir. Terekelerde toplam 5 baba ile 11 anne varis

³⁶ İslam hukukunda; miras paylaşımı mevzuunda, kimin terekeden ne kadar pay alacağı konusunda Bkz. Barkan 1968: 20 v.d.

³⁷ TŞS 9/7

³⁸ TŞS 10/70

³⁹ TŞS 9/39

olmuşlardır. Varis olan 5 babanın 4'ü Müslim, 1'i de gayrimüslim'dir. 11 annenin ise 6'sı Müslüman, 5'i Gayrimüslim'dir (Bkz. Tablo VII; Grafik XI).

Ana baba bir ya da ana bir, baba bir kardeşlerin varlığını tespit etmemize karşın hepsini erkek kardeş, kız kardeş başlığı içerisinde değerlendirdik. Terekelerde hak sahibi olan 12 erkek kardeş, 10 kız kardeş tespit edildi. Erkek kardeşlerin 7'si Müslüman, 5'i gayrimüslim'dir. Kız kardeşlerin ise 7'si Müslüman 3'ü gayrimüslim'dirler (Bkz Tablo VII; Grafik XI).

Amca, halte (hala) oğlu, kardeşin oğlu gibi ashab-ı feraiz olmayan mirasçıları “Diğer” başlığı içerisinde değerlendirdiğimizi daha önce belirtmiştik. Bu başlık içerisinde nitelendirilen varis sayısı 15'tir. Bunlardan 12'si Müslüman terekelerinde, 3'ü de gayrimüslim terekelerinde tespit edilmişlerdir (Bkz. Tablo VII; Grafik XI).

İslam hukukuna göre ölenin geride tek varisi olarak hanım kalsa, mirasın $\frac{1}{4}$ 'ünü alır. Vefat eden kişi hanım olur geride tek varisi olarak eş kalırsa, eş mirasın $\frac{1}{2}$ 'sini alır. Her iki durumda da mirasın kalan kısmı beytü'l-mal'a intikal eder (Yüksel 1993: 480). Terekelerine sadece bir kişinin mirasçı olduğu ya da varisi bulunmayanların terekeleri beytü'l-mal'a kalmıştır. Terekesi beytü'l-mal'a kalmış olanlar da beytü'l-mal başlığı altında incelenmiştir. Terekesinin beytü'l-mal'a kaldığını tespit ettiğimiz 10 kişi mevcuttur. Bunlardan 8'i Müslümanken, 2'si Gayri Müslim'dir (Bkz. Tablo VII; Grafik XI).

Varisleri arasında “cümle mevkuf” ibaresine rastladığımız tereke sahipleri de vardır.⁴⁰ Bu ifadeye göre; tereke sahipleri, terekelerinin bir kısmını vakfetmiş olabilirler. Bunun sebeplerinden birincisi: İslam miras hukukuna göre; vefat edenin ashab-ı feraiz varisleri yoksa, uzak derecede, kendisine kan bağı ile bağlanan akrabaları kendisine mirasçı olsalar bile, bazıları mirastan mahrum kalır. İşte bazı vakıf kurucuları, tesis ettikleri ailevi-yarı ailevi vakıflarla, İslam hukukunun kısıtlayıcı hükümlerini esnetme şansı bulmuşlardır (Yüksel 1993: 480). Bir diğer

⁴⁰ Bu terekeler için bkz. TŞS 9/41, TŞS 9/41, TŞS 10/63, TŞS 10/116

sebepler de şudur: İslam hukukuna göre ölenin tek varisi kalmışsa, beytü'l-mâl kişinin terekasına mirasçı olur. İşte bu nedenle, bazı vakıf kurucuları, mal ve mülklerini vakıf haline getirip, beytü'l-mâl'in mirasçıları arasında yer almamasını sağlamışlardır (Yüksel 1993: 480). Bu yorumlar göz önünde bulundurulursa; “cümle mevkuf” ifadesinin, müteveffanın mal ve mülklerinin bir kısmını vakfetmiş olabileceği anlamına geliyor olması muhtemeldir.

D.Vâsiler

1. Vâsi Tayini Gereken Haller

Vâsi kelimesinin etimolojik açıdan kökeni vesayet kelimesidir (Eroğlu 2007: 286). Ölen birinin vesayetle işlerini takip etmeye, çocuklarının haklarını gözetmeye ve mallarını yönetmeye vekil tayin ettiği kişi anlamında kullanılır (Eroğlu 2007: 286; Abacı 1994: 142).

Ölen kişinin çocuklarından küçük olanlar varsa, çocuklar reşit olana kadar, anne veya babalarından kalan malları kollayıp gözetecek biri vasi tayin edilirdi. Vasiler, genellikle aileden ya da mahalleden uygun görülen kişiler arasından seçilirdi (Beşirli 2005: 313). Yetimler için vasi, babası veya dedesi tarafından önceden seçilmiş olabileceği gibi baba ve dedenin vasi tayin etmeden vefat etmeleri durumunda vasiliğe ehil kişiler arasından kadı tarafından biri tayin edilir (Aktan 1993: 428). Vasinin görevini yapmadığı tespit edilirse, vasi'lik görevinden azledilir ve yerine bir başkası vasi tayin edilirdi (Beşirli 2005: 314).

Vasiler, genellikle ölen kişilerin ardında bıraktıkları küçük çocukları ve çocuklara kalan malları koruyup gözetmek maksatlı tayin edilebildikleri gibi farklı durum ve amaçlar içinde tayin edilebilmekteydiler. Terekede hakkı olan hisse sahiplerinden birinin kayıp olması veyahut da terekenin taksimi esnasında varislerin hazır bulunmamaları gibi durumlarda mahkeme tarafından vasi tayin edilirdi. Tayin

edilen vasi hisse sahipleri ortaya çıkana kadar terekeyi üstlenir; hisse sahiplerinin belli olması ile de terekeyi onlara teslim ederdi (Dinç Ankara.edu.tr: 8).

Vasiler tayin ediliş şekillerine göre farklı adlarla nitelendirilirlerdi. Ölümünden önce mal sahibi tarafından malların tasarrufu için tayin edilen vasi'ye “vasi-i meyit”, çocuklarının işlerini görmek üzere tayin edilen vasi'ye de “vasi-i muhtar veya vasi-i mansub” denirdi. Mahkeme tarafından tayin edilen vasilere “vasi-i kadı” denirdi (Eroğlu 2007: 287).

Vasilik tayini dışında bir de kayyım tayin edilmesi olayı vardır. Kayyımlar, vefat eden kişinin, mirasçılarında biri ya da bir kaç terekenin kayda geçirilmesi esnasında adı geçen bölgede bulunmuyor ise veyahut nerede olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoksa intikal eden terekeyi mirasçılar ortaya çıkana kadar terekeyi kollama görevi için, mahkeme tarafından tayin edilirlerdi (Beşirli 2005: 315).

2. Terekelerde Geçen Vasiler ve Vasilerin Yakınlık Derecesi

İncelediğimiz Tokat terekelerinde vasi tayini olayına yalnızca bir kez rastlanmıştır. Çile Hane mahallesinde ikamet eden Hüseyin Alemdar b. Hasan'ın varisleri, eşi ve küçük oğludur. Aişe b. Mehmed, müteveffanın küçük çocuğuna vasi tayin (ba-hüccet-i vasi nasb ve ta'vin) edilmiştir. Mezbûr Aişe, müteveffanın akrabasıdır. Öte yandan Es-Seyyid Abdulkadir Alemdar ise çocuğun hakkı olan tereke miktarına nazır (ba-hüccet-i nâzır) tayin edilmiştir (Bkz. TŞS 9/17–18). Vasi tayini olayına, incelenen Tarsus şer'iyye sicillerine ait tereke kayıtlarında daha sık rastlanılmıştır. İlgili bölümde ayrıca değinilecektir.

Kayyım tayin etme olayına ise incelenen terekelerde 2 kez rastlanılmıştır. Bunlardan biri Müslüman terekelerine, diğeri gayrimüslim terekelerine ait kayıtlarda saptanmıştır. Fatıma b. Süleyman adındaki müteveffıye'nin terekesi eşine ve nerede olduğu bilinmeyen oğluna kalmıştır. Mahkeme, müteveffıye'nin oğlu Halil'in, terekedeki payını muhafaza etmesi için kayyım tayin etmiştir (Bkz. TŞS 11/10–11).

Gayrimüslim Simon'un mirasçıları ise eşi, oğlu ve Tokat dışında olan kızıdır. Mahkeme, kızın haklarını korumak için kayyım tayin etmiştir (Bkz. 11/36).

Bununla birlikte, Tokat dışında mirasçılarının olduğu belirtilen, ancak kayyım atanmamış tereke kayıtları da mevcuttur. Bazı müteveffaların, şehir dışında mirasçılarının olduğu belirtilmesine rağmen kayyım atanmadığını görüyoruz. Bu durum, İslam miras hukukunun pratikteki uygulama şekli açısından şaşırtıcıdır.⁴¹

E. Tereke Miktarları

Tereke sahiplerinin toplam tereke miktarları 134.079,5 kuruştur. Bu meblağın 107.451 kuruşluk kısmı Müslüman tereke sahiplerine, 26.628,5 kuruşluk kısmı da gayrimüslimlere aittir. Müslümanların tereke miktarı, gayrimüslimlerin tereke miktarının neredeyse 4 katıdır (Bkz. Tablo III; Grafik III). 10–15 bin kuruşluk bir tereke neredeyse 2 bin altın civarına eşit sayıldığına (Ortaylı 2006: 43) göre, tereke sahiplerinin ardında miras olarak bıraktıkları meblağ, yaklaşık 20 bin altın civarındadır.

Müslüman terekeleri içerisinde en yüksek meblağın 15.592,5 kuruş ile El-Hac Mustafa b. Mehmed'e ait olduğu saptanmıştır (Bkz. TŞS 11/28–29–30; Tablo XVII). Mezbûr şahıs bu tereke miktarı ile en zengin Müslüman sayılmaktadır. Tereke miktarı en düşük olan Müslüman ise Konya'dan, Tokat'a gelen Bekçi İbrahim'dir. Mezbûr müteveffa'nın tereke miktarı 29 kuruştur (Bkz. TŞS 9/19; Tablo XVII). Bekçi İbrahim en fakir Müslüman konumundadır.

Müslüman kadınlar içerisinde en fazla tereke miktarı 8.389 kuruş ile Fatıma b. Nasuh'a aittir (TŞS 9/44). Fatıma b. Nasuh, zikredilen tereke miktarına göre, en varlıklı Müslüman kadındır. Müslüman hanımlar içerisinde en düşük muhallefet

⁴¹. TŞS 9/32, TŞS 9/42, TŞS 10/65, TŞS 10/80–81, TŞS 108, TŞS 10/120 sayfalarındaki tereke kayıtlarında vefat eden şahısların varislerinden en az birinin Tokat dışında bir yerlerde olduğu kaydedilmişken, kayyım tayini yapılmamıştır.

Fatıma b. Abdullah'a aittir. Mezkûr Fatıma'nın terekesi 48 kuruş gibi oldukça düşük bir miktara tekabül etmektedir (TŞS 9/17).

Gayrimüslimler içerisinde en yüksek tereke miktarı 2.782 kuruştur. Bu miktar, art arda vefat ettikleri belirtilen (münaseha) Ovan v. Abraham ile oğlu Ohan'ın terekelerinde tespit edilmiştir (TŞS 9/25–26). Ekonomik açıdan dar gelirli olarak nitelendirilebilecek gayrimüslim, 730 paralık⁴² tereke miktarı ile Desbina adlı şahıstır (TŞS 11/14). Mezbûre Desbina 730 paralık terekesi ile hem tüm terekeler içerisindeki en düşük tereke miktarına sahip kişidir hem de mal varlığı en düşük olan zimmi kadındır. En varlıklı gayrimüslim kadın ise Marim b. Köstin'dir. Köstin kızı Marim'in terekesi 1682 kuruştur (TŞS 10/63–64).

F. Menkuller

1. Giyecekler

İnsan fitratından kaynaklanan örtünme ihtiyacı, kültürlere, dinlere, iklime, coğrafyaya ve malzemeye göre şekillenmiştir (Demirel& Gürbüz &Tuş 1992: 717). Giyim kuşam bir anlamda ekonomik hayatı ve sosyal tabakalaşmayı da gözler önüne serer. Ekonomik açıdan rahat olanlar, daha kaliteli ve estetik açıdan daha güzel kıyafet ve eşyaları tercih ederlerken, dar gelirli kesimin tercihi ise estetik kaygıdan daha çok ihtiyaçların karşılanmasına yöneliktir (Yağcı&Genç turkishstudies.net: 229).

Osmanlıların giyim kuşam kültürünün kökenleri, yaklaşık 2 bin yıllık geçmişe sahip Orta Asya Türklerine dayanmaktadır (Görünür&Ögel 2006: 61).

Tereke kayıtlarında, vefat edenin kullanmış olduğu eşya, araç ve gereçlerle birlikte kıyafetleri de zikredilmektedir. Aynı kıyafetten kaç tane bulunduğu, yeni (cedid), eski (köhne) ya da kullanılmış (müstamel) olup olmadığı, büyük ya da küçük

⁴² 1 kuruş 40 paraya veya 120 akçeye eşittir (Pamuk 2006: 1077). Buna göre, adı geçen Gayrimüslim'in tereke miktarı 18, 25 kuruş etmektedir.

olup olmadığı, rengi, çeşidi, başka bir yörede üretilen bir ürünse üretildiği yer (Bursa kutnusu gibi) ve fiyatı türünden çok çeşitli ve ayrıntılı bilgilere, tereke kayda geçirilirken, yer verilmiştir.

Müslüman ve Gayrimüslim terekelerinde tespit ettiğimiz giyim kuşam eşyalarını, Tokat halkının kullanmış olduğu giyim kuşam eşyaları olarak bir arada değerlendirdik. Bu bağlamda erkeklerin ve kadınların kullanmış oldukları giyecekleri de yine birlikte ele alındı. Tespit ettiğimiz sair esvaplar ve eşyaların birim fiyatlarına Tablo XIV’ de yer verilmiştir.

Terekelerde tespit edilen, en yaygın giyim eşyası entarilerdir. Entari, basma, patiska ve sair kumaşlardan yapılan, uzun, düz ve süssüz kadın giyeceğidir (Koçu 1967: 102). İncelediğimiz tereke kayıtlarında mevcut entari çeşidi 22’dir. Bunlar arasında en değerlisi, 50 kuruşluk fiyatıyla Atlas entari ve sarı canfes entari, en değersiz ise 0,5 kuruşluk ederi ile köhne bez entaridir (Bkz. Tablo XIV).

Kürkler⁴³, terekelerde sıkça yer verilen giyim kuşam eşyaları arasındadır. Osmanlı toplumu kışın soğuktan korunmak için, ocak ya da soba yerine kürkü tercih etmiştir. Bu durumda kürk bir lüks tüketim olmaktan ziyade ihtiyacı karşılayan elzem bir giyim eşyası konumundadır (Tekin 2002: 644). Tokat şehrinde de kürk kullanımının yaygın olduğu saptanmıştır. İncelediğimiz devir Tokat terekelerinde 10 çeşit kürkün varlığını tespit etmiş bulunmaktayız. Tespit ettiğimiz kürklerin en değerlisi 70 kuruşluk fiyatı ile Zerdeva kürktür. Gevzi kürkün değeri ise sadece 2 kuruştur (Bkz. Tablo XIV).

En üste giyilen geniş bol elbise anlamına gelen cübbe (Koçu 1967: 57), Tokat ahalisinin genelde kullanmayı tercih ettiği esvaplardandır. Toplam 9 çeşidini terekelerden tespit ettiğimiz cübbeler içerisinde en değerlisi 70 kuruşluk fiyata sahip olan kadife cübbedir. Maddi değer açısından kadife cübbeden sonra beyaz çuka cübbe gelmektedir. Beyaz çuka cübbenin birim fiyatı 35 kuruştur. Terekelere sadece

⁴³ Kürk çeşitleri ve hangi çeşidin fiyatının ne kadar olduğuna dair bkz. Tekin, Osmanlı devletinde kürk ticareti, 760–763

“cübbe” adıyla kaydedilmiş, herhangi bir özelliği belirtilmemiş cübbenin fiyatı ise 2 kuruştur (Bkz. Tablo XIV).

Şalvar ise hem erkeğin hem kadının kullanmayı tercih ettiği bol ağırlı, geniş ağızlı üst donudur. Erkeklerin kullandıkları genellikle yünlü kumaşlardan yapılırken, kadın şalvarlarında bazen ipekli kumaşlar tercih edilmiştir (Koçu 1967: 215). Tokat halkının kullandığı şalvarlar ise şunlardır: Şalvar, köhne şalvar, Hatayi şalvar, aba şalvar, çuka şalvar, siyah şalvar, kıl şalvar ve canfes şalvar. Zikredilen şalvarların fiyatları 0,5 kuruş ile 25 kuruş arasında değişmektedir. Bunlar arasında en değerli şalvar çeşidi 15 kuruş ile 25 kuruş fiyat aralığında değer biçilmiş olan çuka şalvardır. En düşük değere sahip şalvar çeşitleri ise köhne şalvar, kıl şalvar ve şalvardır. Köhne şalvarın fiyat aralığı 0,5 kuruş ile 5 kuruş arası olarak belirtilmişken, kıl şalvarın fiyatı 1,2 kuruş, sadece “şalvar” adı ile kaydedilmiş vasıfsız şalvarın fiyatı ise 3 kuruş olarak kaydedilmiştir (Bkz. Tablo XIV).

Tokat halkının kullandığı giyim kuşam eşyaları arasında kuşaklar da vardır. Kuşak lügatte “beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaş, şal ve saire” olarak tanımlanmıştır (Koçu 1967: 160–161). Bizim terekelerden tespitimize göre, tereke sahipleri 9 farklı kuşak türünü kullanmışlardır. Bunlar: Gülabdanlı kuşak, Diyarbakır kuşağı, kolanlı sim kuşak, kuşak, hama kuşağı, sim kuşak, kolanlı altın kuşak, sim yaldızlı kuşak ve telkari yaldızlı sim kuşaktır. Zikredilen kuşaklardan kolanlı altın kuşağın 1 çifti 350 kuruş etmektedir. Bu, tüm giyim kuşam eşyaları içerisindeki en pahalı esvaptır. “Kuşak” olarak kaydedilmiş vasıfsız kuşağın fiyatı ise 0,5–10 kuruş aralığındadır (Bkz. Tablo XIV).

Don, vücudu belden aşağı topuklara kadar örten ve bacaklar için iki paçası bulunan iç çamaşırdır (Koçu 1967: 93). İncelenen terekelerde 3 çeşit donun kaydedilmiş olduğu tespit edilmiştir. Bunlar don, köhne don ve ipekli ayak donudur. Maddi açıdan en yüksek fiyat biçilmiş olanı 4 kuruş eden ipekli ayak donudur. En düşük fiyat ise köhne dona aittir. Köhne donun fiyatı 1 kuruştur (Bkz. Tablo XIV).

Gömlek, deri anlamına gelen “gön” kelimesinden türetilmiştir (Çelik 2005: 25). Aslı “gönlek” olan gömlek, tene giyilen nesne anlamına gelmektedir (Koçu 1967: 125). Terekelerini incelediğimiz Tokatlılar 4 çeşit gömlek kullanmışlardır. Bunlar: Gömlek, köhne gömlek, keten gömlek, ipekli gömlektir. En yüksek değere sahip olanı 3–8 kuruşluk fiyat aralığı ile ipekli gömlek, değeri en düşük olanı ise 1–1,5 kuruşluk fiyat aralığı ile köhne gömlektir (Bkz. Tablo XIV).

Mintan ise iç gömleğinin üzerine giyilen, etekleri kalçayı örtecek kadar uzun, uzun kollu, düz yakalı bir giysidir (Koçu 1967: 174). Terekelerde sadece çuka mintanın kayıtlı olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz. Çuka mintanın fiyat aralığı 2,5–5 kuruş arasındır (Bkz. Tablo XIV).

Peşgir kalın ketenden yapılmış kadın önlüğü demektir (ttk.gov.tr: Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü). Terekelerde varlığı tespit edilen 3 çeşit peşgir vardır. Bunlar: Peşgir, dolama peşgiri ve işleme şerit peşgiridir. En değerlisi işleme şerit peşgiri olup, ederi 8 kuruştur. Bayağı peşgirin fiyatı ise 2 kuruştur (Bkz. Tablo XIV).

Libade, dikişli, pamuklu, genellikle kadınların kullandığı hırkadır (Koçu 1967: 168). Terekelerden tespit ettiğimiz libade çeşidi 3’tür. Bunlar: Libade, Köhne küçük libade, üstüfa libadedir. Üstüfa libadenin tutarı 15 kuruş olup, köhne küçük libadenin tutarı 2 kuruştur (bkz. Tablo XIV).

İçlik kışın çamaşır altına giyilen pamuklu yelektir. “Zıbın” da denilmektedir (Koçu 1967: 133). Bez içlik ve Acem basması içlik bizim terekelerden tespit edebildiğimiz içlik çeşitleridir. Hemen hemen fiyatları aynıdır (Bkz. Tablo XIV).

Erkek esvaplarından iç donu üzerine pantolon gibi giyilen giysiye çakşır denilir (Koçu 1967: 59–60). Bizim saptayabildiklerimiz Çakşır –fiyatı 15 kuruş- ve köhne çuka çakşır –fiyatı 2 kuruş- dır (Bkz. Tablo XIV).

Saydığımız esvaplar dışında tereke sahiplerinin malik oldukları giyim kuşam eşyaları ise şunlardır: Şal, üslük, futa⁴⁴, köhne selanik, yakalık, dizlik ve uçkur. Mezkûr esvaplar içerisinde değeri en yüksek olan köhne selanik ve üslüktür. Değeri en düşük olan ise yakalıktır. Yakalığın değeri 1 kuruştur (Bkz. Tablo XIV).

Terekelerde tespit edebildiğimiz başa örtülen ya da giyilen esvaplar şunlardır: Sarık, kefere sarığı, büyük kavi sarık, Hint sarığı, başlık, tülbent, baş yemenisi, kavuk, kavuk örtüsü, fes, başörtüsü, kalpak, yeşil kalpak, kara kalpak, ipekli börk. En yüksek değere sahip olanı 30 kuruş ederi olan Hint sarığıdır. Değeri en düşük olanı ise 0,5 kuruşla kefere sarığıdır (Bkz. Tablo XIV).

Ayağa giyilen eşyalar arasında pabuç, kös pabuç, çedik, çizme ve iplik çizme vardır. Kös pabucun değeri 4 kuruştur. İplik çizme adı verilen eşya da muhtemelen ayağa giyilen çizmenin muhtelif çeşitlerinden olmalıdır. İplik çizmenin fiyatı 15 kuruştur. Pabuç ve çizmenin değeri ise 1,5 kuruştur (Bkz. Tablo XIV).

Bütün bunlardan ziyade terekelerde bazı kumaş adları da tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz kumaş isimleri şunlardır: Sayda alacası, Halep şirbabı (top hesabı ile satıldığına göre bir kumaş türü olması gerekir), Bursa kutnusu, Beyaz bez, Şam alacası, Musul bezi. Sayda alacası en değerli kumaş olup 1 top'unun değeri 80 kuruştur. Musul bezinin 1 topu ise 5 kuruş etmektedir (Bkz. Tablo XIV).

2. Ev Eşyaları

Osmanlı insanının yaşadığı mekânı donatan, günlük ihtiyaçlarına göre şekillenmiş eşyaları; uyku ihtiyacını karşılamak için dizayn edilmiş yatak takımları, ailenin yemek ihtiyacının karşılanması için tasarlanmış mutfak eşyaları ve günün büyük kesimini geçirdiği oturma odasında kullanılan eşyalar olarak sınıflandırmak mümkündür.

⁴⁴ Bir iş işlerken veya hamamda bele bağlanan ipek peştamal. Bkz. Koçu 1967: 119

Tereke kayıtlarından tespit ettiğimiz yastıkları, yorganları, döşek ve çarşafları Tokatlı müteveffaların kullanmış olduğu yatak odası takımları olarak nitelendirebiliriz.

Osmanlı toplumu batılılaşmanın etkisi altına girinceye değin karyola kullanmamıştır. Bunun yerine gündüz olunca toplanıp dolaplara kaldırılan, geceleri yere serilerek üzerinde uyunan döşek ya da yataklar tercih edilmekteydi (Davis 2006: 227). Osmanlı evinde, ev halkının yaşadığı odalar, eski Türk göçebe kültürünün etkisi ile birden fazla ihtiyacı karşılayacak şekilde kullanılıyordu (Demirel 1992: 710). Yatakların akşam kurulup, sabah toplanarak kaldırılması, odaların çok fonksiyonlu kullanıldığının göstergesidir.

Tetkik ettiğimiz terekelerde, döşeklerin fiyatları 5 ila 25 kuruş arasında değişmektedir. Tereke sahiplerinin kullanmış oldukları döşekler şunlardır: Döşek, dimi yüzlü döşek, kutnu yüzlü döşek, puple döşek, çiçek yüzlü döşek, şali döşek (Bkz. Tablo XVI). Yere serilen döşeklerde yatan Osmanlı insanı, başının altına yastık adı verilen nesneyi koyuyordu. Yastık, çit yastık, çit dimi yastık, dimi yastık, kadife yüzlü yastık, kutnu yastık, köşe yastığı, puple⁴⁵ ve şali yastık tereke sahiplerinin kullanmış oldukları yastık çeşitleridir. Belirttiğimiz yastıkların fiyatları 2 kuruşla 30 kuruş arasında değişmektedir. Şali yastığın fiyatı 2 kuruş olarak kaydedilmişken, salt yastık olarak kayda geçirilmiş yastığın fiyatı ise 3 ila 30 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XVI). Yatak takımları içerisinde, döşek ve yastıklar kadar zaruri, diğer nesneler de yorgan ve çarşaflardır. Yorgan, uyuyan insanın üzerine örtülen içi yün ya da yün benzeri -uyuyanı sıcak tutacak- maddelerle doldurulmuş bir nevi yaygıdır. Yorgan, mitil yorgan, çit yüzlü yorgan ve çiçek yüzlü yorgan tereke sahiplerinin kullanmış oldukları yorgan çeşitleridir. Bahsedilen yorganlar 2 kuruş ile 25 kuruş arasında fiyatlandırılmıştır (Bkz. Tablo XVI). Çarşaf, genellikle döşegin üzerine serilen ince bir sergiye verilen addır. Fiyatları 1–10 kuruş aralığında olan

⁴⁵ Tokat yöresinde kullanılan bir çeşit yastık (Puple-publa). Bkz. Tdk Türkiye Türkçesi yöresel ağızlar sözlüğü (tdk.gov.tr)

çarşaf, köhne çarşaf, bez çarşaf ve işleme çarşaf (Bkz. Tablo XVI).

Osmanlı mutfağı, zengin bir yemek kültürü ve köklü mutfak kültürünün birleşimi ile ortaya çıkmıştır (Demirel 1992: 711). Gayemiz, Osmanlı mutfağı ve yemekleri olmayıp daha çok yemeklerin hazırlanışında kullanılan ve bizim terekelerde tespit edebildiğimiz mutfak eşyalarını tanıtmak ve eşyaların fiyatlarını tahlil etmektir.

Tespit edebildiğimiz mutfak eşyaları sini, bakır sini, kaşık, sim zarf, tepsi, bakraç, ocak demiri, fincan, bardak, tas, tabak, zemzem güğümü ve arak kazanı'ndan ve bunların muhtelif türlerinden ibarettir. Arak kazanı, gayrimüslim terekelerinde tespit edilmiş olup, herhalde zimmîlerin içerisine rakı kaynattıkları/ürettikleri nesneye deniyordu. Vurgulanması gereken diğer mutfak eşyaları da İngiliz bardağı, Fağfur⁴⁶ Fincan, Bec⁴⁷ Fincan ve Yıldızlı Bec tabaktır. Bu mutfak eşyaları; Osmanlı'da dış ticareti ve halkın batılılaşmasını, batı tarzı eşyalara gösterdiği rağbeti resmetmesi açısından önemlidir. Tespit ettiğimiz mutfak eşyalarının fiyatları 0,5 kuruş ile 55 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XVI).

Mutfaktaki işleri kolaylaştırma adına kullanılan aletlerin başında bıçaklar gelir. Terekelerde iki bıçak türü tespit ettik. Fiyatı 70 kuruş olan simli bıçak ve fiyatı 10 kuruş olan yatağan bıçak (Bkz. Tablo XVI).

Tereke sahiplerinin tükettikleri gıda maddeleri arasında muhalefat kayıtlarına yansıyanlar şunlardır: Soğan, üzüm, şıra, peynir, nohut, pastırma, arpa ve buğday. Soğan'ın fiyatı 11 kuruş ile 36 kuruş arasında değişmektedir. Soğan belgelere yazılırken ağırlık ölçüsüne göre bir değerlendirme yapılmamış sadece fiyatı kaydedilmiştir. Yiyecek maddelerinden üzümün 1 hamli⁴⁸ 6,5 kuruş etmektedir.

⁴⁶ Çin işi porselene verilen ad. Bkz. Savaş 1993: 285

⁴⁷ Viyana işi, viyana yapımı eşyalara verilen genel ad. Bkz. Savaş 1993: 284

⁴⁸ 1300–1600 dönemini kapsayan bir listeye göre: Himl ya da. Yük ile aynı manada. Madencilik ya da ipek tartmak için kullanılır. Yörelere göre 4 kile ile 120 okka arasında darası değişen ağırlık ölçüsü. Bkz. İnalçık 1997: 443 ve 448; Himl, Deve yükü demektir. XVII. Yüzyılda Tavernier'e göre

Şıranın ederi ise 50 kuruş olarak kaydedilmiştir. 1 batman⁴⁹ peynirin fiyatı ise 2 kuruştur. Terekelerde kayıtlı tek bakliyat çeşidi olan nohut'un 1 rublağ⁵⁰'nın ederi 1 kuruş olarak belirtilmiştir. Pastırmanın fiyatı ise batman üzerinden hesaplanmış olup, 1 batmanı 6 kuruş olarak kaydedilmiştir. Arpanın 1 kilesinin⁵¹ fiyatı 10 ile 12 kuruş arasında değişmektedir. En zaruri gıda durumunda bulunan buğdayın kilesi ise 18,1 kuruş ile 20 kuruş arasında değişen fiyatlarla terekelere kaydedilmiştir (Bkz. Tablo XVI). Zikredilen gıdalar tereke sahiplerinin beslenme şekilleri ile ilgili yol göstermektedir. Örneğin; peynirin fiyatının makul bir miktarda olması, Tokatlıların peyniri bolca tükettiğini ve peynirin bolca üretildiğini söyleyebilmemize imkân vermektedir.

Osmanlı insanının vaktinin büyük bölümünü geçirdiği oturma odasında kullandığı eşyalar ise şunlardır: Fiyatları 1,5 kuruş ile 40 kuruş arasında değişen yere serilen yaygılar kilim, kaliçe ve kebe⁵² ile bunların muhtelif türleridir. Minder ise, içerisi yün ya da benzeri maddelerle doldurulmuş, üzerine oturulan bir nevi yastıklara verilen addır. Tespit edebildiğimiz minder çeşitleri şunlar olup fiyatları 0,3 kuruş ile 15 kuruş arasında değişmektedir. Minder, yan minderi, köşe minderi, kullanılmış minder, küçük minder ve kefare minderi (Bkz. Tablo XVI). Kefere minderi adıyla tasvir edilen minder çeşidine sadece gayrimüslim terekelerinde

Anadolu'nun dağlık bölgelerinde bir deve yükü yaklaşık 390 kilogram, düzlük bölgelerinde ise 735 kilogram gelmektedir. Genel anlamda İslam dünyasında kullanılan Himl'in ortalama ağırlığı ise 250 kilogramdır. Bkz. Hinz 1990: 16

⁴⁹ 1 batman yörelere göre 2 kilo ile 23 kilo arasında darası değişen ağırlık ölçüsü (İnalçık 1997: 441) Günümüzde 8 kilo karşılığı olan ağırlık ölçüsü (www.osmanlicaturkce.com)

⁵⁰ Rublağı, günümüzde, Tokat ve havalisinde bakliyat ve hububat tartma amacıyla kullanılan 2 teneke büyüklüğündeki ağırlık ölçüsü (Sözlü kaynak: Kadriye Taştan, 44 yaşında, evli, 3 çocuk annesi, ev hanımı, Tokatlı). Rublağı, Sivas'ta da tıpkı Tokat'taki maksadıyla kullanılmakta olan bir ağırlık ölçüsüdür. 1 teneke, 1 rublağı'ya eşittir. Tenekenin ağırlığı 10 ila 12 kilogram arasında değişmektedir. Yarım teneke ağırlığa ise "mucur" denilir. (Sözlü kaynak: Dürdane Erdoğan, 45 yaşında, evli, 4 çocuk annesi, ev hanımı, Sivaslı). Tokat ve Sivas'ta ağırlık ölçüsü olarak kullanılan rublağın geçmişte de aynı amaçla kullanılmış olması muhtemeldir. Ayrıca yöresel bir söyleyiş tarzı olarak uruplağı olarak da bilinir (Sivas ve Kayseri). Rub kelimesi Arapça olup dört anlamına geldiğine göre, bir ağırlık ölçüsünün dörtte biri anlamına da geliyor olabilir. Nitekim Kayseri için durum böyledir. Bkz. Tdk. Türkiye Türkçesi yöresel ağızlar sözlüğü uruplağı maddesi.

⁵¹ Kile 40 litrelik hububat ölçüsü (osmanlicaturkce.com). Osmanlı İstanbul'unda, buğday tartma işleminde 1 kile 20 okka yani 25,656 kg olarak hesaplanırdı. Kile arpa ticaretinde de muhtemelen yaklaşık 22,25 kg üzerinden işlem görürdü. Resmi İstanbul kilesi yanında Anadolu'nun çeşitli yörelerinde değişen ağırlıklarda kilelerde kullanılmaktaydı. Bkz. Hinz 1990: 51

⁵² Kaliçe: Küçük halı, Kebe: Yünden örülmüş kalın kilim demektir. Bkz. Tdk Türkiye Türkçesi yöresel ağızlar sözlüğü (tdk.gov.tr).

rastladık⁵³. Kefere minderi tanımı, gayrimüslimlerin kullandıkları minder çeşidini belirtmek amacıyla mı kullanılmıştır, yoksa kendine has özelliklerinden dolayı mı bu ad verilmiştir? Bilemiyoruz.

Müslümanların ibadetlerini evlerinde gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan örfi eşyalar arasında seccadeler vardır. Terekelerden 6 çeşit seccadenin varlığını teşhis etmiş bulunuyoruz. Seccade, kilim seccade, işleme seccade, köhne seccade, cecim seccade ve çuka seccade, fiyatları 1 kuruş ile 20 kuruş arasında değişen, seccade çeşitleridir (Bkz. Tablo XVI). Terekelerinde, seccade olduğunu saptadığımız müteveffalardan ikisi gayrimüslimdirler. Hoca Ahmed mahallesinde ikamet eden Perab b. Ağayık ile mezkûr mahallede oturan, Kalpakçılık mesleğini icra ettiğini sandığımız, Ovak v. Simon'un sahip oldukları eşyalar arasında seccade de bulunmaktadır.⁵⁴ Bu durum Osmanlı toplumundaki Müslüman-gayrimüslim iletişiminin ve etkileşiminin en bariz göstergesidir. Belli ki adı geçen zimmîlerin görüştükleri Müslüman komşuları ya da ahabları vardır.

Osmanlı ailesinin malik olduğu eşyalar arasında keyif verici içecekler ve aletler de mevcuttur. Osmanlı toplumunun yoğun bir şekilde kahve tükettiği ve çok zengin bir kahve kültürüne sahip olduğu bilinmektedir (Demirel 1992: 713). Kahve tüketimi esnasında kullanılan, tespit ettiğimiz eşyalar; fincanlar ve zarflardır. Kahvenin fiyatının 1 kuruş olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo XVI). Kahvenin dışında saptadığımız keyif verici aletler ise şunlardır: Nargile, duhan kesesi, duhan çıbığı, çıbık ve bakır duhan tablası. Bunlar içerisinde en yüksek fiyat biçileni çıbık'tır. Çıbığın fiyatı 40 kuruştur. Nargilenin fiyatı 12 kuruş, bakır duhan tablasının fiyatı ise 1,5 kuruştur. Duhan kesesinin fiyatı 1–6 kuruş aralığında, duhan çıbığının fiyatı 1,5–5 kuruş aralığındadır (Bkz. Tablo XVI).

⁵³ Kefere minderi adı verilen menkulün zikrolunduğu terekeler şunlardır: TŞS 9/4–5, TŞS 9/13, TŞS 9/25–26, TŞS 9/37, TŞS 9/43, TŞS 9/45, TŞS 9/46, TŞS 10/108, TŞS 10/116, TŞS 10/120, TŞS 11/19, TŞS 11/36

⁵⁴ Bkz. TŞS 9/40, TŞS 11/27–28; ayrıca zayıf bir ihtimal olmakla birlikte, gayrimüslimler seccadeyi duvara asılan bir süs eşyası olarak da kullanmış olabilirler.

Terekelere göre Osmanlı ailesi, ev temizliği ve kişisel temizlik için; Sabun, kara sabun, çamaşır kazanı, lenger, hamam leğeni, hamam rahtı ve hamam takımı ile peştamallar kullanmaktaydı. Zikredilen araçların fiyatları 1 kuruş ile 20 kuruş arasında değişmekteydi (Bkz. Tablo XIV ve XVI).

Kimi yazarların kanaatlerine göre Osmanlı ahalisi, yaşam zamanlamasını günde beş vakit okunan ezana göre ayarladığından saat kullanmaya ihtiyaç duymuyordu (Lewis 2006: 91). Oysaki Osmanlı insanının, zamanı ölçmesi, zamandan haberdar olması için ezan vakitleri yeterli olmamış, vaktin doğru takip edilmesi için çeşitli saatler kullanılmıştır. Tespit edebildiğimiz iki saat çeşidi vardır. Bunlar akrep saat ve saattir. Saatin fiyatı 30 kuruş ile 120 kuruş arasında değişirken, akrep saatin fiyatı 10 kuruştur (Bkz. Tablo XVI).

Aydınlanma için kullanılan eşyalar ise şamdan ve fenerlerdir. şamdan'ın fiyatı 1–4 kuruş arasında değişmekteyken, fenerin fiyatı 1 kuruştur (Bkz. Tablo XVI).

3. Ziynet Eşyaları, Nakit Para Miktarı ve Altın

Kadınların gösteriş, ss ve süs eşyası olarak kullandıkları, erkeklerin ise daha çok mal biriktirme amaçlı yatırım aracı olarak gördükleri altın, gümüş, zümrüt, inci gibi değerli madenlerden yapılmış eşyalar, toplumların ekonomik durumunu ve kültürel anlayışını yansıtan metalardır.

Araştırmamız neticesinde tespit edilen altın ve benzeri değerli eşyaların pek çoğu kadın terekelerinde saptanmıştır. Osmanlı kadınının sse ve şatafata olan düşkünlüğüne ayna tutan kıymetli ziynetler şunlardır: altın yüzük, altın kol bağı, altın burma kol bađı⁵⁵, zümrüt küpe, altın küpe, simli mercan küpe, incili küpe, carie

⁵⁵ Altın kol bağı ile birlikte ağırlıları miskal üzerinden verilmiştir. şeriata göre miskal'in dirheme nisbeti 7/10 uygulamada ise 2/3'tür. Bir miskal'in gram cinsinden eşiti 4, 233 gramdır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hinz 1990: 1-9

küpesi, incili altın küpe, küçük altın küpe, büyük küpe, inci⁵⁶, elmaslı çiçek. Büyük çoğunluğu küpelerden oluşan ziynetler arasında en kıymetlisi 60 kuruş ile 250 kuruş arasında fiyatının değiştiği 1 çift zümrüt küpedir. Elmaslı çiçek adı ile belirtilen ziynetin fiyatı ise 180 kuruştur. Değer bakımından son sırada gelen altın yüzüğün fiyatı ise 3,33 kuruş ile 5 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XV).

Kadınlara ait ziynet eşyalarının yanı sıra, Tokat terekelerinde, o devirde kullanılan, dönemi yansıtan altın çeşitleri de tespit edilmiştir. Büyük altın, altın, zer-i mahbup altını, İslambol zer-i mahbup, Mısır altını, Mısır nısfıyesi, rubiyye, İstanbul altını saptanan altın türevleridir. Altın paraların fiyatlarına gelince; Büyük altın 50 kuruş, altın 63 kuruş, İslambol zer-i mahbubu 5 kuruş, Mısır altını 4 kuruş, Mısır nısfıyesi 2 kuruş, rubiyye 70 kuruş, İstanbul altını 6 kuruştur⁵⁷ (Bkz. Tablo XV).

Tereke sahiplerinin toplam 820,5 kuruş nakit parası vardır. Bu miktarın 191,5 kuruşu gayrimüslimlere, 629 kuruşu Müslümanlara aittir. Terekesinde nakit paraya sahip olduğu belirtilen 13 kişi vardır. Bunlardan 3'ü gayrimüslim'dir. En fazla nakit para Ali b. Abdullah adlı Müslümanın terekesinde saptanmıştır. Ali b. Abdullah'ın nakit parası 140 kuruştur (Bkz. TŞS 9/24–25). Nakit para miktarı en düşük Müslüman Es-Seyyid Mehmed b. Mustafa adlı şahıstır. Adı geçen şahsın nakit 6 kuruşu vardır (Bkz. TŞS 9/30–31). Terekesinde nakit paraya rastladığımız 3 gayrimüslimden, en düşük miktar 5,5 kuruş ile Simon v. Elkıs'a aittir (Bkz. TŞS 11/36). Mezkûr zimmî, nakit paraya sahip olduklarını belirttiğimiz 13 kişi içerisinde

⁵⁶ İncinin ağırlığı dirhem üzerinden verilmiştir (Bkz. Tablo XV). Dirhem, 2,97 grama eşittir. Bkz. Hinz 1990: 2

⁵⁷ 1809 tarihli bir fermanla adı geçen altınların fiyatları yeniden belirlenmiştir. Buna göre, İstanbul zer mahbubu 6,5 kuruştan satılacak denilmektedir (Beşirli 2005: 142–143). Altın fiyatlarını düzenleyen bu ferman, çalışmamızın tarihsel sınırı (1805–1845) içerisinde kalmakta olup, fermanda 6,5 kuruştan alınıp satılacak denirken, İstanbul zer mahbup altınının 5 kuruştan satıldığına şahit oluyoruz. Keza bir başka çalışmada ise (Doğru 2007: 31–32) İstanbul altınının 5 kuruşa, Mısır altınının 4 kuruşa, Mısır yarımının (nısfıyesi) 2 kuruşa alınıp satılacağı belirtilmektedir. Terekelere göre, Mısır altını belirtilen fiyatta yani 4 kuruş, Mısır nısfıyesi yine belirtildiği gibi 2 kuruş olarak zikredilmiştir. İstanbul altını ise 1 kuruş daha yüksek bir meblağ ile 6 kuruştan kaydedilmiştir.

de en düşük nakde sahiptir. Tokat dışından gelen Karabet v. Hıçak ise 100 kuruşluk altın kıymeti ile en fazla nakde sahip gayrimüslimdir⁵⁸ (Bkz. TŞS 10/64–65).

4. Kitaplar, Yazı Araç ve Gereçleri

Osmanlı evinde bulunan kitaplar umumiyetle dini içeriklidirler ve kitapların çoğu Müslüman terekelerinde tespit edilmiştir. Müslümanlara ait kitaplar şunlardır: En'am-ı şerif (Kur'an-ı Kerim'in En'am cüzü), Mushaf-ı Şerif (Kur'an-ı Kerim), Kitab-ı Umdetü'l-İslâm'dır⁵⁹ (Bkz. TŞS 9/45). Ayrıca, Kitap ve mecmua adı ile zikredilen bir eser daha mevcut olup tam olarak muhteviyatını bilemiyoruz. 12 ciltlik bir kitap, bu eserinde yine içeriğinde ne olduğunu bilemiyoruz. 1 cilt Taberi kitabı, Taberi'ye ait olduğu söylenen eserin, Taberi'nin yapıtlarından hangisi olduğu belirtilmemiştir⁶⁰ (Bkz. TŞS 10/78–79). Delail-i hayrat (Bkz. TŞS 10/69) adlı eser ise Muhammed v. Süleyman El-cezuli'ye ait, içerisinde çeşitli dua ve ayetlerin bulunduğu, dua ve zikir mecmuasıdır, Arapça kaleme alınmıştır. Eserin tam adı Delail'ül-Hayrat ve Şevarikü'l- Envar'dır (mikutup.gov.tr). Hadis-i erbain (Bkz. TŞS 10/69) adındaki 1 ciltlik kitap ise muhtemelen Hz. Muhammed'in kırk hadisinin bulunduğu eserdir. En'am-ı şerif ve Tevârih (Bkz. TŞS 10/80–81) ise galiba, En'am cüzünün ve İslam tarihinin bir arada bulunduğu bir eserdir.

Gayrimüslimlere ait olan tek kitap, “kefere kitabı” adıyla terekelere kaydedilmiştir (Bkz. TŞS 9/13). Kefere kitabı ile Hristiyanların kutsal kitabı olan İncil kastediliyor olabilir mi? Sorusu akıllara geliyor. Zira gayrimüslimlere ait eşyalardan bazıları da “kefere” ibaresi ile birlikte anılmıştır (Bkz. Tablo XIV ve

⁵⁸ Terekelerinde nakit paraları olduğu belirtilen diğer müteveffalar için Bkz. TŞS 9/19, TŞS 9/24–25, TŞS 9/30–31, TŞS 9/39, TŞS 10/61, TŞS 10/63, TŞS 10/64–65, TŞS 10/65, TŞS 10/78–79, TŞS 10/80–81, TŞS 11/15–16, TŞS 11/28–29, TŞS 11/36

⁵⁹ Bu kitabın tam olarak neyi ihtiva ettiğini bilmiyoruz. Ancak Umdetü'l-İslâm, büyük İslam âlimi Gazali'yi nitelendiren bir kavramdır (bkz. Devellioğlu 2002: 1120). Bu nedenle Kitab-ı Umdetü'l-İslâm adındaki kitap, Gazali'nin kaleme almış olduğu eserlerden birisi olabilir ve Gazali'ye ait bir kitap olduğunu nitelenmek için bu tabir kullanılmış olabilir. Ayrıntılı bilgi için Milli Eğitim İslam Ansiklopedisi ve Diyanet İslam Ansiklopedisinin “Gazali” maddesine bakılabilir.

⁶⁰ Taberi ve eserleri hakkında Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisinin “Taberi” maddesine bakılabilir.

XVI). Keza ölen gayrimüslimler için hâlik, hâlike, cenaze masrafları için “lâşesine masraf” ifadelerinin kullanılmış olması “kefere kitabı” ile kastedilenin İncil olabileceğini akıllara getiriyorsa da bu konuda kesin yargıya varmak güçtür. Diğer eşyalarda olduğu gibi, kitabın gayrimüslimlere ait olduğunu vurgulamak için kefare lafzının kullanılmış olması da ihtimaller arasındadır.

Zikredilen kitapların değeri umumiyetle 5 kuruştur. Kitapların fiyatları 3 kuruşla 20 kuruş arasında değişmektedir. Mushaf-ı şerif 20 kuruşa varabilen fiyatı ile en kıymetli eser konumundadır (Bkz Tablo XVI).

Tokat terekelerinde yazı araç gereci olarak tespit ettiğimiz tek örnek Sarı divittir. Sarı divit’in fiyatı 1,5 kuruştur (Bkz. Tablo XVI).

5. Hayvan ve Hayvan Takımları

Modern çağın hızlı ilerleyişi ve makinelerin yaşamımıza kattıkları kolaylıklar, insanoğluna yüzyıllarca yoldaşlık etmiş atları, insanoğlunun işlerini kolaylaştıran, tarlasını süren, ağır yüklerin altından kalkan inekleri ve diğer hayvanları; bin bir emekle nakşedilen, her biri birer sanat harikası olan atların koşum takımını, eşiğin semerini tarihin tozlu sayfaları ve hatıralar arasına gönderdi.

Terekelerden çıkardığımız verilere göre, müteveffaların sahip oldukları hayvanlar kula at, merkep, bargir, inek, camız, dana ve davardır. Kula at’ın fiyatı 200 kuruştur. Merkebin fiyatı 8–20 kuruş, bargirin fiyatı 20–75 kuruş arasında değişmektedir. Farklı çeşitleri bulunan ineğin fiyatı ise 15 kuruşla 50 kuruş arasında değişmektedir. Camız da aynı şekilde farklı cinsleri tespit edilen bir diğer hayvandır. Camızların fiyatının ise 30 kuruş ile 80 kuruş arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Dananın fiyatı 5 kuruş, davarın fiyatı ise 4,57 kuruş, 80 kuruş aralığındadır (Bkz. Tablo XVI).

Tespitlerimize göre tereke sahiplerinin kullandıkları hayvan takımları şunlardır: at minderi, at gömleği, eyer, çuka biniş, müstamel çuka biniş, köhne biniş, palan, üzengi ve Fransız biniş. Hayvan takımları 1 kuruş ile 40 kuruş arasında değişen fiyatlarda terekelere kaydedilmiştir. Burada dikkate değer bir husus, fiyatı 20 kuruş olan Fransız biniş adındaki hayvan takımıdır. Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Osmanlı toplumunun batılılaşmasını ve batılı eşyalara olan rağbeti tereke kayıtlarında bile gözlemlenebilmektedir.

G. Gayrimenkuller

1. Osmanlı insanının yaşam alanı ev

Osmanlı toplumunun yaşadığı mekân olan evler, kaynaklarda çok çeşitli şekillerde tavsif edilmişlerdir. Menzil, hane, beyt, dam bunlardan birkaçıdır⁶¹ (Demirel 1992: 703). Tokat terekelerinde de evi ifade etmek için menzil kelimesinin kullanılmış olduğunu görüyoruz.

Tespitlerimize göre tereke sahipleri toplam 40,5 hisselik eve sahiptirler. Bazı tereke sahipleri bir menzilin yani evin yarım hissesine sahiptirler.⁶² Sahip olunan evlerin toplam değeri 35.705 kuruştur. Müslümanlara ait evlerin sayısı 33, gayrimüslimlerin ki 7,5'tur. Müslümanlara ait 33 ev 27 kişiye aittir. Müslüman ev sahiplerinin 5'i kadındır. Gayrimüslimlerde ise ev sahibi olduğu terekesinde zikredilmiş 2 kadın vardır. Müslümanların evlerinin toplam değeri 31.560 kuruşken, gayrimüslimlere ait olduğunu saptadığımız evlerin toplam değeri 4.145 kuruştur (Bkz. Tablo XI).

Terekelere göre en kıymetli ev, bahçe ile bitişik, 5.520 kuruş değeri olan El-Hac Seyfi b. Ömer'in evidir (Bkz. TŞS 10/84; Tablo XVII). Diğer bir kıymetli ev ise

⁶¹ Osmanlı evi hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Demirel, Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam, 1992; Göyünç, Hane Deyimi Hakkında, 1990

⁶² Yarım hisse eve sahip terekeler için Bkz. TŞS 9/13, TŞS 9/27-28, TŞS 11/24

Fatıma b. Nasuh'a ait olup değeri 4.000 kuruştur⁶³ (Bkz. TŞS 9/44; Tablo XVII). Fatıma b. Nasuh'un evi neredeyse, tereke miktarının yarısı değerindedir.

Bir görüşe göre Osmanlı tebaası olan gayrimüslimlerin sahip oldukları evler, Osmanlı yönetici kesiminin sahip oldukları evlerden bile değerliydi (Faroqhi 2006: 725). Ancak Tokat şehri için geçerli olan, bu çıkarımdan oldukça farklı gözükmetedir. Hem genel tereke miktarına baktığımızda hem de gayrimenkullerin değerlerini karşılaştırdığımızda, Müslümanların gayrimüslimlere göre daha varlıklı olduklarını ve daha kıymetli eşyalar kullanıp, daha değerli evlerde oturduklarını görüyoruz (Bkz. Tablo XVII).

Müteveffaların sahip oldukları evlerin, tereke miktarları ile mukayese edildiğinde oldukça değerli oldukları ve müteveffaların terekelerinde en önemli kalemi oluşturdıkları görülmektedir (Bkz. Tablo XVII).

2. Bağ, bahçe ve arsa

Terekelerinde; bağ, bahçesi ve arsası olduğu belirtilen kişi sayısı toplam 27 olup, sahip oldukları hisse toplamı 39,5'tur. Burada da yine yarım hisseye sahip olan müteveffalar vardır.⁶⁴ Tereke sahipleri toplam 22.513 kuruşluk bağ, bahçe ve arsaya sahiptirler. 39,5 adet bağ, bahçe ve arsa hissesinden 27'si Müslüman, 12,5 gayrimüslim terekelerinde tespit edilmiştir. 27 adet hisseye 16 Müslüman sahiptir. 16 Müslüman içerisinde 6 da kadın vardır. Gayrimüslimler içerisindeki kadın sayısı, menzil sayısında olduğu gibi 2'dir. Müslümanların bağ, bahçe ve arsalarının toplam değeri 18.870 kuruş, gayrimüslimlerin ki ise 3643 kuruştur (Bkz. Tablo XI).

⁶³ Tereke sahiplerinin malik oldukları evler ve fiyatları Tablo XVII'de verilmiştir.

⁶⁴ Yarım hisse bağ olan kişi Kudüs'te vefat ettiği belirtilen, Ovannes v. Kirekos'tur. Bkz. TŞS 9/13

Bu guruba giren en değerli taşınmaz Lebibe b. Ali Efendi adındaki kadına aittir. Lebibe b. Ali Efendi'nin Çene Köyü'ndeki bahçesinin değeri 1000 kuruş olarak kaydedilmiştir⁶⁵ (Bkz TŞS 9/ 31–32; Tablo XVII).

Şehirde ikamet eden tereke sahiplerinin büyük kesimi bağ ya da bahçeye sahiptir. En azından hanesinin meyve ihtiyacını karşılamayı düşünen müteveffaların, şehirde ikamet ediyor olsalar da bir nevi tarımla uğraştıkları görülmektedir.

3. Dükkân

Çarşı ve pazarlar dışında ticari faaliyetlerin yürütüldüğü mekânlar, dükkânlardır. Tespitlerimize göre 8'i Müslim, 2'si zimmî olmak üzere toplam 10 kişinin terekesinde dükkân sahibi oldukları yazılıdır. Dükkân sahibi müteveffalar içerisinde kadınların olmaması ilginçtir (Bkz. Tablo XI). Tokat şehri kadınları, dükkân sahibi olmayı iyi bir yatırım aracı olarak görmüyor olabilirler. Öte yandan kadınların dükkân sahibi olmaları, belki de toplum tarafından tasvip edilen bir tutum değildi. Tabi ki bu saptamalar Tokat şehri ile sınırlı olup varsayımın ötesine geçmemektedir. Tarsus'ta durum oldukça farklıdır. İlgili bölümde değinilecektir.

Toplam 17 adet dükkân olup, bunlar 10 tereke sahibine aittir. 15 dükkâna Müslümanlar, 2 dükkâna da gayrimüslimler sahiptirler. Birden fazla dükkâna sahip olan toplam 5 kişi vardır.⁶⁶ Müslümanların sahip oldukları dükkânların toplam değeri 3680 kuruş, gayrimüslimlerin sahip oldukları dükkânların toplam değeri de 270 kuruştur. 17 dükkân toplam 3950 kuruş değerindedir (Bkz. Tablo XI).

Müslümanların sahip oldukları gayrimenkulün toplam değeri 54.110 kuruşken, gayrimüslimlerin sahip oldukları taşınmaz malların değeri sadece 8.058 kuruştur. Genel tereke miktarında gözlemlenen olay burada da vardır. Müslümanların

⁶⁵ Bağ, bahçe ve arsaya sahip diğer tereke sahipleri ve gayrimenkullerinin değerleri için Bkz. Tablo XVII.

⁶⁶ Birden fazla dükkâna sahip olanlar için Bkz. Tablo XVII; ayrıca TŞS 10/62, TŞS 10/78–79, TŞS 10/80–81, TŞS 10/84, TŞS 11/28–29–30

sahip oldukları taşınmazların toplam değeri, gayrimüslimlere ait olanlardan yaklaşık 7 kat daha fazladır (Bkz. Tablo XII; Grafik XIV).

H. Alacak ve Borçlar

Alacak-borç ilişkisi iktisadi olduğu kadar sosyal içeriğe de sahip bir olgudur. Borç alan ve borç veren arasında iktisadi bir ilişki oluşurken, aynı zamanda sosyal bir iletişim de kurulur. Bankaların ve bankerlerin olmadığı bir ortamda, borç almak için yapılacak en mantıklı şey bir tanıdığa başvurmaktır. Zira borç verenle, alan arasında karşılıklı güven duygusunun oluşması gerekmektedir.

Tereke sahiplerinin alacakları, menkul ve gayrimenkullerin peşi sıra belirtilmiştir. “der zimmet, ba-temessük” ifadeleri ile kaydedilen alacaklar, kimi zamanda sadece isim belirtilerek kaydedilmiştir⁶⁷. Tespitlerimize göre Tokat’ta alacak-borç ilişkisi oldukça yoğundur. Borç veren kadar, borç alan kişi sayısı da oldukça fazladır. Alacaklı olan toplam 34 kişi, 234 kişiye borç vermişlerdir. Alacağı en çok olan kişi El-Hac Mustafa b. Mehmed’dir. Mezkûr şahsın toplam 8589 kuruşluk alacağı vardır (Bkz. Tablo XVII). El-Hac Mustafa b. Mehmed’den, toplam 66 kişi borç almıştır (Bkz. TŞS 11/28–29–30).

Müslümanlar ve gayrimüslimler birbirlerine borç vermişler ve birbirlerinden borç almışlardır.⁶⁸ Borçlar ise “duyûn-u müsebbet” ifadesi ile belirtilmiştir. Alacak-borç ilişkisi, Osmanlı toplumunu oluşturan, Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki sosyo-iktisadi iletişimin boyutlarını görmemiz açısından çok canlı örnekleri gözler önüne sermektedir. Debbağhane-i Atik mahallesinde oturan Es-Seyyid El-Hac Ali b. Ali; Terzi Aleksan’a, Kanar oğlu Bugos’a, Terzi Kirkor’a, Kazzaz Manuk’a, Milkon’a ve Gürünlü bir zimmî ile Güratlı bir başka zimmîye borç

⁶⁷ En fazla alacağı olan tereke sahibi El-Hac Mustafa b. Mehmed’in tereke kaydında alacakları hem “der-zimmet-i...” Şeklinde, hem de sadece alacağı olan kişilerin isimleri belirtilerek kaydedilmiştir. Bkz. TŞS 11/28–29–30

⁶⁸ Müslümanların, zimmîlere borç para verdikleri terekeler için Bkz. TŞS 9/7, TŞS 9/17–18, TŞS 9/30–31, TŞS 9/39, TŞS 10/65, TŞS 10/80–81, TŞS 10/143, TŞS 11/25, TŞS 11/28–29–30. Gayrimüslimlerin Müslümanlara borç para verdikleri terekeler için Bkz. TŞS 9/25–26, TŞS 10/80–81, TŞS 11/26–27.

vermiştir. Es-Seyyid El-Hac Ali b. Ali adındaki müteveffa, İpek oğlu Ohan ve Arotin adlı gayrimüslimlerden de borç almıştır (TŞS 10/80–81).

Terekelerde tespit ettiğimize göre, tereke sahiplerinin toplam 24.752 kuruş alacakları bulunmaktadır. Bu miktarın 21.719,5 kuruşluk kısmı Müslümanlara, 3032,5 kuruşluk kısmı ise gayrimüslimlere aittir (Bkz. Tablo VIII; Grafik XII).

Olaya bir başka açıdan bakmak gerekirse, kişi başına düşen alacak miktarı Müslümanlarda 425, 2 kuruş; gayrimüslimlerde kişi başına düşen alacak miktarı ise 97,8 kuruş etmektedir. Genel olarak kişi başına düşen alacak miktarı ise 301,4 kuruştur (Bkz. Tablo VIII). Alacak ve borç miktarlarını kişi başına düşecek şekilde hesaplamadaki amacımız, Osmanlı toplumunun ve Osmanlı ailesinin ekonomik gücünün daha anlaşılır olmasını sağlamaktır.

Borçların terekelerde zikredildikleri yer, terekeden düşülen vergi, harçlar ve diğer masrafların belirtildiği “minha el-ihracat” kısmıdır. Umumiyetle “deyn-i müsebbet” şeklinde kaydedilmişlerdir.⁶⁹ Toplam 7 tereke sahibinin (Bkz. Tablo XVII) 29 kişiye borcu vardır.⁷⁰ Alaycı Mustafa Beşe b. Mustafa’nın borcu terekesinden fazladır. İstanbul’da vefat ettiği belirtilen şahsın terekesi satılarak, borçlu olduğu 8 kişiye dağıtılmış ve 2 eşinin mihri ödenmiştir. Müteveffanın terekesi 2325 kuruş, borcu 4980 kuruştur (Bkz. TŞS 10/71; Tablo XVII). Alaycı Mustafa Beşe’nin borçlu olduğu kimseler, verdikleri borcun tamamını tahsil edememiş, mahkemenin uygun gördüğü orana razı olmak durumunda kalmışlardır. Alaycı Mustafa Beşe bu duruma rağmen en fazla borcu olan kişi değildir. En fazla borcu olan şahıs Es-Seyyid El-Hac Ali b. Ali’dir. Mezkûr şahsın 5311 kuruş borcuna karşılık, terekesi 8371,5 kuruştur (Bkz TŞS 10/80–81; Tablo XVII).

Müslüman tereke sahiplerinin toplam borcu 10.918 kuruş, gayrimüslimlerin borcu ise 143 kuruştur. Müslümanlarda kişi başına 214 kuruş, gayrimüslimlerde 4,6

⁶⁹ Örneğin Bkz. TŞS 10/69. Ayrıca borcu olan tereke sahiplerinin muhallefet kayıtlarına da bakılabilir.

⁷⁰ Borcu olan tereke sahipleri için bkz. TŞS 10/69, TŞS 10/71, TŞS 10/80–81, TŞS 10/116, TŞS 11/13–14, TŞS 11/26–27, TŞS 11/27

kuruşluk borç miktarı düşmektedir. Tereke sahiplerinin geneline baktığımızda, kişi başına 134,8 kuruşluk borç miktarı düşmektedir (Bkz. Tablo VIII).

Herhangi bir sosyal unvana ya da mesleğe sahip kişilerin ise toplam 22.915 kuruş alacakları, 26.775 kuruş borçları vardır. En fazla alacak miktarına El-Hac unvanını taşıyan müteveffalar sahiptirler. El-Hac unvanı ile kaydedilmiş kişilerin toplam 11.325,5 kuruş alacakları vardır. En fazla borçları olan unvan sahipleri ise Es-Seyyid lafzını taşıyanlardır. Es-Seyyid unvanı ile zikredilen müteveffaların toplam 5938 kuruş borçları vardır (Bkz. Tablo XIII).

I. Vergi, Harçlar ve Cenaze Masrafları

Tereke kayıtlarının kaleme alınışı esnasında, kadıların ve terekeyi sicile kaydeden kâtiplerin en çok önemsedikleri, yazarken azami dikkat gösterdikleri nokta; terekeden, mahkemenin payına düşen vergiler ve harçların zikredildiği “minha el-ihracat” bölümü olmalıdır.

Tokat sicillerindeki tereke kayıtlarının, Tokat insanının tümünü temsil ettiğini söyleyemeyiz. Bu durum Osmanlı geneli için de böyledir. Zira mirasçılar kadıya yüksek ücretler ödemektense, terekeyi kendi arasında pay eder. Varisler arasında bir anlaşmazlığın çıkması durumunda kadıya başvurulur. Bilhassa fakirler kadıya başvurmakta sorunu kendi aralarında çözme yetiyeğleri (Faroqhi 2003: Üretmek, pazarlamak yaşamak, 219). Buna mukabil, kadılar zorla miras taksimine müdahil oldukları ve resm-i kısmet oranını yüksek tutmak için malların fiyatlarını yüksek göstermeye çalıştıkları gibi, mirasçılar da resm-i kısmet'i az ödemek için mal saklarlar (İnalcık 1996: 189).

Tokat terekelerinden, şer'iyye mahkemesinin almış olduğu vergi ve harçlar şunlardır. Kısmet resmi (Resm-i kısmet)⁷¹, kaydiye, kalemiye, katibiye, ihzariye, çukadariye, dellaliye, huddamiye ve hamaliye. Bunlara ilaveten terekesi beytü'l-mal'a kalanlardan da emin-i beytü'l-mal'a hizmet adında bir ücret daha kesilmiştir.

Resm-i kısmet, kadı mahkemesince terekeden kesilen belirli bir ücrettir. 1479 tarihli bir fermanla kısmet resmi'nin "binde yirmi akçe alınması" belirtilmektedir (İnalcık 1996: 188 ve 190). 1815 yılında II. Mahmud'un yayınladığı Adalet Fermanında da; kadıların, askeri ve sivil kişilerin terekeleri yazılırken, borçları düşüldükten sonra kalan meblağın 1.000 kuruşundan 25 kuruş, ücret-i kassamiye, katibiye ve huddamiye almaları gerektiği belirtilmiştir (Beşirli 2005: 105). Ücret-i kassamiye, katibiye ve hüddamiye'den başka bir ücret alınmaması gerekirken kadıların, çeşitli adlar altında, kendileri için terekelerden kesinti yaptıkları görülmektedir (Feyzioğlu& Kılıç: Ankara.edu.tr).

Resm-i kısmetin dışında alınacak vergilerin oranları, "bin kuruştan altmış para kaydiye", müzayede ile satılacak terekeden elde edilen meblağdan "bin kuruştan iki kuruş dellaliye" alınması şeklindedir. Bunlardan gayrı, harc-ı hüccet, vesayet, hademe, ihzariye ve kalemiye adı altında herhangi bir ücretin alınması yasaklanmıştı (Feyzioğlu&Kılıç: Ankara.edu.tr). Ancak bu yasaklara uyulmadığını görüyoruz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kaydiye, kalemiye, ihzariye ve hüddamiye adları ile terekelerden harçlar alınmıştır. Hatta Hüseyin Alemdar b. Hasan'ın terekесinden harc-ı hüccet ve vesayet kesintisi de yapılmıştır (Bkz. TŞS 9/17-18).

Minha el-ihracat kısmında müteveffanın borçları, mahkemenin aldığı harçlar yanında, cenaze masrafları için harcanan meblağ ve ölen şahsın -varsa- vasiyeti de zikredilmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi Müslümanların cenaze masrafları için harcanan miktar "teçhiz ve tekfin" adı altında, gayrimüslimlerin cenaze giderleri için harcanan para da "lâşesine masraf" adı ile kaydedilmiştir. Cenaze masrafları için belirli bir oran yoktur. 29 kuruşluk terekesi olan Bekçi İbrahim için 10 kuruşluk

⁷¹ Şer'i kaidelerde, terekenin pay edilmesi işlemine "kısmet" denilir. Kadı buna mukabil Resm-i kısmet adı altında bir ücret alır. Bkz. İnalcık 1996: 188

teçhiz tekfin masrafı yapılmıştır (Bkz. TŞS 9/19). Oransal açıdan, harcanan miktar tereke miktarının % 34,4'üne tekabül etmektedir. Bekçi İbrahim'in kimsesinin olmaması ve kadının terekeden biraz daha fazla pay almak için teçhiz tekfin giderlerini yüksek tutmuş olabileceği ilk olarak akıllara gelmektedir. Mustafa b. Mehmed'in tereke miktarı 288 kuruştur. Cenaze masrafları için sarf edilen meblağ ise 3 kuruştur. Cenaze masrafı için harcanan paranın terekeye oranı %1'dir (Bkz. TŞS 9/27–28).

Vasiyette bulunan tereke sahibi sayısı 10'dur.⁷² Bunlardan sadece biri gayrimüslim'dir. Müslüman tereke sahiplerinin hepsi cenaze masrafları ile alakalı vasiyette bulunmuşlardır. Marim b. Manuk adındaki zimmînin, terekesinin 3/1'lik kısmını Manos Keşiş v. Simon ve Agop v. Kirkor şهادetleri ile vasiyet ettiği kaydedilmiş ise de vasiyet edilen kısım terekenin 3/1'inden daha azdır. Tereke miktarı 242 kuruş olan şahsın vasiyet ettiği miktar 69 kuruştur (Bkz. TŞS 11/25–26).

II. TEREKELER IŞIĞINDA AİLE VE SOSYO-EKONOMİK YAPI

A. Aile

1. Eş ve Çocuk Sayıları

a. Çok Eşlilik Sorunu

Evlilik, aile müessesinin devamı için yapılan, temelinde karşılıklı saygı ve sevginin bulunduğu karşılıklı bir akittir. Bazı toplumlarda birden fazla kişiyle evliliğe icazet verilmişken, bazı toplumlarda da katı yaptırımlarla çok eşlilik yasaklanmıştır. Örneğin İslam dini, erkeklerin dörde kadar eş alabilmelerine ve sayısız cariye edinmelerine izin vermiştir. Batı toplumunda ise, çok eşlilik özellikle XII. Yüzyılda Kilisenin aldığı kararlardan sonra hukuken yasaklanmıştır (Tabakoğlu 1992: 93).

⁷² Vasiyette bulunan tereke sahipleri için Bkz. TŞS 9/7, TŞS 10/78–79, TŞS 11/8–9, TŞS 11/13–14, TŞS 11/24, TŞS 11/25–26, TŞS 11/28–29–30, TŞS 11/32–33.

İslam öncesi Türklerin, çok eşliliğe bakış açılarına daha önce değinmiştik. Buradaki ana gaye Osmanlı ailesinin çok eşli olup olmadığının sorgulanmasıdır. Osmanlı toplumunda dinsel ve kanuni açıdan her hangi bir engel olmamasına rağmen çok evlilik (polygamy) hoş karşılanan bir olgu değildir (Ortaylı 2006: 75).

Araştırmamızda elde ettiğimiz bulgulara göre, tereke sahiplerinden sadece 6'sı çok eşlidir⁷³ (Bkz. Tablo XVII). İki den fazla eşli olan tereke sahibi yoktur. Çok eşle evli bulunan tereke sahiplerinin hepsi Müslüman'dırlar. Birden fazla eşle evli bulunan Müslüman erkeklerin, Müslümanlara ait erkek terekelerine oranı %16,21'dir. Tek eşle evli bulunan Müslüman erkeklerin sayısı 31'dir. Çok eşliliğin görülmediği gayrimüslimleri de ilave edersek, tek eşli tereke sahiplerinin sayısı 53 etmektedir.⁷⁴ Nispi bakımdan tek eşle evli bulunan Müslüman erkeklerin oranı % 84 etmektedir. Tokat genelindeki tek eşlilik oranı ise % 89,8'dir.⁷⁵

Aynı anda birden fazla eşle evli bulunan 6 tereke sahibinden 1'i köyde, diğer 5'i Tokat şehrindeki muhtelif mahallelerde ikamet etmektedir (Bkz. Tablo XVII). Bir sosyal unvana sahip olan ve eş sayısı birden fazla olan tereke sahipleri, Gümüşhaneli İbrahim Ağa (TŞS 9/45) ve Alaycı Mustafa Beşe b. Mustafa'dır (TŞS 10/71). Yani çok eşle evli bulunan müteveffaların %33'ü askeri bir unvan taşımaktadır.

Aynı anda evli bulunduğu eş sayısı birden fazla olan tereke sahiplerinin tereke miktarları 303 kuruş ile 2746,5 kuruş arasında değişmektedir. Birden fazla eşle evli olan tereke sahiplerinden yalnızca 2'sinin tereke miktarı 1.000 kuruşun altındadır (Bkz. Tablo XVII). Çok eşle evli bulunanların toplam tereke miktarı 9986,5'tur. Bu tereke sahiplerine kişi başına 1664,4 kuruş tereke miktarı

⁷³ Çok eşli olan tereke sahipleri için Bkz. TŞS 9/45, TŞS 10/63, TŞS 10/71, TŞS 10/92, TŞS 11/24, TŞS 11/32-33

⁷⁴ Bu veriler için Tablo II'den yararlanılmıştır.

⁷⁵ Ankara şehri için yapılmış bir çalışmada, Ankara'da çok eşlilik oranının %12 olduğu tespit edilmiştir (Demirel 1991:950). Osmanlı genelini temel alan daha kapsamlı bir çalışmaya göre çok eşlilik oranı %9,59'dur. XVI-XVII. Yüzyıl Bursa'sında çok eşlilik oranı %5; Edirne'de XVI-XVII. Yüzyıllar için %7; Kayseri için XVIII. Yüzyılın başlarında %12 olarak tespit edilmiştir (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992:102-103).XVII. Yüzyıl Sinop şehrinde ise çok eşlilik oranı %8,6'dır (Güler 2002: 30). Zikredilen şehirlerle mukayese edildiğinde Tokat şehrinde çok eşlilik oranı oldukça yüksektir.

düşmektedir. Elde edilen veriler ışığında görülmektedir ki; çok eşlilik ekonomik durumu iyi olanlar arasında yaygındır.

Birden fazla izdivacın asıl sebebi “çocuk sahibi olmak” olmalıdır. Tereke sahiplerinin ailevi yapılarını irdelediğimizde çok eşle evli bulunanlar toplam 16 çocuğa sahiptirler. Tespit ettiğimiz çocukların 7’si erkek, 9’u kızdır. Erkek çocukların ekserisi, sağır yani küçüktürler. Günümüz Türkiye’sinde bilhassa Doğu Anadolu’da yaygın olan erkek çocuk edinme hevesi, geçmişin Anadolu’sunda da çok eşliliğin başlıca sebeplerinden olmalıdır.

Zimmîlerin çok eşle evliliğinin önünde, kilise tarafından konulan mânilerin olduğuna değinmiştik. Tokat şehrinde gayrimüslim tereke sahipleri aynı anda birden fazla eşe sahip değildirler. Ancak Tarsus şehrini irdelerken görüleceği üzere, Tarsus’ta gayrimüslimler, birden fazla evlilik yapabilmişlerdir.

b. Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumu

Neslin devamını, evin huzur ve mutluluğunu sağlayan çocuk, evliliğin önemli gayelerindendir (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 107). Terekelere müteveffaların varisleri olarak kaydedilen çocuklar bizlere, Osmanlı ailesinin demografik yapısı hakkında fikir yürütme olanağı sağlıyor. Çocukların sağır (küçük) ya da kebir (büyük) oluşları ve cinsiyetleri hakkında kesin bilgiler içeren tereke kayıtları, ne müteveffaların ne de aile bireylerinin yaşları hakkında herhangi bir bilgi içermiyor. Çocukların terekelere kaydı esnasında kullanılan sağır ve kebir kavramlarından yola çıkarak, çocukların yaş aralıklarını tahmin etme imkânımız vardır. İslam dini bulûğ çağına ermiş kişileri reşit olarak kabul ettiğinden, kebir sözü ile anlatılmak istenen bulûğ çağına yetişen çocuklar, sağır sözü ile ifade edilmek istenen ise bulûğ çağına ermemiş çocuklar olmalıdır (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 111).

Terekelerini tetkik ettiğimiz 82 kişinin toplam 132 çocuğu vardır. Bu çocukların 67’si 51 Müslümanın terekelerinde, 65’i de 31 gayrimüslim terekesinde tespit edilmiştir. Müslümanların sahip oldukları çocuk sayısı oransal açıdan

%50,7'ye, gayrimüslimlerin sahip oldukları çocuk sayısı ise % 49,3'e eşittir (Bkz. Tablo V). Genele baktığımızda Müslümanların sahip oldukları çocuk sayısı, gayrimüslimlerin sahip olduğu çocuk sayısından fazladır. Ancak oransal açıdan irdelediğimizde gayrimüslimlerin çocukları daha fazla gözükmemektedir.

Osmanlı ailesinin kaç çocuğa sahip olduğu tartışmalıdır. Tokat şehri için bulmuş olduğumuz aile başına düşen çocuk ortalamalarının, durumu biraz daha aydınlığa kavuşturacağını ümit ediyoruz.

Tokat kentinde yaşayan Osmanlıların sahip olduğu çocuk ortalamasını Müslümanlarda 2, gayrimüslimlerde 2,4 olarak tespit etmiş bulunuyoruz.⁷⁶ Tokat geneli için bu oran 2,2'dir. Sadece çocuklu aileler hesaba katılmayıp, içerisinde çocuksuz ailelerinde bulunduğu tüm tereke sahipleri hesaba dâhil edildiği vakit Müslümanlarda oran 1,3; gayrimüslimlerde 2 olmaktadır. Tüm tereke sahipleri hesaba katılınca tokat geneli için çocuk ortalaması 1,6 olmaktadır (Bkz. Tablo V).

Terekelerde varis olarak zikredilen 132 çocuktan, 66'sı erkek (%50), 66'sı (%50) ise kızdır. Müslüman tereke sahiplerinin toplam 31 erkek evladı varken, gayrimüslimlerin 35 erkek çocuğu vardır. Gayrimüslimlerde erkek evlat sayısı ve oranı Müslümanlara göre yüksektir. Kız çocuklarda ise Müslüman tereke sahiplerinin 36 çocuğu varken, gayrimüslimlerin toplam 30 kız çocuğu vardır. Kız çocuklarda da Müslümanlar hem sayı bakımından hem de oransal açıdan gayrimüslimlerden üstündürler (Bkz. Tablo V).

Yukarıda bahsettiğimiz gibi çocukların yaşlarının ne olduğunu tam olarak tespit etmemiz mümkün gözükmemektedir. Kebir (büyük) ve sağır (küçük) ifadeleri ile belirtilen, çocukların yaş aralığına biz de riayet ettik. Yani çocukların yaş aralıkları büyük (kebir) ya da küçük (sağır) oluşlarına göre ele alındı. Buna göre,

⁷⁶ Ankara için aile başına düşen çocuk ortalaması Müslümanlarda 2,4; gayrimüslimlerde 2,7 olarak hesaplanmıştır. Bkz. Demirel 1991: 252. Orta Anadolu şehirlerini kapsayan bir başka çalışmada da şehirlerde Müslüman aile başına düşen çocuk ortalaması şehirlerde 2,30, köylerde 2,62; gayrimüslim aile başına düşen çocuk ortalaması ise şehirlerde 2,47, köylerde 2,69 olarak tespit edilmiştir. Bkz. Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 108.

Müslüman terekelerinde tespit edilen 67 Müslim çocuğun 31'i erkek, 36'sı kızdır. Müslüman çocukların 33 tanesinin kebir (%49,25) yani büyük; 34 tanesinin de sağır (%50,75) yani küçük olduğu saptanmıştır. Müslüman olan 31 erkek çocuğun 13'ü büyük, 18'i ise küçüktür. Müslümanların sahip oldukları 36 kız çocuğunun 20'si kebir, 16'sı da sağırdır.

Gayrimüslim terekelerinde adları geçen çocuk sayısı 65'tir. Bu 65 çocuğun 35'i erkek, 30'u kızdır. Gayrimüslim çocukların % 69,2'lik kısmını oluşturan 45 çocuk kebir yani büyük, %30,8'ine tekabül eden 20 çocuk ise sağır, başka bir ifade ile küçüktür. Zimmî erkek çocuklardan kebir olanların sayısı 25, sağır olanların sayısı ise 10'dur. Gayrimüslim kızların 20'si kebirdir. Kız çocukların 10 tanesi sağır olarak kaydedilmiştir.

Müslüman ve gayrimüslim terekelerinde tespit ettiğimiz çocukların yaşlarını karşılaştırdığımızda, Müslüman çocukların genellikle sağır, gayrimüslim çocukların ise umumiyetle kebir olduklarını saptamış bulunuyoruz (Bkz Tablo V; Grafik VII). Gayrimüslimlerin çocuklarının ekserisinin kebir olması, Müslüman çocukların da sağır olması; ölüm oranının, gayrimüslimlerde Müslümanlara göre daha düşük olduğunu; gayrimüslimlerin Müslümanlara nispetle daha uzun yaşadıklarını göstermektedir.

Terekelerini incelediğimiz 28 kişinin hiç çocuğu yoktur. Bu 28 kişinin 19'u Müslüman, 8'i gayrimüslimdir. Evlat sahibi olan müteveffaların oranı %65,9; çocuk sahibi olmayan müteveffaların oranı ise %34,1'dir.⁷⁷ Terekelerini tetkik ettiğimiz 51 Müslümanın %37,2'sinin hiç çocuğu yoktur. Evlat sahibi olan Müslümanların oranı %62,8'dir. Çocuksuz ailelerin gayrimüslimlerdeki oranı %29, çocuk sahibi olan gayrimüslimlerin oranı ise %71'dir (Bkz Tablo V; Grafik VIII). Çocuk sayılarındaki oranlar her iki dini zümre arasında paralellik göstermektedir.

⁷⁷ Osmanlı ailesini tetkik eden bir başka çalışma da çocuksuz ailelerin oranı %11'dir. Bkz. Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 106.

Mesleki ya da sosyal unvana sahip olanların toplam 57 çocuğu tespit edilmiştir. Bir meslek ve/veya unvana sahip olanlar arasında, en çok çocuğa Ağa lakabı ile nitelendirilmiş müteveffalar sahiptir. Ağa lafzına sahip zevatın toplam 10 çocuğu bulunmaktadır. Es-Seyyid unvanına sahip olanların 8 çocuğu; El-Hac unvanına sahip olanlar ile Kahveci mesleğini icra edenler beşer çocukları vardır. Alaycı ve Beşe unvanına sahip olanlar ile Dikici ve Basmacı mesleklerini icra edenlerin dörder çocukları tespit edilmiştir. Nalbant mesleğini icra eden zatın 3 çocuğu vardır. Semerci, Kumaşçı, Manav mesleklerini icra edenlerin ikişer çocuğu varken, Alemdar ve Efendi unvanına sahip zevatın birer çocuğu vardır (Bkz. Tablo XIII).

Çok çocuklu Müslüman aileler arasında; bir çocuğa sahip 14 aile (%42,4), iki çocuğa sahip 10 aile (%30,3), üç çocuğa sahip 5 aile (%15,1), dört çocuğa sahip 3 aile (%9) ve beş çocuğa sahip 1 aile (%3) vardır⁷⁸ (Bkz. Tablo V; Grafik VIII). Müslüman ailenin umumiyetle bir ya da iki çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Mihmad Hacib mahallesinde ikamet eden ve 4'ü erkek olmak üzere 5 evladı olan Ali b. Abdullah en fazla çocuğa sahip Müslüman'dır (Bkz. TŞS 9/24–25; Tablo XVII).

Çok çocuklu gayrimüslim aileler arasında; bir çocuğa sahip 8 aile (%29,6), iki çocuğa sahip 5 aile (%18,5), üç çocuğa sahip 8 aile (%29,6), dört çocuğa sahip 3 aile (%11,1), beş çocuğa sahip 2 aile (%7,4) ve altı çocuğa sahip 1 aile (%3,7) vardır (Bkz. Tablo V; Grafik VIII). Tokat şehri için geçerli olan, gayrimüslim ailelerin genellikle bir ya da üç çocuğa sahip olduklarıdır. Ayrıca üç çocuklu gayrimüslim ailelerin varlığını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Kâbe Mescidi mahallesinde oturan Arkame Akılan v. Nikola'nın 2'si erkek, 4'ü kız olmak üzere 6 çocuğu vardır (TŞS 9/45; Tablo XVII). Mezkûr zimmî 6 çocuğu ile hem en fazla çocuğa sahip

⁷⁸ Tokatla ilgili bir başka çalışmada Müslüman aileler için bir çocuklu aile sayısı 10, iki çocuklu aile sayısı 4, üç çocuklu aile sayısı 1 olarak belirlenmiştir. Bkz. Özdemir 1991: 1028; Kırşehir'i konu edinen bir çalışmada ise Müslüman aileler için; bir çocuklu aile sayısı 1, iki çocuklu aile sayısı 2, üç çocuklu aile sayısı 5, dört çocuklu aile sayısı 4, beş çocuklu aile sayısı 2, altı çocuklu aile sayısı 3, yedi çocuklu aile sayısı 3, sekiz çocuklu aile sayısı da 1 olarak belirlenmiştir. Bkz. Özdemir 1990: 488. Görüldüğü üzere Tokat'ta bir ya da iki çocuk yaygınken, Kırşehir'de üç ve daha fazlası çocuk daha yaygındır.

gayrimüslimdir, hem de terekelerini incelediğimiz toplam 82 kişi içerisinde en fazla evladı olan kişidir.

Terekelerini incelediğimiz 82 kişinin zaviyesinden bakacak olursak, Tokat'taki aileler arasında; bir çocuklu 22 aile (%36,6), iki çocuklu 15 aile (%25), üç çocuklu 13 aile (%21,6) , dört çocuklu 6 aile (%10), beş çocuklu 3 aile (%5) ve altı çocuklu 1 aile (%1,6) vardır⁷⁹ (Bkz Tablo V; Grafik VIII). Verilerden çıkan sonuç, Müslüman ailelerde bir ve iki çocuğun yaygın olduğudur. Gayrimüslimlerde ise bir ve üç çocuk yaygındır. Tokat genelinde Osmanlı ailesi içinse bir, iki ve üç çocuğa sahip olan ailelerin fazla olduğu söylenebilir.

c. Osmanlı Ailesi Kaç Kişiden Müttesekkildi?

Osmanlı ailesini teşkil eden birey sayısı oldukça tartışmalı bir mevzudur. Zira Ailenin klasik tabirle anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile olduğunu savunanlar kadar (Özdemir 1990; 414) ; üç neslin bir arada yaşadığı geniş aile tipinin Osmanlı'da hâkim olduğunu savunan görüşlerde vardır (Bkz. Ortaylı 2006; 4, aynı müellif 2004: 57).

Hane başına düşen birey sayısını, Barkan 5 olarak kabul etmiştir. Bununla beraber bu sayının 7 olduğu savına sahip araştırmacılar da mevcuttur. C. Russell, hane başına düşen kişi sayısını 3,5 olarak kabul eder. M.A Cook, bu katsayının 4,5 olduğunu benimser (Göyünç 1990: 121–122).

Tokat şehri'nde hane başına düşen birey sayısı, bir başka ifade ile Osmanlı ailesinin kaç bireyden oluştuğu yönündeki tetkikimiz neticesinde varılan sonuç şudur ki: Osmanlı ailesinin çekirdek aile şeklinde biçimlenmiş olduğu fikrine riayet ettiğimizde yani sadece anne, baba ve çocukları dikkate aldığımızda; Müslüman

⁷⁹ Sinop'ta aile kurumunu irdeleyen bir çalışmada ise, Sinop örneği için; bir çocuklu aile sayısı 10, iki çocuklu aile sayısı 9, üç çocuklu aile sayısı 2, dört çocuklu aile sayısı 3, beş çocuklu aile sayısı da 2 olarak belirtilmiştir (Güler 2002: 31). Sinop şehrinde de tıpkı Tokat'ta olduğu gibi 1 ve 2 çocuklu ailelerin sayısı fazladır. Belkide, her iki şehir için verilerin benzer oluşunun sebebi, Sinop ve Tokat'ın yakın coğrafyalarda bulunuşudur.

aileler 3,1 kişiden; gayrimüslim aileler 3,8 kişiden oluşmaktadır. Tokat geneli içinse oran 3,4 kişi olarak tespit edilmiştir (Bkz. Tablo VI; Grafik IX).

Osmanlı ailesinin, üç neslin bir arada yaşadığı geniş aile tipinde modellenmiş olduğu, savını dikkate aldığımızda; Müslüman ailelerde hane başına 3,9 kişi, gayrimüslim ailelerde ise hane başına 4,5 kişi düşmektedir. Tokat genelini mihenk olarak aldığımız vakit oran 4,1 olmaktadır (Bkz. Tablo VI; Grafik IX).

Tokat'ta yerleşik, tereke sahiplerinden çocuk sahibi olan aileler dikkate alındığında ise Müslüman hanede 4,9 kişi, gayrimüslim hanede ise 4,4 kişi yaşamaktadır. Genel bir "Osmanlı ailesi portresi" çizecek olursak; Tokat'ta çocuk sahibi olan ailelerin hane başına düşen ortalamaları 4,7 olmaktadır⁸⁰ (Bkz Tablo VI; Grafik IX; Grafik X). Sırf Tokat'ta bile bu kadar çeşitlilik arz eden bir mesele hakkında, Osmanlı genelini bağlayan oranlar vermenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz.

2. Mehir (Mehir-Mihr)

Mehir ya da Mihr güvey adayı tarafından, gelin adayına verilen belirli bir miktar paradır. Moğollar güveyin, geline vermiş olduğu paraya "kalın" demişlerdir. İslamiyet öncesi Türkler de "kalın" veya "sep" adını vermişlerdir (Özdemir 1990: 56). Arapların sada'k dedikleri başlık uygulaması İslam literatüründe mehr ifadesi ile hayat bulur (Ortaylı 1990: 280). İslamiyet öncesi Araplarda Mehir; kızın babasına, ağabeyine veya akrabasına verilirdi (Spies 1993: 494). İslam dini bu mevzu ile alakalı yeni düzenlemeler getirmiş ve mehrin kadına verilmesini, yakın veya uzak

⁸⁰ Bursa şehrinde gözlenen aile büyüklüğü 3,65; kırsal kesimde 4,9 kişidir. Ürdün civarında 5,7; Filistin'de 6,4 kişidir (Ortaylı 2006: 77). Ankara şehrinde gözlemlenen aile büyüklüğü ise çekirdek aile varsayımına göre Müslümanlarda 4,4; gayrimüslimlerde 4,6 olarak; geniş aile varsayımına göreyse Müslümanlarda 4,6; gayrimüslimlerde 4,8 olarak saptanmıştır (Demirel 1991: 953). Orta Anadolu şehirlerini baz alan bir başka çalışmada da Osmanlı ailesinin, anne, baba ve çocuklardan müteşekkil (Çekirdek aile) olduğu varsayımı dikkate alınarak hane ortalaması 4,05 olarak tespit edilmiştir. Yine aynı çalışmada, Osmanlı ailesinin geniş aile olması durumunda da oran 4,42 olmaktadır (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 114). Karadeniz sahilindeki ailelerde ise hane başına düşen kişi oranı 6,5'tur. İstanbul'daki Müslüman ailelerin ekserisi de, ortalaması 3,6 fert olan ufak ailelerde yaşamaktaydılar (Quataert 2006: 909).

akrabalara verilmemesini şart koşmuştur (Ortaylı 1990: 281; Özdemir 1990: 56). İslam hukukuna göre mehrin muhakkak verilmesi icap eder (Ortaylı 1990: 281). İslam fıkına göre gelir getirecek her şey mehr olarak verilebilir. Mehrin miktarı evlenilecek kızın güzelliğine ve maharetine göre değişmektedir (Özdemir 1990: 56). Mehr miktarının tespit edilemediği veya üzerinde şüpheye düştüğü takdirde kızın emsal ve akralarına bakılarak mehr miktarı belirlenir. Buna “mehr-i misl” denir. Mehrin azami miktarı 10 dirhem gümüşe tekabül etmekle beraber mezheplere göre farklılık göstermektedir (Ortaylı 1990: 281–282). Hanefi ve Şafi mezheplerine göre mehrin azami miktarı 10 dirhem, maliki mezhebine göre de 3 dirhem olarak belirlenmiştir (Spies 1993: 496). Ancak damat namzedinin ekonomik durumu mehr vermeye elverişli değilse, mehr olarak gelin adayına Kur’an öğreterek mihr borcunu ödemesi gereklidir (Özdemir 1990: 56). Bizzat Peygamber, demir bir yüzüğü bulamayacak kadar fakir bir adamın mihr olarak karısına Kur’an öğretmesine, bir başka Müslümanın da mehr olarak bir çift ayakkabı vermesine müsaade etmiştir (Spies 1993: 495). Mehr, zevcin vefatı durumunda terekede önceliği olan alacaklar arasındadır (Ortaylı 1990: 281). Mehr iki şekilde verilir: Mehr-i muaccel ve mehr-i müeccel. Mehr-i muaccel nikâhtan önce verilmektedir. Mehr-i müeccel ise nikâh akdi esnasında veya eşin vefatı halinde terekenin taksimi esnasında zevceye ödenmektedir (Ortaylı 1990: 281; Özdemir 1990: 57–58). Mehr-i müeccelin verildiğine dair zevcenin rızası şer’iyye mahkemesinde sabit olmalıdır. Ayrıca mehr-i müeccelden zevce kendi rızası ile vazgeçebilir. Kadın mehrinden vazgeçtiğini mahkeme önünde belirtip kayda geçirtmelidir (Ortaylı 1990: 281). Hem mehr-i muaccel hem mehr-i müeccel olarak paranın yanında canlı hayvan verilebildiği gibi, ev, ev eşyası, bağ, bahçe gibi menkul ve gayrimenkullerde verilebilir (Özdemir 1990: 57–58).

Terekelerinden istifade ettiğimiz 14’ü Müslüman, 9’u gayrimüslim toplam 23 kadından sadece 10’unun terekesinde mehr kaydı bulunmaktadır. Diğer mehrler vefat eden zevçlerin terekelerinde tespit edilmiştir. Terekelerinde mehr kaydı bulunan toplam 40 kişi vardır (Bkz. Tablo X). Müslümanlara ait terekelerde toplam 32 mehr kaydı saptanmıştır. Verilen mehrlerin çoğunluğu 100–199 kuruş

arasındadır. Bu aralıkta toplam 14 mehir kaydı vardır. 31–50 kuruşluk kısımda ise 11 mehir kaydı bulunmuştur (Bkz. Tablo IX; Grafik XIII).

En yüksek mehir miktarı Es-Seyyid Yahya Efendi b. İbrahim Efendi adındaki müteveffanın terekesinde saptanmıştır. Mezkûr şahsın terekesinden, Arife b. Hamza adlı eşine 400 kuruşluk mehir-i müccel kalmıştır (TŞS 10/69). 400 kuruşluk mehir miktarı müteveffanın toplam terekesinin %37'si etmektedir⁸¹ (Bkz. Tablo X).

İlginç bir husus gayrimüslimlerinde tıpkı Müslümanlar gibi eşleri için mehir vermiş olmalarıdır. Terekesinde mehir kaydı bulunan toplam 8 gayrimüslim tespit edilmiştir. Bunlardan 3'ünün terekesinde 1–30 kuruş aralığında mehir miktarları tespit edilmiş, geriye kalan 5 zimmînin terekesinde ise 31–50 kuruş aralığında değişen mehir miktarları tespit edilmiştir (Bkz. Tablo IX; Grafik XIII).

Daha enteresan bir durum Keşişlik mesleğini icra ettiğini sandığımız Kirkor Keşiş v. Bugos'un terekesinde de mehir kaydına rastlanılmasıdır. Mezkûr zimmînin terekesinden, eşine 33 kuruş mehir isabet etmiştir (TŞS 11/15–16). Meslekten daha çok dini zümre içerisine dâhil edebileceğimiz Kirkor Keşiş'in, İslam fıkında bulunan ve sadece Müslümanları bağlayan bir kuralı benimsemiş olması şaşırtıcıdır. Bu durum Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki etkileşimin boyutlarını göstermesi açısından ilginçtir.

B. Sosyo-Ekonomik Durum

1. Tereke Sahiplerinin Mal varlığı

Daha önceki bölümlerde tereke sahiplerinin tereke miktarlarına değinmiştik. Bu bölümde tereke sahiplerinin mal varlıkları dini açıdan değil, cinsiyet bakımından irdelenecektir. Ayrıca kişi başına düşen tereke miktarı ve tereke miktarlarının hangi değerler arasında yoğunlaştığına değinilecektir.

⁸¹ Terekelerde tespiti yapılan diğer mehir miktarları ve mehir miktarının tereke miktarına oranı için Bkz. Tablo X.

Tereke sahipleri içerisinde Müslümanların tereke miktarları 107.451 kuruştur (%80,1) (Bkz. Tablo III; Grafik III). Toplam 51 Müslüman tereke sahibinin 53.341 kuruşluk (%49,6) menkule, 54.110 kuruşluk (%50,4) gayrimenkulü vardır (Bkz. Tablo XII; Grafik XIV). Müslüman tereke sahiplerine kişi başına 2106,8 kuruşluk tereke miktarı düşmektedir (Bkz. Tablo III; Grafik IV). Müslümanların tereke miktarı genellikle 1.000–2.999 kuruş ile 0–499 kuruş arasında yoğunlaşmaktadır (Bkz. Tablo IV; Grafik V; Grafik VI).

Terekelerini tetkik ettiğimi 31 gayrimüslimin ise toplam 26.628,5 kuruşluk (%19,9) terekesi vardır (Bkz. Tablo III; Grafik III). Gayrimüslimlerin mal varlığının %69,8'ine tekabül eden 18570,5 kuruşluk kısmı menkul, %30,2'sine isabet eden 8058 kuruşluk kısmı gayrimenkuldür (Bkz. Tablo XII; Grafik XIV). Gayrimüslim tereke sahiplerine kişi başına 858,9 kuruşluk tereke miktarı düşmektedir (Bkz. Tablo III; Grafik IV). Zimmîlerin tereke miktarı ekseriyetle 0–499 kuruş aralığındadır. Toplam 16 gayrimüslimin tereke miktarı 0–499 kuruş arasındadır (Bkz. Tablo IV; Grafik V; Grafik VI).

Müslüman ve gayrimüslimlerin toplam 134079,5 kuruşluk terekesi vardır (Bkz. Tablo III). Bu miktarın %53,6'lık kısmına tekabül eden 71911,5 kuruşluk kısmı menkul eşya, %46,4'üne tekabül eden 62168 kuruşluk kısmı ise gayrimenkul eşyadır (Bkz. Tablo XII). Müteveffalara düşen ortalama tereke miktarı 1635,1 kuruştur (Bkz. Tablo III; Grafik IV). Görüldüğü üzere Müslüman tereke sahiplerinin mal varlıklarının büyük çoğunluğunu gayrimenkuller oluşturmaktadır. Gayrimüslimlerin ise mal varlıklarının ekserisi menkuldür. Ev ve dükkân, Müslümanların en fazla yatırım yaptıkları taşınmazlardır.

Tereke sahiplerinin %40,2'sinin (33 kişi) tereke miktarı 0–499 kuruş aralığında, % 34,1'inin (28 kişi) tereke miktarı 1.000–2.999 kuruş aralığında, % 14,6'sının (12 kişi) tereke miktarı 500–999 kuruş aralığındadır. 3 kişinin (% 3,6) tereke miktarı 3.000–4.999 kuruş aralığında, yine 3 kişinin (% 3,6) tereke miktarı da 7.501–9.999 aralığındadır. Tereke miktarı 10.000 kuruşun üzerinde olan iki kişi

vardır. Nispi açıdan % 2,4'e tekabül eden tereke miktarı 10.000 kuruşun üzerinde olan müteveffaların her ikisi de Müslüman'dırlar (Bkz. Tablo IV; Grafik V; Grafik VI).

Terekesi 500 kuruşun üzerinde olanları varlıklı, 10 bin kuruşun üzerinde olanları da çok zengin olarak nitelersek; Tokat şehrinde meskûn tereke sahiplerinin %40,2'sinin fakir ve orta halli olduğu sonucu çıkmaktadır. Varlıklı kesim ise %58,3'tür. Anlaşıldığı kadarıyla Tokat'ta yaşam standardı, oldukça iyi düzeydedir.

a. Erkeklerin ve Kadınların Mal Varlığı⁸²

Terekeleri tetkik edilen 37 Müslüman erkeğin toplam 85.505 kuruşluk tereke miktarı vardır. Müslümanların toplam tereke miktarının %79,5'i erkeklere aittir. Müslüman erkekler 44.060 kuruşluk gayrimenkule, 41.445 kuruşluk menkule sahiptirler. Müslüman erkeklerin sahip oldukları menkuller, tereke miktarlarının %48,4'ünü teşkil ederken, gayrimenkuller %51,6'sını oluşturmaktadır.

Yirmi bir gayrimüslim erkeğin tereke miktarı ise 20.770,5 kuruştur. Gayrimüslimlerin toplam tereke miktarının % 78'i zimmî erkeklere aittir. Gayrimüslim erkekler 6385 kuruşluk (% 30,7) gayrimenkule, 14.385,5 kuruşluk (%69,3) menkul eşyaya sahiptir.

Müslüman ve gayrimüslim erkeklerin sahip olduğu toplam tereke miktarı, kendi dini gurupları içerisinde hemen hemen aynı oranlara sahiptir. Müslümanların sahip olduğu mal varlığının % 79,5'i, gayrimüslimlerin mal varlığının da %78'i erkeklerin tekelindedir.

Toplam 58 erkeğin tereke miktarı 106.275,5 kuruştur. Bu miktar, terekeleri incelenen 82 kişinin toplam tereke miktarının %79,2'sine eşittir. Müslüman

⁸² Bu bölümdeki veriler Tablo II, Tablo III, Tablo XII ve Tablo XVII'den yararlanılarak elde edilmiştir.

erkeklerin mal varlığı, zimmî erkeklerin mal varlığının dört katından bile fazladır. Erkek terekelerinde tespit edilen gayrimenkullerin toplam değeri 50.445 kuruştur. Menkul eşyaların toplam değeri ise 55830,5 kuruştur.

Terekeleri incelenen 24 kadının toplam 27.804 kuruşluk tereke miktarı (%20,8) vardır. Bu meblağın 21.946 kuruşluk bölümü (%20,5) Müslümanlara aittir. Müslüman kadınların 10.050 kuruş değerinde gayrimenkulleri, 11.896 kuruş değerinde de menkul eşyaları vardır. Müslim kadınların toplam tereke miktarının %45,7'sini gayrimenkuller, %54,3'ünü de menkul eşyalar oluşturmaktadır.

Gayrimüslim kadınlarınsa toplam tereke miktarı 5858 kuruş (%22) olarak tespit edilmiştir. Bu meblağın 1673 kuruşluk kısmını taşınmaz mallar, 4185 kuruşluk kısmını da menkul eşyalar teşkil etmektedir. Zimmî kadınların toplam tereke miktarının %28,5'i taşınmaz mallardan, % 71,5'ide menkul eşyalardan oluşmaktadır.

Erkeklerin sahip olduğu tereke miktarı, kadınların sahip olduğunun yaklaşık 4 katına eşittir. Bu durum, Osmanlı toplumunda mülk ve paranın erkeklerce yönetildiğinin ve Osmanlı insanının erkek egemen aile tipinde örgütlendiğinin göstergesidir.

2. Borcu Mal Varlığından Fazla Olanlar

Osmanlı ailesinin ekonomik durumunu ele aldığımız bu bölümde ekonomik durumu pek parlak olmayan, terekesi borca batmış kişilere ayrı bir parantez açmak gerektiğini sanıyoruz. Tokat örneği için borcu mal varlığından fazla olan sadece 1 kişinin bulunduğunu daha önce zikretmiştik. Alaycı Mustafa Beşe b. Mustafa adındaki şahsın terekesi borca batmıştır (TŞS 10/71). İstanbul'da vefat ettiği belirtilen müteveffanın terekesi Tokat siciline kaydedilmiştir.⁸³ Vefat ettiğinde yanında bulunan eşyasının Tokat'a gönderilmiş olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Askeri olduğu isminin önündeki Alaycı ve isminin ardındaki Beşe ifadelerinden belli

⁸³ Ailesi Tokat'ta olan ama kendisi Kudüs'te vefat eden Ovannes v. Kirekos'ta bu konuyla alakalı bir başka örnektir (TŞS 9/ 13).

olan zatın İstanbul'a ne için gitmiş olabileceği hakkında herhangi bir bilgiye tereke kayıtlarından ulaşmak mümkün değildir.

Terekesi satılarak borçlularına dağıtılan ve iki eşinin mehir bedelleri ödenen zatın ailesine terekeden bir şey kalmamıştır. Müteveffanın ailesinin geçimini ne ile ve nasıl tedarik ettiğine dair bir bilgiye de yine terekelerden ulaşmak mümkün gözükme de, ekonomik açıdan sıkıntıya düşmüş olabileceklerini söylemek çok ta abes olmaz.

İKİNCİ BÖLÜM: TEREKELERİN DİLİ İLE TARSUS'TA AİLE

Bu bölümde, Ankara Milli Kütüphane Arşivi'nden tedarik ettiğimiz 100 adet tereke kaydından yararlanılmıştır. Tıpkı Tokat şehrini ele alırken olduğu gibi, öncelikle terekelerden elde edilen bilgiler paylaşılacak, daha sonra da Tarsus şehrinde aile tartışılacaktır.

I. GENEL OLARAK TEREKELER

A. Tereke Sahiplerinin Cinsiyet Durumları, Dini durumları ve Adresleri

Tarsus şehrinde aileyi tetkik amacı ile incelediğimiz tereke kaydı, daha öncede belirttiğimiz gibi 100 adettir. Terekelerin büyük çoğunluğu Müslümanlara aittir. Tetkik edilen Müslüman terekelerinin sayısı 87'dir. Gayrimüslimlere ait tereke sayısı ise 13'tür. Bir başka deyişle terekelerin % 87'si Müslümanlara, %13'ü gayrimüslimlere aittir (Bkz. Tablo XVIII; Grafik XV). İsmi ve dini uyruğu belirtilmemiş bir kişiyi de Müslümanlarla birlikte telakki ettik (Tarsus Şer'iyye Sicilleri "bundan sonra TaŞS şeklinde zikredilecektir" TaŞS 289/182). Tokat terekelerinde olduğu gibi, Tarsus terekelerinde de Müslümanlar ve erkekler sayıca fazladır. Bu durum; Tokat şehrinde ikamet eden müteveffaların, tereke kayıtlarının tetkikinde olduğu gibi, araştırma sonucunda ortaya çıkmış, müdahalemizin

bulunmadığı doğal sonuçlardır. Bir başka deyişle bir zümreye, dine ya da cinsiyete mensup olanların diğerlerine üstünlüğünü ispat gibi bir amaç güdülmemiştir.

İncelenen 87 Müslüman terekesi içerisinde, erkeklere ait 75 tereke, kadınlara ait 12 tereke mevcuttur. Erkek terekeleri, tetkik edilen 87 Müslüman terekesinin %86,2sini oluşturmaktadır. Kadın terekelerinin, Müslüman terekeleri içerisindeki nispi payı 13,8'e tekabül etmektedir (Bkz. Tablo XIX; Grafik XVI). Gayrimüslimlere ait 13 tereke kaydı içerisinde sadece 1 kadın terekesi bulunmaktadır. Gayrimüslim terekelerinin % 92,4'ü erkeklere, % 7,6'sı da kadınlara aittir (Bkz. Tablo XIX; Grafik XVI).

Daha öncede belirttiğimiz gibi Osmanlı toplumu yaşantısını, içerisinde barındığı, hayatını idame ettirdiği mahalle ve mahalleliye göre şekillendirmek zorunda idi.

Tarsus; önceleri kale içerisinde yer alan bir şehir iken kale dışına taşmış, fiziki devinimini sürdürmüştür. Evliya Çelebi kale içerisinde bulunan üç mahalleden söz eder. Evliya Çelebi bu üç mahallenin adını zikretmemiştir. Osmanlı'nın, Tarsus şehri ile alakalı ilk kayıtlarından anlaşıldığına göre şehirde 24 Müslüman mahallesi ile birlikte, bir de Ermeni mahallesi vardır. XVI. Asrın sonlarına doğru Tarsus'taki Müslüman mahallesi sayısı 22 olup, Ermeni mahallesi sayısı yine 1'dir. Tanzimat sonrasındaki kayıtlarda ise şehrin 21 mahalleye sahip olduğu belirtilmiştir (Poş 2003: 17-18).

Terekeleri incelenen kişilerin 20'si şehrin muhtelif mahallelerinde ikamet etmektedir. Tarsus'a bağlı kaza ve köylerde ikamet eden müteveffaların sayısı ise 10'dur. 52 kişi ise Tarsus'a başka şehirlerden gelmiştir. İki kişinin mensup olduğu aşiretin adı belirtilmiştir. İki kişinin ise mahalleleri kaydedilmemiş, vefat ettikleri mevki belirtilmiştir (Örneğin "Gülek Boğazında vefat eden" gibi TaŞS 289/225). Bunların dışında ikamet ettiği mahallenin adı belirtilmeden kaydedilmiş müteveffalar vardır. Bunların sayısı 8'dir. Dört kişinin mahalle adları da, sicil defterinin yapısına

dair giriş kısmında değindiğimiz problemlerden mütevellid okunamamıştır (Bkz. Tablo XXXIV).

Tarsus şehrindeki mahallelerde ikamet eden 21 müteveffanın 13'ü Müslüman'dır. Cami'-i Atik, Sakızlı Mahallesi, Yeni Mahalle ve Küçük Minare Mahallesi'nde ikişer Müslüman meskûndur. Sufiler, Müftü, Şamlu, Kızıl Murad ve Cami'-i Nur Mahallelerinde de birer Müslüman tereke sahibinin ikamet ettiği saptanmıştır. Tarsus'taki mahallelerde sakin olan 8 gayrimüslimden 6'sı Zimmiyan mahallesinde, 1'i Küçük Minare Mahallesinde, 1'i de Cami'-i Nur Mahallesinde ikamet etmektedir (Bkz. Tablo XXXIV).

Cami'-i Nur adından da anlaşılacağı üzere Müslümanların ağırlıkta olduğu bir mahalle olmalıdır. Dimitri adındaki gayrimüslim, sözü geçen mahallede meskûn olup 3.000 kuruş ederinde bir de evi bulunmaktadır (Bkz. TaŞS 289/ 179). Hatırlanacağı üzere Tokat şehrinde de Müslüman mahallesinde bir zimmînin ev sahibi olduğuna değinmiştik. Ömer Demirel'in Sivas şehri için öne sürdüğü sav (Bkz. Dipnot 5), Tokat şehri için olduğu kadar, Tarsus için de geçerli kabul edilebilir. Her iki şehrin tereke kayıtlarına dayanarak, bir zimmînin, pekâlâ bir Müslüman mahallesinde mülk sahibi olabildiğini söyleyebiliriz.

Tarsus'a bağlı kaza ve köylerde ikamet eden 10 tereke sahibinin hepsi Müslüman'dır. Bu 10 Müslümanın yerleşik oldukları kaza ve köylerin adları şunlardır: Musalu Karyesi, Gökçeli Kazasına tabi Banper (?) Karyesi, Gökçeli Kazasına tabi Yeni Köy Karyesi, Üçlü Karyesi, Mahmud Ağa Karyesi, Menteş Karyesi, Sarı İbrahimli, Gurun bölgesine tabi Bağ Çatağı (?) Karyesi, Ekberlere tabi Çamlı Karyesi ve ismini okuyamadığımız bir karyedir (Bkz. Tablo XXXIV).

Şehir dışından gelen 52 kişinin 47'si Müslüman, geri kalan 5'i de gayrimüslimdir. Tarsus dışından gelen 47 müteveffanın memleketleri şunlardır: Çorum (2 kişi), Adana (2 kişi), Ahıska (2 kişi), Harput (2 kişi), Kıbrıs (2 kişi), Mısır (3 kişi), Eğin, Mihaliç, İçel, Kars, Konya, Arapkir, Bursa bireciği, Erzincan, Rumeli, Ereğli, Rum, Sudan, Ergani, Malatya, Hekimhan, Yafa, Yozgat, Darende, Kayseri,

Kastamonu, İstanbul, Uşak (Kuşak?), Kırşehir, Urha (Urfa?), Erzurum, Divriği, Gürün, Midilli Adası, Melami (?), Ağvan (?), Hasköy Karacaviran, Cahıs (?), Irak, Ankara ve Antakya'dır. Şehir dışından gelen müteveffaların bazılarının vefat ettikleri yerleşim yeri de tereke kayda geçirilirken belirtilmiştir (Tablo XXXIV).

Tarsus dışından çeşitli amaçlarla gelen gayrimüslim tereke sahiplerinin sayısı beştir. Bunlar Kayseri, Kıbrıs (2 kişi), Ezine ve Arapkir'den Tarsus'a gelmişlerdir (Bkz. Tablo XXXIV).

Tarsus terekelerinde, şehir dışından gelen bazı müteveffaların, Tarsus'ta meskûn olduğunu belirten ifadelerle de yer verilmiştir. Toplam 10 tereke sahibinin Tarsus dışından olduğu ve şehrin çeşitli mahallelerinde mütemekkin bulundukları belirtilmiştir. Bu kişiler başka şehirlerden gelip, Tarsus'a kalıcı olarak yerleşmiş olabilirler.⁸⁴

Mehmed adındaki müteveffanın durumu oldukça ilginçtir. Adanalı olduğu ve Adana'da ikamet ettiği belirtilen zatın terekesi, vefat eden kızının terekesi ile birlikte yazılmıştır. Adanalı olan ve Adana'da oturduğu vurgulanan Müslümanın terekesi neden Tarsus siciline kaydedilmiştir? Mehmed'in terekesinin birlikte yazıldığı, vefat eden kızı Tarsus'ta ikamet ediyor olabilir, ancak bunu teyit edici herhangi bir bilgiye de tereke kaydında yer verilmemiştir (TaŞS 289/ 220).

Bunların dışında iki müteveffa da aşiretlere mensupturlar. İkisi de Müslüman olan tereke sahiplerinden biri Kayalı Aşiretinden, diğeri Tekelü Aşiretindendir (Bkz. Tablo XXXIV).

İkamet ettiği mahallenin adı belirtilmeden terekesi yazılmış 8 kişinin olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu 8 kişinin 7'si Müslüman, 1'i de zimmîdir. Bununla birlikte şer'iyye sicillerinden kaynaklanan sorunlardan dolayı ikametini belirleyemediğimiz 4 kişinin tamamı Müslüman'dır (Bkz. Tablo XXXIV).

⁸⁴ Bu terekeler için Bkz. TaŞS 289/71, TaŞS 289/140, TaŞS 289/172, TaŞS 289/232, TaŞS 289/362, TaŞS 289/147, TaŞS 289/176, TaŞS 289/210, TaŞS 289/266, TaŞS 289/281

Tarsus şehri, incelediğimiz diğer şehir olan Tokat'a göre, daha kozmopolit bir yapı sergilemektedir. İmparatorluğun hemen her coğrafyasından insan, Tarsus'ta ya ikamet etmektedir ya da Tarsus şehrindeki insanlarla bir şekilde diyalog ve ekonomik ilişki içerisinde. Tarsus'un bu denli cazibe merkezi olmasının, pek çok yöreden insanların Tarsus'a gelmiş olmasının sebebi, şehrin ekonomik potansiyeli ile açıklanabilir. Ahıska'dan bir kumaş tüccarının da, Sudan'dan gelen bir esir satıcısının da Anadolu'daki durakları arasında Tarsus bulunmaktadır. Rumeli'nden gelenlerin yanı sıra, çevre yerleşimlerden gelen bekârların da Tarsus'ta bulunmalarının sebebi ekonomik faaliyetlerin yoğunluğu olmalıdır.

B. Meslek ve Unvanları

Terekelerinden faydalanarak Tarsus'ta aile mefhumunu irdelediğimiz müteveffalardan bir meslek gurubuna dâhil olan ya da bir unvanla anılanlar 35 kişidirler. Bunlardan 29'u Müslim, 6'sı gayrimüslimdir.

Müslüman tereke sahiplerinin icra ettikleri meslekler şunlardır: Tacir (Ticaret), Leblebici, Çiftçi, Esirci, Cerrah, Harççı, Dellal, İmam, Çavuş ve Karakullukçu. Zikredilen meslekleri 12 Müslüman icra etmektedir (Bkz. Tablo XXX).

Ticaret mesleğini icra eden iki Müslüman da Tarsus'a başka şehirlerden gelmişlerdir. Karakullukçu Recep Ağa Ahıska'dan (TaŞS 289/121); Ahmed Ağa ise Ankara'dan (TaŞS 289/175) ticaret maksadı ile Tarsus'a gelmişlerdir. Aynı zamanda askeri oldukları isimleri önündeki sandan anlaşılan bu kişilerden yola çıkarak, yeniçeriliğin son demlerinde merkezden uzak şehirlerde meskûn bulunan yeniçerilerin, ticaretle uğraştıklarını, farklı şehirlerde mal alıp, mal sattıklarını, Anadolu'daki pek çok yerleşimi gördüklerini söyleyebiliriz. Her iki tüccarın da terekelerinde mefruşat türü eşyalar çoğunluktadır. İki tacirin toplam tereke miktarı 28.603,5 kuruştur. Ticaretle uğraşan müteveffaların 10.800 kuruş alacakları, 9.997,5

kuruş borçlarının olduğu tespit edilmiştir. Bir mesleği icra eden müteveffalar içerisinde en yüksek tereke miktarı, tüccarlık yapan kişilere aittir (Bkz. Tablo XXX).

Leblebici mesleğini icra ettiğini sandığımız müteveffa Danyal b. Mehmed'dir. Mezkûr şahsın isminin önünde ya da ardında hangi mesleği icra ettiğine dair bir lafız bulunmamasına karşın, terekesinde bulunan leblebi, nohut türü gıdaların çokluğu hasebiyle leblebici olabileceğini tahmin etmiş bulunuyoruz (TaŞS 289/ 241). Leblebici mesleği ile iştigal eden kişinin toplam 3.411 kuruş terekesi vardır. Alacağı bulunmayan müteveffanın 1.138 kuruş borcu vardır (Bkz. Tablo XXX).

Çiftçilik yapan iki Müslümanın toplam tereke miktarı 8.757 kuruştur. Çiftçi Müslümanların alacakları bulunmamasına karşın, borçları toplam tereke miktarının neredeyse yarısı kadardır. Müteveffaların borç miktarı toplam 4.116 kuruştur (Bkz. Tablo XXX).

Esirci unvanı ile terekesi kaydedilen Müslüman Sudan'dan gelmiştir. Müftü Hanı'nda fevt olan zatın terekesi, kimsesi olmadığı için beytü'l-mala kalmıştır. Esirci Zehb'in varisleri, ölümünden dört sene sonra ortaya çıkmış; terekesi Sudan'dan gelen varislerine teslim edilmiştir. Zehb adındaki şahıs vefat ettiğinde yanında gulamları da vardır. Belli ki Esirci Zehb yanındaki köleleri satmak için Tarsus'a gelmiştir ya da Tarsus üzerinden bir başka şehre geçecektir. Müteveffanın toplam tereke miktarı 1.611 kuruştur. Kaldığı hana oda kirası olarak, toplam 61 kuruş borcunun olduğu terekesine kaydedilmiştir (TaŞS 289/ 148). Esirci Zehb'in tereke kaydı; Tarsus'un Kuzey Afrika ve Anadolu arasındaki, zenci köle ticaretinin önemli duraklarından birisi olduğunu göstermektedir.

Mesleğinin cerrahlık olduğu belirtilen müteveffa Tarsus'a, Kars'tan gelmiştir (TaŞS 289/212). Gün Hanı yakınındaki bir kahvede vefat ettiği vurgulanan müteveffanın tam olarak ne için Tarsus'ta bulunduğunu kestirebilmemiz güçtür. Cerrah Hacı Mustafa'nın toplam tereke miktarı 584 kuruştur. Cerrahlık yapan Hacı Mustafa'nın tereke miktarı, meslek gurupları içerisindeki en düşük meblağlardan

biridir (Bkz. Tablo XXX). Meslek gurupları içerisinde tereke miktarı en düşük olan tereke sahibi, Çavuşluk mesleğinin icraatçısı konumundaki Hasan Çavuş'tur (TaŞS 289/ 149).

Hasan Çavuş askeri sınıfa mensup olmalıdır. Mihaliçli olduğu belirtilen şahsın Tarsus'ta kimsesi yoktur. Terekesi beytü'l-mala kalmıştır. Mihaliçli Hasan Çavuş'un palan, merkep, yorgan ve tüfeğinin yanında 150 kuruşlukta nakit parası vardır. Terekesinin yazımı esnasında eşyalarının bedellerinin toplamı yanlış hesaplanarak sicile kaydedilen müteveffanın, tereke miktarı 176 kuruş olarak belirtilmişken; bizim hesaplarımıza göre Hasan Çavuş'un gerçek tereke miktarı 266 kuruştur (TaŞS 289/149; Tablo XXX; Tablo XXXIV).

Askeri sınıfa dâhil edebileceğimiz bir diğer kişi aynı zamanda ticaret yaparken vefat etmiş Karakullukçu Recep Ağadır (TaŞS 289/121). Karakullukçu, emniyet ve asayişe nezaret için karakollarda oturan ve geceleri devriye gezen yeniçerilere verilen unvandır, aynı zamanda “salma kulluk neferi” de denilir (Kepeci 1952: 41). Karakullukçunun bir diğer manası da “yeniçeri ocağı bölüklerinde odaları ve odaya gelen konukların ayakkabılarını temizlemek, yemek kaplarını yıkamak gibi işlerle görevli er” demektir (TDK Türkçe Sözlük 1998⁸: 1207). Adı geçen şahsın terekesi hem tüccarlık mesleğini icra edenler hem de Ağa sıfatını taşıyan müteveffalarla birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ahıska'dan Tarsus'a gelen müteveffa, ortağı ile birlikte ticaret yapmaktadır. İki ortak Tarsus ahalisine borç vermişlerdir. Müteveffanın şeriki ile birlikte Tarsus ahalisine ortak borcu da vardır. Recep Ağa'nın toplam tereke miktarı 20.118,5 kuruştur. Şeriki ile birlikte, toplam 10.800 kuruş Tarsus halkından alacakları vardır. Recep Ağa'nın borcu da 3401,5 kuruştur (TaŞS 289/121; Tablo XXXIV; Tablo XXXX).

Harççı mesleği, herhalde inşaat sektörü içerisindeydi. Aslen Rumeli'nden olan Tarsus'ta ikamet eden, eşinden başka varisi bulunmayan Ali Ağa'nın 10 bin kuruş gibi yüksek bir meblağlık terekesi mevcuttur. Müteveffanın 75 kuruşluk borcuna karşılık, 1295 kuruşluk alacağı bulunmaktadır (TaŞS 289/266; Tablo XXX; Tablo XXXIV).

Tarsus'ta Müslüman tereke sahiplerinin icra ettikleri meslekler arasında bir de dellallık vardır. Dellalların yaptıkları iş, alıcı ile satıcı arasında aracılık etmektir (Devellioğlu 2002: 173). Divriği'li olan Dellal Mehmed adlı müteveffanın, terekesinde zikredilen hiçbir menkul ya da gayrimenkulü yoktur. Yirmi kuruş ederindeki teçhiz tekfin masrafı bile beytü'l-mal'dan karşılanmıştır (TaŞS 289/ 288; Tablo XXX; Tablo XXXIV).

İmamlık mesleğini de Müslümanların icra ettikleri meslek gurupları içerisinde zikrettik. Terekelerde zikrolunan, imamlık mesleğini icra eden sadece 1 kişi vardır. İmamlığın ücret mukabili yapılan bir iş olmasından mütevellid imamlık yapan Mehmed Fakı'yı meslek gurupları içerisinde değerlendirdik (TaŞS 289/210). Harputlu olduğu belirtilen Mehmed Fakı'nın 1780 kuruş tereke miktarı vardır. Ayrıca mezkûr imamin 567 kuruş alacağı bulunmaktadır (Tablo XXX; Tablo XXXIV).

Terekeleri incelenen 13 gayrimüslimden bazılarının icra ettikleri meslek gurupları Kuyumculuk, Pabuççu, Demirci, Boyacı, Arabacı, Çerçi ve Demircilik ya da Marangozluktur. 13 gayrimüslimden 7'sinin bir işle iştigal ettikleri, terekelerinde belirtilmiştir.

Zimmiyan mahallesinde mütemekkin Zekirban adındaki gayrimüslim kuyumculuk yapmaktadır. Kuyumculuk mesleğini yapmasına karşın ekonomik durumu pek de parlak olmayan mezkûr şahsın 1908,5 kuruş terekesi, 1129 kuruş borcu vardır (TaŞS 289/216; Tablo XXX; Tablo XXXIV).

Zimmiyan mahallesinde ikamet eden Antor adındaki zimmînin terekesi pabuççu lafzı ile kaydedilmiştir. Terekesi eşine ve doğacak çocuğuna kalmıştır (TaŞS 289/243). Pabuççu Antor'un ekonomik durumu tıpkı dindaşı Kuyumcu Zekirban gibidir. Tereke miktarı 3950 kuruş olan şahsın 3497,5 kuruş borcu bulunmaktadır (Tablo XXX; Tablo XXXIV).

Tarsus şer'iyye sicilinin malum durumundan dolayı ismini okuyamadığımız bir zimmînin ise dükkânının olduğu belirtilmişse de, hangi mesleğin icracısı olduğu söylenmemiştir. Mezkûr gayrimüslimin terekesinde demir ve demircilikte kullanılan alet edevatın normalin üstünde bir sayıda bulunması sonucu, şahsın demirci olabileceği yorumunda bulunduk (TaŞS 289/268; Tablo XXX). Arapkırlı olan bir başka zimmînin ise yine dükkânı olduğu belirtilmiş, yaptığı meslek belirtilmemiştir. Dükkânındaki eşyaları göz önünde bulundurularak zatın boyacılık mesleğini icra ettiğini sanmaktayız (TaŞS 289/362; Tablo XXX). Bir diğer gayrimüslimin ise mesleği zikredilmemesine rağmen yine dükkânının olduğu kaydedilmiştir. Dükkânındaki eşyalardan demircilik ya da marangozluk mesleklerinden birisini yapmış olması muhtemeldir (TaŞS 289/ 179; Tablo XXX).

Dini mevzuları ve İslam fikhını çok iyi bilen kişilere verilen molla, hoca, fakı gibi unvanları taşıyan 4 Müslüman bulunmaktadır. Molla lafzı ile kayıtlı 2 tereke sahibi mevcutken, hoca ve fakı unvanlarını taşıyan birer kişi bulunmaktadır. Molla sıfatını taşıyan Müslümanların tereke miktarı 7624 kuruştur. Mollaların 2202,5 kuruş borçları, 300 kuruş alacakları tespit edilmiştir. Hoca unvanını taşıyan müslümanın tereke miktarı ise 4061,5 kuruştur. Fakının lügat'teki manası hoca ile aynı anlamı ihtiva eder (TDK Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü). Bir anlamda dini konulara hâkim kişiler için kullanılan bir nitelemedir. Fakı sıfatına sahip kişi aynı zamanda İmamlık yapmaktadır (TaŞS 289/210; Bkz. Tablo XXX).

El-Hac ve Hacı unvanının, İslam'ın beş şartından birisi olan Hac vazifesini yerine getiren Müslümanlara verildiğine daha önce değinmiştik. İncelenen Müslüman terekeleri içerisinde Hacı ya da El-Hac yaftasına sahip 7 kişi tespit edilmiştir. Hacı ve El-Hac unvanını taşıyanlar, bir meslek gurubuna dâhil olan ve sosyal bir unvana sahip müteveffalar arasında 7 kişi ile en kalabalık gurubu oluşturmaktadırlar. Toplam 33918,5 kuruş tereke miktarı ile Hacılar, bir unvana sahip ya da bir mesleğin icracısı konumundaki fertler içerisinde, Ağa unvanını taşıyanlardan sonra, en varlıklı ikinci kesimi oluşturmaktadırlar. Hacıların toplam 8860,5 kuruş borçlarının, 3461,5 kuruş da alacaklarının olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXX).

İncelediğimiz döneme ait Tarsus terekelerinde Ağa⁸⁵ ve Efendi⁸⁶ unvanlarını taşıyan 6 kişinin olduğu saptanmıştır. Ağa sıfatına haiz 3 Müslümanın toplam tereke miktarı 38.603,5 kuruştur. Ağa lakabını taşıyanlar yukarıda da belirttiğimiz gibi bir unvana ya da bir mesleğe sahip müteveffalar içerisinde en varlıklı kesimi oluşturmaktadırlar. Ağa lakabına haiz tereke sahiplerinin yüksek tereke miktarlarına karşılık terekelerinin yaklaşık 1/3'ü kadar borçları vardır. Ağaların toplam borcu 11.292,5 kuruştur. Alacakları ise 10.875 kuruştur (Bkz. Tablo XXX). Efendi unvanı ile terekesi kaydedilen 3 Müslümanın tereke miktarı 13.762,5 kuruştur. Alacakları bulunmayan efendilerin, toplam 8911 kuruş borçlarının olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo XXX).

Tarsus şehrinin İslam dininin ortaya çıktığı Arap yarımadasına daha yakın olması ve tereke sahipleri içerisinde birkaç Arap'ın da bulunmasına rağmen seyyid ve şerif unvanına sahip hiç kimsenin bulunmayışı dikkat çekicidir. Dikkatimizi celp eden bir başka husus ise bir unvana haiz bulunanlarla, meslek erbabı müteveffaların ekserisinin Tarsus'a başka şehirlerden gelmiş olmasıdır. Şehre Tarsus dışından gelenler içerisinde vasıfsız olanları olduğu gibi, bir mesleğin erbabı olan kimselerin de bulunması, Tarsus'taki ekonomik potansiyelin boyutlarını vurgulamaktadır.

Bunların dışında Şeker⁸⁷, Topal⁸⁸, Kör⁸⁹, Kara⁹⁰, Çopur⁹¹, Çömez⁹², Şişko⁹³ gibi müteveffaların mizaç ve fiziki yapılarını niteleyen sıfatlar da mevcuttur. Soyadının kullanılmadığı bir toplumda kişilere verilen bu lakaplar onları, aynı adı taşıyan diğer insanlardan ayırt etmek için kullanılıyor olabilir. Zikredilen unvanlara sahip müteveffalar, bir unvanla terekesi kaydedilen müteveffalar arasında

⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Dipnot 28.

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Dipnot 29.

⁸⁷ TaŞS 289/36

⁸⁸ TaŞS 289/281

⁸⁹ TaŞS 289/394

⁹⁰ TaŞS 289/251

⁹¹ TaŞS 289/53

⁹² TaŞS 289/221

⁹³ TaŞS 289/154

değerlendirilmemiştir. Zira unvanları sosyal ya da ekonomik statülerini belirtmekten çok, belirttiğimiz gibi, karakterlerini ve fiziki durumlarını yansıtmaktadır.

C. Varisler

1. Yakınlık Derecesine Göre Varisler

Ölen kişinin terekesi üzerinde, geride bıraktıkları mirasçıların ne gibi haklara sahip olduklarını, terekeden ne kadar pay aldıklarını; Tokat terekelerini ele alırken de belirtmiştik. Tarsus terekeleri mirasçılara pay edilirken farklı uygulamalarda bulunulmuştur. Örneğin Hüseyin adındaki müteveffanın mirasçıları eşi ve üç oğludur. Eşin terekedeki hakkı $1/8$ 'dir. Üç çocuğun hakkı birleştirilerek tek kalemde yazılmıştır. Bu uygulama da çocukların, terekeden aynı oranda pay alıyor olmaları rol oynamış olabilir (TaŞS 289/32). Bir başka müteveffanın mirasçıları eşi, kızı ve oğludur. Zevcenin terekedeki hakkı $1/8$ 'dir. Geri kalan kısımda ise erkek çocuk, kız kardeşinin iki katını alacak şekilde oranlanmıştır (TaŞS 289/43). Bir zimmînin terekesinde ise, müteveffanın annesi ve iki oğlu mirasçı konumundadır. Annenin terekeden aldığı pay $1/6$ kadardır. Geri kalan kısım ise iki erkek evlada eşit şekilde pay edilmiştir (TaŞS 289/182). Bir başka tereke de ise müteveffanın mirasçıları eşi, kız kardeşi ve amcasıdır. Kız kardeş mirasın $1/2$ 'sini alırken, müteveffanın zevcesi ve amcasının hakkı $1/4$ 'tür (TaŞS 289/219). Bir tereke de ise müteveffanın eşi, kızı ve kız kardeşi mirasçı durumundadır. Müteveffanın zevcesi terekenin $1/8$ 'ini almıştır. Kız çocuğunun hakkı $1/2$, kız kardeşin hakkı da $1/5$ 'dir (TaŞS 289/241).⁹⁴ Miras taksimi hususunda, İslam hukukunun belirttiği oranlara riayetini, Tarsus'ta da olduğunu görmekteyiz.

Tarsus terekelerinde tespit ettiğimiz birinci dereceden varisler (ashab-ı feraiz) şunlardır: Erkek ve kadın eşler (zevc ve zevce), erkek (ibn) ve kız (bint) çocuklar, baba (eb), anne (ümm) terekelerini kullandığımız kişilerin mirasçılarıdır. Diğer mirasçılar ise erkek kardeş (aht), kız kardeş (uht), emmi (amca) gibi ikinci dereceden

⁹⁴ Miras taksimi hususunda bakınız Barkan 1968:20 v.d.

varisler olup, erkek kardeş ve kız kardeş haricindekiler diğer varisler başlığı altında gruplandırılmıştır (Bkz. Tablo XXIV; Grafik XXV).

Terekelerde mirasçı olarak zikredilen eşlerin sayısı 46'dır. Bunlardan 36'sı Müslümanların terekelerinde, 10'u da zimmîlerin terekelerinde saptanmıştır. Terekelerde mirasçı olarak geçen erkek evlatların sayısı 51'dir. Erkek çocuklar varisler içerisinde en kalabalık sınıfı oluşturmaktadırlar. Oğulların 43'ü Müslüman, 8'i de gayrimüslimdir. Varis konumunda bulunan kız çocukların sayısı ise 40 olarak tespit edilmiştir. Kız evlatlardan Müslüman olanların sayısı 33'tür. Gayrimüslim olan kız çocukların sayısı ise 7'dir. Ashab-ı feraiz sayılan diğer mirasçılardan anne ve babaların toplam sayısı 8'dir. Mirasçı olan sadece 1 baba tespit edilmiştir. Onunda dini uyruğu İslam'dır. Buna karşılık varis konumundaki annelerin sayısı 7 olup, bunlardan 4'ü Müslüman, 3'ü gayrimüslimdir (Bkz. Tablo XXIV; Grafik XXV).

Eş, çocuklar, anne ve babadan sonra erkek kardeşler ve kız kardeşler de mirasçı olabilmişlerdir. Anne baba bir ya da anne bir, baba bir kardeşlerin tümünü bir arada ele aldık. Varis konumundaki erkek kardeşler 3 tane olup tamamı Müslüman'dırlar. Kız kardeşlerin ise 9 tane olduğu saptanmıştır. Bunlardan 6'sı Müslüman, 3'ü gayrimüslimdir (Tablo XXIV; Grafik XXV).

Bunların dışında terekeden pay aldığını tespit ettiğimiz 5 Müslüman'ı da diğer varisler olarak değerlendirdik. Bunlar iki tereke sahibinin kaydında geçen emmiler (amca) ve bir tereke sahibinin yakınları diye zikredilenlerdir⁹⁵ (Bkz Tablo XXIV; Grafik XXV).

İslam hukukuna göre ölenin geride tek varisi olarak hanım kalsa, mirasın ¼'ünü alır. Vefat eden kişi hanım olur geride tek varisi olarak eş kalırsa, eş mirasın ½'sini alır. Her iki durumda da mirasın kalan kısmı beytü'l-mal'a intikal eder (Yüksel 1993: 480). Terekelerine sadece bir kişinin mirasçı olduğu ya da varisi

⁹⁵ Şeker Ahmed adlı müteveffanın mirasçıları arasında yakınları ifadesi geçmektedir (TaŞS 289/36). Hacı Şaban b. Süleyman (TaŞS 289/219) ve Meryem adındaki bayanın (TaŞS 289/226) terekelerine emmileri mirasçı olmuşlardır.

bulunmayanların terekeleri beytü'l-mal'a kalmıştır. Terekeleri beytü'l-mal'a kalan müteveffa sayısı 40'tır. Bunlardan 37'si Müslüman, 3'ü de gayrimüslimdir (Bkz. Tablo XXIV, Grafik XXV). Esirci Zehb (TaŞS 289/148), Kılıcuklu Ali (TaŞS 289/272) ve Halil (TaŞS 289/149) adındaki bekâr kimselerin önce varisleri olmadığından terekeleri beytü'l-mal'a kalmıştır. Daha sonra müteveffaların varisleri ortaya çıkmış, terekeleri beytü'l-mal tarafından varislerine iade edilmiştir.

D. Vâsiler

1. Vâsilerin Yakınlık Derecesi

Vasilere ve hangi hallerde vasi olunabileceğine Tokat kısmı ele alınırken değinmiştir. Ancak hatırlamakta fayda vardır. Ölen birinin vesayetle işlerini takip etmeye, çocuklarının haklarını gözetmeye ve mallarını yönetmeye vekil tayin ettiği kişiye vasi denilmektedir (Eroğlu 2007: 286; Abacı 1994: 142). Vasiler tayin ediliş şekillerine göre farklı adlarla nitelendirilirlerdi. Ölümünden önce mal sahibi tarafından malların tasarrufu için tayin edilen vasi'ye “vasi-i meyit”, çocuklarının işlerini görmek üzere tayin edilen vasi'ye de “vasi-i muhtar veya vasi-i mansub” denirdi. Mahkeme tarafından tayin edilen vasilere “vasi-i kadı” denirdi (Eroğlu 2007: 287).

Tarsus terekelerinde tespit edilen vasi sayısı 23'dür. Bunlardan 16 tanesi mahkemece tayin edilmiş vasilerdir.⁹⁶ Üç tanesini tereke sahipleri ölmeden önce kendileri tayin etmişlerdir ki buna vasi-i muhtar adı verilmektedir.⁹⁷ Borcu terekесinden fazla olan bir müteveffanın borçlularının haklarını korumak için, vasi-i gurema adı ile mahkeme 4 kişiyi görevlendirmiştir.⁹⁸ Mahkemece atanan vasilerin 13 tanesi Müslüman, 3'ü zimmî terekelerinde tespit edilmiştir. Vasi-i gurema görevi ile atanan vasilerin 3'ü zimmî terekelerinde, 1'i de Müslüman terekelerinde tespit

⁹⁶ Mahkeme tarafından tayin edilen vasiler için Bkz. TaŞS 289/sayfa 1, TaŞS 289/71, TaŞS 289/182, TaŞS 289/179, TaŞS 289/208, TaŞS 289/222, TaŞS 289/233, TaŞS 289/235, TaŞS 289/239, TaŞS 289/266, TaŞS 289/268, TaŞS 289/278, TaŞS 289/352, TaŞS 289/453, TaŞS 289/458, TaŞS 289/461.

⁹⁷ Vasilerin, vasi-i muhtar şeklinde tayin edildikleri tereke kayıtları için Bkz. TaŞS 289/121, TaŞS 289/175, TaŞS 289/265.

⁹⁸ Vasi-i guremalar için Bkz. TaŞS 289/136, TaŞS 289/140, TaŞS 289/394, TaŞS 289/407

edilmiştir. Vasi-i muhtar şeklinde atanan vasiler Müslüman terekelerinde saptanmıştır.

Vasi olarak tereke sahiplerinin akrabasının atanması ender rastlanan bir olaydır. Vasilerin yakınlık derecesini irdelediğimizde karşımıza çıkan sonuç, 15 vasinin tereke sahiplerinin akrabası ya da yakını olmadığıdır. Köşker adındaki zimmî (TaŞS 289/140) ile Yordros (TaŞS 289/407) adındaki zimmîlerin borçları terekelerinden fazladır. Borçluların haklarını muhafaza için her iki terekeye de Müslümanlar vasi-i gurema tayin edilmişlerdir.

Tereke sahiplerinin akrabası olan vasilerin sayısı 8'dir. Müteveffaların küçük çocuklarına vasi olarak, çocukların annesinin atandığı 4 tereke mevcuttur.⁹⁹ Bunun dışında müteveffanın babasının vasi olarak atandığı 1 tereke mevcuttur (Bkz. TaŞS 289/208). Vefat edenin kız kardeşi yani çocukların halası da 1 terekede çocuklara vasi kılınmıştır (Bkz. TaŞS 289/ 233). Fevt olan kişinin büyük oğlu küçük kardeşleri için 1 kez vasi tayin edilmiştir (Bkz. TaŞS 289/239).

Terekelerde çok sık rastlanan bir başka tayin mevzuu da kayyımlıktır. Vefat eden kişinin yakınlarından biri ya da birkaçı terekenin paylaşımı esnasında olay yerinde mevcut değilse, onun hakkını korumak için mahkeme tarafından kayyım atanırdı (Beşirli 2005: 315). Tarsus'ta 7 tereke kaydında kayyım tayini olayının tespitini yapmış bulunuyoruz.¹⁰⁰ Kayyım tayini yapılan terekelerin hepsi Müslüman tereke sahiplerine aittir. Kayyım tayin edilen 7 kişiden 5'i müteveffaların yakını ya da akrabası değildir. Sadece iki tereke kaydında akrabalar kayyım olarak tayin edilmişlerdir. Bahane b. Hacı Rıdvan adındaki kadının Mısırdan Rıdvan adında bir oğlu vardır. Mezkûr kadın vefat ettiğinde oğlu Tarsus'ta değildir. Oğlunun terekedeki hakkını muhafaza için, müteveffiyenin kızı Nefise kayyım tayin edilmiştir. Ancak müteveffiyenin kızı Nefise görevini yapamamış, mahkemece kayyımlıktan azledilmiştir. Yerine müteveffiyenin kocası kayyım olarak atanmıştır

⁹⁹ Çocukların annelerinin vasi olduğu terekeler için Bkz. TaŞS 289/sayfa 1, TaŞS 289/266, TaŞS 289/268, TaŞS 289/278

¹⁰⁰ Kayyım tayininin zikredildiği terekeler için Bkz. TaŞS 289/172, TaŞS 289/212, TaŞS 289/219, TaŞS 289/227, TaŞS 289/229, TaŞS 289/232, TaŞS 289/251.

(Bkz. TaŞS 289/172). Fadime adındaki kadının oğlu da vefatı esnasında Tarsus'ta değildir. Müteveffanın oğlunun haklarını hıfz için amcası kayyım tayin edilmiştir (Bkz. TaŞS 289/229).

E. Tereke Miktarları

Terekeleri tetkik edilen Tarsusluların toplam mal varlıkları 307.153,5 kuruştur. Bu miktarın 249.408 kuruşluk kısmı Müslümanlara, 57.655,5 kuruşluk kısmı da gayrimüslimlere aittir. Müslümanların toplam tereke miktarı, gayrimüslim terekelerinin toplamının yaklaşık 6 katına eşittir. (Bkz. Tablo XX; Grafik XVII).10–15 bin kuruşluk bir tereke neredeyse 2 bin altın civarına eşit sayıldığına (Ortaylı 2006: 43) göre, Tarsus'ta terekelerini incelediğimiz müteveffaların arkalarında miras olarak bıraktıkları meblağ, yaklaşık 28 bin altın civarındadır.

En zengin müslümanın tereke miktarı 20.118,5 kuruştur. Ahıska'dan gelen Tacir Karakullukçu Recep Ağa hem en zengin Müslüman'dır, hem de tüm tereke sahipleri içerisinde en varlıklı kişidir (Bkz. TaŞS 289/121; Tablo XXXIV). En fakir Müslüman sınıfına ise 6 kişi girmektedir. Toplam 6 kişinin hiç terekesi yoktur (Bkz. Tablo XXXIV). Cenaze masrafları bile beytü'l-mal'dan karşılanmıştır.¹⁰¹ Meblağ olarak en düşük terekeye sahip Müslüman ise, 10 kuruşluk terekesi ile İbrahim adındaki bekârdır (Bkz. TaŞS 289/288; Tablo XXXIV).

En yüksek tereke miktarına sahip Müslüman kadın, 13.226,5 kuruşluk tereke miktarına sahip Meryem b. Osman adındaki kişidir (Bkz. TaŞS 289/71; Tablo XXXIV). Tereke miktarı en düşük Müslüman kadın ise Mahmud Ağa karyesinde ikamet eden Fadime adındaki kişidir. Fadime nam hatunun toplam tereke miktarı 290 kuruştur (Bkz. TaŞS 289/229; Tablo XXXIV).

İncelenen gayrimüslim terekeleri içerisinde sadece 1 tereke kaydının zimmî bir kadına ait olduğunu daha önce belirtmiştik. Kıbrıslı olduğu belirtilen Küçük

¹⁰¹ Bkz. TaŞS 289/283, TaŞS 289/288, TaŞS 289/288 altı, TaŞS 289/157, TaŞS 289/158, TaŞS 289/159

Minare mahallesinde meskûn Anaş adındaki gayrimüslim kadının tereke miktarı 262,5 kuruştur. Anaş hem terekesi yazılmış tek gayrimüslim kadındır, hem de en düşük tereke miktarına sahip gayrimüslimdir (Bkz. TaŞS 289/152; Tablo XXXIV). En zengin gayrimüslim tereke sahibi, Karabet v. Abraham'dır. Mezkûr zimmînin tereke miktarı 14.871,5 kuruştur (TaŞS 289/362). Tereke miktarı en düşük gayrimüslimin ise 564,5 kuruş terekesi vardır. En düşük tereke miktarına sahip zimmî olan Köşker adındaki kişinin terekesi, vefat ettiği için değil, firar ettiği için sicile kaydedilmiştir. Borçluları mahkemeye başvurmuş ve Köşkerin mallarına el konulmasını, borçlarının ödenmesini talep etmişlerdir. Mahkeme borçluları haklı bulmuş, Köşkerin malları satılarak borçlulara, karşılığı dağıtılmıştır (Bkz. TaŞS 289/140; Tablo XXXIV).

F. Menkuller

1. Giyecekler

Giyeceklerin şeklini ve hangi kumaşların yaygın olarak kullanıldığını belirleyen ana etmenlerden birisi iklimdir. Şüphesiz terekelerini incelediğimiz Tokatlılar ve Tarsuslular arasında, giyim kuşam tarzında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da bulunmaktadır. Tarsus'un denize kıyısı olması hasebiyle iklim daha elverişlidir. İklimin ılıman olması, Tarsus ahalisinin, kürklü giyecekleri daha az kullanır olmasına sebep olmuştur.

Tarsus terekeleri sicile kaydedilirken eşyaların çoğu birlikte yazılmıştır. Örneğin; çoğu terekede, giyim eşyaları bir gurup olacak, mutfak eşyaları da bir gurup olacak şekilde yazılmışlar ve eşyalara toptan fiyat biçilmiştir. Başka bir ifade ile çoğu eşyanın birim fiyatı zikredilmemiştir. Bu durum, tereke sahiplerinin kullanmış oldukları giysilerin fiyatını belirlememizde zorluklara neden olmuştur.

Birim fiyatlarını tespit edebildiğimiz giyim kuşam eşyaları içerisinde tespit edebildiğimiz entari çeşidi 10'dur. Entari, basma, patiska ve sair kumaşlardan yapılan, uzun, düz ve süssüz kadın giyeceğidir (Koçu 1967: 102). Entari, müstamel

entari, müstamel çiçekli entari, kutnu entari, cedid sevai¹⁰² entari, dimi entari, biçilmiş dimi entari, Manisa entari, fitilli beyaz entari ve hakir entari isimleri zikredilen entari çeşitleridir. Birim fiyatı en düşük olan entari çeşidi 11 kuruşluk fiyatıyla biçilmiş dimi entaridir. En yüksek birim fiyatına sahip entari ise 260 kuruş değer biçilen cedid sevai entaridir (Bkz. Tablo XXXI).

Aba, kalın ve yünlü kumaş çeşidi olup, bu kumaştan yapılan potur, cepken, hırka ve paltoya da aba denilirdi (Koçu 1969: 7–8). Tarsus terekelerinde tespit ettiğimiz aba ismi ile kayıtlı 8 çeşit esvap tespit edilmiştir. Aba, boy abası, beyaz aba, köhne aba, çuka aba, uzun aba, Rumeli abası ve kara aba tespit edilen, aba adlı kumaştan yapılan giyim eşyalarıdır. Zikredilen menkuller içerisinde en düşük birim fiyatına 4 kuruşluk meblağı ile köhne aba sahiptir. Değeri en yüksek aba çeşidi ise Rumeli abasıdır. Rumeli abasının birim fiyatı 80 kuruştur (Bkz. Tablo XXXI).

Tereke sahiplerinin kullandıkları bir diğer giyim kuşam eşyası da gömlektir. Gömlek, gön kelimesinden türetilen bir kelime (Çelik 2005: 25) olup, tene giyilen giysi anlamında kullanılmaktadır (Koçu1967: 125). Gömlek, kurutma gömlek, müstamel gömlek ve yapıcı gömleği terekelerde tespit edilen gömlek çeşitleridir. Bunlar içerisinde birim fiyatı en düşük gömlek çeşidi olan yapıcı gömleği, her halde bir işle uğraşırken giyilen esvap anlamında kullanılıyordu. Yapıcı gömleğinin değeri 3 kuruş olarak belirlenmiştir. Kurutma gömleğin fiyatı ise 11,2 kuruşla 12,5 kuruş arasında değişmekteydi. Kurutma gömlek değeri en yüksek gömlek çeşididir (Bkz. Tablo XXXI).

Şal adı verilen giysinin lügatteki manası; omuz, boyun için atkılık, kuşaklık veya sarıklık kıymetli bir yünlü kumaş demektir (Koçu 1969: 213–214). Tespiti yapılan şal çeşitleri ise şunlardır: Şal, cedid şal, köhne şal, kırmızı şal, müstamel şal, acem şal ve İngiliz şalı. Burada dikkatleri, İran malı demek olan Acem şalı ile İngiliz şalı çekmektedir. Bu durum, hızla batılılaşan Osmanlı toplumunun, Batı üretimi eşyalara rağbetinin yanında, doğulu eşyalara olan ilgisinin azalmadığını göstermesi

¹⁰² Sevai eski bir ipekli kumaşın adı olup, erkek ve kadın entarilerinin yapıldığı makbul kumaşlardandı (Koçu 1969: 204–205).

açısından ilginç bir örnektir. Maddi açıdan değeri en düşük şal çeşidi 3 kuruşluk ederi olan köhne şaldır. En yüksek değer biçilen şal ise Acem şalıdır (Bkz. Tablo XXXI).

Şalvar umumiyetle erkeklerin tercih ettikleri, bol ağırlı bir giyim eşyasıdır (Koçu 1969: 215–216). Şalvar, kıl şalvar, dimi şalvar, çuka şalvar tereke sahiplerinin kullanmış oldukları esvaplardandır. Şalvar çeşitleri içerisinde değeri en yüksek olanı çuka şalvardır. Çuka şalvarın birim fiyatı 236 kuruştur (Bkz. Tablo XXXI).

Maşlah Araplara mahsus bir giysi olup, kadınların yeldirme olarak kullandıkları esvaptır. Bilhassa tercihen sayfiye yerlerinde giyilir (Koçu 1969: 170–171). Tespit edebildiğimiz, fiyatları 5 kuruş ile 25 kuruş arasında değişen maşlah çeşitleri şunlardır: Maşlah, köhne maşlah, beyaz maşlah (Bkz. Tablo XXXI).

İçlik kışın çamaşır altına giyilen pamuklu yelettir. “Zıbın” da denilmektedir (Koçu 1967: 133). Tespitimize göre içlik ve çuka içlik tereke sahiplerinin kullandıkları esvaplardandır. Fiyatları 20 kuruş ile 33 kuruş arasında değişmektedir.

Cepken ise, zamanımızın ceketi yerine askere, esnafa ve rençpere mahsus, gömlek üzerine giyilen bir üstlüğün adıdır (Koçu 1969: 51–52). Fiyatı 8 kuruş olan çuka cepken terekelerden tespit edebildiğimiz tek cepken çeşididir (Bkz. Tablo XXXI). Yelek ise kolsuz ve genellikle önü açık, eteği bele kadar kısa olup mintan üstüne, ceket ve cepken altına giyilen esvaptır (Koçu 1969: 242–243). Kullanılmış yeleğin fiyatı Tarsus’ta, terekelere göre 7,5 kuruştur (Bkz. Tablo XXXI).

En üste giyilen geniş bol elbiseye ise cübbe denilmektedir (Koçu 1969: 57). Terekelerde sadece köhne cübbe adı ile geçen cübbenin fiyatı 2 kuruş ile 50 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXXI).

Tereke sahiplerinin kullandıkları başlıklar ve başa bağladıkları esvaplar şunlardır: Sarık, müstamel sarık, köhne sarık, yeşil sarık, beyaz sarık, başlık, fes, püsküllü fes, takye, harir poşu, yazma, sim depelik, müstamel tülbent, mücessem,

kalem işi mücessem, mücessem değirmi (Bkz. Tablo XXXI). Zikredilen başlıklar içerisinde sarıkların fiyatları 3 kuruş ile 29 kuruş arasında değişmektedir. En düşük değere sahip yeşil sarığın fiyatı 3 kuruş, en değerli sarık çeşidi olan beyaz sarığın fiyatı ise 29 kuruş olarak belirlenmiştir (Bkz. Tablo XXXI). Fesin fiyatı 8 kuruş ile 47,7 kuruş arasında değişmekteyken, püsküllü fesin birim fiyatı 42 kuruştur (Bkz. Tablo XXXI). Takyenin fiyatı 1,3 kuruş ile 115,5 kuruş arasında değişmektedir. Harir (ipek) poşunun ederi ise 100 kuruştur. Yaşmak,¹⁰³ fiyatı 8,1 kuruş ile 10 kuruş arasında değişen bir örtü çeşididir. Başa bağlanan giysilerden yazmanın birim fiyatı 16,6 kuruş, müstamel tülbindin fiyatı ise 5 kuruştur. Mücessem¹⁰⁴ çeşitlerinin fiyatları 6 kuruşla 10 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXXI).

Hamamda giyilen esvaplar içerisinde peştamal ve futa vardır. Peştamalların fiyatları 1–50 kuruş aralığındadır, futanın fiyatı ise 1–16 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXXI).

Ayağa giyilen eşyalardan terekelerde tespit ettiklerimiz şunlardır: Tozluk, çorap, pabuç ve ayakkabı. Tozluğun birim fiyatı 6,5 kuruş, çorabın birim fiyatı 5,8-6 kuruş, pabucun birim fiyatı 2 kuruş ve ayakkabının birim fiyatının da 3,8 kuruş olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXXI).

Giyim kuşam eşyalarının yanında bazı kumaş adları da saptanmıştır. Tespit edilen kumaş türleri şunlardır: Bez, hümayun bezi, kutnu, keten, kırmızı bez, muhabbet hane, al bez, Amerikan bezi, dimi bez, sarıklık bez, astar bez ve mumlu bezdir. Kumaşların yanında iplik gibi bazı mefruşata da rastlanılmıştır (Bkz. Tablo XXXIII). Kumaşlar içerisinde en yüksek değere hümayun bezi sahiptir. Hümayun bezinin bir topu 110 kuruştur. Değeri en düşük olan ise bez adı ile kaydedilmiş adi bezdir. Bezin bir zira¹⁰⁵ının fiyatı 1,5 kuruştur (Bkz. Tablo XXXIII). Zikredilen kumaşlar içerisinde en dikkate değer olan Amerikan bezidir. Amerikan bezi, Tarsus

¹⁰³ Yaşmak, Müslüman kadınların sokakta ferace giydikleri vakit yüzlerine tutundurdıkları ince beyaz dülbinden örtü ki biri yukarıdan ve biri aşağıdan gelerek gözlerin önünde bir aralık bırakan iki parçadan oluşan giysidir (Koçu 1969: 240–241).

¹⁰⁴ Mücessem oyalı başörtüsü, yemeni demektir (TDK, Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü).

¹⁰⁵ 1 zira= 65 cm. (Hinz 1990: 79).

halkı arasında rağbet görmekteydi. Özellikle XIX. Yüzyılın ikinci yarısında, Amerika ile ticaret hacminin artması sonucu, Amerikan pamukluları Osmanlı pazarında yaygın hale gelmiştir (Yağcı, Genç: turkishstudies).

2. Ev Eşyaları

Bu bölümdeki esas gayemiz, terekelerini tetkik ettiğimiz Tarsuslulardan yola çıkarak, Tarsus ahalisinin kullanmış oldukları ev eşyalarını tahlil etmek ve eşyaların birim fiyatlarını tespit etmektir. Tarsus terekelerinde tespit ettiğimiz yatak takımlarını, mutfak takımlarını ve müteveffaların oturma odalarında kullandıkları eşyaları bu başlık altında ele alacağız.

Tereke sahiplerinin uyku ihtiyacını gidermek için kullandıkları eşyalar arasında yorganların ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Yorgan, uyurken üste örtülen, içi yün ya da benzeri nesnelerle doldurulmuş ev eşyasıdır. Terekelerde saptanan, müteveffaların kullanmış olduğu yorgan ve yorgan yüzlerinin isimleri şöyledir: Köhne yorgan, yorgan, mitil yorgan, yüzlü yorgan, yorgan yüzü, Kıbrıs yorgan yüzüdür. Fiyatı en düşük olan yorgan çeşidi mitil yorgandır. Mitil yorganın birim fiyatının 10 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Köhne yorganın fiyatı ise 35 kuruştur. En yüksek değere sahip yorgan çeşidi, salt “yorgan” adı ile terekelere kaydedilmiş adi yorgandır. Fiyatı 10 kuruşla, 80 kuruş arasında değişmektedir. Yorgan yüzlerinin fiyatı ise 13,5 kuruş ile 35 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXXIII). Yatak takımları içerisinde tespit edilen diğer eşyalar, döşek, kutnu yüzlü döşek, çarşaf, köhne çarşaf, yasdık, mitil yasdık ve yasdık yüzüdür. Döşek, iyi yün ya da yün benzeri yumuşak maddelerle doldurulmuş bir çeşit minderdir. Döşek adı ile terekelere kaydedilmiş sıradan döşegın birim fiyatı 10 kuruşla 25 kuruş arasında değişmektedir. Kutnu yüzlü döşegın fiyatının 75 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Çarşaf ise, döşegın üzerine serilen kumaş ya da beze verilen addır. Köhnemiş çarşafın fiyatı 1,5 kuruşken, çarşafın fiyatı 10 kuruştur. Yastıkta bilindiğı gibi uyurken başın altına alınan, içi genellikle yünle doldurulmuş ev eşyasıdır. Tespit edilen yastıkların fiyatları 5 kuruş ile 17,5 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXXIII).

Tarsusluların mutfaklarında kullandıkları eşyalar içerisinde kahve takımlarının ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Belirlenen kahve takımları ve kahve araç gereçleri şunlardır: Gümüş zarflı kahve takımı, kahve takımı, kahve değirmeni, kahve dibeği, kahve ibriği, kahve tepsisi, kahve tavaşı, cezve, zarf, köhne zarf, ceviz zarf, sim zarf, bakır zarf, fincan, fincan kutusu kahvenin hazırlanışından, kahvenin ikram edilişine kadar geçen merhalede kullanılan eşyalardır. Zikrettiğimiz kahve takımları içerisinde fincanların fiyatı 0,5 kuruşla 11 kuruş arasında değişmektedir. İçerisine fincanların konulduğu, bir nevi tutacak vazifesi de ihtiva eden zarfların birim fiyatı da 1 kuruşla 12,5 kuruş arasında değişmektedir. Ceviz zarf 12,5 kuruşluk fiyatı ile en değerli zarf çeşididir. Bunların yanı sıra cezvenin birim fiyatının 5 kuruşla 10 kuruş arasında değişen fiyatlarla terekelerle kaydedilmiş olduğu görülmüştür. Kahvenin hazırlanmasından, ikram edilişine kadar geçen işlemlerde kullanılan kahve değirmeni, kahve dibeği, kahve ibriği gibi yukarıda zikredilen eşyaların birim fiyatlarının 2 kuruşla 50 kuruş arasında değiştiği gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo XXXIII). Osmanlı'da kahve tüketiminin ne kadar yoğun olduğunu ve kahveye verilen önemi, kahve takımlarının çeşitliliğinden ve kahve takımlarına biçilen fiyatlardan anlamaktayız. Osmanlı insanının kahve tiryakiliğini yansıtmaları bakımından Ahıska'dan Tarsus'a ticaret amaçlı gelen Karakullukçu Recep Ağa'nın terekesi emsal teşkil etmektedir. Zira Recep Ağa adlı şahsın terekesinde kahve takımlarının varlığı saptanmıştır (TaŞS 289/121).

Tarsuslu tereke sahiplerinin, kahve takımları dışında mutfaklarında kullandıkları eşyalardan yemeğin hazırlanışında kullanılanlar şunlardır: Hereni¹⁰⁶, leğençe, köfte leğençesi, el leğençesi, tencere, köhne kuzu tenceresi, tava, yağ tavaşı, sahan, kapaklı sahan, ayaklı sahan, dibek ve kevgir. Yemeğin servisinde ve yiyeceklerin muhafazasında kullanılan eşyalar ise şunlardır: Tepsi, sini, sini ayağı, sofras, helke¹⁰⁷, tabak, havan, saplı tas, hoşaf tası, su tası, şişe, kalbur, elek, gözer¹⁰⁸, pekmez leğeni, sıra leğeni, sacayağı, tahta ayağı, küp, büyük küp, küçük küp,

¹⁰⁶ Hereni: Bir çeşit tencere. TDK, Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü

¹⁰⁷ Helke: Bakraçtan büyük bir çeşit kova. Bkz. TDK, Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü

¹⁰⁸ Gözer: Buğday ya da toprak elenen, iri gözlü büyük kalbur. Bkz. TDK, Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü

çömlek, yeşil çömlek, arı tavası, billur kâse, lenger, derviş kaşığı ve kaşık kutusu. Zikredilen mutfak eşyaları 0,5 kuruş ile 50 kuruş arasında değişen fiyatlara sahiptirler (Bkz. Tablo XXXIII).

Tarsus terekeleri, Tokat terekelerine göre müteveffaların tükettikleri gıda maddeleri hakkında daha aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Terekelerini incelediğimiz müteveffaların, muhallefat kayıtlarına yansıyan gıda maddeleri ise şunlardır: Dakik¹⁰⁹, bulgur, buğday, arpa, muhallebi, Frenk çayı, zeytinyağı, yağ, darı, nohut, şeker, pirinç, pekmez ve bezir¹¹⁰dir. Dakik'in bir külek¹¹¹inin fiyatı 22,5 kuruş olarak belirtilmişken, 1 kıyye¹¹² dakik'in fiyatı 1 kuruşla 2 kuruş arasında değişmektedir. Bu durumda külek'in kıyyeden daha büyük bir ölçüm aracı olduğu ortaya çıkmaktadır. Tespit edilen hububatlar içerisinde bulgurun bir küleğinin fiyatı 1,8 kuruşa tekabül etmektedir. Buğdayın 1 kilesinin fiyatı 40 kuruşla 165 kuruş arasında değişirken, 1 kile¹¹³ arpanın fiyatı 25 kuruşla 100 kuruş arasındadır. Muhallebin 1 kıyyesinin fiyatı 4 kuruştur. Zeytinyağının 1 kıyyesi 6 kuruş etmektedir. Yağ adı ile yazılmış normal yağın 1 kıyyesi de 8 kuruş olup, değerine bakılırsa tereyağının kastediliyor olması muhtemeldir. Ağırlığına göre en değerli yağ cinsi bezirdir. Bezir adı verilen yağın 1 bardak ölçüsündeki değeri 3,5 kuruştur. Müteveffaların tükettikleri bakliyatlar darı, nohut ve pirinçtir. 1 kile darının fiyatının 58 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Nohudun 1 küleğinin karşılığı ise 58 kuruştur. Bir kıyye pirincinde fiyatının 2,5 kuruş olduğu belirlenmiştir. Şeker Osmanlı insanı için lüks tüketim maddesidir. Türkiye'de şekerin yaygınlaşması 19. yüzyılla başlamıştır (Ortaylı 2006: 113). 1 kıyyesinin 60 kuruş değerinde olması, gerçekten de şekerin lüks gıda maddelerinden birisi olduğunu kanıtlamaktadır. Osmanlı insanı geleneksel tatlıların tatlandırılması için şeker yerine pekmezi ve balı tercih ederdi (Ortaylı 2006: 113). Hem tatlılara konulan, hem de ayrıca tüketilebilen pekmezin -Tarsus

¹⁰⁹ Dakik: Un (Devellioğlu 2002: 163)

¹¹⁰ Bezir: Kandilde yakılan, yemeklere de konulan yağ. Bkz. TDK, Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü

¹¹¹ Külek: tahta kova (TDK Türkiye Türkçesi yöresel ağızlar sözlüğü).

¹¹² Kıyye: Okkanın diğer adıdır. 400 dirhem ağırlığındadır (osmanliparalari.com). Günümüzün 1282 gramına eşittir (Osmanlicaturkce.com).

¹¹³ Kile: Bir ağırlık ölçüsüdür. Osmanlı İstanbul'unda buğday tartma işleminde 1kile 20 okka yani 25,656 kg olarak hesaplanırdı. Kile arpa ticaretinde de muhtemelen yaklaşık 22,25 kg üzerinden işlem görmekteydi (Hinz 1990: 51).

terekelerinden tespitimize göre- 1 bardağının fiyatı 3,5 kuruş etmekteydi (Bkz. Tablo XXXIII). Kahvenin dışında içecek olarak tüketilen maddelerin başında çay gelmektedir. Tarsus terekelerinde Frenk çayının varlığı tespit edilmiştir. Frenk çayının 1 dirhemi¹¹⁴ yaklaşık 0,1 kuruştur (Bkz. Tablo XXXIII). Anadolu toplumunun içecek olarak salt kahve tüketmediği, bugün kullanımı yaygınlaşan çayın Osmanlı'da yavaş yavaş kendine yer edinmeye başladığının göstergesi, Tarsus terekelerin de saptanan Frenk çayının varlığıdır.

Kilim, müstamel kilim, beşik kilimi, köhne kilim, minder, mitil minder, halı, köhne halı, zili¹¹⁵, müstamel zili, kebir zili, sandık, köhne sandık, demirli sandık, çul, kara çul, müstamel çul, tülü¹¹⁶, keten tülü, hasır, ayna, makad ve iskemle müteveffaların günlük yaşantılarında kullandıkları, oturdukları mekânı donatan eşyalardan bazılarıdır. Kilimlerin fiyatı 15 kuruşla 100 kuruş arasında değişmektedir. Minderlerin ederi ise 7,5 kuruş, 20 kuruş arasındadır. Halı ve zililer 10 kuruşla 50 kuruş arasında değişen fiyatlara sahiptirler. Sandıkların fiyatları 7,5 kuruş, 40 kuruş arasındadır. Çul ve tülülerin fiyatları ise 1 kuruş, 20 kuruş aralığındadır (Bkz. Tablo XXXIII).

İslam dininin günün beş vaktine yaydığı namaz ibadetini, evde gerçekleştirebilmek için bazı eşyalara ihtiyaç duyulur. Tereke sahiplerinin namazlarını evlerinde eda için bulundurdıkları eşyalar arasında seccade, çuka seccade, köhne seccade, namazlağı, köhne namazlağı, tesbih ve mercan tesbihin yanı sıra abdest alırken kullanılan, abdest ibriği, abdest leğençesini sayabiliriz. Zikredilen eşyalardan seccadelerin birim fiyatlarının 5 kuruşla 41 kuruş arasında değiştiği saptanmıştır. Namaz kılarken kadınların başlarına örttükleri örtü olan namazlağının fiyatı ise 10 kuruşla 16 kuruş arasında değişmektedir. Namazın sonrasında okunan tesbihatın sağlıklı olabilmesi için tesbih kullanılır. Tesbih, bazen 33 boncuğun ama umumiyetle 99 boncuğun bir ipe dizilmesiyle elde edilen bir nevi abaküstür. Tereke sahiplerinin malik oldukları tespihlerin fiyatlarının 5 kuruşla 32,5 kuruş arasında

¹¹⁴ Dirhem 2,97 grama eşittir (Hinz 1990: 2).

¹¹⁵ Zili: Kilim, yolluk. Bkz. TDK, Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü

¹¹⁶ Tülü: Uzun tiftiklerden dokunmuş bir çeşit halı. Bkz. Sözlük kısmı

değiştii gözlemlenmiştir. Namaz öncesinde bir nevi beden temizliği olan abdest adı verilen ritüelin yapılması dini bir kuraldır. Müteveffaların abdest alırken kullandıkları ibrik ve leğençe gibi eşyaların fiyatları 10 kuruş ila 40 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXXIII). İbadetlerini muntazam yerine getiren bir müslümanın evinde mutlak bulundurması gereken bu eşyalar, 2 gayrimüslimin terekesinde de saptanmıştır. Boğuman oğlu Yordros (TaŞŞ 289/407) ve sicil defterinin yukarıda bahsettiğimiz sorunu dolayısıyla ismini okuyamadığımız (TaŞŞ 289/268) bir zimmînin menkulleri içerisinde seccade de zikredilmiştir. Müslümanlarla alacak-borç ilişkisi içerisinde de olan iki zimmînin, belli ki Müslümanlarla olan ilişkisi sadece ekonomik boyutta değildir. İkisi de Zimmiyan mahallesinde ikamet eden gayrimüslimlerin ilişki içerisinde bulunduğu Müslüman ahabları olmalıdır. Gayrimüslimlerin evlerinde seccade bulundurmaları, Müslümanlarla karşılıklı sosyal, ekonomik, hatta kültürel, etkileşim ve iletişim içerisinde bulunduklarının göstergelerinden bir tanesidir.

Tereke sahiplerinin belirli ihtiyaçlarını karşılayan eşyalarının yanında, keyif verici alet edevata da sahip oldukları gözlemlenmiştir. Osmanlı insanının tüketmekten keyif aldığı içeceklerin başında kahve gelmekteydi. Kahve kültürünü yansıtan eşyalara yukarıda değinmiştik. Kahvenin yanında keyif verici içecekler arasında duhanı zikredebiliriz. Terekelere göre, Tarsus'ta duhanın 1 kıyyesi 4 kuruş etmekteydi. İçerisine duhan koyulan kesenin fiyatı ise 11 kuruştı. Nargilenin fiyatı ise 5 kuruşla 15,5 kuruş arasında değişmekteydi. Tönbek zarfının fiyatı 1,5 kuruş, enfiye kutusunun fiyatı 1,3 kuruş, enfiye kavanozunun değeri ise 7 kuruştı. Gülabdanın fiyatının da 20 kuruş olduğu görölmektedir (Bkz. Tablo XXXIII).

Tarsuslu müteveffaların gerek bedensel temizlik, gerekse yaşadığı mekân olan evin temizliği için kullandığı eşyalar şunlardır: İbrik, abdest ibriği, abdest leğençesi, büyük leğen, küçük leğen, güğüm, beyaz güğüm, kara güğüm, kazan, küçük kazan, kadife kese, peştamal, müstamel peştamal, süpürge ve sabun (Bkz. Tablo XXXIII). Zikredilen temizlik eşyalarının değerleri 1 kuruş ile 200 kuruş arasında değişmektedir. Sabunun 1 kalıbının fiyatının ise 1,4 kuruş olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXXIII).

Tereke sahiplerinin aydınlanma için kullandıkları eşyalar arasında şamdan, fiske¹¹⁷ şamdan, fener, zeyt fener, kandil, yeşil çire¹¹⁸, kebir çire ve fanus bulunmaktaydı. Zikredilen eşyalar içerisinde değeri en yüksek olan aydınlanma eşyası fiske şamdandır. Fiske şamdanın fiyatı 20 kuruştur. Ayrıca şamdanlar ise 4 kuruşla 30 kuruş arasında değişen fiyatlara sahiptiler. Aydınlanma eşyalarının birim fiyatları genel olarak 2 kuruşla 30 kuruş arasında değişmekteydi (Bkz. Tablo XXXIII).

Raphaela Lewis'e (2006: 91) göre Osmanlı ahalisi, yaşam zamanlamasını günde beş vakit okunan ezana göre ayarladığından saat kullanmaya ihtiyaç duymuyordu. Tetkiklerimize göre tereke sahipleri zamanı ölçmek için salt ezan vakitlerinden yararlanmamışlar, saat de kullanmışlardır. Müteveffaların zamandan haberdar olmalarını sağlayan saatlerin fiyatları ise 100 kuruşla 400 kuruş arasında değişmekteydi (Bkz. Tablo XXXIII).

3. Ziynet Eşyaları, Nakit Para ve Altınlar

Kadınlar için süs eşyası algısı yaratan altın, gümüş gibi değerli madenlerden yapılan metalar, erkekler için iyi bir yatırım aracıdır. Birim fiyatlarını tespit etme imkânımızın olduğu, müteveffaların sahip oldukları ziynet eşyaları şunlardır: küpe, altın küpe, küçük altın küpe, sim küpe, incili küpe, inci, sim minkel¹¹⁹, yirmidokuz baftalı altın gerdane, yüzük ve altın yüzük. Zikredilen eşyalar içerisinde en düşük değer sim küpeye aittir. Sim küpenin fiyatı 8 kuruştur. En değerli ziynet eşyası ise yirmidokuz baftalı altın gerdanedir. Zikredilen ziynet eşyasının fiyatının 250 kuruş olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXXII). Ayrıca dokuzlu adı ile anılan bir ziynet eşyası daha olup muhtemelen, kadınların boyunlarına dizdikleri 9 altından oluşan gerdanlık anlamında kullanılıyordu. Dokuzlu adı verilen eşyanın değeri ise 360 kuruştur (Bkz. Tablo XXXII).

¹¹⁷ Fiske: İdare lambası, kandil (TDK Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü).

¹¹⁸ Çire: Lamba, küçük fener (TDK Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü).

¹¹⁹ Minkel: Küpe, bilezik gibi ziynet eşyalarına verilen ad (TDK Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü).

Zikredilen ziynetlerin yanı sıra terekelerde, o dönemi yansıtan altınlarda tespit edilmiştir. Fındık altını, fındık rubiyyesi, Tarancılı rubiyye, İstanbul rubiyyesi, İstanbul yarımı, İstanbul nısfı ve İstanbul altını tereke kayıtlarında saptanan altın çeşitleridirler. Fındık altınının değerinin 36 kuruş, fındık rubiyyesinin değerinin 8,5 ila 27 kuruş olduğu saptanmıştır. Ayrıca; Tarancılı rubiyyenin 16,5 kuruş, İstanbul rubiyyesinin 6,25 kuruş, İstanbul yarımının 6,5 kuruş, İstanbul nısfının 13,5 kuruş, İstanbul altınının da 25,3 kuruş değeriyle terekelere kaydedildiği gözlemlenmiş bulunmaktayız. Yıldız altının değeri ise 46,5 kuruşla 48 kuruş arasında değişmektedir. (Bkz. Tablo XXXII).

Tereke sahipleri, ziynet eşyalarından başka, çeşitli padişah isimleri ile anılan paralara da maliktirler. Gazi¹²⁰, Eski Gazi, Gazi-i Cedid, Bütün Mahmudiye¹²¹, Mahmudiye Paresi, Ahmediye, Mısır Yirmiliği, Saçlı İryal (Riyal) ve Direkli İryal tespit edilen paralar arasındadır. Gazi'nin değeri 21 kuruştur. Eski Gazi ve Gazi-i Cedid'in fiyatları da 20–21 kuruş arasında değişmektedir. Mahmudiye paresinin değeri 25,25 kuruşken, bütün Mahmudiyenin değeri 65,75 kuruştur. Ahmediye'nin birim fiyatı 39 kuruştur. Saçlı İryal'in birim fiyatının 20 kuruş, Direkli İryal'in birim fiyatının da 21 kuruş olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXXII).

Toplam 20 müteveffanın terekesinde nakit paralarının olduğu belirtilmiştir. Tereke sahiplerinin toplam 15.593,5 kuruşluk nakit para miktarı bulunmaktadır.¹²² Terekesinde bulunan nakit para miktarının en fazla olduğu Müslüman Dedeli oğlu İbrahim'dir. Adı geçen şahsın toplam 4.476,5 kuruş nakit parası vardır (Bkz. TaŞS 289/461). En düşük nakit miktarına ise Bekir oğlu Mehmed sahiptir. Bekir oğlu Mehmed'in toplam 12 kuruş nakit parasının olduğu tespit edilmiştir. Bu meblağın sadece 4.334 kısmı gayrimüslimlere aittir. Nakit miktarı en yüksek zimmî, Cami'-i

¹²⁰ Halk dilinde Hayriye veya sandıklı olarak bilinen, II. Mahmut'un tahta çıkışının 21. ve 22. yıllarında bastırılan altın (osmanliparalari.com).

¹²¹ Sultan I. Mahmud zamanında basılan 23 ayar altın. Sultan II. Mahmud zamanında basılan ve 25 gümüş kuruş değerinde olan ince altın sikke (Yeğin v.d 1987).

¹²² Nakit parası bulunan tereke sahipleri için Bkz. TaŞS 289/36, TaŞS 289/121, TaŞS 289/179, TaŞS 289/212, TaŞS 289/216, TaŞS 289/224, TaŞS 289/227, TaŞS 289/229, TaŞS 289/265, TaŞS 289/447, TaŞS 289/461, TaŞS 289/149, TaŞS 289/149, TaŞS 289/149, TaŞS 289/179, TaŞS 289/158, TaŞS 289/229, TaŞS 289/230, TaŞS 289/239, TaŞS 289/253.

Nur mahallesinde ikamet eden, Dimitri adındaki şahıstır. Dimitri'nin toplam 3.958 kuruş nakit parasının olduğu saptanmıştır (Bkz. TaŞS 289/179). Terekesinde nakit para bulunan iki zimmîden biri olan Kuyumcu Zekirban'ın ise toplam 376 kuruş nakit parası vardır (Bkz. TaŞS 289/216). Kadın tereke sahiplerinden nakit parası olan müteveffa sayısı 4'tür. Kadınların toplam 887 kuruş nakit paralarının olduğu belirlenmiştir. Kadınlar içerisinde en yüksek nakde Gülsüm adındaki zat sahiptir. Mezkûr Gülsümün toplam 600 kuruş nakit parası bulunmaktadır (Bkz. TaŞS 289/224). Nakit para miktarının en düşük olduğu kadın ise Mahmud Ağa Karyesinde ikamet eden Fadime nam hatundur. Adı geçen şahsın, 35 kuruş nakit parası vardır (Bkz. TaŞS 289/229).

4. Kitaplar, Yazı Araç ve Gereçleri

İncelenen terekelerde muhtelif kitapların varlığı saptanmıştır. Terekesinde kitap olan müteveffaların sayısı 6'dır.¹²³ Hem Tokat hem de Tarsus için geçerli olmak üzere, Müslümanların evlerinde seccade, tespih gibi günlük ibadetlerin ifası için gerekli eşyalar bulunurken, İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim sadece birkaç evde bulunmaktadır. Bunun üzerinde durulması gerekir.

Tarsus terekelerinde tespit ettiğimiz kitaplar şunlardır: Kelam-ı Kadim, En'am, İmadi'l-İslam, Risale-i Davudiye, Huz ibn Huruf, Ahkamü'n-Nücum, Kitab-ı Usul, Kitab-ı Zebh, Kitab-ı Tıb, Kitab-ı Remel, Kitab-ı Hidaye, Kitab-ı Mesail, Şemsü'l-Ma'arif ve Tefe'ü'l-Kitap. Ayrıca "kitap" adı ile kayıtlı 2 eser daha mevcuttur. Bunlardan birisi Müslüman terekesinde (TaŞS 289/220), diğeri bir zimmînin terekesinde (TaŞS 289/100) tespit edilmiştir. Çerçi Buzos adlı zimmînin terekesinde tespit edilen "kitap" adı ile zikredilen eserin, İncil olması muhtemeldir. Mehmed adındaki Müslümanın terekesinde tespit edilen diğeri "kitap" adı ile kaydedilmiş eserin, neyi ihtiva ettiğine dair fikir yürütmek biraz zor gözükmektedir.

¹²³ Muhallefat kaydında kitap olan müteveffalar için Bkz. TaŞS 289/43, TaŞS 289/88, TaŞS 289/100, TaŞS 289/220, TaŞS 289/458, TaŞS 289/253

Kelam-ı Kadim adıyla anılan eser Kur'an-ı Kerimdir (Devellioğlu 2002: 504). Tokat'ta Mushaf ya da Mushaf-ı Şerif adı ile zikredilen Kur'an-ı Kerim'in Tarsus'ta başka bir nitelemeye tabi tutulması ilginçtir. Öte yandan Kelam-ı Kadim adı ile anılan kitap, iki müslümanın terekesinde tespit edilmiştir (TaŞS 289/43; TaŞS 289/88). Bunlardan Mehmed b. Ahmed'in terekesinde saptanan Kelam-ı Kadim 2 cilt, diğer müteveffanın terekesinde saptanan tek cilttir. Ayrıca Mehmed b. Ahmed'in terekesinde bir de En'am cüzü kayıtlıdır. Öte yandan müteveffa, İmadi'l-İslam adında bir esere daha sahiptir. Abd er-Rahman b. Yusuf Aksarayı ve Farisi Abd el-Aziz adlı müelliflerin, İmadi'l-İslam adıyla, içerikleri farklı eserleri kaleme aldıkları bilgisine tetkikler sonucunda ulaşıldı. Abd er-Rahman b. Yusuf Aksarayı İmadi'l-İslam adlı eserinde, fıkıh konusunu ele almıştır. Farisi Abd el-Aziz adlı müellif ise aynı adı taşıyan eserinde, Akaid ve Kelam konularını işlemiştir (yazmalar.gov.tr). Terekesini incelediğimiz müteveffanın sahip olduğu İmadi'l-İslam adlı eser, bu iki müellifin aynı adı taşıyan eserlerinden hangisidir? Kesin bir yargıya varmak mümkün gözüküyor.

İstanbul'dan gelen Sadık Efendi adındaki müteveffa ise Tefe'ül-Kitap adında bir esere sahiptir (TaŞS 289/253). Tefe'ül'ün, kelime manası fal açma, fala bakmadır (Devellioğlu 2002: 1058) Tefeül konusu ile ilgili pek çok esere ulaşmamıza rağmen (yazmalar.gov.tr) bu eserin kime ait olduğu bilgisine ulaşamadık. İsminden de anlaşılacağı üzere fal ve falcılıkla ilgili olan bu eserin birim fiyatı 6 kuruş olarak belirtilmiştir (Bkz. Tablo XXXIII).

Terekelerini incelediğimiz 100 Tarsuslu, 82 Tokatlı arasında en fazla kitaba sahip olan müteveffa, İsmail Efendi adındaki şahıstır. İsmail Efendi toplam 11 adet kitaba sahiptir. Kitapların büyük çoğunluğu fal ve falcılıkla ilgili eserlerdir. Müteveffanın 2 adet kitab-ı remel adında fal ve falcılıkla alakalı kitabı vardır. Remel kitaplarının ayrı ayrı belirtilmesi, farklı yazarlara ait olabilecekleri ihtimalini akıllara getirmektedir. Abd-Allah b. Eni, Abd- Allah b. Mehmed b. Osman ez-Zenati, Hayr-ed-Din Konyevi ve Şems-ed-din Bey-zade'nin Kitab-ı Remel adlı eserleri vardır (yazmalar.gov.tr). Müteveffanın terekesinde tespit edilen Remel kitaplarının, bu yazarların yazmış oldukları kitaplardan birisi olması muhtemeldir. Huz İbn Huruf

adlı eserde tam emin olmamakla birlikte fal ve falcılık ile ilgili olmalıdır. Kitab-ı zebh¹²⁴ bir nevi kasaplık ve hayvan kesimi ile ilgili bir eser olmalıdır. Kitab-ı Tıp ise, adından da anlaşılacağı üzere tıp ilmi ile ilgili olmalıdır. Kitab-ı Hidaye adlı eser Mergînânî'ye aittir, El-Bidâye adındaki eserin şerhidir, fıkıh konularını ele almaktadır (Köse: halidiye.com). Kitab-ı Mesail adındaki eserde, İbn-i Arabî'nin Kitâbü'l- Mesail adındaki eseri olabilir (İbnularabi.com) Kitab-ı Usul adlı eser Dukâğın zade Yahya Bey Dimetokalı'nın yazmış olduğu aynı adlı eser olabilir (yazmalar.gov.tr). Ahkamü'n-Nücum adlı eserde muhtemelen fal ve büyü ile ilgili olmalıdır. Nitekim Davud b. Ömer Antaki'nin el-Ahkamu'n-Nücumîye, Abd er-Rahman b. Osman otuz imeni'nin Ahkamu'n-necm adlı eserleri fal ve astronomi ile ilgilidir (yazmalar.gov.tr).

Terekelerde tespit edilen matbu eserlerin çoğunluğu dini içerikli değildir. Tam tersine dinin yasaklamış olduğu fal ve büyü ile ilgili eserler çoğunluktadır. Anlaşılan Tarsuslu müteveffaların fal ve büyüye karşı büyük bir merakı vardır.

Terekelerde tespit edilen yazı araç gereçleri ise şunlardır: divit, kâğıt, Arabistan kâğıdı ve Mısır kâğıdı. Divitin fiyatı 6 kuruşla 8 kuruş arasında değişmektedir. Değeri en düşük kâğıt çeşidi ise Arabistan kâğıdıdır. Arabistan kâğıdının birim fiyatının 2 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Mısır kâğıdının birim fiyatı ise oldukça yüksektir. Mısır kâğıdının birim fiyatının 140 kuruş olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo XXXIII).

5. Hayvan ve Hayvan Takımları

Günümüzde kullanım alanları ve fonksiyonları sınırlansa da, geçmişin yaşam koşullarında hayvanlar, insanın yaşamını kolaylaştıran en önemli unsurlardandı.

Müteveffaların malik oldukları binek hayvanları merkep, bargir, dişi tay, kısarak, erkek tay ve devedir. Merkebin birim fiyatı 80 kuruşla 280 kuruş arasında

¹²⁴ Zebh: Boğazlama, kesme, kurban kesme anlamlarına gelir (Devellioğlu 2002: 1174).

değişmektedir. Bargirin birim fiyatının ise 115 kuruşla 200 kuruş arasında olduğu saptanmıştır. Bir diğer binek hayvanı olan atların fiyatı ise 200 kuruşla 565 kuruş arasında değişmektedir. Develerin fiyatlarının ise 550 kuruşla 700 kuruş arasında değiştiği gözlemlenmiştir. En değerli binek hayvanı kükürt deve adı ile anılan deve çeşididir. Kükürt devenin birim fiyatı 700 kuruştur. Kükürt deve ismi herhalde devenin renginden kaynaklanmaktaydı (Bkz. Tablo XXXIII).

Binek hayvanlarının yanı sıra terekelerde geçen çiftlik hayvanları ise şunlardır: İnek, öküz, camız, tosun, dana, davar, koyun, düve. Terekelere göre, Tarsus'ta ineklerin fiyatları 66,6 kuruşla 160 kuruş arasında değişmekteydi. Öküzlerin fiyatlarının ise 70 kuruş ile 300 kuruş arasında değişmektedir. Camızlar 80 kuruştan 500 kuruşa kadar değişen fiyatlara sahiptirler. Davarın birim fiyatı 16,6 kuruş, koyunun fiyatı ise 26 kuruş olarak belirtilmiştir. Öte yandan terekelerde tespit edilen bir başka hayvanda arıdır. Arının birim fiyatı 8 kuruşla 10 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXXIII). Arı için biçilen bu fiyat, bir kovan arının değeri midir? Yoksa arıcılar belli bir miktar arı karşılığında mı bu ücreti vermişlerdir? Tam olarak bilemiyoruz. En azından bir tane arının fiyatının 8–10 kuruş etmeyeceği mantıklı gelmektedir.

Tereke sahiplerinin, sahip oldukları hayvanlar kadar, hayvan takımları da ayrı bir ehemmiyete sahiptir. Muhallefat kayıtlarında saptanan hayvan takımları ise şunlardan ibarettir: Köhne eğer, Semer, esb minderi, kovan, arı gözlüğü, boyunduruk, kovan burgusu, üzengi, çilte, palan ve gem. Zikredilen hayvan takımları içerisinde en değerli menkul 32 kuruşluk değeri ile esb minderidir (Bkz. Tablo XXXIII).

G. Gayrimenkuller

1. Osmanlı İnsanın Yaşam Alanı Ev

Osmanlı insanının yaşam alanı ev için çok çeşitli tabirler kullanılmıştır. Tokat terekelerinde geçtiği haliyle menzil, diğer çalışmalara göre (Demirel, Gürbüz, Tuş

1992: 703) hane, beyt, dam, konak gibi çok çeşitli kavramlar Osmanlı insanının yaşam alanını tanımlar.¹²⁵ Tarsus terekelerinde hane deyimini, menzil, dam, beyt ve huğ¹²⁶ kelimeleri karşılar. Huğ, tam anlamıyla muntazam ev tarifini karşılamaz. Kulübe ya da barınak olarak düşünebileceğimiz huğ'da sonuçta tereke sahiplerinin yaşam alanıdır. Bu nedenle menzil, beyt ve damla birlikte hane olarak addedilmişlerdir.

Terekeleri tetkik edilen müteveffalar toplam 41,5 adet menzil, huğ, beyt ve dam hissesine sahiptirler. Terekelerde geçen evler umumiyetle bab hesabı ile kaydedilmişlerdir. Örneğin Şeker Ahmed adlı müteveffanın sahip olduğu menzilin 5 babdan oluştuğu belirtilmiştir (TaŞS 289/ 36). Büyük ihtimalle Şeker Ahmed'in evi bir bahçenin etrafında dizili odalardan oluşmaktaydı. Odaların sayısını belirtmek içinde, terekenin kaydı esnasında, bab ifadesine yer verilmiş olması muhtemeldir. Birinci sav daha kuvvetli olmak üzere, bir diğer ihtimal de mezkûr şahsın 5 farklı evinin bulunduğudır. Evlerinin toplam değeri 4.200 kuruş etmektedir.¹²⁷

Toplam ev hisselerine 21'i Müslüman olmak üzere 24 kişi sahiptir. Sahip olunan evlerin toplam değeri 50.072 kuruştur. Müslümanlara ait terekelerde toplam 31 adet ev hissesi tespit edilmiştir. Müslümanların sahip olduğu evler 16 erkekle 3 kadının terekesinde tespit edilmiştir. Tereke sahipleri içerisinde evi olan kadın sayısı 3 olup üçü de Müslüman'dırlar.¹²⁸ Müslümanlara ait evlerin toplam değeri 28.572 kuruştur. Gayrimüslimlerin sahip oldukları evlerin adedi 10,5 hisseye tekabül etmektedir.¹²⁹ Gayrimüslimlere ait evlerin toplam ederi ise 21.500 kuruştur (Tablo XXVIII).

Müslümanların sahip olduğu evler içerisinde en değerlisi Nu'man b. İsmail Efendinin sahip olduğu fevkani ve tahtani evleridir. Nu'man b. İsmail Efendi'nin, bir

¹²⁵ Osmanlı evi ile alakalı ayrıntılı bilgi için Bkz. Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 703–706; Göyünç, Hane Deyimi Hakkında, 1990

¹²⁶ Kamıştan yapılan derme çatma barınak (TDK Türkiye Türkçesi Yöresel Ağızlar Sözlüğü)

¹²⁷ Hanelerinin birkaç babdan oluştuğu, müteveffalar için Bkz. TaŞS 289/53, TaŞS 289/268, TaŞS 289/433.

¹²⁸ Evi olan kadınlar için Bkz. TaŞS 289/sayfa 2, TaŞS 289/208, TaŞS 289/250; Tablo XXXIV.

¹²⁹ Yarım hisselik eve sahip müteveffa için Bkz. TaŞS 289/407; Tablo XXXIV.

bahçe içerisinde olduğu belirtilen evlerinin toplam değeri 5150 kuruştur (TaŞS 289/88; Tablo XXXIV). Nu'man b. İsmail Efendi'nin menzili, bağ, bahçe ve dükkân kategorisine giren gayrimenkuller dikkate alındığında da en değerli gayrimenkuldür. Müslümanların sahip oldukları evler içerisinde en düşük değere sahip ev Şişko İsmail adı şahsa aittir. Şişko İsmail'in sahip olduğu köhne huğ'un değeri 13 kuruştur (TaŞS 289/154; Tablo XXXIV). Kadınların sahip oldukları menziller içerisinde en yüksek değere sahip olanı Fatıma adındaki kadının evidir (TaŞS 289/250; Tablo XXXIV). Gayrimüslimlerin sahip oldukları evler içerisinde en değerli olanı Karabet v. Abraham'ın sahip olduğu fevkani'dir. Mezkûr zimmînin aynı mahallede bir de tahtanisi vardır. İki evinin toplam değerinin 8.000 kuruş olduğu belirtilmiştir (TaŞS 289/362). Gayrimüslim terekelerinde tespit edilen değeri en düşük ev ise Pabuççu Antor'a aittir. Mezkûr şahsın evinin değeri 400 kuruştur (TaŞS 289/243; Tablo XXXIV).

2. Bağ, Bahçe, Arsa ve Tarla

Bağ, bahçe, arsa ve tarladan en az birine sahip müteveffalar 10 kişi olup, bunlardan 9'u Müslüman'dır. Ayrıca, bağ, bahçe, tarla ya da arsası bulunan kadın müteveffa yoktur. Bu guruba giren gayrimenkullerin toplam değeri 11.650 kuruştur. Müslüman tereke sahipleri 10.050 kuruşluk, bağ, bahçe, arsa ve tarlaya sahiptirler (Bkz. Tablo XXVIII). Bu guruba giren gayrimenkullerden en az birine sahip, tek gayrimüslim Pabuççu Antor'dur. Pabuççu Antor'un 1.600 kuruş değerinde bir bağı vardır (TaŞS 289/243; Tablo XXXIV).

Toplam 10 kişi; 13 adet bağ, bahçe, tarla ve arsa hissesine sahiptir (Bkz. Tablo XXVIII). Müslümanların sahip olduğu en değerli bağ İsmail Efendiye aittir. İsmail Efendi'nin 5 dönümlük bağının değerinin 2200 kuruş olduğu tespit edilmiştir (TaŞS 289/458; Tablo XXXIV). Değeri 100 kuruş olan bağ ise, terekesi oğlunun terekesi ile birlikte yazılmış Anakız'a aittir (TaŞS 289/453). Anakız'ın sahip olduğu bağ değeri en düşük bağıdır (Tablo XXXIV).

3. Dükkân

Çarşı ve pazarlar yanında ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü mekânlar dükkânlardır. Terekelere göre dükkân sahibi olan müteveffa sayısı 4'tür. Hepsi Müslüman olan dükkân sahiplerinin biri kadındır. Dükkân sahiplerinin ellerinde tuttukları dükkân hisseleri ise 3,5'tur. Yani müteveffalardan üçü dükkânın tamamına sahipken, bir müteveffa dükkânın yarım hissesine sahiptir.¹³⁰ Dükkânların toplam değeri ise 5.680 kuruştur (Bkz. Tablo XXVIII).

Yüz-zâde El-Hac Mehmed'in sahip olduğu 4.000 kuruş değerindeki etmekçi dükkânı (TaŞS 289/189), terekelerini incelediğimiz müteveffaların sahip oldukları dükkânlar içerisinde, en değerli dükkân konumundadır (Bkz. Tablo XXXIV).

Tokat terekelerinde kadınların, dükkân sahibi olmadıklarını görmüştük. Tarsus'ta ise, bir kadın dükkân sahibidir (TaŞS 289/208). Müteaddid defalar belirttiğimiz gibi, Şer'iyye sicilinin yapısından kaynaklanan sorunlardan ötürü dükkân sahibi kadının adını okuyamadık. Sahip olduğu dükkânın hangi amaçla kullanıldığı da belirtilmemiş olup sadece, Kalaycı Köprüsünün yakınlarında vaki olduğu belirtilmiştir.

Müslümanların mal varlıklarının %17,7'si gayrimenkullerden oluşurken, gayrimüslimlerde bu oran %40'tır. Müslümanlar toplam 44.302 kuruşluk gayrimenkule sahiptirler. Zimmîlerin mal varlıklarının 23.100 kuruşluk kısmı gayrimenkullerden ibarettir. Oranları göz önünde tutarsak; gayrimüslimlerin paralarını, Müslümanlara göre, gayrimenkule daha çok yatırdıklarını görürüz (Bkz. Tablo XXIX; Grafik XXVIII).

H. Alacak ve Borçlar

Alacak borç ilişkisinin sadece ekonomik bir eylem olmadığını, daha fazla anlam ihtiva ettiğini, Tokat terekelerini irdelerken belirtmiştik. Alacak-borç ilişkisi

¹³⁰ Yarım hisselik dükkân sahibi için Bkz. TaŞS 289/274

bir nevi devletin de koruması altındadır. Terekelerdeki detaylara indikçe görülecektir ki devlet, alacak-borç ilişkisinde taraftır. Borcunu ödemeyen kişilerin mallarına mahkemece el konulmuş ve borçları mukabili, terekesi satılarak borçlularına dağıtılmıştır.

Tarsus'ta terekelerini incelediğimiz toplam 37 kişi, 222 kişiye borç vermişlerdir. Başka bir deyişle 222 kişiden alacaklıdırlar. Alacaklı olan 37 kişi içerisinde 4 kadın bulunmaktadır.¹³¹ En fazla alacağı olan, bir başka ifade ile en fazla borç vermiş olan, Müslüman Karakullukçu Recep Ağa'dır. Recep Ağa'nın ortağı ile birlikte toplam 81 kişiden, 10.800 kuruş alacağı bulunmaktadır. Mezkûr müteveffa gayrimüslimlere borç vermiştir, aynı şekilde gayrimüslimlerden de ortağı ile birlikte borç almıştır. Karakullukçu Recep Ağa'nın ortağı ile birlikte, içerisinde zimmîlerinde bulunduğu 7 kişiye toplam 3401,5 kuruş borcunun olduğu tespit edilmiştir (TaŞS 289/121; Tablo XXXIV). Recep Ağa ve ortağı toplam 81 kişiye verdikleri borçla, en fazla borç veren terekeye sahiptir.

Biraz önce 6 kadının, bir ekonomik faaliyet olan alacak-borç ilişkisi içerisinde olduğuna değinmiştik. Alacağı en fazla olan kadın Meryem b. Osman'dır. Meryem b. Osman'ın sadece kendi adına kayıtlı 1250 kuruş alacağı bulunmaktadır (TaŞS 289/71; Tablo XXXIV). Kadınlar içerisinde en fazla kişiye borç veren tereke sahibi de yine Meryem b. Osman'dır. Toplam 15 kişiye borç vermiştir (TaŞS 289/71).

Gayrimüslim terekeleri içerisinde en fazla alacağa sahip zat Karabet b. Abraham'dır. Karabet. v. Abraham'ın toplam 1300 kuruş alacağı vardır (TaŞS 289/362; Tablo XXXIV).

Tarsus'ta, alacağı bulunan 37 şahsın, toplam alacak miktarı 41.746 kuruştur. Bu miktarın 40.254 kuruşluk kısmı (%96,4) Müslüman tereke sahiplerininindir. Alacaklı olan gayrimüslimlerin, toplam alacak miktarı ise 1492 kuruştur (%3,6)

¹³¹ Alacaklı olan kadın terekeleri için Bkz. TaŞS 289/2 sayfa, TaŞS 289/71, TaŞS 289/212, TaŞS 289/227, TaŞS 289/229, TaŞS 289/446.

(Bkz. Tablo XXV; Grafik XXVI). Müteveffaların ekonomik durumlarını daha iyi kavramamız açısından yapılan bir başka analize göre de, tereke sahiplerine düşen ortalama alacak miktarı 417,4 kuruştur. Bu oran, Müslümanlarda 462,6 kuruşken, gayrimüslimlerde tereke başına düşen alacak miktarı 114,7 kuruştur (Bkz. Tablo XXV).

Alacaklı olan tereke sahipleri yanında borçlu olanları da vardır. 8'i zimmî, 1'i kadın olmak üzere toplam 46 kişinin borcunun olduğu gözlemlenmiştir. Borcu olan 46 tereke sahibinin toplam 259 kişiye borcu vardır. Borç miktarı en fazla olan Müslüman olan Yüz-zâde El-Hac Mehmed'in 26 kişiye toplam 8.235 kuruş borcunun olduğu tespit edilmiştir (TaŞS 289/189). Yüz-zâde El-Hac Mehmed'in toplam 7 kişiden de 3.421,5 kuruş alacağı bulunmaktadır (TaŞS 289/189; Tablo XXXIV). Yüz-zâde El-Hac Mehmed adlı şahsın borç aldığı 26 kişi içerisinde gayrimüslimlerinde olduğu tespit edilmiştir. En fazla kişiye borcu olan Müslüman Monla Maruf'tur. Monla Maruf, içerisinde Yahudi ve zimmîlerinde bulunduğu toplam 38 kişiden 2.202,5 kuruş borç almıştır (TaŞS 289/235; Tablo XXXIV). En fazla borca sahip gayrimüslim ise, içerisinde Müslümanların da bulunduğu 13 kişiden toplam 13.836 kuruş borç almış olan Boğuman oğlu Yordros'tur (TaŞS 289/407). En fazla kişiye borçlu olan zimmî ise Mesliha Kirakos'tur. Mezkûr zimmînin, toplam 15 kişiye 3.806,5 kuruş borcu bulunmaktadır (TaŞS 289/136; Tablo XXXIV).

Borcu olan tek kadın tereke sahibi, Hadice adındaki şahıstır. Hadice'nin 1 kişiye toplam 53 kuruş borcunun olduğu gözlemlenmiştir (TaŞS 289/sayfa 2; Tablo XXXIV).

Borcu tereke miktarından fazla olan müteveffalara ayrı bir parantez açmak gerekir. Borcunun terekesinden fazla olduğunu tespit ettiğimiz 7 kişiden 3'ü Müslüman, 4'ü zimmîdir.¹³² Borcu terekesinden fazla olan müteveffalardan, Köşker (TaŞS 289/140) adındaki zimmî ile Kara Mehmed (TaŞS 289/243) adındaki

¹³² Borcu tereke miktarından fazla olan tereke kayıtları için Bkz. TaŞS 289/100, TaŞS 289/107, TaŞS 289/136, TaŞS 289/140, TaŞS 289/251, TaŞS 289/394, TaŞS 289/407.

müslümanın terekeleri vefat ettikleri için değil, firar ettikleri için, alacaklılarının isteği üzerine yazılmıştır. Firar eden Köşker adındaki şahsın tereke miktarı 564,5 kuruşken, borç miktarı 1.217,5 kuruştur. Köşker adındaki şahsın borçlu olduğu 4 kişinin 2'si Müslüman'dır. Terekesi mahkemece satılmış, tereke miktarı, borçlarının hepsini karşılamadığından, borçlularına belirli oranlarda ödeme yapılmıştır (TaŞS 289/140). Firar eden bir diğer şahıs olan, Kara Mehmed'in de borçluları, alacaklarını tahsil etmek için mahkemeye başvurmuştur. Kara Mehmed'in tereke miktarı 1.833 kuruş, borç miktarı ise 3.030 kuruştur. Terekesi, mahkeme tarafından satılarak, alacaklılara ödeme yapılmıştır. Ancak, Kara Mehmed'in terekesi, borçlarını karşılayamadığı için, alacaklılar, mahkemenin belirlediği oranlardaki paraya razı olmuşlardır (TaŞS 289/251).

Borcu terekesinden fazla olan Müslümanlar içerisinde en fazla borca sahip olanı Ağbaş Bekir'in Oğlu Mehmed'dir. Mezkûr Müslümanın 6172 kuruş borcunun olduğu belirtilmiştir. Ayrıca müteveffanın tereke miktarı da terekesinde belirtilmemiş, direk olarak borç miktarı ve borçlulara tereden düşen pay kaydedilmiştir (TaŞS 289/107–108). Borç miktarı, tereke miktarından fazla olan gayrimüslimler içerisinde en fazla borç Boğuman oğlu Yordros'a aittir. Adı geçen şahsın toplam 13.386 kuruş borcu vardır. Terekesi satılarak, borç aldığı 13 kişiye ödeme yapılmıştır (TaŞS 289/407).

Terekesinde borçları olduğu belirtilen şahısların, toplam 82.705,5 kuruş borçlarının olduğu tespit edilmiştir. Bu meblağı 57.316 kuruşluk (%69,3) kısmı Müslümanlara, 25.389,5 kuruşluk (%30,7) kısmı da gayrimüslimlere aittir (Bkz. Tablo XXV; Grafik XXVI). Tereke sahiplerinin ekonomik durumunu daha da somutlaştırmak adına, tereke başına düşen borç miktarı 827 kuruştur. Bu oran Müslüman terekelerinde 658,8 kuruşken, gayrimüslimlerde 1.953 kuruştur (Bkz. Tablo XXV). Verilere göre, Müslümanların ve gayrimüslimlerin ortalama borç miktarı, ortalama alacak miktarlarından fazladır.

Bir unvana ya da mesleğe sahip olan müteveffaların 38.930,5 kuruş alacakları, 56.855,5 kuruşta borçlarının olduğu tespit edilmiştir. Bir meslek gurubuna

dahil olanlar ya da sosyal bir unvana haiz bulunanlar içerisinde Ağa sıfatı ile nitelenenler en fazla alacak miktarına sahiptirler. Ağa unvanına sahip 3 kişinin toplam 10.875 kuruş alacakları bulunmaktadır. Meslek ya da unvan sahibi müteveffalar içinde en fazla borca sahip olan zümre de yine Ağa unvanı ile nitelenenlerdir. 3 Ağanın toplam 11.292,5 kuruş borçlarının olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXX).

Terekelerini incelediğimiz Tarsuslularda, tıpkı Tokat'taki çağdaşları gibi din farkı gözetmeksizin birbirlerine borç vermişler, birbirlerinden borç almışlardır. Hatta yukarıda da zikrettiğimiz gibi dini statüye sahip, Monla sıfatıyla anılan Maruf isimli şahsın (TaŞS 289/34) bile gayrimüslim ve Yahudilerden borç aldığını görüyoruz. Osmanlı toplumunu oluşturan, dini ve etnik kimliklerin birbirinden bağımsız yaşadıklarını tasavvur etmek biraz güçtür. Tam tersine her alanda gayrimüslimlerle, Müslüman tebaa, sürekli bir iletişim içerisindeydi.

İ. Vergi, Harçlar ve Cenaze Masrafları

Tarsus terekelerinde ihracat kısmında, müteveffanın borçlarının yanı sıra, mahkemenin aldığı harçlarla, tereke sahibinin cenazesine harcanan masraf ta belirtilmiştir. Kadı mahkemesince terekelerden alınan harçlar şunlardır: Katibiye, hademiye, muhızıye, ihzariye, dellaliye, resm-i adi, resmi kısmet, resm-i beytü'l-maliye, resm ve harc-ı mahkeme, harc-ı hüccet, resmi tahsiliye.

Resm-i kısmet, kadı mahkemesince terekeden kesilen belirli bir ücrettir. 1479 tarihli bir fermanla kısmet resmi'nin “binde yirmi akçe alınması” belirtilmektedir (İnalçık 1996: 188 ve 190). 1815 yılında II. Mahmud'un yayınladığı Adalet Fermanında da; kadıların, askeri ve sivil kişilerin terekeleri yazılırken, borçları düşüldükten sonra kalan meblağın 1.000 kuruşundan 25 kuruş, ücret-i kassamiye, katibiye ve huddamiye almaları gerektiği belirtilmiştir (Beşirli 2005: 105). Ücret-i kassamiye, katibiye ve huddamiye'den başka bir ücret alınmaması gerekirken

kadınların, çeşitli adlar altında, kendileri için terekelerden kesinti yaptıkları görülmektedir (Feyzioğlu& Kılıç: Ankara.edu.tr).

Resm-i kısmetin dışında alınacak vergilerin oranları, “bin kuruştan altmış para kaydiye”, müzayede ile satılacak terekeden elde edilen meblağdan “bin kuruştan iki kuruş dellaliye” alınması şeklindedir. Bunlardan gayrı, harc-ı hüccet, vesayet, hademe, ihzariye ve kalemiye adı altında herhangi bir ücretin alınması yasaklanmıştı (Feyzioğlu&Kılıç: Ankara.edu.tr). Ancak bu yasaklara uyulmadığını görüyoruz. Yukarıda da belirttiğimiz gibi kaydiye, kalemiye, ihzariye, harc-ı mahkeme, hüddamiye ve resm-i tahsiliye¹³³ adları ile terekelerden harçlar alınmıştır.

Tarsus terekelerinde Müslüman ve gayrimüslimlerin cenaze masrafları belirtilirken farklı ifadeler kullanılmamıştır. Her iki kesim içinde “teçhiz tekfin” ifadesi kullanılmıştır. Tokat terekelerinde olduğu gibi, Tarsus terekelerinde de techiz tekfinin, belli bir standardı yoktur.

Bütün bunlara ilaveten vasiyette bulunan Tarsusluların sayısı 14’tür.¹³⁴ Vasiyette bulunan tereke sahiplerinin tümü Müslüman’dırlar. Bunlardan 3’ü kadın diğerleri ise erkek müteveffalardır. Vasiyette bulunan 9 kişinin neyi vasiyet ettiğini bilmiyoruz. Sadece terekelerinde vasiyetlerinin olduğu belirtilmiştir. Cenaze masrafları için vasiyette bulunan müteveffa sayısı ise 4’tür.

Ne için vasiyette bulunduğunu tespit ettiğimiz 2 müteveffa vardır. El-Hac Kasım, memleketinin fukaralarına 175 kuruşluk vasiyette bulunmuştur (TaŞS 289/230). Urumlu oğlu Mehmed adındaki şahıs ise hem kendisinin cenaze masrafı için vasiyette bulunmuş, hem de vefat ettiği Dervişli Karyesi Cami’inin tamirine vasiyette bulunmuştur. Müteveffanın caminin tamiri için vasiyet ettiği meblağ 600 kuruştur (TaŞS 289/284).

¹³³ Resm-i tahsiliye adı ile vergi alınan tereke için Bkz. TaŞS 289/394

¹³⁴ Vasiyette bulunan tereke sahipleri için Bkz. TaŞS 289/71, TaŞS 289/121, TaŞS 289/189, TaŞS 289/219, TaŞS 289/220, TaŞS 289/224, TaŞS 289/227, TaŞS 289/241, TaŞS 289/265, TaŞS 289/461, TaŞS 289/148, TaŞS 289/228, TaŞS 289/230, TaŞS 289/284.

II. Terekelerin Işığında Aile ve Sosyo-Ekonomik Yapı

A. Aile

1. Eş ve Çocuk Sayıları

a. Çok Eşlilik Sorunu

Eski Türklerde ve Tokat'ta çok eşlilik konularını daha önce irdelemiştik. Bu bölümde; terekelerini incelediğimiz Tarsuslulardan yola çıkarak, Tarsus'ta çok eşliliğin hangi oranlarda olduğunu tartışacağız.

Terekeleri incelenen 100 kişi içerisinde, 5 kişinin aynı anda birden fazla kadınla evli bulunduğu tespit edilmiştir.¹³⁵ Çok eşle evlilik yapmış tereke sahipleri içerisinde 2'den fazla eşi olan yoktur (Bkz. Tablo XXXIV). Müslüman erkekler içerisinde birden fazla evlilik yapmış 4 kişi vardır. Çok eşle evli bulunan 4 Müslüman'dan 3'ü dini unvanlara sahiptir. Bunlardan ikisi El-Hac ve Hacı unvanına sahiptir (Bkz. TaŞS 289/189; TaŞS 289/433; Tablo XXXIV). Aynı anda iki zevcesi bulunan bir diğer tereke sahibi de, Monla unvanına haiz Maruf adındaki şahıstır (Bkz. TaŞS 289/235; Tablo XXXIV). Çok eşle evli 4 Müslüman'dan üçünün dini içerikli unvana sahip kişiler olması ilgi çekicidir. Monla Maruf (TaŞS 289/235; Tablo XXXIV) ve Ömer Hoca (TaŞS 289/433; Tablo XXXIV) adlı tereke sahiplerinin 3'ü erkek olmak üzere 4 çocuklarını bulunduğu saptanmıştır. Adı geçen müteveffaların, çok eşle evlilik yapma gayeleri, bilhassa, erkek çocuk sahibi olmak olabilir. Zira iki müteveffanın da erkek çocuklarının ekserisi sağır yani küçüktür.

Müslüman erkekler içerisinde çok eşlilik oranının %5,3 olduğu gözlemlenmiştir.¹³⁶ Tarsus'ta Müslüman erkekler arasında gözlemlenen çok eşlilik; Tokat'taki Müslüman erkekler arasında gözlemlenen, çok eşlilik oranının oldukça altındadır. Müslüman erkeklerden 71'i ya tek eşle evlidir, ya bekârdır ya da eşi daha

¹³⁵ Birden fazla eşle evli bulunan tereke sahipleri için Bkz. TaŞS 289/189, TaŞS 289/235, TaŞS 289/362, TaŞS 289/394, TaŞS 289/433.

¹³⁶ Bkz. Dipnot 75

önce vefat etmiştir. Tarsus genelinde Müslüman erkekler arasında tek eşle evli bulunanların sayısı 23'tür. Geriye kalan 48 tereke sahibinin ya eşi vefat etmiştir ya da tereke sahibi bekârdır. Başka bir ifade ile Müslüman erkeklerin %30,6'sı tek eşlidir.¹³⁷

Gayrimüslimlerin birden fazla eşle evli bulunmaları özellikle, XII. Yüzyılda Kilisenin aldığı kararlardan sonra hukuken yasaklanmıştır (Tabakoğlu 1992: 93; Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 106). Ancak bu yasağa uyulmadığını görüyoruz. Zimmiyan mahallesinde ikamet eden Arabkirli Karabet v. Abraham'ın 2 zevcesi bulunmaktadır (TaŞS 289/362). Mersumun eşlerinden birisinin yanında olduğu yani Tarsus'ta mütemekkin bulunduğu, diğerinin ise vilayet tarafında olduğu zikredilmiştir.¹³⁸ Ayrıca Karabet v. Abraham'ın biri kebir olmak üzere 2 oğlu ve iki kızı vardır. Kızlarının ikisi de kebirdir. Kebir oğlu vilayet tarafındaki eşinden, diğer 3 çocuğu da Tarsus'taki eşindendir. Karabet v. Abraham'ın hikâyesi göstermiştir ki, Müslümanlar ve gayrimüslimler karşılıklı etkileşim içindedir. Karabet v. Abraham kendi inancının koyduğu yasağa aldırımsızın birden fazla eşle evlilik yapmıştır. Karabet'in birden fazla eşle evli bulunmasında da erkek evlat sahibi olmak istemesi etken olabilir; ancak, eşlerinin bir arada yaşamıyor olması bu ihtimali zayıflatıyor. Tarsus'a yerleşen Karabet'in, başka bir kişiyle evlenerek, kendisine Tarsus'ta yeni bir hayat kurmuş olması muhtemeldir.

Birden fazla eşle evli bulunan 5 tereke sahibinden, Karabet v. Abraham şehirdeki bir mahallede ikamet etmektedir. Aynı anda 2 zevcesi bulunan 3 Müslüman tereke sahibi ise köylerde oturmaktadır. Yüz-zâde El-Hac Mehmed'in ise ikametini şer'iyye sicilinin yapısından dolayı okuyamadık (Bkz. Tablo XXXIV).

Aynı anda birden fazla eşe sahip müteveffaların tereke miktarları 2.202,5 kuruşla 19.319 kuruş arasında değişmektedir. Birden fazla eşle evli bulunan tereke sahiplerinden ikisinin tereke miktarı 10 bin kuruşun üzerindedir. Bu statüye giren

¹³⁷ Bu verilerin elde edilmesinde Tablo XIX ve Tablo XXXIV'den yararlanılmıştır.

¹³⁸ Bilindiği gibi Tarsus 1839–1856 yılları arasında Adana'ya bağlı bir kaza konumunda idi (Ulutaş 2006: 25). Vilayet tarafında ifadesi ile eşlerinden birinin Adana'da ikamet ediyor olduğu anlatılmak istenmiş olabilir.

tereke sahiplerinin, tereke miktarları toplam 45.150 kuruştur. Birden fazla eşe sahip müteveffalara, kişi başına 9.030 kuruş düşmektedir (Bkz. Tablo XXXIV). Birden fazla eşle evli bulunan müteveffaların ekonomik durumları oldukça iyidir. Tokat şehrinde tereke miktarı bin kuruş etrafında toplanan çok eşli tereke sahiplerine oranla, Tarsuslular oldukça varlıklıdır.

Birden fazla eşle evli bulunan tereke sahiplerinin, toplam 13 çocukları vardır. Çocukların 9'u erkek, 4'ü kızdır. Erkek çocukların 6'sı, kız çocukların da 2'si sağirdirler. Bu durum, müteveffaların neden birden fazla evlilik yaptıklarının cevabı gibidir. Cevap açıktır, erkek çocuk sahibi olmak. Kır İsa adındaki Müslüman'ın ise 2 eşi bulunmasına rağmen, hiç çocuğu yoktur (TaŞS 289/394).

b. Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumu

Neslin devamını sağlayan, evin neşe kaynağı durumundaki çocuk evliliğin önemli gayelerindendir (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 107). Müteveffaların varisleri olarak kaydedilen çocuklar bizlere, Osmanlı ailesinin demografik yapısı hakkında fikir yürütme olanağı sağlıyor. Çocukların ve müteveffaların, yaşlarının belirtilmeden kaydedilmesi, kesin yargılara varmayı güçleştirmektedir. Çocukların kebir ve sağır ifadeleriyle birlikte kaydedilmesi, azda olsa nüfusun durumu hakkında fikir sahibi olma imkânı sağlamaktadır. Kebir ifadesi ile bulûğ çağına ermiş kişilerin, sağır ifadesi ile de bulûğ çağına ermemiş kişilerin kastedildiği muhtemeldir (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 111).

Terekelerini tetkik ettiğimiz 100 kişinin toplam 91 çocuğu vardır. Müslüman terekelerinde tespit edilen çocuk sayısı 76'dır. 15 çocuk ise gayrimüslim terekelerinde tespit edilmiştir. Oransal açıdan Müslüman tereke sahipleri, çocukların % 83,5'ine sahipken, zimmîler %16,5'ine sahiptir (Bkz. Tablo XXII). Müslümanların sahip olduğu evlat sayısı daha fazla gözükmesine rağmen, aile başına düşen çocuk ortalaması gayrimüslimlerde, Müslümanlara göre daha yüksektir.

Osmanlı ailesinin kaç çocuğa sahip olduğu ve kaç kişiden müteşekkil olduğu konusu tam olarak aydınlığa kavuşturulamamıştır. Tarsus'ta elde ettiğimiz verilerin bu duruma katkı sağlayacağını umuyoruz. Tarsus kentinde yaşayan Osmanlı insanının sahip olduğu çocuk sayısı ortalama 2,5'tir. Müslümanlarda ve gayrimüslimlerde bu oran değişmemektedir, aile başına düşen çocuk oranı yine 2,5'tir.¹³⁹ Sadece aileleri değil, tüm tereke sahiplerini hesaba kattığımız vakit, Tarsus'ta Osmanlı tebaasının çocuk sahibi olma oranı Müslümanlarda 0,8; gayrimüslimlerde 1,1 olmaktadır. Tüm tereke sahipleri hesaba katılınca; Tarsus geneli için bu oranın 0,9 olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXII). Osmanlı Anadolu'sunun farklı yörelerinde aile başına düşen çocuk ortalaması için değişik veriler elde edilmiştir. Genel manada Osmanlı ailesi için, "şu kadar çocuğa sahiptir" demek, araştırma sonucuna göre mümkün gözükmemektedir. Zira bu konuda, Tokat ve Tarsus'ta farklı veriler elde edilmiştir.

Varis olarak terekelere kaydedilmiş 91 çocuktan 51'i erkek (%56), 40'ı ise (%44) kızdır. Müslüman tereke sahiplerinin 43 erkek evladı varken, gayrimüslimler 8 erkek evlada sahiptirler. Gayrimüslim tereke sahipleri toplam 7 kız çocuğa sahipken, Müslümanların toplam 33 kız evladı vardır (Bkz. Tablo XXII). Hem erkek çocuklarda, hem de kız çocuklarda; sayılar ve oranlar Müslümanların lehine olsa da aile başına düşen çocuk sayısı her iki dini zümrede de eşittir.

Çocukların yaşlarına dair kesin bilgiye sahip olmamız mümkün değildir. Ancak kebir olduğu belirtilen çocukların bulûğ çağına ermiş olma ihtimalleri; kebir çocukların takriben 14–15 yaşından büyük olduklarını, sağır çocuklarınsa bu yaştan küçük olabileceklerini göstermektedir. Terekelerde geçen 91 çocuğun 65'i sağır (%71,4) yani küçük, 26'sı ise kebir (%28,6) yani büyüktür.

¹³⁹ Ankara için aile başına düşen çocuk ortalaması Müslümanlarda 2,4; gayrimüslimlerde 2,7 olarak hesaplanmıştır. Bkz. Demirel 1991: 252. Orta Anadolu şehirlerini kapsayan bir başka çalışmada da şehirlerde Müslüman aile başına düşen çocuk ortalaması şehirlerde 2,30, köylerde 2,62; gayrimüslim aile başına düşen çocuk ortalaması ise şehirlerde 2,47, köylerde 2,69 olarak tespit edilmiştir. Bkz. Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 108.

Müslümanlara ait terekelerde saptanan 76 çocuğun 43'ü erkektir. Müslüman erkek çocukların 9'u kebir (%13,9) yani büyük; 34'ü sağır (%86,1) yani küçüktür. Müslüman kız çocukların ise 14'ünün kebir (%42,4); 19'unun da (%57,6) sağır olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo XXII; Grafik XXI). Gayrimüslim terekelerinde varis olarak zikredilen 15 çocuğun; 8'i erkek, 7'si kızdır. Zimmî erkek çocukların sadece 1'i kebirdir (%12,5). Sağır erkek çocukların zimmîlerdeki oranı ise % 87,5'tir. Gayrimüslim tereke sahiplerinin 7 kız evladı bulunmaktadır. Bunlardan 2'si kebir (%28,5), 5'i sağırdır (% 71,5) (Bkz. Tablo XXII; Grafik XXI).

Müslüman çocukların % 69,8 sağır; % 30,2'si kebirdir. Gayrimüslim çocuklarınsa %20'si kebir; % 80'i sağırdır. Bu oranlar göstermektedir ki, Tarsus'ta ölüm oranları Müslim ve gayrimüslimlerde hemen hemen aynıdır. Başka bir deyişle yaşam süresi, Müslümanlarda biraz daha fazla olmak kaydıyla, her iki dini zümre arasında paralellik göstermektedir.

Terekeleri incelenen müteveffalardan 62'sinin hiç çocuğu yoktur. Bu 62 kişinin 57'sinin Müslüman olduğu, 5'inin ise gayrimüslim olduğu saptanmıştır. Müslüman tereke sahipleri içerisinde çocuk sahibi olmayanların bu kadar fazla sayıda olmasının nedeni; şehir dışından gelen, varisleri bulunamayıp terekeleri beytü'l-mala kalmış olanlarla, bekârların bulunmasıdır. Evlat sahibi olan müteveffaların oranı %38 gibi oldukça düşük bir orana tekabül etmektedir. Evlat sahibi olmayan müteveffaların oranı ise %62'dir.¹⁴⁰ Terekelerini tetkike tabi tuttuğumuz 87 Müslümanın %65,5'inin hiç çocuğu yoktur. Evlat sahibi olan Müslümanların oranı %34,5'tir. Çocuksuz ailelerin gayrimüslimlerdeki oranı ise %38,4'tür. En az bir çocuğa sahip gayrimüslim ailelerin oranı ise %61,6'dır (Bkz. Tablo XXII; Grafik XXII). Görüldüğü üzere Müslümanlarda, yukarıda zikrettiğimiz gibi, şehir dışından gelenler ve bekârlar, çocuksuz aile oranının yüksek çıkmasında etkili olmuşlardır.

¹⁴⁰ Osmanlı ailesini tetkik eden bir başka çalışma da çocuksuz ailelerin oranı %11'dir. Bkz. Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 106.

Mesleki ya da sosyal unvana haiz tereke sahiplerinin, toplam 32 çocuklarının olduğu tespit edilmiştir. Bir meslek ve/veya unvana sahip müteveffalar içerisinde en fazla çocuğa sahip olanlar Monla sıfatı ile nitelendirilmiş müteveffalardır. Monla unvanını taşıyan 2 müteveffanın, toplam 7 çocuğunun olduğu tespit edilmiştir. Efendi unvanına sahip müteveffaların ise toplam 6 çocuğu vardır. Hoca unvanını taşıyanlarla, Çiftçi ve Boyacı mesleğini yapanların toplam 4 çocuğunun olduğu tespit edilmiştir. El-Hac ve Hacı unvanına sahip müteveffaların 3, marangoz ya da demircilik yaptığını sandığımız şahsın 2, demirci ve leblebici mesleğini icra edenlerinse birer çocuklarının olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo XXX). Pabuççuluk mesleğini icra eden Antor adındaki zimmînin ise eşi hamiledir (TaŞS 289/243).

Çok çocuklu Müslüman aileler arasında; tek çocuğa sahip 10 aile (%33,3), iki çocuğa sahip 8 aile (%26,6), üç çocuğa sahip 4 aile (%13,3), dört çocuğa sahip 6 aile (%20), beş çocuğa sahip 1 aile (%3,3) ve altı çocuğa sahip 1 aile (%3,3) bulunmaktadır (Bkz. Tablo XXII; Grafik XXII). Görüldüğü üzere, Müslüman aileler arasında bir ya da iki çocuk yaygındır. Müslüman tereke sahipleri içerisinde en fazla çocuğa sahip müteveffa olan Darendelü oğlu Mustafa'nın 2'si erkek olmak üzere toplam 6 çocuğu vardır. Mezkûr Mustafa, terekeleri tetkik edilen Tarsuslular içerisinde en fazla evladı bulunan tereke sahibidir (TaŞS 289/278; Tablo XXXIV). Ayrıca Tahmasın oğlu Mahmud adındaki müteveffanın 1 erkek evladı vardır ve eşi hamiledir. Ancak eşi doğurmadığı için mezkûr şahsın ailesini 1 çocuğa sahip ailelerle birlikte değerlendirdik (TaŞS 289/ 352; Tablo XXII; Tablo XXXIV).

Çok çocuklu gayrimüslim aileler içerisinde; tek çocuğa sahip 2 aile (%28,5), iki çocuğa sahip 3 aile (%42,8), üç çocuğa sahip 1 (%14,2) aile ve dört çocuğa sahip 1 (%14,2) ailenin varlığı saptanmıştır. Dörtten fazla çocuğa sahip aile yoktur. Tarsus şehri için geçerli olan, zimmî ailelerde 3 çocuk ve 2 çocuğun yaygın oluşudur. Karabet v. Abraham adlı şahıs en fazla çocuğu olan gayrimüslimdir. Mesfur zimmînin 2'si erkek, 2'si kız toplam 4 çocuğu bulunmaktadır (TaŞS 289/362; Tablo XXXIV). Öte yandan Pabuççu Antor adındaki zimmînin eşi hamiledir. Başka çocuğu

bulunmayan Pabuççu Antor'un terekesini, çocuk sahibi, gayrimüslim ailelerle birlikte değerlendirmedik (TaŞS 289/243; Tablo XXXIV).

Tarsus geneline batkımızda ise bir çocuğa sahip 12 aile (%32,4), iki çocuğa sahip 11 aile (%29,7), üç çocuğa sahip 5 aile (%13,5), dört çocuğa sahip 7 aile (%18,9), beş çocuğa sahip 1 aile (%2,7) ve altı çocuğa sahip 1 aile (%2,7) bulunduğunu görüyoruz ¹⁴¹ (Bkz. Tablo XXII; Grafik XXII). Terekelere göre, Tarsus'ta ailelerin umumiyetle bir çocuğa sahip olduklarını, iki çocuğunda bir o kadar yaygın olduğunu söyleyebilmekteyiz.

c. Osmanlı Ailesi Kaç Kişiden Müteşekkildi?

Osmanlı ailesinin kaç kişiden oluştuğu mevzuu oldukça tartışmalıdır. Ailenin klasik tabirle anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile olduğunu savunanlar kadar (Özdemir 1990; 414) ; üç neslin bir arada yaşadığı geniş aile tipinin Osmanlı'da hâkim olduğunu savunan görüşlerde vardır (Bkz. Ortaylı 2006; 4, aynı müellif 2004: 57).

Hane başına düşen birey sayısını, Barkan 5 olarak kabul etmiştir. Bununla beraber bu sayının 7 olduğu savına sahip araştırmacılarda mevcuttur. C. Russell, hane başına düşen kişi sayısını 3,5 olarak kabul eder. M.A Cook, bu katsayının 4,5 olduğunu benimser (Göyünç 1990: 121–122).

Tarsus'ta hane başına düşen birey sayısı; Osmanlı ailesinin çekirdek aile olduğu savına riayet ettiğimizde Müslüman ailelerde 1,74 kişi, gayrimüslim aileler ise 2,6 kişi olduğu görülmektedir. Ailelerin anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipinde örgütlenmiş oldukları fikrini baz alırsak, Tarsus genelinde, hane

¹⁴¹ Sinop'ta aile kurumunu irdeleyen bir çalışmada ise, Sinop örneği için; bir çocuklu aile sayısı 10, iki çocuklu aile sayısı 9, üç çocuklu aile sayısı 2, dört çocuklu aile sayısı 3, beş çocuklu aile sayısı da 2 olarak belirtilmiştir (Güler 2002: 31). Sinop şehrinde de tıpkı Tokat'ta olduğu gibi 1 ve 2 çocuklu ailelerin sayısı fazladır. Belkide, her iki şehir için verilerin benzer oluşunun sebebi, Sinop ve Tokat'ın yakın coğrafyalarda bulunuşudur.

başına düşen birey sayısı 1,86 olmaktadır (Bkz. Tablo XXIII; Grafik XXIII; Grafik XXIV).

Osmanlı ailesinin, üç neslin bir arada yaşadığı, geniş aile tipinde teşkilatlanmış olduğu görüşünü dikkate aldığımızda ise; Müslüman ailelerde hane başına düşen birey sayısının 2,5 kişi, gayrimüslimlerde ise 3,3 kişi olduğu görülmektedir. Tarsus genelinde ise hane başına düşen birey sayısı 2,62 olmaktadır (Bkz. Tablo XXIII; Grafik XXIII; Grafik XXIV).

Yalnız çocuklu aileler dikkate alındığında ise; Müslümanlarda hane başına 5 kişi, gayrimüslimlerde 5,6 kişi düşmektedir. Genelleme yapacak olursak; Tarsus şehrinde, çocuklu ailelerin ortalama 5,1 kişiden müteşekkil oldukları görülmektedir¹⁴² (Bkz. Tablo XXIII; Grafik XXIII; Grafik XXIV). Bu husus da; Tarsus şehri de tıpkı Tokat'ta olduğu gibi kendi içinde çeşitlilik arz etmektedir. Kaldı ki her iki şehirde de elde edilen farklı veriler, Osmanlı ailesinin kaç kişiden oluştuğuna dair genel bir tahminde bulunmayı zorlaştırıyor.

2. Mehir (Mehir-Mihr)

Mihr'in İslam hukukundaki yerine ve düzenleniş tarzına, Tokat terekelerini incelerken değinmiştik. Bu bölümde Tarsusluların terekelerinde tespit ettiğimiz mehir miktarlarını tetkik edeceğiz.

Terekelerini tahlil ettiğimiz 100 müteveffadan 19'unun tereke kaydında mehire rastlanılmıştır. 19 tereke sahibinin hepsi Müslüman olup, bunlardan sadece dördü kadın terekesidir. Bir başka deyişle terekeleri incelenen 12 Müslüman

¹⁴² Bursa şehrinde gözlenen aile büyüklüğü 3,65; kırsal kesimde 4,9 kişidir. Ürdün civarında 5,7; Filistin'de 6,4 kişidir (Ortaylı 2006: 77). Ankara şehrinde gözlemlenen aile büyüklüğü ise çekirdek aile varsayımına göre Müslümanlarda 4,4; gayrimüslimlerde 4,6 olarak; geniş aile varsayımına göreyse Müslümanlarda 4,6; gayrimüslimlerde 4,8 olarak saptanmıştır (Demirel 1991: 953). Orta Anadolu şehirlerini baz alan bir başka çalışmada da Osmanlı ailesinin, anne, baba ve çocuklardan müteşekkil (Çekirdek aile) olduğu varsayımı dikkate alınarak hane ortalaması 4,05 olarak tespit edilmiştir. Yine aynı çalışmada, Osmanlı ailesinin geniş aile olması durumunda da oran 4,42 olmaktadır (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 114). Karadeniz sahilindeki ailelerde ise hane başına düşen kişi oranı 6,5'tur. İstanbul'daki Müslüman ailelerin ekserisi de, ortalaması 3,6 fert olan ufak ailelerde yaşamaktaydılar (Quataert 2006: 909).

kadından sadece dördünün terekesinde mehir kaydı bulunmaktadır (Bkz. Tablo XXVII).Tespit edilen mehirler farklı tanımlarla terekelere kaydedilmişlerdir. Kadınlara, İslam hukukunun bir gereği olarak verilen mehirin; Mehir¹⁴³, Mehr-i müeccel¹⁴⁴, nikâh¹⁴⁵ ve nikâh-ı müeccel¹⁴⁶ gibi farklı adlarla zikredildiğini görüyoruz. Müteveffaların terekelerinde saptanan mehirlerin ekserisi 0–99 kuruş aralığındadır. Terekesinde zikredilen mehir miktarı 0–99 kuruş aralığında olan 5 müteveffa bulunmaktadır. 100 kuruşla 199 kuruş ve 400–499 kuruş arasında mehire sahip dörder müteveffa vardır (Bkz. Tablo XXVI; Grafik XXVII).

En yüksek mehir miktarı Hasan Çam (TaŞS 289/160) adlı müteveffanın terekesinde saptanmıştır. Hasan Çam’ın eşine verilen mehir miktarı 500 kuruştur. Bu oran Mezkûr Hasan’ın tereke miktarının, bir başka deyişle mal varlığının %10’una tekabül etmektedir (Bkz. Tablo XXVII). İbili adlı müteveffanın terekesinden, ikisi daha önceden vefat etmiş üç eşi için mehir kesintisi yapılmıştır. Üç eşi için terekeden düşülen mehir miktarı 800 kuruştur (TaŞS 289/266). Bu miktar, mezkûr müteveffanın mal varlığının %40,9’una tekabül etmektedir¹⁴⁷ (Bkz. Tablo XXVII). İbili adlı şahsın tereke kaydında, İbili’nin vefatından önce, fevt olmuş iki zevcesi için mehir kesintisinin yapılmış olması mehirin mutlak verilmesi gerektiğini kanıtlamaktadır.

B. Sosyo-Ekonomik Durum

1. Tereke Sahiplerinin Mal Varlığı

¹⁴³ Mehir kaydının sadece “mehir” şeklinde ifade edildiği terekeler için Bkz. TaŞS 289/36, TaŞS 289/235, TaŞS 289/266, TaŞS 289/394, TaŞS 289/461, TaŞS 289/160.

¹⁴⁴ Mehir miktarının “Mehr-i Müeccel” ifadesi ile geçtiği terekeler için Bkz. TaŞS 289/32, TaŞS 289/189, TaŞS 289/220, TaŞS 289/221, TaŞS 289/235, TaŞS 289/239, TaŞS 289/250.

¹⁴⁵ Mehir miktarının “Nikâh” ifadesi ile zikredildiği terekeler için Bkz. TaŞS 289/sayfa 2, TaŞS 289/43, TaŞS 289/53, TaŞS 289/71.

¹⁴⁶ Mehir miktarının “Nikâh-ı Müeccel” ifadesi ile belirtildiği terekeler için Bkz. TaŞS 289/189, TaŞS 289/219, TaŞS 289/266.

¹⁴⁷ Terekelerde tespit edilen diğer mehir miktarlarının, tereke miktarına oranı için Bkz. Tablo XXVII.

Daha önceki bölümlerde tereke sahiplerinin tereke miktarlarına değinmiştik. Bu bölümde tereke sahiplerinin mal varlıkları dini ayrıma göre değil, cinsiyet bakımından irdelenecektir. Ayrıca kişi başına düşen tereke miktarı ve tereke miktarlarının hangi değerler arasında yoğunlaştığı gibi ayrıntılı bilgilere de yer verilecektir.

Terekelerinden yararlanarak, Tarsus'ta aileyi tetkik ettiğimiz 87 Müslümanın toplam tereke miktarı 249.408 kuruştur. Müslümanların sahip olduğu tereke miktarı, toplam tereke miktarının %81,1'ini oluşturmaktadır. (Bkz. Tablo XX; Grafik XVII). Müslümanlar, mal varlıklarının %82,3'lük kısmını oluşturan 205.106 kuruş değerinde menkule sahiptirler. Müslümanların sahip oldukları gayrimenkulün değeri ise 44.302 kuruştur. Müslümanların tereke miktarının %17,7'sini gayrimenkuller oluşturmaktadır (Bkz. Tablo XXIX; Grafik XXVIII). Müslüman tereke sahiplerine kişi başına 2.866,7 kuruş tereke miktarı düşmektedir (Bkz. Tablo XX; Grafik XVIII). Müslümanların tereke miktarının 1.000–2.999 kuruşla 0–499 kuruş arasında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo XXI; Grafik XIX; Grafik XX).

Terekelerini incelediğimiz 13 gayrimüslimin ise toplam 57.655,5 kuruşluk tereke miktarı vardır. Bu oran Tarsus genelinde tespit edilen toplam tereke miktarının %18,9'una eşittir (Bkz. Tablo XX; Grafik XVII). Zimmîlerin, mal varlıklarının %60 oranına isabet eden 34.555,5 kuruşluk kısmı menkuldür. Gayrimüslimlerin tereke miktarının %40'lık kısmı ise gayrimenkuldür. Zimmîlerin sahip oldukları gayrimenkullerin toplam değeri 23.100 kuruştur (Bkz. Tablo XXIX; Grafik XXVIII). Gayrimüslim tereke sahiplerine, kişi başına 4.435 kuruş tereke miktarı düşmektedir (Bkz. Tablo XX; Grafik XVIII). Gayrimüslimlerin tereke miktarının 500–999 ve 1.000–2999 kuruş arasında yoğunlaştığı görülmektedir (Bkz. Tablo XXI; Grafik XIX; Grafik XX).

Terekeleri incelenen 100 müteveffanın toplam 307.153,5 kuruşluk terekesi vardır (Bkz. Tablo XX). Bu meblağın %78,1'ine tekabül eden 239.661,5 kuruşluk kısmı menkul eşyalardan, %21,9'una isabet eden 67.402 kuruşluk kısmı ise gayrimenkullerden oluşmaktadır (Bkz. Tablo XXIX). Tereke sahiplerinin tümü

dikkate alındığında, kişi başına 3.071,5 kuruş tereke miktarı düşmektedir (Bkz. Tablo XX; Grafik XVIII). Görüldüğü üzere Tarsus'ta hem Müslümanların hem gayrimüslimlerin mal varlıklarının büyük çoğunluğu menkul eşyalardan oluşmaktadır.

Müslümanların toplam tereke miktarı, gayrimüslimlerin tereke miktarına göre oldukça fazladır. Ancak kişi başına düşen tereke miktarına bakacak olursak, gayrimüslimlerin daha varlıklı oldukları sonucu çıkmaktadır (Bkz. Tablo XX).

Müteveffaların %30'unun (30 kişi) tereke miktarı 1.000–2.999 kuruş aralığında, %25'inin (25 kişi) tereke miktarı 0–499 kuruş aralığında, %14'ünün tereke miktarı ise 3.000–4.999 kuruş aralığındadır. 13 kişinin (%13) tereke miktarı 500–999 kuruş, 7 kişinin (%7) tereke miktarı 5.000–7.500 kuruş, 2 kişinin (%2) tereke miktarı 7.501- 9.999 kuruş aralığındadır. Tereke miktarı 10 bin kuruşun üzerinde olan 9 müteveffanın bulunduğu tespit edilmiştir. Terekesi 10 bin kuruşun üzerinde olan 9 kişinin 7'si Müslüman, 2'si gayrimüslimdir (Bkz. Tablo XXI; Grafik XIX; Grafik XX).

Tereke miktarı 500 kuruşun üzerinde olanları varlıklı, 10 bin kuruşun üzerinde olanları da çok zengin olarak nitelersek; Tarsus'ta meskûn tereke sahiplerinin %25'inin fakir ve orta halli olduğu sonucu çıkmaktadır. Varlıklı kesim ise %75'tir.

a. Erkeklerin ve Kadınların Mal Varlığı¹⁴⁸

Terekelerini tetkik ettiğimiz 75 Müslüman erkeğin tereke miktarı, toplam 216.141,5 kuruştur. Bu oran Müslümanların sahip olduğu tereke miktarının %86,6'sına tekabül etmektedir. Bu meblağın 174.075,5 kuruşluk kısmı menkullerden, 42.066 kuruşluk kısmı ise gayrimenkullerden oluşmaktadır. Başka bir

¹⁴⁸ Bu bölümdeki veriler Tablo XIX, Tablo XVII, Tablo XXIX ve Tablo XXXIV'den yararlanarak elde edilmiştir.

deyişle, Müslüman erkeklerin mal varlığının %19,4'ü gayrimenkullerden, %80,6'sı da menkullerden müteşekkildir.

Terekeleri incelenen gayrimüslim erkeklerin sayısı 12'dir. Gayrimüslim erkekler, toplam 57.393 kuruşluk mal varlığına sahiptirler. Gayrimüslim erkekler; 23.100 kuruşluk gayrimenkule, 34.293 kuruşluk da menkule sahiptirler. Yani gayrimüslim erkeklerin toplam mal varlığının %40,2'si gayrimenkullerden, % 59,8'i ise menkullerden oluşmaktadır.

Müslim ve gayrimüslim erkeklerin toplamı 87'dir. Erkeklerin sahip olduğu toplam tereke miktarı 273.534,5 kuruştur. Erkekler 208.368,5 kuruşluk (%76,2) menkule, 65.166 kuruşluk (%23,8) gayrimenkule sahiptir.

Terekelerini incelediğimiz kadınlar toplam 13 kişidirler. Bunların 12'si Müslüman, sadece 1'i gayrimüslimdir. Müslüman kadınların sahip oldukları toplam tereke miktarı 33.266,5 kuruştur. Müslümanların sahip olduğu tereke miktarının %13,4'ü kadınların ellerindedir. Bu meblağın 2.236 kuruşluk kısmı (%6,7) gayrimenkullerden oluşmaktadır. Müslüman kadınların mal varlıklarının %93,3'ü ise menkullerden oluşmaktadır. Müslüman kadın tereke sahiplerinin toplam 31.030,5 kuruşluk menkul eşyası vardır. Gayrimüslim terekeleri içerisinde sadece 1 kadının terekesi bulunmaktadır (TaŞS 289/152). Anaş adındaki zimmî kadının 262,5 kuruşluk terekesi vardır. Anaş'ın tereke miktarı zimmî tereke sahiplerinin toplam tereke miktarının yalnızca %0,4'üne eşittir. Hiç taşınmaz malı bulunmayan Anaş'ın terekesi menkullerden müteşekkildir.

Terekeleri incelenen toplam 13 kadının, 33.529 kuruşluk terekesi vardır. Bu meblağın 2.236 kuruşu (%6,6) taşınmaz mallardan, 31.293 kuruşu (%93,4) ise menkullerden oluşmaktadır.

Terekelerini incelediğimiz müteveffalar içerisinde, erkeklerin daha varlıklı olduğu gözlemlenmektedir. Erkekler, kadınlara göre yaklaşık 9 kat daha varlıklılırlar.

b. Bekârlar

Araştırmamıza konu olan 100 müteveffa içerisinde “Bekâr” sanı ile kaydedilmiş 11 kişinin olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁹ Tarsus’a muhtelif şehirlerden geldikleri belirtilen, 11 Müslüman erkeğin toplam tereke miktarı 4.554,5 kuruştur. Bununla birlikte, bekâr sanıyla kayda geçirilmiş müteveffalardan üçünün hiç terekesi yoktur. Cenaze giderleri beytü’l-mal tarafından karşılanmıştır (Bkz. TaŞS 289/288, TaŞS 289/157, TaŞS 289/158; Tablo XXXIV).

Kastabolulu (muhtemelen Kastamonu kastediliyor) Mustafa 1730,5 kuruşluk terekesi ile en varlıklı bekârdır. Ayrıca şahsın, 1056 kuruş alacağına karşılık, 489 kuruşluk borcu bulunmaktadır. Kastamonu’dan Tarsus’a gelen, Mustafa’nın belli ki Tarsus ahalisi ile ticareti vardır (TaŞS 289/179). Tereke miktarı yüksek bir diğer bekârsa Ali adındaki zattır (TaŞS 289/208). 1.579 kuruşluk terekesi bulunan mezkûr şahsın, 817 kuruş alacağının olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 80 kuruş borcu bulunan, bekâr Ali de büyük ihtimalle, Tarsuslularla ekonomik ilişki içerisinde. Mezkûr müteveffaların, Tarsuslulara bu kadar yüksek meblağ borç vermeleri ilgi çekicidir. Diğer bekârların ekonomik durumlarıyla karşılaştırılırsa, Mezkûr Ali ve Mustafa oldukça varlıklıdır.

Yozgat, Yafa, İçel, Darende, Harput, Ereğli gibi çeşitli yerlerden Tarsus’a gelen bekârların hangi amaçla Tarsus’a geldiklerini kestirmemiz oldukça güç görünmektedir. Uzak sayılabilecek mesafelerden Tarsus’a gelen, hatta kayda değer eşyası bile bulunmayan bekârları dikkate alacak olursak, Tarsus’a gelme nedenleri iş edinip para biriktirmek olabilir. Yani Tarsus, çevre yerleşimlere göre istihdamın yüksek olduğu bir şehir olmalıdır.

2. Borcu Mal Varlığından Fazla Olanlar

¹⁴⁹ Bekâr sanı ile zikredilen müteveffalar için Bkz. TaŞS 289/149, TaŞS 289/151, TaŞS 289/152, TaŞS 289/156, TaŞS 289/179, TaŞS 289/182, TaŞS 289/182, TaŞS 289/208, TaŞS 289/288, TaŞS 289/157, TaŞS 289/158; ayrıca Tablo XXXIV e bakılabilir.

Borcu mal varlığından fazla olan müteveffaları, alacak-borç ilişkisini ele alırken belirtmiştik. Borcu terekesinden fazla olan toplam 7 kişi vardır. Bunların 4'ü Müslim, 3'ü ise gayrimüslimdir. Ayrıca iki müteveffanın da firar ettiği belirtilmiştir. Firar eden müteveffalar, muhtemelen borçları yüzünden Tarsus'u terk etmişlerdir. Firar eden Köşker adındaki zimmînin 3.806,5 kuruş borcu bulunmaktadır. Köşkerin mal varlığı ise borcunun dörtte biri kadardır yani 763,5 kuruştur (TaŞS 289/140). Firar eden bir diğer kişi de Cami'-i Atik mahallesinde oturan Kara Mehmed adındaki Müslüman'dır. Kara Mehmed'in 3.030 kuruş borcuna karşılık, 1833 kuruş mal varlığı bulunmaktadır (TaŞS 289/251). Bu iki örnek bizlere, yalnızca vefat eden kişilerin terekesinin yazılmadığını göstermektedir.

Borcu terekesinden fazla olan 4 kişinin eş ya da çocuğu bulunmamaktadır. Bunların 3'ü gayrimüslim, biri de Müslüman'dır (Bkz. Tablo XXXIV). Eş ve çocuğa sahip, aynı zamanda terekesi borca batmış bulunan üç müteveffanın 2'si gayrimüslimdir (Bkz. Tablo XXXIV). Bir başka ifade ile borcu mal varlığından fazla olan 3 müteveffanın bakmakla yükümlü olduğu, eş ve çocukları vardır.

Müteveffaların tereke miktarları, borçlarının tamamını karşılayamadığından; borçluları, terekeden paylarına düşen miktara razı olmuşlardır. Terekesi borçları karşılığında satılan ve borçlularına dağıtılan müteveffaların geride bıraktıkları aileleri geçimlerini nasıl sağladıklarını bilemiyoruz. En azından ekonomik olarak sıkıntıya düştükleri kesindir.

3. Hiç Mal Varlığı Olmayanlar

Tarsus'ta terekelerini incelediğimiz kişiler içerisinde çok yüksek meblağlarda tereke miktarına sahip olanların yanında, hiç mal varlığı olmayan tereke sahipleri de vardır. Aslında borcu terekesinden fazla olan müteveffalarda bir nevi hiç mal varlığı olmayan müteveffalar arasında değerlendirilebilir. Zira terekelerinden akrabalarına hiçbir şey kalmamış, terekeleri satılarak borçlularına dağıtılmıştır. Sonuçta

müteveffanın mirasçıları terekeden mahrum kalmışlardır. Bu bölümün konusunu hiç mal varlığı bulunmayan müteveffalar oluşturmaktadır.

Hiç mal varlığı bulunmayan toplam 6 müteveffa tespit edilmiştir. Görünlü Cafer (TaŞS 289/159), Ereğlili Ahmed (TaŞS 289/158), Harputlu Ahmed (TaŞS 289/157), Divriğli Dellal Mehmed (TaŞS 289/288), Mısırlı Abdullah (TaŞS 289/283) ve ismi yazılmayan Rumlu (TaŞS 289/288) bir müteveffa hiç mal varlığı olmayan tereke sahipleridir.

Çok farklı şehirlerden ve yörelerden, Tarsus'a gelen bu insanların amacı muhtemelen, Tarsus'ta bir iş edinip çalışmaktır. Dellal Mehmed (TaŞS 289/288) adı ile anılan müteveffanın bir mesleğe sahip olmasına rağmen hiç terekesinin bulunmaması ilginçtir. Zikrolunan şahısların cenaze giderleri beytü'l-mal tarafından karşılanmıştır.

Müteveffaların bazılarının vefat ettikleri yerler de zikrolunmuş olup, ilginç bilgiler içermektedir. Cafer adındaki şahıs, Yeni Han adı verilen handa, Ereğlili Ahmed adındaki bekâr ise Makam-ı Şerif Pişgahı adı verilen yerde vefat etmiştir. Vefat ettikleri yerlere bakılırsa muhtemelen bu şahıslar düşkündüler. Cafer adındaki müteveffa, hancının müsaadesi ile han'da sabahlıyor olabilir. Zira Cafer han'da kalıyor olsaydı, handa kalan diğer müteveffalar gibi hancıya oda kirası olurdu ve az bir meblağ terekesi olurdu.

Bir de tereke miktarı sadece cenaze masrafinin karşılanmasına yeten müteveffalar vardır. Kırşehirli Ömer'in (TaŞS 289/288) ve Erzincanlı İbrahim'in (TaŞS 289/288) terekeleri cenaze masrafları için sarf olunmuştur. Hatta İbrahim'in cenaze masrafinin karşılanması için 10 kuruşta beytü'l-maldan harcanmıştır.

Bekârların ve yoksulların kendi memleketlerinden kalkıp da Tarsus'a niye geldiklerini bilmiyoruz. Gerek tereke miktarlarının yüksekliği, gerekse diğer ekonomik göstergeler Tarsus ekonomisinin oldukça canlı olduğunu göstermiştir.

Belli ki Tarsus, o dönemde, ekonomik açıdan cazibe merkezi idi. Yukarıda da belirttiğimiz gibi bu şahısların Tarsus'a geliş amaçları ekonomik nedenlerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOKAT VE TARSUS ŞEHİRLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

Bu bölümde, her iki şehrin araştırmasından elde edilen verilerden yararlanarak, özelde Osmanlı ailesinin, genelde ise Osmanlı toplumunun sosyal-ekonomik ve kültürel durumuna ayna tutulmaya çalışılacaktır. Araştırmamızın amacı, Osmanlı ailesinin farklı coğrafyalarda ne gibi özelliklere sahip olduğunu irdelemektir. İlk olarak Tokat şehrinde, sonra da Tarsus şehrinde Osmanlı ailesini, mümkün olduğu kadar ayrıntılı bir şekilde ele aldık. Bu bölümde Tokat ve Tarsus'ta yaşamış müteveffaların tereke kayıtlarından yola çıkarak, genel anlamda Osmanlı ailesinin ne gibi özellikleri taşıdığını tartışacağız. Çalışmamızın bu kısmı, birinci ve ikinci bölümün mukayesesi ve çıkarımları üzerine inşa edilmiştir.

A. Toplam Değer Bazında Terekelerin Karşılaştırılması

Terekelerinden faydalandığımız, Tokat ve Tarsus'ta yaşamış 182 müteveffanın tereke kayıtlarında zikredilen her türlü ekonomik veriyi bu kısımda karşılaştıracız.

Tokat ve Tarsus'ta tereke sahiplerinin mal varlıklarına, bölüm bir ve bölüm ikide ayrıntıları ile değinmiştik. Bir kez daha hatırlamak gerekirse Tokatlı müteveffaların toplam mal varlığı 134.079,5 kuruştur (Bkz. Tablo III). Buna mukabil Tarsuslu olan ya da Tarsus'ta vefat eden şahısların toplam tereke miktarı 307.153,5 kuruştur (Bkz. Tablo XX). Tereke miktarlarından görüleceği gibi, Tarsuslu müteveffalar, çağdaşları Tokatlılara göre yaklaşık 2,5 kat daha varlıklıdır. Tokat şehrinin doğu batı ticaretinin gerçekleştiği yollar üzerinde bulunması, ilk olarak akıllara Tokat şehrinde yaşayanların daha varlıklı olabilecekleri ihtimalini getiriyorsa

da; bir liman kenti olan Tarsus'ta yaşayanların ekonomik durumunun daha iyi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Tarsus'un ekonomik potansiyelinin, Tokat'a göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Öyle ki şehrin ekonomik potansiyeli, İmparatorluğun çok farklı yörelerinden insanların Tarsus'a gelmelerine sebep olmuştur.

Müslüman tereke sahipleri açısından bir değerlendirme yapacak olursak: Tokatlı Müslümanlar toplam 107.451 kuruş tereke miktarına sahiptirler (Bkz. Tablo III), Tarsus'ta ikamet eden Müslüman tereke sahiplerinin mal varlığı ise toplam 249.408 kuruştur (Bkz. Tablo XX). Tarsuslu 87 Müslüman, Tokatlı 51 Müslüman'dan, genel durumda olduğu gibi neredeyse, 2,5 kat daha varlıklıdır.

Gayrimüslim tereke sahiplerinde de aynı durum gözlemlenmektedir. Tarsuslu zimmîler, Tokatlı dindaşlarına nazaran daha fazla tereke miktarına sahiptirler. Tarsuslu gayrimüslimlerin toplam 57.655,5 kuruş tereke miktarı varken (Bkz. Tablo XX), Tokatlı zimmîlerin mal varlığının toplam 26.628,5 kuruş olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Tablo III). Hatırlanacağı üzere araştırmamızın Tarsus kısmında 13 zimmînin terekesinden, Tokat kısmında ise 31 zimmînin terekesinden faydalanmıştık. Tarsuslu 13 gayrimüslim, Tokatlı dindaşlarının sahip olduğu tereke miktarının 2 katına sahiptir.

Tokat'ta kişi başına düşen tereke miktarı hatırlanacağı üzere 1.635,1 kuruş idi (Bkz. Tablo III). Tarsus'ta kişi başına düşen tereke miktarı ise Tokatlı müteveffalara düşen meblağın 2 katı civarındadır. Tarsus'ta, kişi başına 3.000 kuruşun biraz üzerinde tereke miktarı düşmektedir (Tablo XX). Tokatlı Müslümanlarda kişi başına 2.106,8 kuruş düşerken, Tarsus'ta meskûn Müslüman tereke sahiplerine kişi başına 2.866,7 kuruş düşmektedir. Tokatlı Müslüman tereke sahiplerine kişi başına düşen miktar, Tokat şehrinin geneline düşen miktarın (1635,1 kuruş) üzerindedir. Müslümanların sahip olduğu toplam tereke miktarını, müteveffalara eşit dağıttığımız zaman, Tokat ve Tarsus'taki Müslüman tereke sahiplerine kişi başına düşen mal varlığı miktarında çok büyük bir farkın gözlemlenmediği aşîkârdır. Ancak gayrimüslimlerin durumu oldukça farklıdır. Tarsus'ta yaşayan gayrimüslimler,

Tokat'ta yaşayan dindaşlarından sayıca az olmalarına rağmen daha çok tereke miktarına sahiptirler. Hiç şüphesiz gayrimüslimler açısından bu durum, kişi başına düşen tereke miktarını da etkilemiştir. Tokat'ta gayrimüslimlere kişi başına ya da başka bir deyişle aile başına 858,9 kuruş düşerken (Tablo III), Tarsus'taki zimmîler, Tokat'taki zimmîlerden yaklaşık 5 kat daha varlıklıdır. Tarsus'ta gayrimüslim tereke sahiplerine, hatırlanacağı üzere, kişi başına 4.435 kuruş tereke miktarı düşmektedir (Tablo XX). Tokat'ta Müslümanlar, toplam tereke miktarı ve kişi başına düşen mal varlığında gayrimüslimlere göre daha varlıklı konumundayken, Tarsus'ta ekonomik üstünlük, gayrimüslimlere geçmiştir. Kişi başına düşen geliri baz alırsak, Tarsuslu zimmiler, Müslüman hemşerilerinden daha varlıklıdır.

Dinsel ayrıma göre, Tokat'ta Müslümanların, Tarsus'ta da gayrimüslimlerin ekonomik açıdan, daha müreffeh oldukları görülmektedir. Peki, erkek kadın ayrımında durum nasıldı? Bu konuyu, her iki şehri incelerken ele almıştık. Tokatlı kadınların toplam mal varlığının 27.804 kuruş olduğunu, kişi başına 1.158,5 kuruş tereke miktarı düştüğünü hatırlayalım. Müslüman kadınların 21.946 kuruşluk terekesinin bulunduğunu, gayrimüslim kadınların ise 5.858 kuruşluk terekeye sahip olduklarını daha önce belirtmiştik. Tokatta fevt olmuş erkeklerin tereke miktarı da toplam 106.275,5 kuruştur. Tarsus'taysa kadınların toplam mal varlığının 33.529 kuruş olduğunu görmüştük. Tarsuslu kadın tereke sahiplerine kişi başına 2.579,1 kuruş tereke miktarı düşmektedir. Tarsuslu kadınlar, Tokatlı hem cinslerinden biraz daha fazla terekeye sahiptirler. Tarsus'ta terekesi incelenen 12 Müslüman kadının toplam 33.266,5 kuruşluk terekeye sahip olduğunu daha önce zikretmiştik. Tarsuslu erkekler ise toplam 273.534,5 kuruşluk mal varlığına sahiptir. Hangi kategoriden mevzu'a yaklaşırsanız yaklaşın, Tarsus'ta ikamet eden, tereke sahipleri, Tokatlı çağdaşlarına göre oldukça varlıklıdır.

Tokatlı müteveffaların tereke miktarının, umumiyetle, 0–499 kuruş arasında yoğunlaştığı, Tarsuslu zevatın tereke miktarının da 1.000–2.999 kuruş arasında yoğunlaştığı gözlemlenmiştir. Tokatlı müteveffaların yaklaşık %40'ının tereke miktarı 0–499 kuruş arasındadır (Bkz. Tablo IV). Tarsusluların ise %30'unun tereke miktarı bin kuruşla 2.999 kuruş arasındadır (Bkz. Tablo XXI). 0–499 kuruş aralığını

fakir ve orta- alt seviye olarak adlandıırırsak, terekelerini incelediğimiz Tokatlıların yaklaşık yarısı bu kategoriye girmektedir. Tarsus'ta tereke miktarı 0–499 kuruş aralığında olanların oranı %25'tir (Bkz. Tablo XXI). Tokat'ta ikamet eden müteveffalarda 2 kişiden birinin, fakir olduğu ya da ekonomik durumunun pekiyi olmadığı açıktır. Tarsus'ta ise her 4 kişiden biri ya fakirdir ya da ekonomik açıdan alt tabakadadır. 500 kuruşla 1.000 kuruş arasında tereke miktarına sahip olanları orta halli olarak sınıflandırdığımız zaman, bu kategoriye giren Tokatlıların oranının %14,6 (Bkz. Tablo IV); Tarsusluların oranının da %13 olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo XXI). Terekesi bin kuruşla 10 bin kuruş arasında olanları varlıklı kesim olarak niteleyebiliriz. Bu guruba giren Tokatlıların oranı %36 (Bkz. Tablo IV), Tarsusluların oranı ise %53'tür (Bkz. Tablo XXI). Tereke miktarı 10 bin kuruşun üzerinde olanları zengin kesim olarak adlandırdığımız vakit, Tokat'ta müteveffaların sadece %2,4'ünün (Bkz. Tablo IV), Tarsus'ta ise %9'unun (Bkz. Tablo XXI) bu sınıflandırmaya dâhil edilebileceğini görürüz. Hiç şüphesiz Tarsuslu müteveffaların yaşam standardı, Tokatlı çağdaşlarına nazaran oldukça yüksektir.

Tokat'taki Müslüman tereke sahiplerinde her üç kişiden birinin fakir ya da ekonomik sıkıntı içerisinde olduğunu görüyoruz. Müslüman Tokatlıların %33,3'ünün tereke miktarı 0–499 kuruş arasındadır (Bkz. Tablo IV). Tarsuslu Müslümanlardan yaklaşık %27'sinin tereke miktarı 0–499 kuruş arasında değişmektedir (Bkz. Tablo XXI). Tokat'taki gayrimüslimlerde her iki kişiden birinin tereke miktarı 0–499 kuruş arasındadır (Bkz. Tablo IV). Tarsuslu gayrimüslimlerin ekonomik durumları, Tokatlı dindaşlarına göre daha iyidir. 0–499 kuruş aralığında terekesi bulunan sadece 1 Tarsuslu zimmînin olduğu tespit edilmiştir.

Ekonomik olduğu kadar aynı zamanda sosyal bir faaliyet olan alacak-borç ilişkisinin Tokat ve Tarsus'ta yoğun şekilde yaşandığını görmekteyiz. Tokatlı 34 müteveffa, 234 kişiye; Tarsuslu 37 kişi de 222 kişiye borç vermişlerdir. Tokat'ta alacaklı konumunda olan tereke sahiplerinin oranı %41,4 iken; Tarsus'ta alacaklı olan tereke sahiplerinin, tereke sahiplerinin tümüne oranı %37'dir. İki şehirde toplam 71 kişi alacaklı konumundadır. Tokatlı 34 müteveffanın toplam alacağı 24.752 kuruştur (Bkz. Tablo VIII). Tarsuslu 37 kişinin alacaklı olduğu toplam miktar ise

41.746 kuruştur (Bkz. Tablo XXV). Tarsuslular bu kategoride de, Tokatlı çağdaşlarının oldukça önündedirler. Tokat'ta tereke başına düşen alacak miktarı 301,4 kuruş olarak hesaplanmıştır. Alacaklı konumunda bulunan 34 müteveffanın ortalama alacağı ise 728 kuruştur. Tarsus'ta ise 417,4 kuruş, tereke başına alacak miktarı düşmektedir. Alacağı bulunan 37 Tarsusluya ise kişi başına ortalama 1.227 kuruş alacak miktarı düşmektedir. Bir genellemede bulunacak olursak, toplam 71 kişi, toplam 456 kişiden 66.498 kuruş alacaklıdır. Alacağı bulunan tereke sahiplerinin, ortalama alacak miktarı ise 936,5 kuruştur. Müteveffaların sahip oldukları tereke miktarlarıyla karşılaştıracak olursak, alacaklılara düşen ortalama 936,5 kuruşluk miktar, oldukça yüksek bir meblağdır.

Alacak ilişkisinden sonra borç ilişkisine de değinmek gerekir. Tokat'ta 7 kişinin 29 kişiye borcu vardır. Tarsus'ta is 46 kişinin toplam 259 kişiye borçlu olduğunu daha önce belirtmiştik. Tokat'ta borcu bulunan tereke sahiplerinin oranı %8,5 iken; Tarsus'ta bu oran %46'dır. Tarsus'ta her iki müteveffadan birinin borcu bulunmaktadır. Tokatlı müteveffaların borçları toplamı 11.061 kuruş (Bkz. Tablo VIII), Tarsusluların toplam borçları ise 82.705,5 kuruştur (Bkz. Tablo XXV). Tarsuslu müteveffaların alacak miktarları gibi borç miktarları da fazladır. Ancak, borç miktarının fazla oluşu, alacak miktarının fazla oluşu kadar olumlu bir nitelik olmasa gerek. Tereke sahiplerinin ekonomik durumunun daha iyi anlaşılması maksadıyla, Tokat'ta tereke başına düşen borç miktarının 134,8 kuruş, Tarsus'ta tereke başına düşen borç miktarının da 827 kuruş olduğu bilgisi araştırmanın sonucu elde edilen verilerdendir. Sadece borçlu olan tereke sahiplerini dikkate aldığımız vakit; Tarsus'ta borçlu tereke sahiplerine kişi başına yaklaşık 1.797 kuruş borç düşerken, Tokat'ta borçlu müteveffalara kişi başına 1.580 kuruş borç düşmektedir.

Alacak borç ilişkisine dair ilginç bir veri de Tokat'ta hem Müslüman hem de gayrimüslim müteveffaların toplam alacak miktarı, toplam borç miktarından fazlayken (Bkz. Tablo VIII); Tarsus'ta Müslüman ve gayrimüslim ahalinin toplam borç miktarı, toplam alacak miktarından fazla oluşudur (Bkz. Tablo XXV).

Tokat'ta terekelerini tetkik ettiğimiz müteveffalar içerisinde sadece 1 kişinin borcunun terekesinden fazla olduğunu, Tarsus'ta ise 7 kişinin terekesinin borca batık olduğunu ilgili bölümlerde ayrıntıları ile ele almıştık. Terekesi borca batık müteveffaların oranı Tokat'ta %1,2 iken; borcu terekesinden çok olan müteveffaların genel tereke sayısına oranı Tarsus'ta, %7'dir.

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Tarsus terekelerinde, Memalik-i Osmaniye'nin dört bir yanından gelen insanların izine rastlıyoruz. Çok farklı memleketlerden gelip Tarsus'ta ikamet edenlerin yanında, bekâr terekeleri, borcu terekesinden fazla olanlar ve hiç terekesi bulunmayanlar gibi ilginçlikler de, Tarsus tereke kayıtlarının çok renkli olmasını sağlıyor. Bu çeşitlilik, Tokat terekelerinde yoktur. Örneğin Borcu terekesinden fazla olan sadece 1 Tokatlı varken, Tarsus'ta 7 kişi vardır. Ayrıca incelenen Tokat 9,10 ve 11 no'lu şer'iyye sicillerinde; bekâr terekesi ve hiç mal varlığı olmayan kişilerin tereke kayıtlarına rastlanılmamıştır. Tarsus'ta firar eden iki kişinin terekesinin yazıldığını da ayrıca belirtelim. Tarsus terekelerinin %7'sini borcu terekesinden fazla olanlar, %6'sını hiç mal varlığı olmayanlar, %11'ini bekâr terekeleri oluşturmaktadır.

B. Bir Mesleğe Ve/Veya Unvana Sahip Olanların Karşılaştırması

Hatırlanacağı üzere, Tokat ve Tarsus'ta terekelerini incelediğimiz müteveffaların bazıları bir meslek gurubuna dâhildiler ya da sosyal içeriği olan bir veya birkaç unvana sahiptiler.

Tokat'ta ve Tarsus'ta mütemekkin tereke sahipleri içerisinde bir meslek gurubuna dâhil olanları ilgili bölümlerde ayrıntılarıyla ele almıştık. Tokat'ta birbirinden farklı meslekleri icra eden 19 tereke sahibinin varlığına karşılık (Bkz. Tablo XIII), Tarsus'ta bir meslekle iştigal eden müteveffalar 18 farklı işle uğraşmaktadırlar (Bkz. Tablo XXX).

Her iki şehirde de aynı meslek gurubuna dâhil edilebilecek birer kişi bulunmaktadır. Tokat'ta ve Tarsus'ta Cerrahlık mesleğini icra eden birer kişinin olduğunu ilgili bölümlerde irdlemiştik. Tokatlı zimmî cerrahın 159,5 kuruşluk terekesine karşılık, meslektaşı Tarsuslu Müslüman cerrahın tereke miktarının 584 kuruş olduğu görülmektedir (karşılaştırınız Tablo XIII ve Tablo XXX). Farklı şehirlerde aynı mesleği icra eden bu iki cerrahın, ekonomik durumlarına bakılırsa Tarsuslu cerrahın işlerinin daha iyi olduğunu söylesek abartmış olmayız.

Dini görevlerinin yanında, muhtarlıklar ihdas edilene kadar mahallenin veya köyün yönetiminden İmamlar veya Papazlar söz sahibi idi (Ortaylı 2006: 21). Tokat'ta bir Keşiş'in, Tarsus'ta ise bir İmam'ın terekesi, tetkiklerde kullanıldı. Tokatlı Keşiş Bugos'un tıpkı bir Müslüman gibi eşine Mehir verdiğini görmüştük. Acaba Keşiş Bugos, Tokat'ta ikamet eden zimmîlerin yöneticisi konumunda mıydı? Ya da en azından, Taş Nerdiban mahallesinde ikamet eden zimmîlerin her türlü muhtarlık işinden sorumlu kişi miydi? Bu bilgilere tereke kayıtlarından ulaşmamamız mümkün gözükmemektedir (TŞS 11/15–16). Bu durum Müslüman ve gayrimüslim tebaa arasındaki farklılıkların ayırt edici, ayrıştırıcı olmadığını göstermektedir. Toplumun tüm kesimleri arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Tarsus'ta İmamlık yapan Mehmed Fakı'da (TaŞS 289/210), ismini niteleyen Fakı sıfatına bakılırsa, fıkıh konusunda oldukça bilgilidir. Ancak terekesinde başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, bir yazılı eserin bulunmaması ise ilginçtir. Kendisine Fakih anlamında ya da onun bozulmuş şekli olan Fakı denilen ve İmamlık yaptığı belirtilen zatın terekesinde en azından Kur'an-ı Kerim'in bulunması gerekmez miydi?

Tokat ve Tarsus'ta, sosyal bir unvan olarak niteleyebileceğimiz Hacı sanına sahip toplam 10 müteveffanın bulunduğu tespit edilmiştir. Hacı sanını taşıyanların 3'ü Tokat terekelerinde, geri kalan 7'si ise Tarsus terekelerinde saptanmıştır. Tarsus'ta Hacı sayısının fazlalığı coğrafi konumla açıklanabilir. Zira Tarsus, Tokat şehrine göre, İslam'ın kutsal saydığı coğrafyaya oldukça yakındır. Buna karşın görülüyor ki, Tokatlı Hacılar, Tarsuslu hacılara göre oldukça varlıklıdır. Tokatlı 3 Hacı'nın toplam tereke miktarı 35.130 kuruştur. Bu miktar, Tarsuslu 7 Hacı'nın sahip

olduğu toplam tereke miktarının üzerindedir. Tarsuslu Hacıların toplam terekesi 33.918,5 kuruştur (Karşılaştırınız Tablo XIII ve Tablo XXX). Ayrıca her iki şehirde de, Hacı unvanını taşıyan müteveffaların çok fazla çocuğa sahip olmadıklarını görüyoruz. Tokatlı 3 Hacı'nın toplam 5 çocuğu varken, Hacı sanını taşıyan 7 Tarsuslu müteveffanın toplam 3 çocuğunun olduğu gözlemlenmiştir. Tokatlı Hacıların çok eşli olmamalarına karşılık, Tarsuslu 7 Hacıdan ikisinin¹⁵⁰ birden fazla eşi vardır. Tarsuslu diğer 5 Hacı'nın eşleri, ya hayatta değildir ya da evlenmemişlerdir.

Dini içeriği olan unvanlardan bir diğeri de Seyyiddir. Hatırlanacağı üzere, Seyyid, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in torunlarından Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere verilen bir sandı. Daha doğrusu Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere Şerif veya Şerife, Hz. Hüseyin'in soyundan gelenlere ise Seyyid ya da Seyyide denilmekteydi (Sarıcık 2002: 385). Tokat'ta Seyyid olduğu belirtilen 8 müteveffa bulunurken, terekesi incelenen Tarsuslular içerisinde bu unvana haiz hiç kimse bulunmamaktadır. Tarsus kenti, Tokat'a göre, İslam coğrafyasına daha yakın konumdadır. Tarsus'un İslam coğrafyasına yakın olması, Seyyidler ve Şeriflerin Tokat'a göre, daha fazla olması anlamına gelmiyor. Tarsuslu müteveffalar içerisinde Arap olduklarını sandığımız kişilerinde bulunmasına karşılık sey-yid unvanına sahip hiç kimsenin olmaması ilginçtir. Gerçi müteveffaların alacaklısı ya da borçlusu konumunda bulunan ya da terekenin yazımı esnasında şahit gösterilen Seyyidler bulunmaktadır¹⁵¹, ancak bunlar tereke sahibi olmadıkları için inceleme kapsamına girmemektedirler. Tokatlı 8 Seyyid'in toplam terekesi 25.077 kuruştur. Seyyid unvanını taşıyan 8 müteveffanın toplam çocuk sayısı 8 olup, bu unvana haiz bulunan tereke sahiplerine düşen çocuk ortalaması 1'dir. Es-Seyyid unvanına sahip müteveffaların çok eşli olmadıkları gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo XIII ve Tablo XVII).

Tarsus terekelerinde, Monla unvanına sahip 2 müteveffa vardır. Tokat'ta ise Monla unvanını taşıyan müteveffa bulunmamaktadır. Tarsuslu Mollaların toplam

¹⁵⁰ Bkz. Tablo XXXIV ve TaŞS 289/189, TaŞS 289/433.

¹⁵¹ Örneğin Rukiye b. Ali'nin terekesine Es-Seyyid Mehmed Efendi Şahit gösterilmiştir (TaŞS 289/88). Es-Seyyid Hacı Ahmed Ağa adındaki kişi de Tahmasın oğlu Mahmud adlı şahsın terekesine vasi tayin edilmiştir (TaŞS 289/352).

7.624 kuruş terekesi vardır. İki mollanın sahip olduğu toplam çocuk sayısı 7'dir. Mollalardan biri çok eşlidir. Yani diyebiliriz ki, Mollalarla çok eşlilik oranı %50'dir. Molla unvanına sahip müteveffaların sahip oldukları çocuk ortalama 3,5'tur (Bkz. Tablo XXX).

Ağa unvanına haiz toplam 7 müteveffa bulunmaktadır. Bunlardan 4'ü Tokat terekelerinde, üçü ise Tarsus terekelerinde saptanmıştır. Ağa unvanına sahip Tokatlıların toplam tereke miktarının 13.136,5 kuruş olduğu gözlenmiştir (Bkz. Tablo XIII). Tarsuslu Ağaların tereke miktarı ise 38.603,5 kuruştur (Bkz. Tablo XXX). Ağa sanına sahip Tarsuslu müteveffaların, Ağa unvanı ile anılan Tokatlıların toplam tereke miktarı kadar borçlarının olduğu saptanmıştır. Tokatlı Ağaların ne alacakları ne de borçları bulunmaktadır. Görünüşe bakılırsa Tarsuslu Ağalar, Tokat terekelerinde tespit edilen Ağa lakaplı müteveffalara göre oldukça varlıklıdır. Tarsus terekelerinde saptanan Ağa sanına sahip kişilerin ne çocukları ne de eşleri bulunmaktadır. Buna karşılık Tokat'ta, Ağa sanı ile terekesi kaydedilen müteveffaların toplam 10 çocuğunun olduğu görülmektedir. Ağa sanına sahip müteveffalar ortalama 2,5 çocuğa sahiptirler. Tokatlı Ağalar içerisinde çok eşlilik oranının % 25 olduğu gözlemlenmiştir (Bkz. Tablo XIII; Tablo XVII).

Müteveffaları niteleyen bir başka unvan da Efendi'dir. Terekeleri incelenen müteveffalar içerisinde toplam 5 Müslümanın Efendi unvanına sahip olduğu görülmüştür. Bunlardan 3'ü Tarsus terekelerinde, geri kalan ikisi ise Tokat terekelerinde saptanmıştır. Tokat terekelerinde saptanan Efendi unvanına sahip müteveffaların toplam terekesi 1.646 kuruştur. Tarsus terekelerinde Efendi unvanı ile anılan müteveffaların toplam terekesi ise 13.762,5 kuruştur. Efendi sıfatını taşıyan Tarsuslular, aynı sanı taşıyan Tokatlılardan yaklaşık 10 kat daha yüksek tereke miktarına sahiptirler (Karşılaştırınız Tablo XIII ve Tablo XXX). Her iki şehirde de, Efendi sıfatı ile anılan müteveffalar arasında çok eşlilik görülmemektedir. Bu sığa haiz Tokatlı müteveffaların toplam 1 çocuğunun olduğu saptanmıştır (Bkz. Tablo XIII). Efendi sanına sahip Tokatlı müteveffalarda çocuk sahibi olma oranı oldukça düşüktür. Tarsus terekelerinde tespit edilen Efendi unvanlıların ise toplam 6

çocuklarının olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo XXX). Tarsus'ta Efendi sınıfı ile terekesi kaydedilen kişilerde, çocuk sahibi olma oranı 2'dir.

C. Mal Varlıklarının Karşılaştırılması

1. Menkuller

Müteaddid defalar dile getirdiğimiz gibi Tokat'ta tereke sahiplerinin mal varlığının %53,6'sını menkuller oluşturmaktadır. Tokatlı müteveffaların, menkullerinin toplamı 71.911,5 kuruştur (Bkz. Tablo XII; Grafik XIV). Bu meblağ içerisinde, giyim kuşam eşyaları ve ev eşyalarının yanı sıra, kadınların eşlerinden alacaklı oldukları mehir, müteveffaların alacakları, ziynet eşyaları ve nakit para miktarları vardır. Tarsuslu müteveffaların da terekelerinin %78,1'ini menkuller oluşturmaktadır. Terekeleri incelenen Tarsusluların sahip oldukları menkullerin toplam değeri 239.661,5 kuruştur (Bkz. Tablo XXIX; Grafik XXVIII). Tarsuslu müteveffalar, Tokatlı çağdaşlarına nazaran menkullere daha fazla yatırım yapmışlar, sahip oldukları parayı menkul eşyalar ve diğer menkul kıymetlerle değerlendirmişlerdir.

Tokatlı Müslümanların, tereke miktarının %49,6'sı menkullerden oluşurken; Tarsuslu Müslüman tereke sahiplerinin, mal varlıklarının %82,3'ü menkul eşyalardan oluşmaktadır. Gayrimüslimlerde ise, Tokatlı zimmîlerin toplam tereke miktarlarının %69,82'i menkullerden, Tarsuslu zimmîlerin toplam tereke miktarının da %60'ı menkullerden oluşmaktadır. Tokatlı ve Tarsuslu Müslümanların, sahip oldukları menkul eşyaların, toplam tereke miktarına oranında oldukça büyük fark oluşmasına rağmen, her iki şehirde de gayrimüslimlerin sahip oldukları menkul eşyaların, toplam tereke miktarına oranı arasında büyük farkın olduğu söylenemez (Karşılaştırınız Tablo XII; Tablo XXIX).

Tokatlı erkeklerin sahip oldukları menkullerin toplam değeri 55.830,5 kuruştur. Erkeklerin mal varlığının %52,5'ini menkul eşyalar oluşturur. Tarsuslu erkeklerin sahip oldukları menkullerin değeri ise 208.368,5 kuruştur. Tarsuslu

erkeklerin mal varlığının %76,2'si menkullerden müteşekkildir. Tarsuslu erkekler, Tokatlı hem cinslerine nazaran, menkul eşyalara daha fazla para harcamışlardır. Erkeklerin ve kadınların sahip olduğu toplam tereke miktarı, menkul ve gayrimenkul miktarını ilgili bölümlerde dile getirmiştik. Tarsuslu kadınların terekelerinin kayda değer bir kısmı menkul eşyalardan oluşmaktaydı. Tarsuslu kadınların toplam mal varlığının %93,4'lük kısmını menkul eşyalar oluşturmuyordu. Buna karşılık; Tokatlı kadınların tereke miktarının %57,8'i menkullerden müteşekkildi.

Müteveffaların kullanmış oldukları eşyalar arasında, bilhassa Tokatlıların terekelerinde sık sık zikredilen kürk ve kürk çeşitlerine rağmen; Tarsus terekelerinde menkul olarak hiç kürkün bulunmaması bir tek şeyle açıklanabilir: İklim. Tarsus'un deniz kenarında bulunması ve ikliminin Tokat'a göre daha elverişli olması, insanların giyim tarzına yansımıştır. Tokat'ta ise belli ki kışlar çok sert geçmekteydi.

Kullanılan ev eşyaları içerisinde belki de en ilginç olanı hem Tokat hem de Tarsus'ta birer gayrimüslimin evinde seccade bulunmasıdır. Gayrimüslimlerin evlerinde bulundurdıkları seccade, Müslümanlarla olan ilişkilerinin hangi boyutta olduğunu gözler önüne serer.

Eşyaların birim fiyatlarını da karşılaştırılabiliriz. Örneğin Tokat'ta kutnu entarinin birim fiyatı 15–25 kuruş arasında değişmektedir. Tarsus'ta ise kutnu entarinin birim fiyatının 56 kuruş ile 120 kuruş arasında değiştiğini görmekteyiz (Karşılaştırınız Tablo XIV; Tablo XXXI). Belli ki Tarsus, Tokat'a göre pahalı bir şehirdi. Tabi ki kutnu entari ile kaydedilen entarilerin isimleri dışında benzer ya farklı yanları var mıdır, yok mudur? Bilmemiz mümkün değil. Kutnu entariye biçilen değer, kumaşı ile ilgili olmalıdır. Zira adının belirlenmesinde bile kumaşın türü etkili olmuştur. Bir başka örnek, Kıl şalvarın birim fiyatı Tokat'ta 1,2 kuruşa tekabül etmektedir. Aynı şalvarın Tarsus'taki fiyatı ise 5,5 kuruştur¹⁵² (Karşılaştırınız Tablo XIV; Tablo XXXI).

¹⁵² Diğer eşyaların, Tokat ve Tarsus'ta ne kadar ettiğini karşılaştırmak için Bkz. Tablo XIV; Tablo XV; Tablo XVI, Tablo XXXI, Tablo XXXII, Tablo XXXIII.

Hem Tokatlıların, hem de Tarsusluların, bilhassa İngiliz ve Fransız üretimi ithal mallara karşı ilgisinin olduğu gözlemlenmiştir. Terekelerde İngiliz yapımı, Fransız yapımı ve Viyana işi eşyaların yanı sıra, Çin'den gelen eşyalar da bulunmaktadır. Örneğin Hint sarığı, Yıldızlı Bec tabak, Büyük Bec fincan, Fağfur fincan, İngiliz bardağı, Fransız biniş gibi eşyaları Tokat terekelerinde (Bkz. Tablo XIV ve Tablo XVI); İngiliz şalı, Acem şal, İngiliz bıçağı, Amerikan bezi gibi menkul değerler de Tarsus terekelerinde saptanmıştır (Bkz. Tablo XXXI ve Tablo XXXIII). Mezkûr eşyalar, Batı tarzı ürünlerin, halk arasında yavaş yavaş moda olmaya başladığının göstergesidir. Ayrıca Tokat terekelerinde tespit edilen ithal malların ekserisi mutfak araç gereçlerinden oluşmaktayken, Tarsus'ta giyim kuşam eşyalarının ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Tokat'ta ve Tarsus'ta, gerek Müslümanlar gerekse gayrimüslimler ateşli silahlara ve kılıç gibi pusatlara rağbet etmişlerdir. Çoğu asker olmayan, terekesinde silah bulunan müteveffaların güvenlik açısından kaygıları olmalıdır. Araştırmalara göre, gayrimüslimlerin silah taşımaları ve silah bulundurmalarının yasaklandığı anlaşılmıştır. Devlet sık sık gayrimüslimlerin sahip olduğu silahları müsadere etmiştir (Kazancı ilef.ankara.edu.tr: 12). Ancak görülüyor ki; hem Tokat'ta hem de Tarsus'ta, gayrimüslimlerin terekelerinde ateşli silahlar, bilhassa tüfek bulunmaktadır.¹⁵³ Anlaşılan bu yasak merkezden uzak yerlerde pek uygulanmıyordu. Gayrimüslimlerin de yasağa riayet etmedikleri açıktır. Fiyat bakımından bir kıyasta bulunacak olursak Tokat'ta tüfeğin birim fiyatının 3 ile 12 kuruş arasında değiştiği görülmektedir. Buna karşılık Tarsus'ta tüfeğin birim fiyatı 40 kuruşla 225 kuruş arasında değişmektedir. Fiyatların bu kadar farklı olmasının sebebi, tüfeklerin farklı yapılarda olabileceğinin, farklı özelliklere sahip olduklarının göstergesi olabilir. Aksi takdirde ikisi de aynı adla kayda geçirilmiş tüfeğin fiyatının iki şehirde bu kadar farklı oluşunun yanıtını tereke kayıtlarından takip etmemiz imkânsızdır.

Ziynet eşyaları denilen; altın, gümüşten yapılmış takıların ekserisi kadın terekelerinde tespit edilmiştir. Ziynet eşyalarının yanında altın çeşitleri ve paralar da

¹⁵³ Terekesinde ateşli silah bulunan Tokatlı gayrimüslimler için Bkz. TŞS 9/13, TŞS 11/19, TŞS 11/27, TŞS 11/36; Tarsuslu zimmiler için Bkz. TaŞS 289/47, TaŞS 289/362

terekelerde tespit edilen değerli menkullerdendir. Devri yansıtan, padişahların adları ile anılan paralar Tarsus terekelerinde tespit edilmiştir. Örneğin Eski Gazi, Gazi-i Cedid, Gazi, Mahmudiye ve Ahmediye Tarsus terekelerinde tespiti yapılan paralardandır. Bütün bu paralar değerli materyaller arasında düşünülerek, Tarsus'ta müteveffaların terekelerine kaydedilmiştir, aynı paralardan büyük ihtimalle Tokatlı müteveffalarda da bulunuyordu. Tokat'ta, tereke kayıtlarına paraların kaydedilmemesi ilginçtir. Her iki şehirde de müteveffaların nakit paraları, “an nakd”, “nakd der kise” gibi ifadelerle yazılmıştır. Tarsus terekelerinde ayrıca-umumiyetle-paranın cinsi ve sayısı da belirtilmiştir. Müteveffaların nakit olarak ellerinde tuttıkları para Tokat'ta 820,5 kuruştur. Tarsus'ta ise müteveffaların sahip olduğu nakit para miktarı oldukça yüksek bir meblağa tekabül etmektedir. Tarsuslu müteveffaların toplam 15.593,5 kuruş nakit parası vardır. Tokatlı müteveffaların nakit para miktarı, toplam tereke miktarının %0,6'sı kadardır. Tarsus'ta ise tereke sahiplerinin ellerinde tuttıkları nakit para miktarı, toplam tereke miktarının %5'ine eşittir. Tarsuslular paralarının %5'i gibi önemli bir kısmını nakit olarak ellerinde tutarlarken, Tokatlı çağdaşlarının aynı düşünceyi paylaşmadıklarını görüyoruz. Tokat'ta 13 kişinin, Tarsus'ta da 20 kişinin terekesinde nakit parasının olduğu belirtilmiştir. Her iki şehirde de Müslümanlar, gayrimüslimlerin sahip olduğu nakit para miktarından daha fazlasına sahiptirler. Bu konuyu, her iki şehri ayrıntıları ile ele alırken etraflıca incelediğimizi bir kez daha belirtelim.

Günümüz koşullarında gelişmişliğin ve aydınlanmanın sembollerinden olan kitap, belli ki geçmişin insanı için bir lükstü. İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim bile sadece birkaç müteveffanın terekesinde tespit edilebilmiştir. Terekesinde Kur'an bulunan müteveffaların, Kur'an okumasını bildikleri aşikârdır. Ancak anlamak içinse Arapça bilmek gereklidir. Kur'an-ı Kerim'in yanında bilhassa, En'am cüzü, terekelerde sık rastlanan dini içerikli bir başka kitaptır. Tokat terekelerinde dini içeriğe sahip eserlerin ağırlıkta olduğunu görüyoruz. Hadis ve Dua kitapları, Kur'an ve En'am cüzünden sonra müteveffaların terekesinde bulunan eserlerdendir. Tarsuslu müteveffaların terekelerinde tespiti yapılan eserler, dini içerikten çok, dinin yasakladığı ve mesafe konulmasını istediği fal ve büyüü konu almaktadır. Tarsus terekelerinde, fal ve büyü içeriğine sahip kitaplar yanında, tıp ilmini konu edinen

esere de rastlanılmıştır. Tokat'ta terekesinde kitap olduğu belirtilen gayrimüslimlere rastlanılmasına karşılık, Tarsus'ta kitap sahibi olan gayrimüslim bulunmamaktadır. İlgili bölümde dile getirdiğimiz gibi Tokat'ta gayrimüslimlerin sahip olduğu kitaplar “kefere kitabı” adı altında terekelere kaydedilmiştir. Bu nitelemeden kasıt, Hristiyanlığın kutsal kitabı mıdır, yoksa eserin Hristiyanlara ait olduğunu belirtmek için mi kefare kitabı şeklinde nitelendirilmiştir? Kesin bir yargıda bulunmak güç olsa da kastedilenin İncil olma olasılığı muhtemeldir.

Tokat terekelerinde İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in Mushaf-ı Şerif adıyla terekelere kaydedildiğine şahit oluyoruz. Buna mukabil, Kur'an, Tarsus'ta Kelam-ı Kadim şeklinde terekelere kaydedilmiştir. Görünüşe bakılırsa, yöresel adlandırmalar ve nitelendirmeler sadece eşya adları ile sınırlı kalmışa benzememektedir.

Her iki şehirde aynı adları taşıyan eserlerin fiyatlarının ne olduğuna bir göz atalım. Her iki şehrin tereke kayıtlarında karşılaştırabileceğimiz iki eser mevcuttur. Farklı adlarla anılan Kur'an ve En'am cüzü. Kur'an-ı Kerim'in Tokat'ta fiyatı 5 kuruşla 20 kuruş arasında değişmektedir. Tarsus'taysa Kur'an-ı Kerimin fiyatının, Tokat şehrinde tespit edilene göre oldukça yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Tarsus terekelerinde tespit edilen Kur'an'ın değeri 50 kuruşla 100 kuruş arasında değişmektedir. En'am cüzünün fiyatları ise Tokat'ta 3 kuruşla 5 kuruş arasında değişirken, Tarsus'ta 40 kuruş olduğu görülmektedir (Karşılaştırınız Tablo XVI; Tablo XXXIII).

Şurası bir gerçektir, Tarsuslu müteveffaların sahip olduğu kitap sayısı ve en az bir kitaba sahip bulunan müteveffa sayısı, Tokatlı tereke sahiplerine göre oldukça yüksektir.

Terekelerde oldukça yüksek değer biçilen menkuller içerisinde, müteveffaların sahip oldukları canlı hayvanlar da vardır. Tarsus terekelerinde tespit edilen canlı hayvanlar, Tokat terekelerinde saptananlara göre daha yüksek değerlere sahiptirler. Örneğin merkebin fiyatı Tokat'ta 8 kuruşla 20 kuruş arasında

değişmekteyken, Tarsus terekelerinde saptanan merkeplerin değeri 80 kuruşla 280 kuruş arasında değişmektedir. Tarsus terekelerinde canlı hayvanlar oldukça sık geçmektedir. Canlı hayvana sahip müteveffa sayısı oldukça yüksektir. Aynı şeyi Tokat için söyleyemiyoruz. Ayrıca Tarsus'ta arıcılık yapıldığı gözlenirken, Tokat'ta bu mesleği icra eden ya da arıya sahip olan müteveffa bulunmamaktadır (karşılaştırmamız Tablo XVI; Tablo XXXIII).

Değerlerini karşılaştırabileceğimiz bir diğer menkul çeşidi de terekelerde saptanan hububat ve baklagillerdir. Buğdaydan, arpadan tutunda zeytinyağına kadar geniş bir yelpazede çeşitli gıda maddelerinin varlığı ve fiyatları terekelerde saptanmıştır. Her iki şehrin tereke kayıtlarında da en çok zikredilen hububatlar, arpa ve buğdaydır. Osmanlı insanının en çok hububat ve baklagil çeşitlerini tükettiği terekelerden çıkarılabilecek bir diğer sonuçtur. Tarsus'un denize kıyısı olmasına rağmen halkın balık tüketip tüketmediğini bilemiyoruz. Zira tereke kayıtlarında, balık ya da deniz mahsulü gıdalara rastlanılmamıştır. Her iki şehre ait terekelerde saptanan gıdalar içerisinde bizim değerlerini karşılaştırabileceklerimiz buğday, arpa ve nohuttur. Buğdayın 1 kilesinin Tokat'taki fiyatı 18,1 kuruşla 20 kuruş aralığında değişmekteyken, Tarsus'ta 1 kile buğdayın fiyatı 40 kuruşla 165 kuruş arasında değişmektedir. Arpa'daki durum ise Tokat'ta kilesinin 10–12 kuruş arasında olduğu, Tarsus'ta da kilesinin 25–100 kuruş arasında olduğudur. Nohut ise Tokat'ta rublağ ile Tarsus'ta külek ile ölçülmüştür. Ölçü birimi aynı olmamasına rağmen, Tokat'ta nohut'un 1 rublağının fiyatı 1 kuruş, Tarsus'ta nohut'un 1 küleğinin fiyatının da 58 kuruş olduğu saptanmıştır (Karşılaştırmamız Tablo XVI; Tablo XXXIII). Hemen hemen aynı zaman aralığında bulunan bu iki şehirde fiyatların bu kadar değişken olması ilginçtir. Diğer ürünlerde ve menkullerde olduğu gibi hububatta da Tarsus, Tokat'a nazaran daha pahalı bir şehir görünümü oluşturmaktadır.

2. Gayrimenkuller

Osmanlı insanının yaşam alanı olan ev, bağ, bahçe gibi günlük sebze meyve ihtiyacının karşılandığı taşınmazlarla, ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü, meslek

sahiplerinin mesleklerini icra ettikleri mekân olan dükkânlar, müteveffaların sahip oldukları gayrimenkuller başlığı altında incelendi.

Tokatlı müteveffaların toplam mal varlığının %46,4'ü gayrimenkullerden oluşmaktadır. Tokatlı Müslümanların mal varlığının yarısı gayrimenkullerden oluşurken, Tokatlı zimmîlerde bu oran %30 civarındadır. Tokatlı müteveffalar toplam 62.168 kuruşluk taşınmaz mala sahiptirler (Bkz. Tablo XII; Grafik XIV).

Tarsuslu müteveffaların sahip olduğu gayrimenkullerin toplam değeri 67.402 kuruştur. Sahip olunan gayrimenkullerin, müteveffaların sahip oldukları toplam tereke miktarına oranı %21,9'dur (Bkz. Tablo XXIX; Grafik XXVIII). Meblağ bakımından Tarsuslu müteveffalar, Tokatlı çağdaşlarından daha fazla gayrimenkule sahiplermiş gibi gözüke de, oransal açıdan Tokatlı müteveffaların üstünlüğü göze çarpmaktadır. Tarsuslu müteveffaların paralarını gayrimenkulle değerlendirmek yerine, menkulle değerlendirdiklerini daha önce de belirtmiştik.

Cinsiyet ayrımı gözeterek yapılan bir inceleme de; Tokat'ta Müslüman erkeklerin, Tarsus'ta da gayrimüslim erkeklerin tereke miktarlarının önemli bir bölümünün gayrimenkullerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Tokatlı Müslüman erkeklerin mal varlığının %51,6'sı gayrimenkullerden müteşekkilen, Tarsuslu Müslüman erkeklerin toplam tereke miktarının %19,4'ü gayrimenkullerden oluşmaktadır. Tokatlı zimmî erkeklerin toplam mal varlığının %30,7'lik kısmı gayrimenkullerden oluşmaktadır. Tarsuslu zimmî erkeklerin ise mal varlığının %40,2'si gayrimenkullerden oluşmaktadır.

Kadınların gayrimenkul sahibi olmalarında ise durum şöyledir: Tokatlı Müslüman kadınların toplam mal varlığının %45,7'si taşınmaz mallardan müteşekkildir. Tarsuslu Müslüman kadınlar içerisinde bu oranın %6,7 olduğu gözlemlenmiştir. Tokatlı gayrimüslim kadınların mal varlıklarının %28,5'i gayrimenkullerden oluşuyordu. Tarsus'ta ise terekesi incelenen tek gayrimüslim kadın Anaş adındaki kişidir. Mezkûr Anaşın taşınmaz malı bulunmamaktadır (TaŞS

289/152). Osmanlı kadınının mal biriktirme ve mal sahibi olma açısından ne konumda bulunduğu gayet açıktır.

Tokat ve Tarsus terekelerinde tespit edilen ev sayıları birbirine çok yakındır. Tokatlı toplam kırk kişi 40,5 ev hissesine sahiptir. Tarsuslu 24 kişinin sahip olduğu ev hissesi ise 41,5'dir. Tokatlı müteveffaların sahip oldukları evlerin toplam değerinin 35.705 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Tarsus terekelerinde saptanan evlerin toplam değerinin ise 50.072 kuruş olduğu görülmektedir (Karşılaştırınız Tablo XI; Tablo XXVIII). Tarsus'taki evlerin, Tokat'takilere nazaran daha değerli oldukları görülmektedir. Tokat'ta evler, umumiyetle menzil kelimesi ile belirtilmişken; Tarsus'ta beyt, menzil, tahtani ve fevkani gibi kelimeler Tarsuslu müteveffaların yaşam alanını adlandırmaktadır.

Tokat'ta ev sahibi olan Müslümanların sayısı, Tarsuslu Müslümanlardan fazladır. Ayrıca Tokatlı Müslümanların terekelerinde saptanan evler, Tarsuslu dindaşlarının sahip olduğu evlere göre daha değerlidir. Tokatlı Müslümanların evlerinin toplam değeri 31.560 kuruş, Tarsuslu dindaşlarının sahip olduğu evlerin toplam değeri ise 28.572 kuruştur. Gayrimüslim tereke sahiplerinde ise, Tokatlıların üstünlüğü göze çarpmaktadır. Tokatlı 8 gayrimüslim ev sahibi iken, Tarsus'ta 5 gayrimüslimin ev sahibi olduğunu görüyoruz. Üstelik Tarsuslu zimmîler içerisinde ev sahibi olan kadın bulunmamaktadır. Ev sahibi olan Tokatlı gayrimüslimlerin %25'i kadınlardan oluşmaktadır. Hane sahibi olan Tokatlı gayrimüslim sayısı fazla olmasına rağmen, Tarsuslu zimmîlerin sahip olduğu evlerin daha değerli olduğu görülmektedir (Karşılaştırınız Tablo XI; Tablo XXVIII).

Her iki şehirde de evlerin ekserisi erkeklerin terekelerinde tespit edilmiştir. Tokat'ta, hane sahibi olan terekeler içerisinde kadınların oranı %21,2 iken, Tarsus'ta ev sahibi olan kadınların oranı %12,5'tir.

Bağ, bahçe, tarla gibi ailenin günlük sebze, meyve ve hububat tüketimini karşılayan, belki de yetiştirdikleri ürünleri satarak aile ekonomisine katkıda bulunmalarına vesile olan taşınmazların sayısı Tokat'ta 39,5 hisseye, Tarsus'ta da 13

hisseye denk gelmektedir. Tokat'ta bağ, bahçe ve bu guruba dâhil edebileceğimiz, tarla, arsa gibi taşınmazlara sahip olan toplam 35 müteveffa bulunmaktadır. Tarsus'ta ise 10 tereke sahibinin bu taşınmazlara malik oldukları Tablo XXXVIII'den görülebilir. Tokatlı tereke sahiplerinin bu kategoriye giren taşınmazlarının toplam değeri 22.513 kuruştur. Tarsuslu müteveffaların aynı kategorideki taşınmazlarının toplam değerinin 11.650 kuruş olduğu görülmektedir. Gerek Müslümanlarda ve gerek zimmîlerde, Tokatlı tereke sahiplerinin bağ, bahçe gurubuna giren taşınmazları, Tarsuslu müteveffaların ellerinde tuttıkları taşınmazlardan daha değerlidir (Karşılaştırınız Tablo XI; Tablo XXVIII).

Tarsus'ta bağı, bahçesi ya da bu kategoriye giren bir taşınmazı olan kadın bulunmamakla birlikte, Tokat'ta ikisi gayrimüslim olmak üzere toplam 8 kadının bağ, bahçe veya bu kategoride zikredilen, tarla, çardak, arsa gibi taşınmazlardan en az birine sahip olduğu saptanmıştır. Bir başka deyişle, bağı, bahçesi v.b taşınmazı olan toplam 35 Tokatlı müteveffanın %22,8'i kadınlardan oluşmaktadır (Bkz. Tablo XI; Tablo XXVIII).

Tokatlı müteveffalar toplam 17 dükkâna sahiptirler. Tarsus terekelerinde ise 3,5 hisselik dükkânın varlığı tespit edilmiştir. Tokat'ta adı geçen dükkânlara 2'si gayrimüslim olmak üzere toplam 10 müteveffa sahiptir. Tarsus'ta ise dükkân sahibi olan müteveffaların hepsi Müslüman olup, 4 kişilerdir. Tarsus'ta gayrimüslimlerin dükkân sahibi olmadıkları gözlemleniyor. Buna karşılık Tokatlı dindaşlarının toplam 270 kuruş değerinde 2 adet dükkânının bulunduğu Tablo XI de görülebilir. Bir başka husus ise; Tokat'ta dükkân sahibi olan kadın bulunmamasına karşılık, Tarsus'ta bir kadının terekesinde dükkânının olduğu belirtilmiştir (TaŞS 289/208). Tokatlı müteveffaların sahibi oldukları dükkânların toplam değeri 3.950 kuruştur. Tarsusluların sahip oldukları dükkânların değeri ise 5.680 kuruştur. Görüldüğü üzere evlerde olduğu gibi dükkânlarda da Tarsusluların sahip olduğu taşınmazlar daha değerlidir (Karşılaştırınız Tablo XI; Tablo XXVIII).

Taşınmaz mallar incelediğinde, Tarsus'taki taşınmazların, Tokatlı müteveffaların sahip olduğu taşınmazlara nazaran daha değerli olduğu, daha anlaşılır

bir ifade ile fiyatlarının Tokat'takilere nazaran daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı durum menkul eşyalarda da gözlemlenmiştir. Sanırız bu durum, Tarsuslu müteveffaların toplam tereke miktarının, Tokatlı çağdaşlarının tereke miktarına nazaran neden daha yüksek olduğu sorusunu bir nebze de olsa açıklıyor olsa gerek.

3. Mehir (Mehir-Mihr) Miktarlarının Karşılaştırması

Bilhassa, kadın terekelerinde zikredilen mihrin, İslami uygulamalara göre mutlak verilmesi gerektiğini daha önce de zikretmiştik (Ortaylı 1990: 281). Mehir konusunun ayrı bir başlık altında karşılaştırılmasının nedeni, kadınların mal varlıkları içerisinde önemli yerinin olmasındandır. Mehir miktarları hiç şüphesiz evli erkeklerin tereke miktarının da önemli bir kısmını oluşturmaktadır.¹⁵⁴

Tokat'ta terekeleri incelenen gayrimüslimlerden bazılarının, İslam'ın şart koştuğu mehir uygulamasını benimsemiş olmaları, gayrimüslim ve Müslümanlar arasındaki etkileşimin boyutlarını göstermesi bakımından ilginçtir. Aynı durumu Tarsus terekelerinde gözleyemiyoruz. Tarsus'ta mehir olayına sadece Müslüman terekelerinde rastlanılmıştır.

Tokat'ta terekesinde mehir miktarı tespit edilen kişi sayısı, 8'i gayrimüslim olmak üzere 40'tır. Tarsus'ta ise 19 kişinin tereke kaydında mehir miktarına rastlanılmıştır. Tokat'ta mehir miktarlarının 31–50 kuruşla, 100–199 kuruş arasında yoğunlaştığı görülmüştür. Tokat terekelerinde mehir miktarı 0–100 kuruş arasında olan 17'si Müslüman, 25 müteveffa bulunurken, aynı aralıkta mehir miktarına sahip Tarsuslu müteveffaların sayısı 5'tir. Tarsus terekelerine ait mehir miktarları, aynı devir Tokat terekelerinde tespit edilenlere göre yüksek meblağlardadır. Tarsus'ta, mehir miktarı 500 kuruştan fazla 3 müteveffanın tereke kaydı bulunmaktayken, Tokat'ta mehir miktarı 251 kuruş ve üzerinde olan sadece 1 müteveffanın tereke kaydı vardır. Bir başka örnek: Tarsus'ta mehir miktarı 200 kuruşun üzerinde olan 13

¹⁵⁴ Her iki şehirde de terekesinde mehir miktarı tespit edilen müteveffalar için ve mehir miktarının tereke miktarına oranı için karşılaştırınız Tablo X ve Tablo XVII.

müteveffa varken, Tokat'ta bu sayı 8'dir (Karşılaştırınız Tablo IX; Grafik XIII ve Tablo XXVI; Grafik XXVII).

Daha önce de vurguladığımız gibi, Tokat'ta gayrimüslimlerin mehir miktarları, Müslüman terekelerinde tespit edilen mehir miktarlarına nazaran sembolik kalmaktadır. Gayrimüslimlerin eşleri için verdiği ya da gayrimüslim kadınların eşlerinden alacaklı olduğu mehir miktarları 0–50 kuruş arasında değişen tutarlardadır (Bkz. Tablo IX; Tablo X; Grafik XIII).

D. Mirasçılar

Terekelerde varis konumunda bulunan başta eş ve çocuklar olmak üzere, anne, baba ve diğer yakın akrabalar hem ailenin müteşekkil olduğu insan sayısını tahmin etmemiz, hem de ortalama insan ömrü hakkında fikir yürütebilmemiz açısından önem arz eder.

Müteveffaların terekelerinde saptanan akrabalarından, Tokatlı eşlerin sayısı 75'tir. Eşlerin 49'u Müslim, 26'sı ise gayrimüslimdir. Tarsus terekelerinde tespit edilen eşlerin sayısı ise, 10'u gayrimüslim olmak üzere 46'dır. Tarsus'ta eş sayısının, Tokat'a göre az olmasının sebebi, terekeler içerisinde, şehir dışından gelenler, bekârlar ve kimsesizlerin önemli bir yüzdeye sahip olmasıdır.

Terekelerde zikredilen anne ve babalar, Müslümanlarda ve gayrimüslimlerde ortalama ömrün ne olduğuna dair fikir yürütmeye aracı olabilirler. Tokat'ta varis olarak zikredilen babaların sayısı 5'tir. Bunların 4'ü Müslüman, 1'i ise gayrimüslimdir. Tarsus'ta ise varis konumunda bulunan sadece bir babanın varlığı tespit edilmiştir. Anneler açısından durum her iki şehirde de Müslümanların lehine gözükmektedir. Tokat'ta, 5'i gayrimüslim olmak üzere 11 kadın anne sıfatı ile terekelere mirasçı olurken; Tarsus'ta, 3'ü gayrimüslim olmak üzere toplam 7 kadının aynı sıfatla zikredildiğini görüyoruz. Her iki şehirden elde edilen verilere dayanarak, Müslümanlarda ve gayrimüslimlerde kadınların, erkeklere göre daha uzun yaşadığını; erkeklerdeki durumda ise ortalama ömrün Müslüman erkeklerde,

gayrimüslim erkeklere nazaran daha uzun olduğunu söyleyebiliriz (Karşılaştırınız Tablo VII; Tablo XXIV).

Anne ve baba gibi terekeden pay alma hakkına erkek ve kız kardeşler de sahiptirler. Tokat terekelerinde tespit edilen erkek kardeşlerin sayısı 12 olup, bunların 5'i gayrimüslimdir. Tarsus'ta ise varis konumunda olduğundan adı terekelerde zikredilen erkek kardeşlerin sayısı 3 olup tamamı Müslüman'dır. Tokat terekelerinde tespit edilen kız kardeşlerin sayısı 13, Tarsus terekelerinde varis olarak adları zikredilen kız kardeşlerin sayısı ise 9'dur (Karşılaştırınız Tablo VII; Tablo XXIV).

Sadece tek varisi bulunan ya da hiç varisi bulunmayan müteveffaların terekelerinin bir kısmı veya tamamı beytü'l-mal'a kalmıştır. Bilhassa, Tarsus sicillerinde saptanan, bekârlar, şehir dışından gelenler ve kimsesizler bu guruba dâhil edilebilir. Gerçi Tarsus terekelerine mahsus olmak üzere, şehir dışından gelen iki müteveffanın yakınları, daha sonra müteveffanın terekesine sahip çıkmışlardır. Tokat'ta terekesi beytü'l-mal'a kalan toplam 10 kişi bulunmaktadır, Tarsus'ta ise toplam 40 kişinin terekesi beytü'l-mal'a kalmıştır. Buradan, terekelere göre, Tokatlı müteveffaların birkaç nesildir, aynı şehirde ikamet ettiklerini söyleyebiliriz. Tarsus'ta ise şehrin ekonomik durumu, farklı şehirlerden insanın Tarsus'a gelmesine yol açmıştır. Tarsus dışındaki yerleşimlerden gelen müteveffaların bazıları, bir ev tutarak Tarsus'a yerleşmişlerdir. Zira ilgili bölümde belirttiğimiz gibi müteveffaların 10'u Tarsus dışından gelmiş, Tarsus'ta ikamet eden kişilerdir. Kimsesi olmayan ya da hayatta eşinden başka varisi olmayan müteveffaların sayısı biraz önce belirttiğimiz gibi 10'dur. Toplam 82 müteveffanın %12,1'inin varisi bulunmamaktadır. Tarsus'ta ise varisi bulunmayanların oranı %40'tır. Tarsus kısmını ele alırken belirttiğimiz gibi, kente şehir dışından gelenler bir hayli fazladır. Şehir dışından gelenler, varisi bulunmayan Tarsusluların oranını artırmaktadır (Bkz. Tablo VII; Tablo XXIV).

E. Eş ve Çocuk Sayıları

1. Eş Sayıları

Osmanlı toplumunda gözlemlenen çok eşliliğin, çocuk sahibi olmak, bilhassa erkek evlat sahibi olma hevesinden kaynaklandığını söylememiz çokta abartılı olmasa gerek.

Hem Tokat'ta, hem de Tarsus'ta, araştırma sonucu elde edilen verilere göre, ikiden fazla eşe sahip müteveffa bulunmamaktadır. Tokat'ta birden fazla eşe sahip 6 kişi olduğunu, Tarsus'ta ise 5 kişinin bulunduğunu çalışmamızın ilgili bölümlerinde dile getirmiştik. Tokat'ta Müslüman tereke sahipleri içerisinde çok eşlilik oranı %16,21'dir. Tokat'taki Müslüman erkeklerde, tek eşlilik oranı ise yaklaşık %84'tür. Tarsus şehrinde, Müslüman erkekler arasında gözlemlenen çok eşlilik oranı ise %5,3'tür. Tarsus'ta bekârları ve şehir dışından gelenleri hesaba katmaz isek, tek eşle evli bulunan Müslümanların oranı %30,6'dır. Tarsus şehrindeki çok eşlilik, Tokat şehrinde gözlemlenen çok eşlilik oranının neredeyse üçte birine eşittir.

Tarsus'ta birden fazla eşe sahip 4 Müslüman'dan 3'ü dini unvanlara sahiptir. Tokat'ta ise çok eşle evli bulunan müteveffalardan birisi Ağa (TŞS 9/45) sıfatına, diğeri ise Beşe (TŞS 10/71) sıfatına haizdir. Tarsus'ta çok eşle evli bulunan müteveffaların %75'i unvan sahibi iken, Tokat'ta bu oran %33,3'tür.

İlgili bölümde dile getirdiğimiz gibi Tarsus kentinde gözlemlenen ilginç bir diğer olay ise bir gayrimüslimin birden fazla eşe sahip olmasıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, XII. Yüzyılda, Hristiyanlık çok eşliliği yasaklayıcı kararlar almıştır (Tabakoğlu 1992: 93; Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 106). Buna rağmen bir zimmî aynı anda birden fazla eşle evlilik yapmıştır. Karabet v. Abraham'ın (TaŞS 289/362) her iki eşinin de terekeden pay alması, evliliklerinin aynı anda olduğunu ispatlıyor.

Tokat şehrinde gözlemlenen çok eşlilik oranı %16,2; Tarsus şehrinde gözlemlenen çok eşlilik oranı ise %5,3'tür. Ömer Demirel'in (1991: 950) Ankara şehrini ele alan çalışmasında da, çok eşlilik oranı %12 olarak tespit edilmiştir. XVI-

XVII. Yüzyıl Bursa'sında çok eşlilik oranı % 5; Edirne'de XVI-XVII. Yüzyıllar için % 7; Kayseri için XVIII. Yüzyılın başlarında %12 olarak tespit edilmiştir (Demirel, Gürbüz, Tuş 1992: 102–103). XVII. Yüzyıl Sinop şehrinde ise çok eşlilik oranı % 8,6'dır (Güler 2002: 30). Osmanlı'da çok eşlilik hususunda, Anadolu coğrafyasının dört bir yanında farklı sonuçlar elde edilmiştir. Zikredilen oranlarda, Osmanlı ailesinin coğrafyalara göre farklılıklar arz ettiğinin en güzel göstergelerinden biridir.

2. Çocuk Sayıları

Tokat ve Tarsus'ta müteveffaların sahip oldukları çocukların toplamı 223'tür. Çocukların 132'si Tokat terekelerinde, 91'i ise Tarsus terekelerinde tespit edilmiştir. Tokatlı Müslümanların sahip olduğu çocuk sayısı 67, Tarsuslu Müslümanların sahip olduğu çocuk sayısı ise 76'dır. Tarsuslu Müslümanlar, Tarsus terekelerinde tespit edilen çocukların % 83,5'ine sahiptirler. Tokatlı Müslümanlar ise, Tokat terekelerinde tespit edilen çocukların %50,7'sine sahiptirler (Karşılaştırmamız Tablo V; Tablo XXII).

Tokatlı gayrimüslimlerin terekelerinde tespit edilen çocuk sayısı 65'tir. Tarsuslu gayrimüslimlerin sahip olduğu toplam çocuk sayısı ise 15'tir. Tokat'ta gayrimüslimler, tespit edilen çocukların %49,3'üne sahiptirler (Tablo V). Tarsuslu zimmîler arasında bu oranın %16,5 olduğu Tablo XXII den görülebilir.

Tokat terekelerinde tespit edilen çocukların %50'si erkek, %50'si ise kızdır. Tarsus'ta ise erkekler çocukların daha fazla olduğu görülmektedir. Erkek çocukların oranı %56 iken, kız çocukların oranı %44'tür.

Tokat terekelerinde tespit edilen Müslüman çocukların %49,25'i kebir (büyük), %50,75'i ise sağırdır(küçük). Tarsus terekelerinde tespit edilen Müslüman çocukların % 30,2'si kebir yani büyük, %69,8'i ise sağır yani küçüktür. Her iki şehrin Müslümanları arasında gözlemlenen küçük çocukların fazla olduğudur. Gayrimüslimler açısından olaya baktığımızda; Tokatlı zimmîlerin sahip olduğu çocukların % 69,2'si kebir, %30,8'i ise sağırdır. Tarsus'ta ise zimmî çocukların

%20'si kebir, %80'i sağırdır. Bu veriler ışığında, Tokatlı gayrimüslimlerde ölüm oranının, Tokatlı Müslümanlara nispeten daha düşük olduğunu söyleyebiliriz. Tarsus'ta ise her iki dini zümrenin arasında bir paralellik göze çarpmaktadır. Müslümanlar açısından bir değerlendirme yapacak olursak, Tokatlı Müslümanların ortalama yaşam ömrü, Tarsuslu Müslümanlara oranla daha yüksektir. Tokatlı zimmîlerde ölüm oranının, Tarsuslu zimmîlere oranla daha düşük olduğu görülmektedir.

Tokat'ta ve Tarsus'ta Müslümanların sahip olduğu çocuklar, gayrimüslimlerin sahip olduğu çocuklardan sayıca fazla olmalarına rağmen, oran açısından gayrimüslim ailelerin daha fazla çocuktan müteşekkil olduğu görülmektedir. Söz gelimi Tokat'ta çocuklu ailelerde, ortalama çocuk 2,2 olarak tespit edilmiştir. Müslümanlarda oran 2 iken, gayrimüslim ailelere, aile başına 2,4 çocuk düşmektedir. Tarsus'taki durum ise eşit sayılır, zira hem Müslümanlarda hem gayrimüslimlerde hem de tüm ailelerde, aile başına düşen ortalama çocuk sayısı 2,5'tir (Karşılaştırınız Tablo V; Tablo XXII).

Tokat'ta çocuğu bulunmayan tereke sahiplerinin oranı %34,1'dir. Tarsus'ta çocuk sahibi olmayan müteveffaların oranı ise %62'idir. Tarsus'taki oranın yüksekliğinde, şehir dışından gelenler, bekârlar ve kimsesizler şüphesiz etkin rol oynamaktadırlar. Tokat'ta müteveffaların % 65,9'u çocuk sahibi iken, çocuk sahibi olan Tarsuslu müteveffaların oranı %38'dir. Çocuklu aileler içerisinde, Tokat ve Tarsus'ta bir veya iki çocuğa sahip ailelerin oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tokat'ta bir çocuğa sahip toplam 22 aile mevcutken, Tarsus'ta 12 ailenin olduğu gözlemlenmiştir. Tokat'ta iki çocuğa sahip ailelerin sayısı 15 iken, Tarsus'ta 11'dir (karşılaştırınız Tablo V; Tablo XXII).

Tokat'ta ve Tarsus'ta geçerli olan şey, gayrimüslim ailelerde, aile başına düşen çocuk ortalamasının yüksek olduğudur. Bunun yanında Tokat'ta erkek ve kız çocuk sayıları eşitken, Tarsus'ta erkek çocukların fazlalığı göze çarpmaktadır. Ölüm oranı en düşük dini zümre Tokatlı gayrimüslimlerdir. Onları Tokatlı Müslümanlar takip etmektedirler. Ayrıca ölüm oranının gayrimüslimlerde düşük olduğunu

söyleyebileceğimiz gibi, Tokat ve Tarsus için geçerli olmak üzere, sağır çocukların Müslümanlarda daha fazla oluşundan yola çıkarak, Müslümanlarda doğum oranlarının yüksek olduğunu da söyleyebiliriz. Bunlara ilaveten söyleyebileceğimiz bir başka husus, Tokat ve Tarsus'ta bir ve iki çocuğun yaygın oluşudur. Özellikle beş ve daha fazla çocuk her iki kentte de sık rastlanmayan bir durumdur.

3. Osmanlı Ailesi Kaç Kişiden Müteşekkildi?

Osmanlı ailesinin kaç kişiden müteşekkil olduğu konusu kesin yargıya mahal bırakmayacak kadar hengâmelidir. Zira yaygın kanaat Osmanlı ailesinin çekirdek aile olduğu yönünde ise de (Özdemir 1990; 414), ailenin, üç neslin bir arada yaşamını idame ettirdiği geniş aile tipinde örgütlendiğini savunan görüşlerde mevcuttur (Ortaylı 2006: 4).

Bizler bu konuyu araştırırken her iki görüşü de dikkate almış bulunmaktayız. Osmanlı ailesinin çekirdek aile tarzında şekillendiğini varsayarsak, Tokat'ta Osmanlı ailesi 3,4 kişiden oluşmaktadır. Müslümanlarda oran 3,1'e gerilerken, gayrimüslimlerde daha yüksek bir oranın yakalandığı görülür. Gayrimüslim ailelerde oran 3,8'dir. Tarsus şehrinde ise, oldukça düşük bir oran yakalanmaktadır. Eğer Osmanlı ailesi çekirdek aileden müteşekkil ise, Tarsus genelinde oranın 1,84 olduğu, Müslümanlarda 1,74, gayrimüslimlerde ise 2,6 olduğu görülür (Karşılaştırınız Tablo VI; Tablo XXIII). Hiç şüphesiz Tarsus'ta, bekârlar ve kimsesizler oranlarda etkili olmuşlardır.

Eğer sadece çocuklu aileleri hesaba katarsak, yine çekirdek aile varsayımına göre, Tokat'ta ailenin 4,7 kişiden oluştuğu görülür. Müslüman ailelerde 4,9, gayrimüslim ailelerde ise 4,4 oranı Tablo VI'da görülebilir. Tarsus'ta çocuk sahibi olan ailelerde, aile başına düşen birey sayısı 5,1'dir. Müslüman ailelerde hane başına 5 kişi düşerken, gayrimüslim ailelerde daha yüksek bir oran, 5,6 kişi düşmektedir. Tokat ve Tarsus'taki oranlar, Barkan'ın Osmanlı ailesini 5 kişiden müteşekkil (Göyünç 1990: 121–122) kılan görüşünü, üç aşağı beş yukarı desteklemektedir.

Osmanlı ailesinin geniş aile tipinde şekillendiğini; yani dedenin, babaannenin, anne, baba ve çocukların ve hatta müteveffaların kardeşlerinin de bir arada yaşadığını varsayarsak Tokat'ta, Osmanlı ailesi 4,1 kişiden oluşmaktadır. Tokatlı Müslüman ailelerde bu oran 3,9 kişiye gerilerken, gayrimüslimlerde geniş ailenin 4,5 kişiden müteşekkil olduğu görülmektedir. Tarsus'ta ise geniş aile tipinde şekillenen Osmanlı ailesi 2,62 kişiden müteşekkildi. Müslüman aileler 2,5 kişiden oluşurken, gayrimüslim aileler 3,3 kişiden oluşmaktaydı (Karşılaştırınız Tablo VI; Tablo XXIII).

Osmanlı ailesinin, Anadolu coğrafyasının tamamında aynı nüfusa sahip olmadığı açıktır. Farklı yörelere, hatta dini uyruklara göre ailenin nüfusu değişiklik arz etmektedir. Osmanlı ailesi tanımını dolduracak, ailenin nüfusu için kesin bir yargıda bulunmak oldukça zordur.

F. Vergi ve Harçlar

Tokat ve Tarsus terekelerinden anlaşıldığı kadarıyla kadılar, terekeden kanunun el vermediği oranlarda ve çeşitli adlar altında kesintiler yapmışlardır.

Kanunun, terekeden yapılacak kesintiler hakkında gruplandığı vergiler; resm-i kısmet, kaydiye ve dellaliyedir. Ayrıca, Harc-ı hüccet, vesayet, hademe, ihzariye ve kalemiye adı altında herhangi bir ücretin alınması yasaklanmıştı (Feyzioğlu&Kılıç: Ankara.edu.tr). Ancak yasakların uygulanmadığı her iki şehir terekelerinde de gözlemlenen bir durumdur.

Kadı mahkemesinin bu tutumu, neden vefat eden herkesin terekesinin, şer'iyye siciline kaydedilmediğini açıklamaktadır. Mahkemeye; terekeden, yüksek oranlarda harç vermektense, bir şekilde diğer varislerle uygun şekilde anlaşmak daha mantıklıdır. Aralarında ihtilaf olan varisler dışında, halk kendi sorununu kendi çözer. İşte bu durumdan mütevellid, terekeler üzerine yapılan araştırmalar, araştırmanın yapıldığı şehirdeki tüm insanları kapsamaz, ancak şehrin tümü hakkında fikir yürütmeye olanak sağlar.

SONUÇ

Osmanlı toplumunun nüvesini teşkil eden aile de, tıpkı toplumun kendisi gibi çeşitlilikler arz etmektedir. Osmanlı toplumunda ailenin ve demografik yapının, coğrafi bölgelere göre farklılıklar arz ettiği araştırma sonucunda gözlemlenmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki coğrafi farklılıkların yanında, dini cemaatlerde de ailenin, aynı şartları paylaşmadığını görüyoruz.

Osmanlı ailesinin ekonomik durumu, yaşadığı mekân yani evin durumu –ki Tarsus'ta bazı tereke sahipleri huğ adı verilen derme çatma mekânlarda yaşamışlardır-, ailenin kaç bireyden oluştuğu gibi olgular ailenin toplumdaki yerinin belirlenmesinde etkindir. Ayrıca unvan sahibi olan kişilerin de diğer tereke sahiplerine nazaran daha fazla mal biriktirdikleri aşikârdır.

Osmanlı toplumunun statik yapıda olmadığı, Memalik-i Osmaniye içerisinde devamlı bir insan devriminin süregeldiği gözlemlenmiştir. Gerek Tokat'ta ve gerekse Tarsus'ta; Devletin çok uzak diyarlarından tacirler, mallarını satmak için bu şehirlere gelmişlerdir. Yanlarında satmak için getirdikleri eşyalardan Osmanlı insanının nelere meraklı olduğunu görebiliriz. Tacirlerin sattıkları mallar umumiyetle kumaşlardır.

Osmanlı insanının ortalama ekonomik gücünün her iki şehirde de bin kuruşun üzerinde olduğu gözlemlenmiştir. Tokat, ticaret yolları üzerinde yerleşik bir kent görünümünde olmasına rağmen, Tarsuslu müteveffaların ortalama tereke miktarı, Tokatlıların tereke miktarına nispeten oldukça yüksektir. Gayrimüslimlerin, Müslümanlara nazaran daha varlıklı oldukları tezi Tarsus için geçerli gözükse de, Tokat için geçerliliğini yitirmektedir. Tokatlı Müslümanlar, hemşerileri zimmîlere göre oldukça varlıklıdır.

Osmanlı toplumunu oluşturan dini grupların birbirinden bağımsız yaşadıklarını ve aralarındaki ilişkinin yok denecek kadar az olduğunu iddia etmek,

tereke kayıtlarına göre mümkün gözükmemektedir. Her iki şehirde de geçerli olmak üzere, gayrimüslim tebaa ile Müslüman kesim arasındaki güven duygusuna dayanan alacak-borç ilişkisi, hatta gayrimüslimlerin evlerinde seccade bulundurmaları Müslümanlarla samimi münasebetler geliştirdiklerini göstermektedir. Her iki dini kesimin aynı mahallede oturmaları, hatta ortak adetleri benimsemeleri- gayrimüslimlerin eşleri için mehir vermesi gibi- Müslümanların ve zimmîlerin, sadece aynı şehrin ortak havasını solumaktan başka paylaşımlarının da olduğunu göstermektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan milletlerin bir bir kopmaya başladıkları bir devirde bile halkın arasındaki samimi ilişkiler bir kez daha göstermiştir ki: Savaşları çıkaranlar ya krallar ya da rahiplerdir.

Osmanlı ailesinde çok eşlilik sorunsalını her iki şehir içinde ayrı ayrı ele aldık. Her iki şehirde yapılan araştırma gösterdi ki, Osmanlı ailesinde çok eşliliği açıklamaya çalışan oranlara şüpheyle yaklaşmak gerekir. Zira bizim incelediğimiz iki şehirde ve diğer araştırmacıların inceledikleri şehirlerde elde edilen oran, her birinde farklı çıkmıştır. Ancak Orta Anadolu diye niteleyebileceğimiz Ankara, Tokat, Kayseri ve havalisinde çok eşliliğin daha yüksek olduğu görülmektedir. Son tahlilde, Osmanlı Anadolu'sunda, orta kesimlerde çok eşlilik, diğer kesimlere nazaran daha yaygındır. Osmanlı ailesinin genelinin ise tek eşli olduğu görülmektedir.

Osmanlı ailesinin umumiyetle bir ya da iki çocuğa sahip olduğu görülmektedir. Her iki şehirde de gayrimüslim ailelerin sahip olduğu ortalama çocuk oranı, Müslüman ailelere göre yüksek çıkmıştır. Tokat'ta gayrimüslim çocukların büyük bir kesimi kebirdir. Bu da gayrimüslimlerin ölüm oranının daha düşük olduğunun göstergesidir. Tarsus'ta ise Müslüman ve gayrimüslimlerin çocukların ekserisi sağırdır. Ölüm oranı her dini zümre için geçerli olmak üzere, Tarsus'ta hemen hemen aynıdır.

Osmanlı ailesinin çekirdek aile ya da geniş aile olduğuna dair terekelerden kesin bir yargıya varmak güç gözükmemektedir. Zira varis olarak geçen müteveffaların anneleri ve babaları ve hatta kardeşleri, müteveffa ile aynı evi paylaşıyor olabilir, tabî ki aynı mekânı paylaşmama ihtimalleri de yüksektir. Araştırmamız da hane

başına düşen birey sayısını hem çekirdek aile modeline göre, hem de geniş aile modeline göre irdeledik. İlgili alanlarda görüleceği üzere Osmanlı ailesinin kaç bireyden oluştuğuna dair kesin bir yargıda bulunmak güçtür. Hane başına düşen birey sayısı, tıpkı çocuk sayısında olduğu gibi her iki şehirde de farklılıklar arz etmiştir.

Osmanlı devleti gayrimüslimlerin silah taşımalarına ve silah bulundurmalarına yasak getirmiştir. Ancak araştırmamızda görüyoruz ki, İmparatorluğun payitahtından uzak iki şehirde de, gayrimüslimler silah sahibidirler. Devletin payitahtta sıkı sıkıya uyguladığı kurallar, merkezden uzak kesimlerde pek de dikkate alınmıyor olmalıdır.

Tokat'ta ve Tarsus'ta okuma yazma bilen kişilerin ve kitap sahibi olan müteveffaların sayısı oldukça azdır. Tokat'ta Müslümanların sahip olduğu kitaplar daha çok dini içerikli iken, Tarsus'ta tam tersine fal ve büyü kitaplarının ağırlıkta olduğu görülür. İlginç bir durum, her Müslümanın evinde Kur'an-ı Kerim bulunmamasına rağmen, pek çoğunun evinde seccade olmasıdır. Bu durum Müslüman müteveffaların, Kur'an okumasını bilmediklerini ama ibadetlerini de aksatmadıklarını gösterir. Belli ki dinle ilgili bilgiler başta İmamlar olmak üzere, molla ve şeyhlerden karşılanıyordu.

Osmanlı'da kadın konusu araştırmamızın ana hedeflerinden birini teşkil etmese de kadınlar hakkında edilen bulgular, kadınların mal biriktirebildikleri, taşınmazlara sahip olabildikleri, alacak-borç ilişkisi gibi ekonomik faaliyetlerde bulunabildikleri yönündedir.

Kısaca belirtmek gerekirse, Osmanlı ailesi Anadolu coğrafyasının farklı kesimlerinde kendine has özelliklere sahiptir. Tek tip Osmanlı ailesi portresi çizip, her şeyi onun içerisine oturtmak, eldeki verilere göre yanlıştır. İnsanlar, hem coğrafyalarda hem de kendi içlerinde, ekonomik ve sosyal durumlarına göre farklılıklara sahiptir. Osmanlı ailesi şu kadar kişiden oluşur, şu kadar çocuğa sahiptir gibi bir genellemede bulunmak, bu araştırmanın sonucuna göre yanlıştır. Aynı

coğrafyayı paylaşan şehirlerde, örneğin Orta Anadolu’da, biraz önce zikrettiğimiz gibi çok eşlilik oranı fazladır. Ancak bu durum, İmparatorluğun genelini bağlamaz. Keza aynı durum, ortalama çocuk sayıları için de geçerlidir.

Osmanlı ailesi konusuna farklı zaviyelerden bakma gerekliliği, konunun aydınlığa kavuşturulması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca tereke kayıtları, yaklaşım tarzına göre farklı bilgiler içermektedir. Tereke kayıtlarından isterseniz çocuk sayıları ile ilgili bilgi edirsiniz, isterseniz müteveffanın sahip olduğu malların fiyatından ekonomik çıkarımlar yapabilirsiniz. Tereke kayıtlarında sözü edilen her türlü bilginin değerlendirildiği elinizdeki çalışmanın; Osmanlı ailesi konusunun daha iyi anlaşılmasında küçük bir katkısının olmasını ümit ediyoruz...

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

Tokat Şer'iyye Sicilleri 9 no'lu defter 33 belge
 Tokat Şer'iyye Sicilleri 10 no'lu defter 29 belge
 Tokat Şer'iyye Sicilleri 11 no'lu defter 20 belge
 Tarsus Şer'iyye Sicilleri 289 no'lu defter 100 belge

B. Telif Eserler

- ABACI, Nurcan
 1994 1812 Tarihli Şer'iyye Siciline Göre 19.Yüzyılın Başında Tokat Şehrinin Sosyo-Ekonomik Durumu (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
 Bursa: Uludağ Üniversitesi
- AKGÜNDÜZ, Ahmed
 2002 "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki Şer'iyye Mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri", Türkler, X, Ankara
- AKIN, Zübeyde
 2004 25 Numaralı Şer'iyye Sicilinin (1234-1236/1819-1821) Transkripsiyonlu Metni ve Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
 Tokat: Gazi Osman Paşa Üniversitesi
- AKTAN, Hamza
 1993 "İslam Aile Hukuku", Sosyo Kültürel-Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara
- AKYILMAZ, Gül
 2002 "Osmanlı Aile Hukukunda Kadın", Türkler, X, Ankara
- ALKAN, A. Turan
 1992 "Ev ve Ailenin Değişimi", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara
- AYBET, Gündüz ÜÇEL
 2002 "XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumuna Sosyal İlişkiler", Türkler, X, Ankara
- AYDIN, Akif
 1992 "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara
- BARKAN, Ömer L
 1968 "Edirne Askeri Kasamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", Belgeler, III/5-6, Ankara
- BEŞİRLİ, Mehmet
 2005 Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I Tokat (1771-1853), Tokat
- BİZBİRLİK, Alpay
 2002 "Tereke Defterleri ve Edirne Tereke Defterleri Üzerine Bir

- ÇELİK, Sümeyra
2005
Deneme”, Türkler, X, Ankara
Sosyo-Ekonomik Açıdan Osmanlı Kadını (1800–1850)
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi
- DARKOT, Besim
1974
“Tarsus”, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, XII/1,
İstanbul
- DAVIS, Fanny
2006
Osmanlı Hanımı, (Çev: Bahar Tırnakçı), İstanbul
- DEMİREL, Ömer
2000
Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek Sivas Şehir
Hayatında Vakıfların Rolü, Ankara
- DEMİREL, Ömer
1991
“1700–1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel
Yapısı”, Belleten, LIX/211, Ankara
- DEMİREL, Ömer
2003
“Osmanlı Şehir Hayatından Bir Kesit: Kayseri Tüccar ve
Esnafının Borç-Alacak İlişkileri”, Kayseri ve Yöresi
Sempozyumu, Kayseri
- DEMİREL Ö v.d.
1992
“Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam
(XVI-XIX. Yüzyıllar)”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde
Türk Ailesi, II, Ankara
- DEMİREL Ö v.d
1993
“Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, Sosyo-Kültürel
Değişme Sürecinde Türk Ailesi, I, Ankara
- DEVELLİOĞLU, Ferit
2001
Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara
- DOĞAN, İsmail
1992
“Tanzimat Sonrası Sosyo-Kültürel Değişmeler ve Türk
Ailesi”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, I
Ankara
- DOĞAN, İsmail
1999
“Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve
Yenileşme Dönemleri”, Osmanlı, V, Ankara
- DOĞRU, Halime
2007
Bir Kadı Defterinin Işığında Rumeli’de Yaşam, İstanbul
- DONUK, Abdulkadir
1990
“Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, Aile Yazıları
I Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreci, Ankara
- DÜZGÜN, Çiğdem
2007
Şer’iyye Sicillerine Göre Tarsus’ta Gayrimüslimler
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

- Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi
- FAROQHI, Suraiya
2002 Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir? İstanbul
- FAROQHI, Suraiya
2003 Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, İstanbul
- FAROQHI, Suraiya
2003b Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak, İstanbul
- FAROQHI, Suraiya
2004 Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, (Çev: Elif Kılıç), İstanbul
- FAROQHI, Suraiya
2005 “Krizler ve Değişim 1590-1699”, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, II (Ed. H. İnalcık ve D. Quatert), İstanbul
- GÖKBİLGİN, Tayyip
1974 “Tokat”, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, XII/1 İstanbul
- GÖRÜNÜR, Lale v.d
2006 “Osmanlı Kaftanları ve Entarilerinin Farkları ve Kullanılışları”, İtü Sosyal Bilimler Dergisi, III/1, İstanbul
- GÖYÜNÇ, Nejat
1990 “Hane Deyimi Hakkında”, Aile Yazıları I, Ankara
- GÜLER, Ali
1991 “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları”, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I, Ankara
- GÜLER, İbrahim
2002 “XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği”, Türkler, XIV, Ankara
- HINZ, Walther
1990 İslam'da Ölçü Sistemleri (Çev: Acar Sevim), İstanbul
- HUART, CL
1965 “Ağa”, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, I, İstanbul
- İNALCIK, Halil
1997 Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I İstanbul
- İNALCIK, Halil
1996 Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, İstanbul
- KARAMAN, Hayrettin

- 1992 “İslam’ın Getirdiği Aile Anlayışı”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara
- KEPECİ, Kamil
1952 Tarih Lügati, İstanbul
- KOÇU, R. Ekrem
1967 Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara
- KÖPRÜLÜ, Orhan F.
1964 “Efendi”, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, VI, İstanbul
- KURAN,ERCÜMENT
1990 “Türk Ailesinin Mahiyeti ve Tarihi Gelişmesi”, Aile Yazıları I Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç, Ankara
- LAJOS, Fekete
1979 “XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi”, Belleten, XLIII/170, (Çev: Tayyib Gökbilgin), Ankara
- LEWİS, Raphaela
2007 Osmanlı’da Günlük Yaşam, Ankara
- ORTAYLI, İlber
2006 Osmanlı Toplumunda Aile, İstanbul
- ORTAYLI, İlber
2003 Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler 1, Ankara
- ORTAYLI, İlber
1990 “Ottoman Family Law and The State in The Nineteenth Century”, Otam, Yıl: 1, Sayı: 1, Ankara
- ORTAYLI, İlber
1990 “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerinden Bazı Gözlemler”, Aile Yazıları I Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç, Ankara
- ORTAYLI, İlber
2007 Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek, İstanbul
- ORTAYLI, İlber
1991 “Osmanlı Aile Hukukunda Gelenek, Şeriat ve Örf”, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara
- ÖZDEMİR, Rifat
1991 “Tokat’ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)”, Belleten, LIV/211, Ankara
- ÖZDEMİR, Rifat
1990 “Kırşehir’de Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1880-1906)”

- Aile Yazıları Temel Kavramlar, Yapı ve Tarihi Süreç,
Ankara
- ÖZDEMİR, Rifat
1990 “Harput ve Çemişkezek’ta Askeri Ailelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1890-1919), Tarih İncelemeleri Dergisi, V, İzmir
- ÖZLÜ, Zeynel
2004 XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep, Gaziantep
- PAMUK, Şevket
2008 “Osmanlı İmparatorluğu’nda Para 1326-1914”, Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, II, (Ed. H. İncelik ve D. Quatert), İstanbul
- POŞ, Abdullah
2005 Şer’iyye Sicillerine Göre Tarsus (1305-1315/1887-1897)
(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
Bursa: Uludağ Üniversitesi
- QUATAERT, Donald
2006 “19.Yüzyıla Genel Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914”
Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, II
(Ed. H. İncelik, D. Quataert), İstanbul
- SARICIK, Murat
2002 “Osmanlı Devleti’nde Nakibu’l-Eşrâfîlik Kurumu”,
Türkler, X, Ankara
- SAVAŞ, Saim
1991 “Fetva ve Şer’iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılımı”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara
- SAVAŞ, Saim
1993 “Sivas Valisi Dağıstânî Ali Paşa’nın Muhallefâtı”
Belgeler, XV/19, Ankara
- SPIES, O
1993 “Mehir”, Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi, VII, İstanbul
- SÜMER, Faruk
1988 “Ağa”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, I
- ŞAHİN, İlhan v.d
1986 “XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Şehri”, Şeyhu’l-İslam İbn-i Kemal Sempozyumu (26-29 Haziran 1985, Tokat), Ankara
- TABAKOĞLU, Ahmet
1992 “Osmanlı Toplumunda Aile”, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I, Ankara
- TEKİN, Zeki

- 2002 “Osmanlılarda Kürk Kullanımı”, Türkler, X, Ankara
- TEKİN, Zeki
2002 “Osmanlı Devleti’nde Kürk Ticareti”, Türkler, X, Ankara
- TELCİ, Cahit
2007 “Turgutlu Voyvodası Seyfi-zade Es-Seyyid Halil Ağa’nın 1791 Senesinde Müsadere Edilen Muhallefatı”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXII/1, İzmir
- TELCİ, Cahit
2007 “Osmanlı Devletinde 18.Yüzyılda Muhallefat ve Müsâdere Süreci”, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXII/2, İzmir
- TURAN, Refik
1992 “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, I, Ankara
- TÜRKDOĞAN, Orhan
1992 “ Türk Ailesinin Genel Yapısı”, Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I, Ankara
- ULUTAŞ, Songül
2008 Şer’iyye Sicillerine Göre Tarsus’ta Ekonomik Yapı (1839-1856) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
Mersin: Mersin Üniversitesi
- YEĞİN, Abdullah v.d
1987 Osmanlıca-Türkçe Büyük Lûgat, İstanbul
- YÜKSEL, Hasan
1992 “Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, II, Ankara
- YÜKSEL, Hasan
1992 “Vakıf Müsadere İlişkisi”, Osmanlı Araştırmaları XII
İstanbul
- YÜKSEL, Hasan ve S.Savaş
1992 “Osmanlı Aile Hayatına İlişkin Fetvalar”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, III, Ankara
- TDK
1998 (8. basım) Türkçe Sözlük, II, Ankara
- TOKAT İL YILLIĞI, 1998

C. İnternet Kaynaklar

- DİNÇ, Güven
“ Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”,

www.ankara.edu.tr/kutuphane/ortam/ortam_2005_sayi17goven_dinc.pdf

EROĞLU, Haldun
2009

“On dokuzuncu Yüzyılda Yetim Çocuklara Vâsi Tayini: Antalya Örneği”, *Çocuk Sağlığı Hastalıkları Dergisi*,50, www.csh.dergisi.org.pdf

FEYZİOĞLU, Hamiyet v.d

“Tanzimat Arifesinde Kadılık ve Naiplik Kurumu”, http://www.ankara.edu.tr/kutuphane/TarihAraştırmaları/TarihAraştırmaları_2005_c24_s38/3_hamiyet_sezer_feyzioglu.pdf

KAZANCI, Metin

“Osmanlı’da Halkla İlişkiler”, http://ilef.ankara.edu.tr/id/Gorsel/dosya/1164636746Osmanlida_Halka_iliskiler.pdf

KÖSE, Mustafa

“Ali b. Ebu Bekir El-Mergînânî ve “El-Hidaye” Üzerine Bir Bakış”, http://www.halidiye.com/Forum/forum_posts.asp?TID=7789

TOK, Özen

“Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Şehrindeki Mahalleden İhraç Kararlarında Mahalle Ahalisinin Rolü (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Kayseri Örneği)”, sbe.Erciyes.Edu.tr

YAĞCI, Zübeyde GÜNEŞ v.d

“XIX. Yüzyılda Balıkesir’de Giyim-Kuşam Zevki ve Bir Kumaş Tüccarı”. www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi3/Zubeyde.pdf

<http://www.osmanlicaturkce.com/?k=batman&t=@>
www.osmanliparalari.com/sozluk/sozluk
<http://www.mkutup.gov.tr/nadireser/1:2>
www2.mkutup.gov.tr/yazma10b.html
<http://www.tarsus.gov.tr/Tarih.aspx>
http://www.Tokatturizm.gov.tr/ilyilligi19_38.pdf
http://www.tokattso.org.tr/?mrt=veriler&bolum=tokat&verix=tokat_tarihi
Tr.wikipedia.org/wiki/Tarsus
<http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kelime=hu%F0&kategori=derliste&ayn=dzn>
www.yazmalar.gov.tr/detay_goster.php
<http://www.osmanli.org.tr/yazi.php?bolum=0&id=9>
<http://www.ibnularabi.com/matez001.pdf>

SÖZLÜK

Alaca	: Siyahla beyaz karışık renk, siyahlı beyazlı
Avadanlık	: Alet edevat sandığı
Alemdar	: Bayrak taşıyan
Batuk-Butuk	: Çok besili yağlı hayvan
Benzik-Benzek	: Taklit
Bıçkı	: Testere
Bolad-Bolat	: Fincan tepsisi, erkek arı, meşe ağacı meyvesi
Bukağı-Bıkağı	: Kaçmaması için hayvanların ayağına takılan zincir
Bükme	: Arasına ipek ipliği katılarak el tezgâhında dokunan çamaşırlık bez
Bürgü	: Örtü, Peçe
Canfes	: Bir çeşit ipekli kumaş
Care-Cara	: Toprak küp
Cehri	: Boyası için yetiştirilen bir çeşit küçük ağaç
Cecim	: İnce dokunmuş renkli, nakışlı kilim
Cercer-Carcar	: Un ve bulgur çekilen makine, tekerlekli döven
Cilte	: Semerlerin her iki tarafına yük bağlamak için takılan organ
Cünbe-Conba	: İki ile dört yaş arası erkek manda
Çakşır	: Erkeklerin iç donu üzerine giydiği pantolona benzer giyecek
Çalma	: Başa takılan altınlı süs
Çedik	: Terlik
Çıkrık	: Pamukları çekirdekten ayırmağa yarayan ve el ile el ile çalıştırılan bir araç
Çire	: Lamba, küçük fener
Çitari	: İpekle ve ipekle karışık yollu dokuma
Çuka-Çuha	: El işleme yünden ve yerli dokuma kumaştan yapılan, önü açık, kısa bir çeşit ceket
Dakik	: Un
Daldız	: Marangozların kullandığı, ağaç oymaya yarayan oluklu demir aygıt
Debe	: Bir çeşit güğüm
Derim Evi	: Kafes şeklinde tahtadan yapılan portatif ev, keçeden yapılmış çadır
Dimi	: Yünden dokunmuş kumaş
Dirgen	: Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı
Dolak	: Başörtüsü, tülbent, yazma, makara
Dübek	: İçinde kahve ya da bulgur dövülen oyuk taş, havan
Duhan	: Tütün
Enişte-Enteşe	: Bilezik

Esb	: At, beygir
Ezvi-Ezva	: İlaç, kibrit
Fiske	: İdare lambası, kandil
Frengi	: Kilidin zemberek kısmı
Futa	: Önlük
Germesud	: Eski bir kumaş ismi
Gevz	: Ceviz, ceviz rengi
Gezi	: Hareli ipek kumaş
Give-Geve	: Halı
Göğel	: Yeşil
Gön	: Kösele
Gülabdanlı-	
Gılabdanlı kuşak	: Sırma katılarak eğrilmiş iplikten yapılmış bir kuşak
Hadika	: Ağaçlı, suyu çok bahçe, bostan; meyve bahçesi
Harar	: Büyük sepet, küfe
Hayık-Hayik	: Ham meyve
Hatab	: Odun
Helke	: Bakraçtan büyük bir çeşit kova
Hereni	: Tencere
İteği	: Un elerken yere dökülmemesi için yere serilen bez ya da şaplanmış deriden örtü, içinde hamur saklanan ya da üzerine hamur serilen örtü
İzar-Izar	: Çarşaf
Kabali	: İltizam bedeli
Kaliçe	: Küçük halı
Karabina	: Tüfeğe benzer, ancak tüfekten daha kısa ve daha güçsüz silah
Kebe	: Yünden örülmüş kalın kilim
Ketli	: Meşe fidanı
Kısaç	: Kerpeten
Kolan	: Yünden ya da ipekten yapılmış üzeri işli ince kuşak
Kubur	: Dolma tabanca, çakmalık tabanca
Kullab	: Çengel, kanca
Kutnu	: Bir çeşit kumaş
Kürün	: Çeşme yalağı
Labud-Labıd	: Öküzleri dürtmekte kullanılan üvendirenin ucundaki yassı demir
Lenger	: Kova
Libas	: Elbise
Libade	: Pamuklu kadın elbisesi, yelek

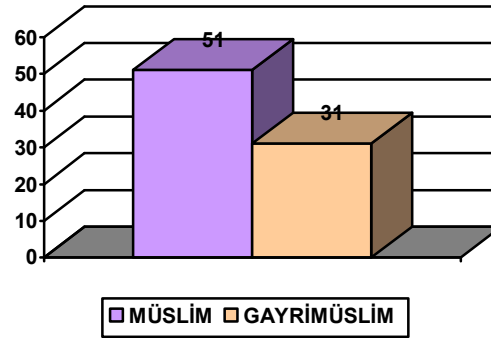
Maşlah	: Araplara mahsus bir çeşit giysi
Mazu	: Meşe ağacı ve meyvesi, kağı ve arabalarda iki tekerleği birbirine bağlayan ağaç
Mıhdan-Mıhtan	: Arpa, buğday ve çavdarı birlikte öğüterek yapılan un
Minkel-Mengil	: Küpe, bilezik
Muşta	: Bağ, bahçe ve bostanlarda sebze ekmek için ayrılan küçük evlekler
Mücessem	: Oyalı başörtüsü, yemeni
Müstamel	: Kullanılmış, eski, köhne
Nafe	: Tilki, samur, tavşan vs. hayvanların göbek taraflarından çıkan kürk
Nühas	: Bakır
Peşgir-Peşkir	: Kalın ketenden yapılmış kadın önlüğü
Peten	: Bir tür kumaş
Pıştov	: Bir tür tabanca
Poşu	: Başa sarılan ipekten dokunmuş parlak kumaş
Potur	: Bir çeşit ayakkabı, budaklı ağaç, su tası
Puple-Publa	: Bir çeşit yastık
Raht	: At takımı, yol levazımı, döşeme ve ev takımı
Rakik	: İnce, narin
Raşme-Reşme	: Hayvan başlığı, yuları ve gemi
Sağan	: Bakırdan yapılmış, derinliği az yemek kabı
Salte-Silte	: Minder
Sapla-Seble	: Saplı su tası
Savan	: Pamuk ipliğinden yapılan kalınca kilim, çul
Selavir-Selevir	: Hayvana takılarak toprak ya da gübre taşınan, yumuşak hasır otundan örülmüş torba
Suğluk	: Küçük bıçak, küçük hançer, kıyma bıçağı
Susma	: Dokuma kemer, hamam takımı, başörtüsü
Şayak	: Kaba dokunmuş yünlü ya da pamuklu kumaş
Şebşal-Şapşal	: Ağaçtan oyma tas, bardak
Şırlığan	: Susam yağı
Tabe	: Tava
Tahra	: Odun kesmeye yarayan ucu kıvrık bir çeşit araç
Tülü	: Uzun tiftiklerden aralıklı olarak dokunmuş bir çeşit halı seccade
Umcu-Umca	: Kütük, kök
Üstüfa-Üstüfe	: Bindallı da denilen, bir çeşit kadın kumaşı
Yağlık	: Mendil, çevre
Zar	: Kadınların üste giyindikleri çarşaf
Zerzem	: Evin bodrumu, bodrum
Zileb-Zilep	: Aşınmış
Zili	: Kilim, yolluk

EKLER

TOKAT TABLOLARI

TEREKELERİN SAYISAL DAĞILIMI		
		%
MÜSLİM	51	62,2
GAYRİMÜSLİM	31	37,8
TOPLAM	82	100

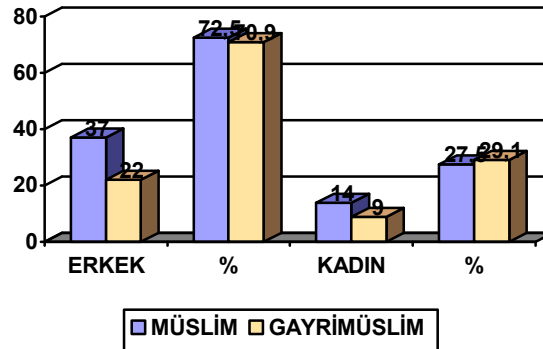
Tablo I: İncelediğimiz Tokat terekelerinin sayısal dağılımı

Grafik I: İncelediğimiz terekelerin dine göre dağılımı

TEREKELERİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI						
	ERKEK	%	KADIN	%	toplam	%
MÜSLİM	37	72,5	14	27,5	51	100
GAYRİMÜSLİM	21	67,8	10	32,2	31	100
TOPLAM	58	70,8	24	29,2	82	100

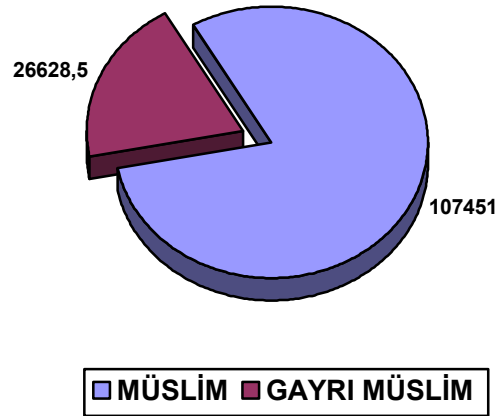
Tablo II: Tokat terekelerinin cinsiyete göre dağılımı

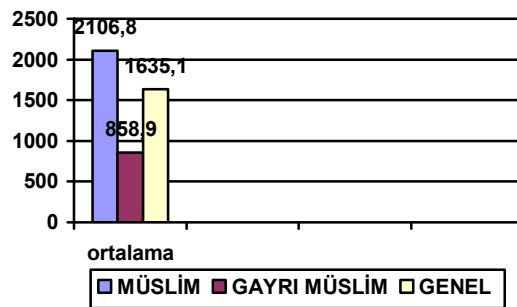
Grafik II: Terekelerin cinsiyete göre dağılımı

TOPLAM TEREKE MİKTARLARI			
	ADET	TOPLAM	ORTALAMA
MÜSLİM	51	107451 kuruş	2106,8 kuruş
GAYRİMÜSLİM	31	26628,5 kuruş 730 para	858,9 kuruş
TOPLAM	82	134079,5 kuruş 730 para	1635,1 kuruş

Tablo III: Tokat toplam tereke miktarları

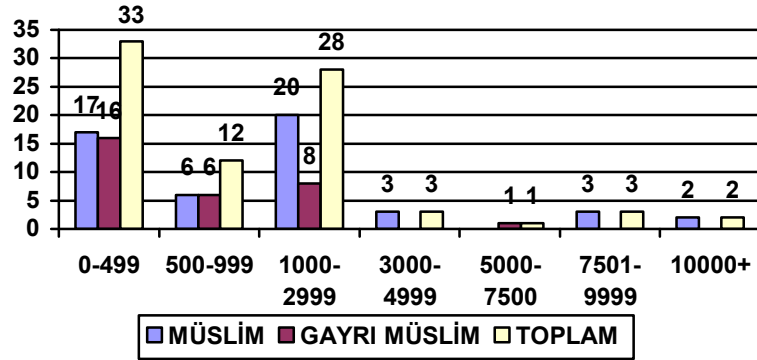
Grafik III: Toplam tereke miktarları

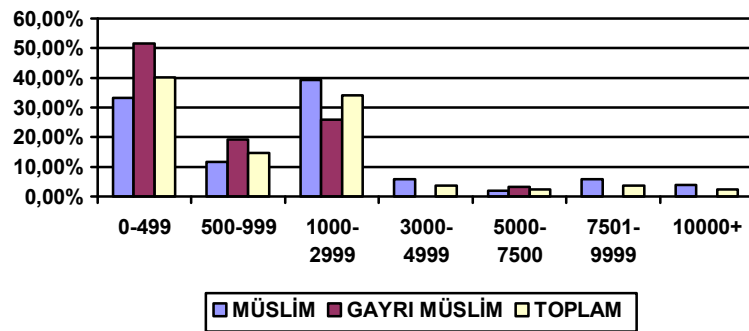
Grafik IV: Toplam tereke miktarlarının tereke sayısına ortalaması(kuruş bazında)

TEREKE MİKTARLARI(KURUŞ)									
	0-499	500-999	1000-2999	3000-4999	5000-7500	7501-9999	10000+	TOPLAM	%
MÜSLİM	17 %33,3	6 %11,7	20 %39,2	2 %5,8	1 1,95	3 %5,8	2 %3,9	51	100
GAYRI MÜSLİM	16 %51,6	6 %19,3	8 %25,8	-	1 %3,2	-	-	31	100
TOPLAM	33 %40,2	12 %14,6	28 %34,1	3 %3,6	2 %2,4	3 %3,6	2 %2,4	82	100

Tablo IV: Tokat terekelerinin oranlara göre dağılımı

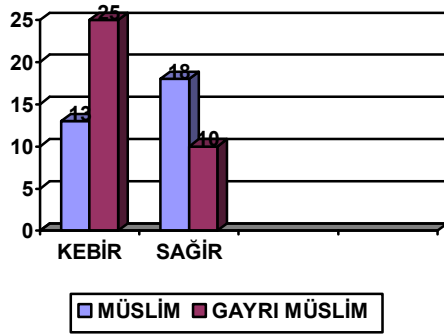
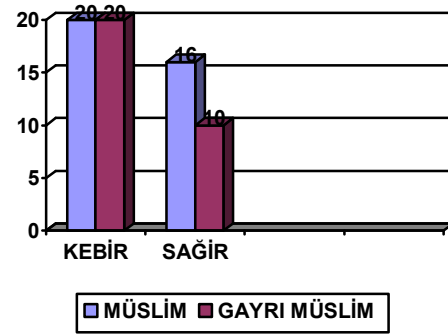
Grafik V: Tereke miktarlarının oranlara göre dağılımı

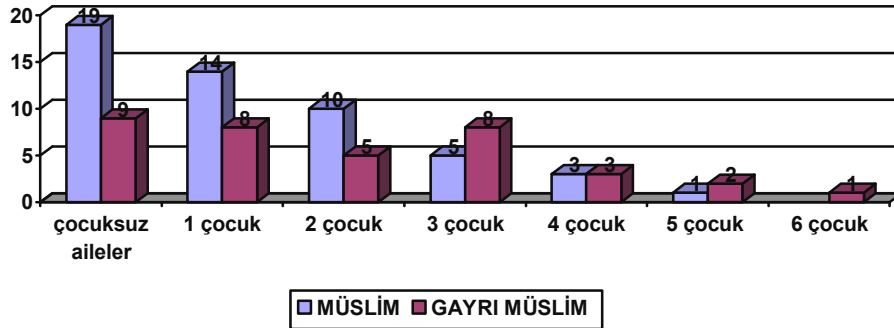
Grafik VI: Tereke miktarlarının oran- yüzde ilişkisine göre dağılımı

ÇOCUK SAYILARI					ÇOCUKSUZ	Çocuklu aileler						Aile başına	Ortalama
	ERKEK		KIZ										
	KEBİR	SAĞİR	KEBİR	SAĞİR									
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı									
MÜSLİM	13	18	20	16	19	14	10	5	3	1		2	1,3
GAYRİMÜSLİM	25	10	20	10	9	8	5	8	3	2	1	2,4	2
TOPLAM	66		66		28	22	15	13	6	3	1	2,2	1,6
TOPLAM ÇOCUK	132												
MÜSLİM ÇOCUK	67		%50,7		Toplam erkek		66		%50				
GAYRİMÜSLİM ÇOCUK	65		%49,3		Toplam kız		66		%50				

Tablo V: Tokat'ta çocuk sayıları

*Erkek çocuk**Kız çocuk*

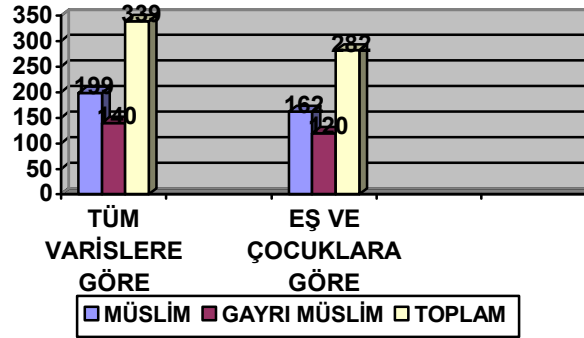
Grafik VII: Tokat'ta Müslim ve Gayrimüslimlerde erkek çocuk ve kız çocuk sayıları

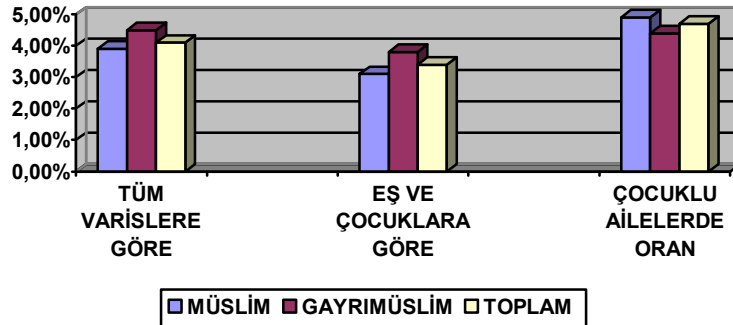
Grafik VIII: Ailelerin sahip oldukları çocuk sayıları

HANE BAŞINA KAÇ KİŞİNİN DÜŞTÜĞÜ							
	TEREKE SAYISI	TÜM VARİSLER VE TEREKE SAHİPLERİ DİKKATE ALINDIĞINDA		SADECE EŞ VE ÇOCUKLAR İLE TEREKE SAHİPLERİ DİKKATE ALINDIĞINDA		ÇOCUKLU AİLE SAYISI	ÇOCUKLU AİLELERDE ORAN
		Toplam kişi	Tereke başına	Toplam kişi	Tereke başına		
MÜSLİM	51	199	3,9	162	3,1	33	4,9
G.MÜSLİM	31	140	4,5	120	3,8	27	4,4
TOPLAM	82	339	4,1	282	3,4	60	4,7

Tablo VI: Tokat'ta aileye kaç birey düştüğü

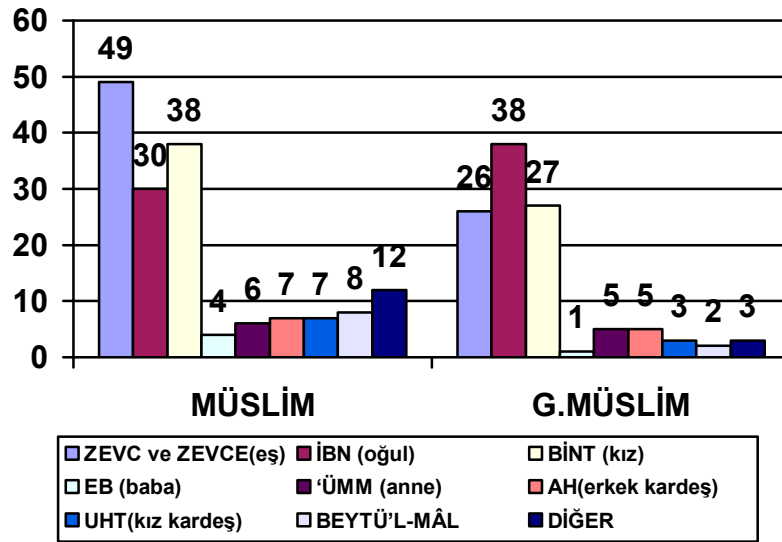
Grafik IX: Tokat'ta aileye düşen toplam birey sayısı

Grafik X: Tokat'ta aile başına düşen birey oranı

VARİSLER		
	MÜSLİM	G.MÜSLİM
ZEVC ve ZEVCE(eş)	49	26
İBN (oğul)	30	38
BİNT (kız)	38	27
EB (baba)	4	1
‘ÜMM (anne)	6	5
AH(erkek kardeş)	7	5
UHT(kız kardeş)	7	3
BEYTÜ’L-MÂL	8	2
DİĞER	12	3

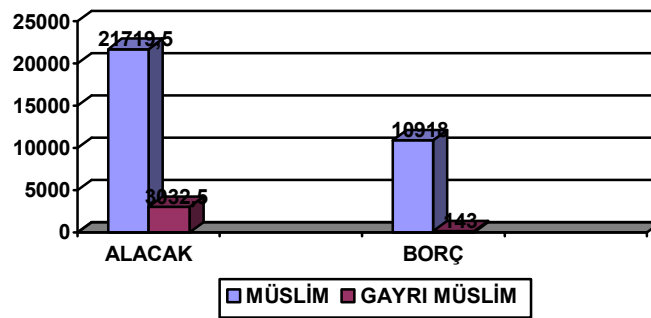
Tablo VII: Tokat’ta terekeden pay alan varislerin durumu

Grafik XI: Varisler(Terekelerden pay alanlar)

ALACAK-BORÇ				
	ALACAK		BORÇ	
	TOPLAM	Tereke başına	TOPLAM	Tereke başına
MÜSLİM	21719,5 kuruş	425,2 kuruş	10918 kuruş	214 kuruş
GAYRI MÜSLİM	3032,5 kuruş	97,8 kuruş	143 kuruş	4,6 kuruş
TOPLAM	24752	301,4 kuruş	11061	134,8 kuruş

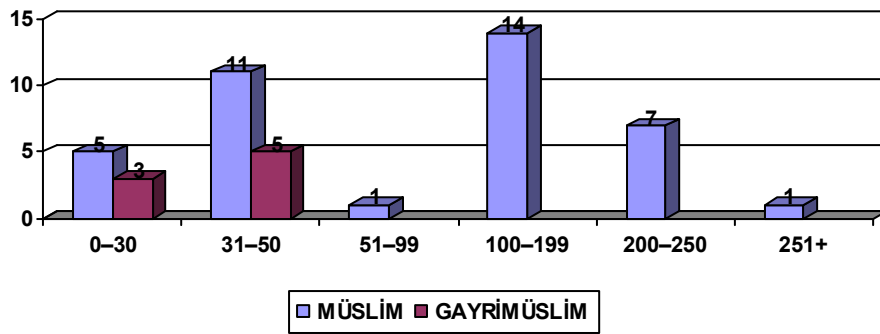
Tablo VIII: Tokatta alacak-borç ilişkisi

Grafik XII: Alacak-borç miktarları

MİHİR MİKTARLARI						
KURUŞ	0-30	31-50	51-99	100-199	200-250	251+
MÜSLİM	5	11	1	14	7	1
GAYRİMÜSLİM	3	5				

Tablo IX: Tokat'ta mihir miktarları

Grafik XIII: Tokat'ta mihir miktarları

TOPLAM TEREKE MİKTARININ MİHİR MİKTARINA ORANI				
Defter/ sayfa no	Tereke sahibinin adı	Miktar (kuruş)		Oran%
		Tereke	Mihir	
9/4-5	Mardros v.karabet	275	33	12
9/7	Ümmügülsüm b.Hamit	480	25	5,2
9/11-12	Fatıma b.İbrahim Ağa	1395	250	17,9
9/17-18	Hüseyin Alemdar b. Hasan	5345	250	4,6
9/24-25	Ali b. Abdullah	4249	50	1,1
9/27-28	Mustafa b. Mehmed	288	60	20,8
9/12	Rukiye b. Halil	891,5	100	11,2
9/30-31	Es-seyyid Mehmed b. Mustafa	2875	200	6,9
9/31-32	Lebibe b. Ali Efendi	1490	50	3,3
9/32	İbrahim b. Mustafa	1077	15	1,3
9/37-38	Abraham v. Sacek	343	16	4,6

9/40	Perab b. Ağayık	179	33	18,4
9/41	Keçeci Osman b. Ali	405	125	30,8
9/42	Hanife b. El-hac Ali	1582	200	12,6
9/45	Gümüşhaneli İbrahim Ağa b.Osman	2680	200	7,4
9/46	Kuvanet v. Karabet	162	33	20,3
10/60	Agob v. Kasyav	561	16	2,8
10/61	Emine b. Ömer	402	50	12,4
10/62	Mehmed Alemdar b. El-hac Ali Ağa	1343,5	175	13
10/62	Es-seyyid Fazlullah Efendi b. Es-seyyid Halil Efendi	565	100	17,6
10/69	Es-seyyid Yahya Efendi b. İbrahim Efendi	1081	400	37
10/78-79	Penbe b. Abdullah	4213	250	5,9
10/80-81	Es-seyyid El-hac Ali b. Ali	8371,5	100	1,1
10/84	El-hac Seyfi b. Ömer	11166	50	0,4
10/92	Hasan b. İsmail	1072	33	3
10/109- 110	Salih Ağa b. El-hac Hasan	1734	300	17,3
10/143	Emin b. Hasan	269	15	5,5
10/71	Alaycı Mustafa Beşe b. Mustafa	2325	150	6,4
11/8-9	Hadice b. Mustafa	1069	50	4,6
11/10-11	Fatıma b. Süleyman	102,5	2,5	2,4
11/13-14	Es-seyyid Osman b. Ebu bekir	2740	175	6,3
11/15	Hasan b. Ahmed	400,5	20	4,9
11/15- 16	Kirkor Keşiş v. Bugos	772,5	33	4,2
11/19	Karabet v. Ohan	6516,5	33	0,5
11/23-24	Abdulkadir b. El-hac Ali	1013	300	29,6
11/24	Hüseyin b. Mehmed	860	120	13,9
11/26-27	Es-seyyid Mehmed b. Ömer	1369	150	10,9
11/27-28	Ovadik v. Simon	500	16,5	3,3
11/28-29- 30	El-hac Mustafa b. Mehmed	15592,5	200	1,2
11/32-33	Mehmed b. Ahmed	2746,5	300	10,9

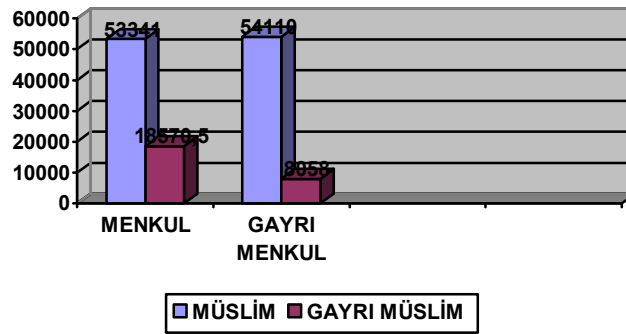
Tablo X: Tereke miktarının mihir miktarına oranı

GAYRI MENKULLER												
	EV				BAĞ/BAHÇE/ARSA				DÜKKAN			
	ADEDİ	MEBLAĞ	Erkek	Kadın	ADEDİ	MEBLAĞ	Erkek	Kadın	ADEDİ	MEBLAĞ	Erkek	Kadın
MÜSLİM	33	31560	27	5	27	18870	16	6	15	3680	8	-
GAYRI MÜSLİM	7,5	4145	6	2	12,5	3643	11	2	2	270	2	-
TOPLAM	40,5	35705	33	7	39,5	22513	27	8	17	3950	10	-

Tablo XI: Tokat'ta gayri menkul dağılımı

MENKUL –GAYRI MENKUL MİKTARLARI		
	MENKUL (Kuruş ve %)	GAYRI MENKUL (Kuruş ve %)
MÜSLİM	53341 %49,6	54110 %50,4
GAYRI MÜSLİM	18570,5 %69,8	8058 %30,2
TOPLAM	71911,5 %53,6	62168 %46,4

Tablo XII: Tokat'ta menkul-gayri menkul miktar ve oranları

Grafik XIV: Tokat'ta menkul-gayri menkul miktarları

MESLEK/ÜNVANA GÖRE TEREKELER								
MESLEK/ÜNVAN	Kaç kişi	Müslim	G.Müslim	Çocuk sayısı	Eş sayısı	Alacak miktarı kuruş	Borç miktarı Kuruş	Tereke miktarı kuruş
Alemdar	2	2	-	1	2	1989,5		4620,5
Bekçi	1	1	-					29
Es-Seyyid	8	8	-	8	6	3589	5938	25077
Basmacı	1	-	1	4	1			1684
Keçeci	1	1	-		1			405
Çoban	1	1	-		1			310
Nalbend	1	1	-	3	1	606		1760,5
El-Hac	3	3	-	5	3	11325,5	5311	35130
Alaycı	1	1	-	4	2		4980	2325
Beşe	1	1	-	4	2		4980	2325
Attar	1	-	1	1	1			1187
Semerci	1	1	-	2	2	22		860
Kumaşçı ¹⁵⁵	1	-	1	2	1	180	90	1150
Kalpakçı	1	-	1		1			500
Manav	1	1	-	2		130		1192
Dikici	1	-	1	4	1	5,5		836,5
Kebapçı	1	1	-		1	35,5		1343,5
Kahveci	3	3	-	5	3	2772	5311	20881
Cerrah ¹⁵⁶	1	-	1					159,5
Kazgancı	1	1	-	1	1	2110		11166
Keşiş	1	-	1		1			772,5
Ağa	4	4	-	10	3			13136,5
Efendi	2	2	-	1	2	150	165	1646
TOPLAM	39			57	36	22915	26775	128496,5

Tablo XIII: Unvan ve meslek gruplarına göre terekeler

¹⁵⁵ Tereke sahibinin dükkânında bulunan eşyalardan Kumaşçı mesleğini icra ettiği tahmininde bulunduk. Bkz. TSS 11: sayfa 27

¹⁵⁶ Tereke sahibinin sahip olduğu eşyalardan cerrah olabileceği tahmini yapılmıştır. Bkz. TSS 10: sayfa 64–65

GİYİM KUŞAM EŞYALARI¹⁵⁷			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Alaca entari	5-10	Köhne gevz kürk	5
Köhne alaca entari	3	Kedi kürk	12
Müstamel kutnu entari	6	Üstüfa yüzlü kakım kürk	50
Köhne bez entari	0,5	Nafe kürk	15
Çiçekli entari	13-25	Sansar kürk	35-70
Üstüfa entari	60	Zerdeva kürk	70
Damgahane entari	20	Gevzi kürk	2
Köhne entari	1-3,5	Köhne kürk	3-20
Cedid entari	8	Müstamel kürk	11
Entari	6	Taklit kürk	10
Müstamel alaca entari	3-10		
Kutnu entari	12-25	Gülabdanlı kuşak	100
Bez entari	10	Diyarbakır kuşağı	20
Küçük entari	7	Kolanlı sim kuşak	5-25
Köhne Hatay işi entari	20	Kuşak	0,5-10
Manisa alacası entari	5	Hama kuşağı	15
Gömlek entari	5	Sim kuşak	10-50
Hatay işi entari	5	Kolanlı altın kuşak 1 çift	350
Canfes entari	30	Sim yaldızlı kuşak 1 çift	20
Çuka entari	5	Telkari yaldızlı sim kuşak	40
Atlas entari	50		
Sarı canfes entari	50	Köhne sağır libade	2
Don	2-3	Üstüfa libade	15
Köhne don	1	Libade	3
İpekli ayak donu	4	Köhne libas	10-15
Peştamal	6-20	Çakşır	15
Çizme peştamal	6	Köhne çuka çakşır	2

¹⁵⁷ Eşyaların anlamları sözlük kısmında verilmiştir.

GİYİM KUŞAM EŞYALARI			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Zenne cübbesi çuka	20	Dolama peşgiri	2-3
Cübbe	2	İşleme şerit peşgiri	8
Kadife cübbe	70	Peşgir	2
Müstamel çuka cübbe	15		
Beyaz çuka cübbe	35	Çuha mintan	2,5
Çuka cübbe	20-30	Çuka mintan	5
Köhne çuka cübbe	3		
Şali cübbe	5-6	Çevre makreme	5
Hare cübbe	15-25	Makreme	3,5
İpekli gömlek	3-8	Mücessim değirmi	1
Keten gömlek	3	Çit değirmi	0,75-8
Köhne gömlek	1-1,5		
Gömlek	1-6	Sayda alacası 1 top	80
		Halep şirbabı 1 top	14
Köhne şalvar	0,5-5	Bursa kutnusu top 1	19
Hatay işi şalvar	8	Beyaz bez 1top	6,25
Aba şalvar	8	Şam alacası	15-20
Şalvar	3	Musul bezi 1 top	5
Çuka şalvar	15-25		
Siyah şalvar	7	Şal	8
Kıl şalvar	1,2	Üslük	8-10
Canfes şalvar	10	Futa	1
		Köhne Selanik	10
Bez içlik	1-2	Dolak geyim	0,4
Acem basması içlik	2		
		Yakalık	1
		Dizlik	2

GİYİM KUŞAM EŞYALARI			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Kefere sarığı	0,5	Germesud	6
Büyük kavi sarık	13	Uçkur	1,5
Başlık	1	Siyah sahtiyan	1
Dülbend	2-2,5	Urba	15
Baş yemenisi	1	Kaput	45-50
Kavuk örtüsü	5		
Fes	4,6-5	Minkal	5-10
Sarık	10	Çizme	7
Başörtüsü	1	İplik çizme	15
Yeşil kalpak	1-1,4	Pabuç ve çizme	1,5
Karakalpak	4,8	Kös pabuç	4
Hint sarığı	30		
Kavuk	2		
Kalpak	1-10		
İpekli börk	6		

Tablo XIV: Terekelerde tespit edilen giyim kuşam eşyaları ve birim fiyatları (kuruş olarak)

ZİYNET EŞYALARI			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Altın kol bağı 1miskal	4,07	Zümrüt küpe 1 çift	60-250
Altın yüzük	3,33-5	Zümrüt küpe	50
Altın burma kol bağı 1 miskal	8	Altın küpe	12-20
Zer mahbub altını 1 tane	5	Simli mecan küpe	3
Büyük altın	50	İncili küpe	20-30
Altın	63	Cariye küpesi 1 çift	15
Altın veznesi	5	Küpe 1 çift	15-50
Altın hatm	4-5	İncili altın küpe	30
İslambol zer mahbub	5	Küçük altın küpe 1 çift	20
Mısır altını	4	Büyük küpe	2,5
Mısır nısfıyesi	2		
Altın kameriye	55	Tensuh	10
Altın 1 adet	5,5-6,15	İnci 1 dirhem	11,4
Rubiye 1 adet	70		
İstanbul altını	6	Elmaslı çiçek	180

Tablo XV: Terekelerde tespit edilen ziynet eşyaları ve birim fiyatları (kuruş olarak)

EV ARAÇ GEREÇLERİ (Ev Eşyaları)			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Yastık	3–30	Kilim	4–15
Çit dimi yastık	4	Köhne Manisa kaliçe	1,5
Dimi yastık	3	Köhne kebe	2
Kadife yüzlü yastık	3–11,5	Köhne kaliçe	8
Çit yastık	3,75	Kaliçe	7,5–40
Kutnu yastık	7	Kebe	4–6
Köşe yastığı	3	Müstamel kilim	10–12,5
Şali yastık	2	Küçük köhne kaliçe	10
		Köhne kilim	2,5–5
Döşek	5–12,5		
Dimi yüzlü döşek	7,5	Tahta sandık	4
Kutnu yüzlü döşek	25	Küçük sandık	0,5
Puple döşek	10	Servi sandık	10–40
Çiçekli yüzlü döşek	20	Sepet sandık	3
Şali döşek	5	Sandık	10
Çit yüzlü yorgan	10–15	Köhne çarşaf	1–1,5
Çiçekli yüzlü Yorgan	15–25	Çarşaf	5–10
Mitil yorgan	2	Bez çarşaf	2
Yorgan	3–15	İşleme çarşaf	6
Kefere minderi	0,3–1,3	Çiçekli bohça	4
Köşe minderi	4	Keşan işi bohça	3
Küçük minder	4	Bohça	3
Yan minderi	15		
Minder	1–3	Döşeme	1
Müstamel minder	3,3	Çuval	1
Şamdan	1–4	İşleme havlu	2

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Seccade	2,5	<i>(Mutfak eşyaları)</i>	
İşleme seccade	20	Bakır sini	21
Kilim seccade	3	Kaşık 1 deste	2
Çuka seccade	7	Evani nuhasiye 1 kıyye	2
Köhne seccade	1	Çıkırık	1,5–2
Ayna	3–10	İbrik	5
İskemle	1–2	Sim zarf	6,8
Heybe	3–10	Küçük tepsi	4
Keçe	1	Bakraç	2,5
Fener	1	Ocak demiri	2
Puple	3	Fincan	1,5
İplik	3	Büyük sini	15–25
Çevre	8	Billur bardak	3
Selanik keçesi	60	Şişe bardak	10
Baş tarağı	1	Sini	3–50
Beşik takımı	10	Mangal	5–8
Çit	2	Havan	2–55
Sakal tarağı	5	Kalay	0,75
Çadır	50	Billur tas	15
Huruç heybesi	5,5	Teneke tabak	2
Cecim seccade	4	Billur su bardağı	1,6
<i>(Yazı araç gereçleri ve kitaplar)</i>		Billur kupa	0,5
Sarı divit	1,5	Yaldızlı bec tabak	0,5
Sim mühür	2	Büyük bec fincan	1,5
Enam-ı şerif 1 cilt	5	Fağfur fincan	1
En'am-ı şerif	3	İngiliz bardağı	2-3
Kitab-ı umdetül İslam	5	Kütahya tabak	5
Kitap ve mecmua	5	Kahve	1

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Kitap 12 cilt	10	Havan ve el	1,5
Taberi kitabı 1 cilt	8	Çanak	1,5
Mushaf-ı şerif	5-20	Arak kazanı	30
Kefere kitabı	5	Zemzem güğüm	5
Dela'il-i hayrat	8	Erzurum rahtı	15
Hadis-i erba'in 1 cilt	3	<i>(keyif verici aletler)</i>	
En'am-ı şerif ve tevarih	10	Nargile	12
		Bakır duhan tablası	1,5
		Duhan kesesi	1-6
		Duhan çıbığı	1,5-5
		Devayı misk	2
<i>(Temizlik araç gereçleri)</i>		Çıbık	40
Hamam rahtı	1-10	<i>(hayvan ve hayvan takımları)</i>	
Hamam leğeni	3	At minderi	3
Lenger	1,5	At gömleği	7
Sabun 1 batman	10	Eyer	3-5
Hamam takımı	5	Camus öküzü	30-45
Çamaşır kazanı	8	Karasığır ineği	15
Kara sabun 1 kıyye	1	Karasığır öküzü	15
Büyük kazan	40	Kula at	200
<i>(kesici ve delici aletler)</i>		Çuka biniş	40
Simli piştov	50	Merkep	8-20
Yatağan bıçak	10	Müstamel çuka biniş	10
Balta	0,5	Bargir	20-75
Kılıç kabza	30	Köhne biniş	10
Bıçak kabza	1	Camus ineği res 1	30-50
Köhne piştov	2	İnek	20
Simli hançer kını	30	Camus 1 çift	80
Piştov	3-16	İnek düve	40
Hançer	5	Çift alata	5

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Hamail	5	Öküz 1 çift	50
Hare tüfek	15	İnek	20–25
Kılıç	1,5	Palan	1–15
Tüfenk	3–12	Fransız biniş	20
Simli bıçak	70	Fransız çukası hali(?)	6,4
<i>(bazı gıdalar ve maddeler)</i>		Dana	5
Şilte yün	5	Üzengi 1 adet	5
Kuzu yünü 1 batman	4	Ufak davar	4,57–80
Kırım yünü 1 batman	3		
Yapağı yünü 1 batman	3	İpek	5
Mazu 1 batman	7,11	Dezgah	5
Bafra ipeği 1 kıyye	83,3	Akrep saat	10
Bal mumu 1 kıyye	2,5	Saat 1 kıta	30–120
Saman 1 kile	10	Cerrah takımı	11
Penbe ipeği 1 kıyye	6	Berber takımı	23
İpek 1 kıyye	5	Dülger alati	20
Arpa 1 kile	10–12	Tabe	1,25
Buğday 1 kile	18,1–20	Harar çift 1	2
Soğan	11–36	Şebşal 1 çift	40
Üzüm 1 haml	6,5	Frenk kilidi	3
Peynir 1 batman	2	Burçak	10
Nohut 1 rublağı	1	Rakik	40
Şıra	50	Odun ve kömür	40
Bulgur ve dakik	20	Pastırma 1 batman	6

Tablo XVI: Terekelerde tespit edilen ev araç gereçleri ve birim fiyatları (kuruş olarak)

TOKAT'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
9	4-5	Mardros v. Karabet		X	3	1	1			100	1					275	Cedid
9	7	Ümmügülsüm b. Hamid	X				1							345		480	Su İçmez
9	11-12	Fatıma b. İbrahim Ağa	X				1							200		1395	Yar Ahmed
9	13	Ovannes v. Kirekos		X	1	1	1	300	0,5	100	0,5					702	Cedid
9	17	Fatıma b. Abdullah	X							10	1					48	Kaya
9	17-18	Hüseyin Alemdar b. Hasan	X		1		1							1954		5345	Çile Hane
9	19	Bekçi İbrahim	X													29	Konyalı
9	19	Es-seyid Hasan b. Abdullah	X											84		93	Ahıskalı
9	24-25	Ali b. Abdullah	X		4	1	1	350	1					2080		4249	Mihmad Hacib
9	25-26	Ovan v. Abraham / Ohan		X	2/1	1	/1			60	1			835		2782	Kabe Mescidi
9	27-28	Mustafa b. Mehmed	X				1	250	0,5							288	Debbağhane-i Atik
9	30	Rukiye b. Halil	X				1	550	2							891,5	Zaim
9	30-31	Es-seyid Mehmed b. Mustafa	X				1							2728,5		2875	Dere
9	31-32	Lebibe b. Ali	X		1		1			1000	1					1490	Meydan
9	32	Mustafa b. Mehmed	X		1	1	1	60	1	20	1					162	Mihmad Hacib
9	32	İbrahim b. Mustafa	X			1	1	300	1	300+100	1-1					1077	Mihmad Hacib

TOKAT'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
9	37	Ohannes v. Ovakik		X	2	2	1					160	1			1684	Zilli Hacı
9	37-38	Abraham v. Sacek		X	1		1	200	1	100	1					343	Zaim
9	39	Ahmed b. El-hac Mustafa	X			2		400	1			100	1	163		1192	Mihmad Hacıb
9	40	Fatıma b. Es-seyyid Ebubekir Efendi	X			1		100	1							307,5	Su içmez
9	40	Perab b. Ağayık		X			1									179	Hoca Ahmed
9	41	Buros v. Bugos/Himyarsim		X	2/1		/1	155	1	150	1					371	Dere
9	41	Keçeci Osman b. Ali	X				1					30	1			405	Soğukpınar
9	42	Hanife b. El-hac Ali Ağa	X			2	1									1582	Sabunhane
9	42-43	Herosim b. Manuk		X			1									170	Başmeydan
9	43	Hadice b. Ali/zevci Mehmed	X		/1	1/	1	1000	1	1000	1					1013,5	Çay-ı Müslim
9	43	Agob v. Ohan		X	2	1	1	1200	1	20	1			5		1640	Çay-ı Müslim
9	44	Fatıma b. Nasuh	X					4000	1							8389	Gaybi
9	44	Çoban Osman b. Hüseyin	X				1									310	Gaybi
9	45	Arkame Akılan v. Nikola		X	2	4				50	1					144	Ka'be Mescidi
9	45	Gümüşhaneli İbrahim Ağa b. ‘Osman	X		4		2	2000	1	2000	1	150	1			2680	Güzel İşçi

TOKAT'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
9	46	Kuvanet v. Karabet		X	1		1			50	1					162	Cami'i Kebir
9	46	Sarkiz v. markos		X	3	1	1	500	1			110	1	5,5		836,5	Zaim
10	60	Agob v. Kasyav		X	1	1	1							116		561	Alaca Mescid
10	61	Emine b. 'Ömer	X		1	1	1			90	1			48		402	Keçeciler
10	62	Mehmed Alemdar b.El-hac Ali Ağa	X				1	500	1	100	1	100	2	35,5		1343,5	Sûfiyûn
10	62	Es-seyyid Fazlullah Efendi b. Es-seyyid Halil Efendi	X		1		1			50	1			150		565	Akdeğirmen
10	63	Ahmed b. Cebeci	X													102	Yazıcık
10	63	Emin b. Mehmed	X			1	2	100	1					8		303	Muslihiddin
10	63-64	Marim b. Köstin		X	1		1							275		1682	Soğukpınar
10	64-65	Karabet v. Hlçak		X												159,5	Vanlı
10	65	Na'lbend Ahmed b. İbrahim	X		2	1	1	300	1	500	1			606		1760,5	Sam yeli
10	65	Ahmed b. 'Osman	X		2	1		200	1							272	Mîhmad Hacib
10	69	Es-seyyid Yahya Efendi b. İbrahim Efendi	X				1							680	165	1081	Baş Meydan

TOKAT'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
10	69	İbrahim Ağa	X					750	1	750	1					750	Soğukpınar-ı Müslim
10	70	Saliha b. Es-seyyid ‘Ali	X					500	1	500	1					563	Soğukpınar-ı Müslim
10	78-79	Penbe b. ‘Abdullah	X		1	1	1			100	1					4213	Bin Bağı
10	78-79	Es-seyyid ‘Abdurrahman Ağa b. Emin	X		3			2500	1			1750	4			7982,5	Meydan
10	80-81	Es-seyyid El-hac Ali b. Ali	X		1	3	1	2000	1			450	2	626,5	5311	8371,5	Debbağhane-i ‘atik
10	84	El-hac Seyfi b. Ömer	X			1	1	5520	1	5520+1500	1-1	650	2	2110		11166	Soğukpınar
10	92	Hasan b. İsmail	X		1	2	2	200	1					100		1072	Kağfırni Nahiyesi Mekülü Karyesi
10	108	Simon v. Hıcan/Şehzad b. Manas		X	2/2	3/1	1			80	1					220	Sabunhane
10	109-110	Salih Ağa b.El-hac Hasan	X		1	2	1	1000	1	500	1					1734	Mihmad Hacıb
10	111	Serpuk b. Vartan		X	2	1		90	1					100		282,5	Hoca Ahmed
10	112-113	Marim b. Hıcadur		X			1			833	1					1283,5	Soğukpınar-ı Müslim
10	116	Marim b. Anzok		X	2			700	1	50	1					1223	Çile Hane
10	116	İstefan v. Karabet		X			1								53	340	Soğukpınar-ı Müslim
10	117	Mehmed b.(?)	X		2		1	80	1							140	Mihmad Hacıb

TOKAT'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
10	119	İhsacuk b. Mardros		X		4	1									215,5	Huruş
10	120	Mardros v. Markos		X	2		1									192	Baş Meydan
10	143	Emin b. Hasan	X				1							15		269	Cami'î Kebir
10	71	‘Alaycı Mustafa Beşe b. Mustafa	X		1	3	2								4980	2325	Hoca Ahmed
11	8-9	Hadice b. Mustafa	X			1	1	700	1	500	1			29		1069	Zincirli Kuyu
11	9-10	Martros v. Boğuhuk		X		1	1	1000	1							1187	Baş Meydan
11	10-11	Fatıma b. Süleyman	X				1							60		102,5	Sam yeli
11	13-14	Es-seyyid ‘Osman b. Ebubekr	X				1	2400	1						250	2740	Veled-i Ayas
11	14	Desbina		X												730 Para	Semerkandi
11	15	Hasan b. Ahmed	X			1	1	100	1	100	1					400,5	Sam yeli
11	15-16	Kirkor Keşiş v. Bugos		X			1			150	1					772,5	Taş nerdiban
11	19	Karabet v. Ohan		X	2	1	1			1900	2			1516		6516,5	Hoca Ahmed
11	20	Marim b.		X	2	1	1									580,5	Hoca Ahmed
11	23-24	‘Abdulkadir El-hac b. ‘Ali/Hanife	X		/1	1/1	1/1	400	1	400	1					1013	Sufiyun
11	24	Hüseyin b. Mehmed	X			2	2	100	0,5	600	2			22		860	Soğukpınar

TOKAT'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
11	25	Mehmed b. Ahmed	X			2	1	200	1	700	2			632		2214,5	Mihmad Hacıb
11	25-26	Marim b. Manuk		X	1											242	Soğukpınar
11	26-27	Es-seyyid Mehmed b. Ömer	X				1	800	1						212	1369	Akdeğirmen
11	27	Markos v. Ovadik		X		2	1							180	90	1150	Güzel İşçi
11	27-28	Ovadik v. Simon		X			1									500	Hoca Ahmed
11	28-29-30	El-hac Mustafa b. Mehmed	X				1	2800	2	900	1	400	2	8589		15592,5	Ka'be Mescidi
11	32-33	Mehmed b. Ahmed	X		1	1	2	1200	1	1200+400	1-1			125		2746,5	Mihmad Hacıb
11	36	Simon v. Elkıs		X	1		1									222,5	Kayseriyeli
11	38	Ahmed bin Ebubekir	X			1	1	200	1	30	1			329		627	Çay

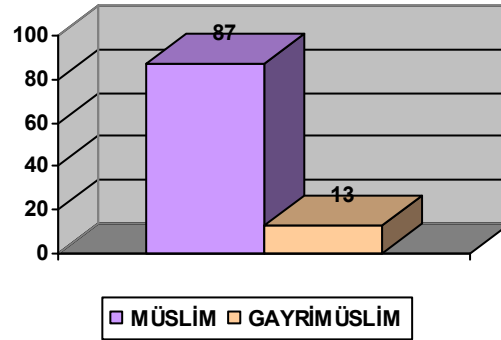
Tablo XVII: Çalışmada kullanılan Tokat terekelerinin ayrıntılı listesi

- Bazı terekelerde birden fazla kişinin veraseti dağıtılmıştır. Bu kişilerin tereke dökümü çıkarılırken iki tereke sahibinin arasına “/” işareti konularak ayırım belirtilmiştir. Mesela defter 11’de 23-24 sayfalarda kayıtlı ‘Abdulkadir El-hac bin ‘Ali/Hanife fevtlerin terekeleri birlikte verilmiştir. Çocuk sayısında 1/1: ‘Abdulkadir El-hac bin ‘Ali’nin 1 kızı, Hanife’inde bir kızı var anlamına gelmektedir.
- Bazı terekelerde gayrı menkuller beraber yazılmışlardır. Bunları belirtmek için bahsi geçen gayrı menkuller koyu yazı stili ile vurgulanmıştır. Örneğin defter 11’de 32–33 sayfalarda kayıtlı Mehmed bin Ahmed ismindeki müteveffanın hadika ile bitişik bir menzili vardır.
- Ele aldığımız terekelerin bazılarında şahısların hem bağa hem bahçeye sahip olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz. Tablomuzda bunu vurgulamak adına “-“ işaretini kullandık. Örneğin 9 ‘nolu defterde 32. sayfada muharrer İbrahim bin Mustafa’nın hem bağı hem bahçesi mevcutmuş. İkisi arasındaki ayrımı “-“ işareti ile vurgulanmıştır

TARSUS TABLOLARI

TEREKELERİN SAYISAL DAĞILIMI		
		%
MÜSLİM	87	87
GAYRİMÜSLİM	13	13
TOPLAM	100	100

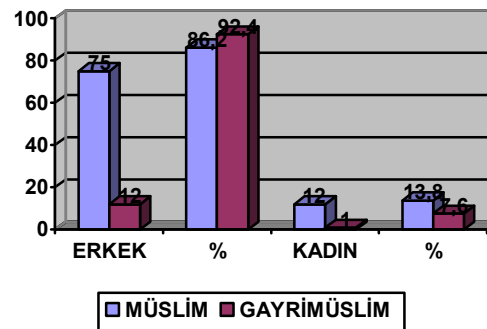
Tablo XVIII: İncelediğimiz Tarsus terekelerinin sayısal dağılımı

Grafik XV: İncelediğimiz terekelerin dine göre dağılımı

TEREKELERİN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI						
	ERKEK	%	KADIN	%	toplam	%
MÜSLİM	75	86,2	12	13,8	87	100
GAYRİMÜSLİM	12	92,4	1	7,6	13	100
TOPLAM	87	87	13	13	100	100

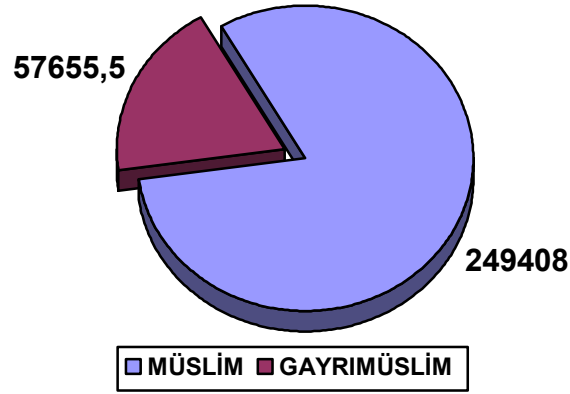
Tablo XIX: Tarsus terekelerinin cinsiyete göre dağılımı

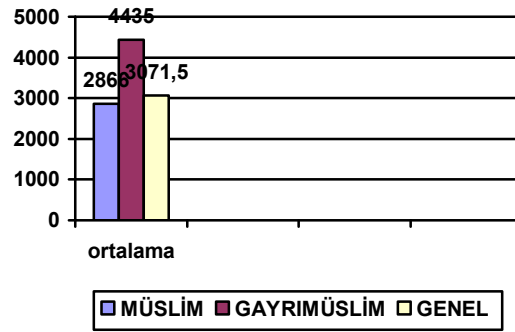
Grafik XVI: Terekelerin cinsiyete göre dağılımı

TOPLAM TEREKE MİKTARLARI			
	ADET	TOPLAM	ORTALAMA
MÜSLİM	87	249408	2866,7
GAYRİMÜSLİM	13	57655,5	4435
TOPLAM	100	307153,5	3071,5

Tablo XX: Toplam tereke miktarları

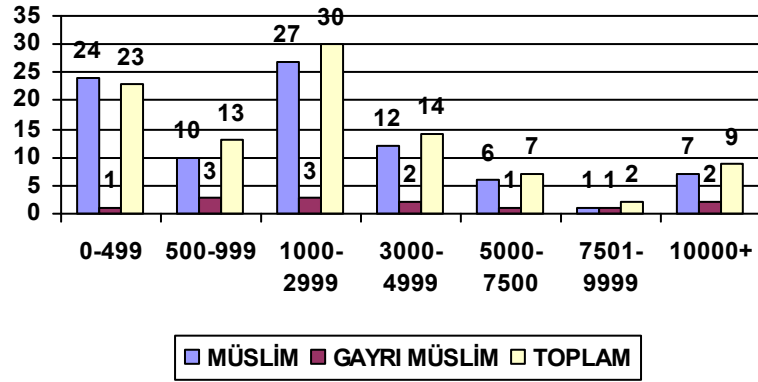
Grafik XVII: Toplam tereke miktarları

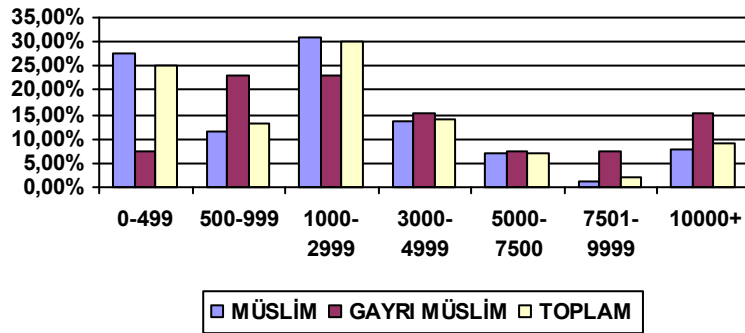
Grafik XVIII: Toplam tereke miktarlarının tereke sayısına ortalaması (kuruş bazında)

TEREKE MİKTARLARI(KURUŞ)									
	0-499	500-999	1000-2999	3000-4999	5000-7500	7501-9999	10000+	TOPLAM	%
MÜSLİM	24 % 27,5	10 % 11,4	27 % 31	12 % 13,7	6 % 6,8	1 % 1,1	7 % 8	87	100
GAYRI MÜSLİM	1 % 7,6	3 % 23	3 % 23	2 % 15,3	1 % 7,6	1 % 7,6	2 % 15,3	13	100
TOPLAM	25 % 25	13 % 13	30 % 30	14 % 14	7 % 7	2 % 2	9 % 9	100	100

Tablo XXI: Tarsus terekelerinin oranlara göre dağılımı

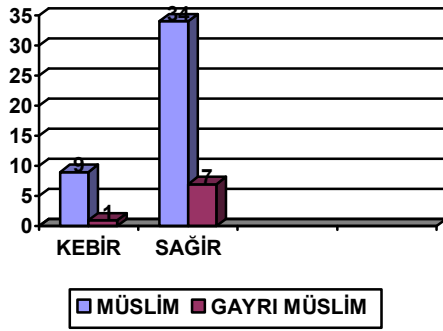
Grafik XIX: Tereke miktarlarının oranlara göre dağılımı

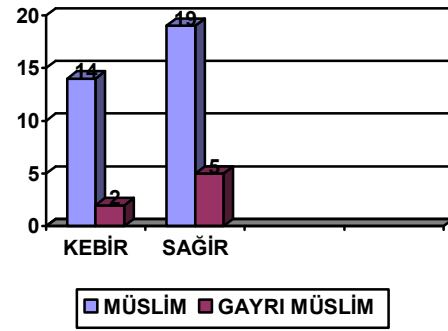
Grafik XX: Tereke miktarlarının oran-yüzde ilişkisine göre dağılımı

ÇOCUK SAYILARI					HAMİLE	ÇOCUKSUZ	Çocuklu aileler						Aile başına	Ortalama
	ERKEK		KIZ											
	KEBİR	SAĞİR	KEBİR	SAĞİR										
	Sayı	Sayı	Sayı	Sayı			1	2	3	4	5	6		
MÜSLİM	9	34	14	19	1	57	10	8	4	6	1	1	2,5	0,8
GAYRİMÜSLİM	1	7	2	5	1	5	2	3	1	1			2,5	1,1
TOPLAM	51		40		2	62	12	11	5	7	1	1	2,5	0,9
TOPLAM ÇOCUK	91													
MÜSLİM ÇOCUK	76		% 83,5		Toplam erkek			51		% 56				
GAYRİMÜSLİM ÇOCUK	15		% 16,5		Toplam kız			40		% 44				

Tablo XXII: Tarsus'ta çocuk sayıları

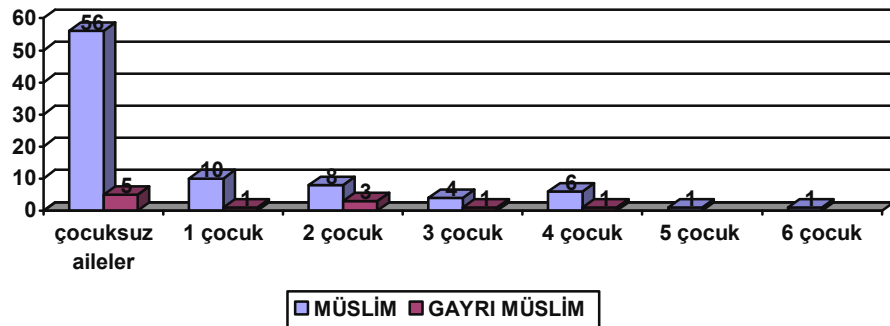

Erkek çocuk

Kız çocuk

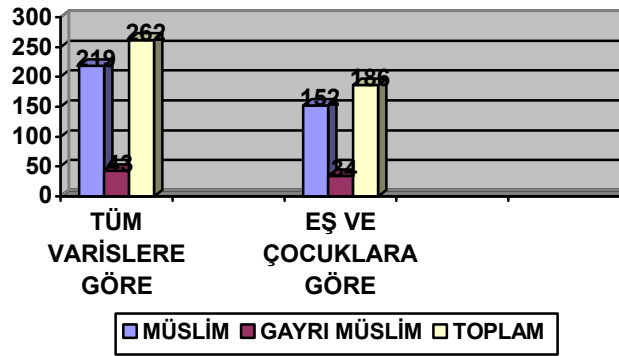
Grafik XXI: Tarsus'ta Müslim ve Gayrimüslimlerde erkek çocuk ve kız çocuk sayıları

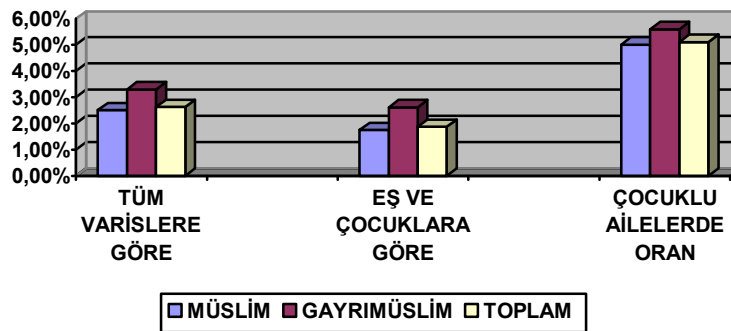
Grafik XXII: Ailelerin sahip oldukları çocuk sayıları

HANE BAŞINA KAÇ KİŞİNİN DÜŞTÜĞÜ							
	TEREKE SAYISI	TÜM VARİSLER VE TEREKE SAHİPLERİ DİKKATE ALINDIĞINDA		SADECE EŞ VE ÇOCUKLAR İLE TEREKE SAHİPLERİ DİKKATE ALINDIĞINDA		ÇOCUKLU AİLE SAYISI	ÇOCUKLU AİLELERDE ORAN
		Toplam kişi	Tereke başına	Toplam kişi	Tereke başına		
MÜSLİM	87	219	2,5	152	1,74	30	5
G.MÜSLİM	13	43	3,3	34	2,6	6	5,6
TOPLAM	100	262	2,62	186	1,86	36	5,1

Tablo XXIII: Tarsus'ta aileye kaç birey düştüğü

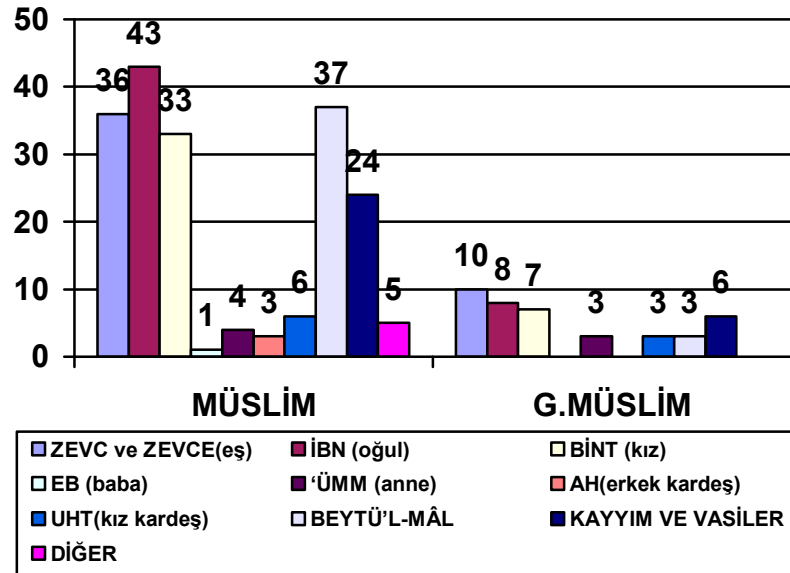
Grafik XXIII: Tarsus'ta aileye düşen toplam birey sayısı

Grafik XXIV: Tarsus'ta aile başına düşen birey oranı

VARİS ve VASİLER		
	MÜSLİM	G.MÜSLİM
ZEVC ve ZEVCE(eş)	36	10
İBN (oğul)	43	8
BİNT (kız)	33	7
EB (baba)	1	-
‘ÜMM (anne)	4	3
AH(erkek kardeş)	3	-
UHT(kız kardeş)	6	3
BEYTÜ’L-MÂL	37	3
KAYYIM ve VASİLER	24	6
DİĞER	5	-

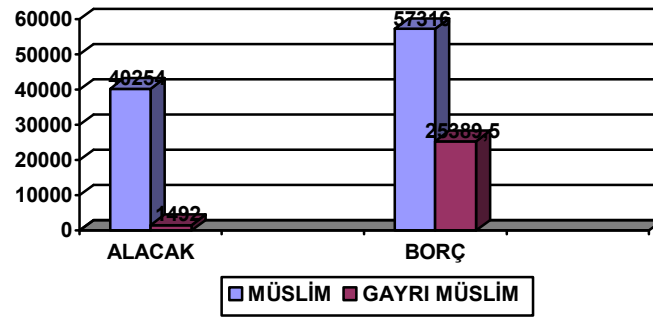
Tablo XXIV: Tarsus’ta terekeden pay alan varislerin durumu

Grafik XXV: Varisler (Terekelerden pay alanlar)

ALACAK-BORÇ				
	ALACAK		BORÇ	
	TOPLAM	Tereke başına	TOPLAM	Tereke başına
MÜSLİM	40254	462,6	57316	658,8
GAYRI MÜSLİM	1492	114,7	25389,5	1953
TOPLAM	41746	417,4	82705,5	827

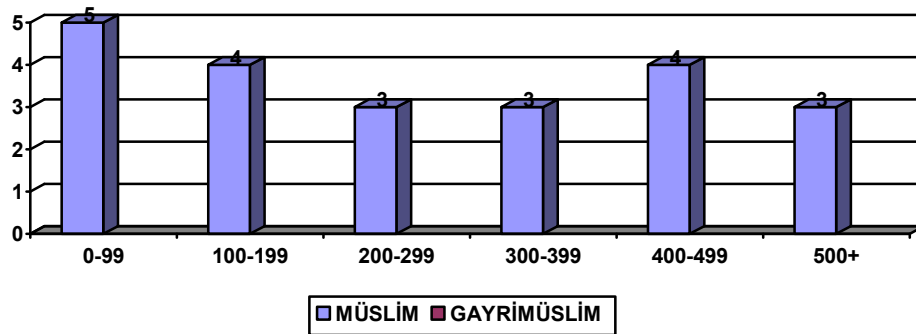
Tablo XXV: Tarsus'ta alacak-borç ilişkisi

Grafik XXVI: Alacak-borç miktarları

MİHR MİKTARLARI						
KURUŞ	0-99	100-199	200-299	300-399	400-499	500+
MÜSLİM	5	4	3	3	4	3
GAYRİMÜSLİM	-	-	-	-	-	-

Tablo XXVI: Tarsus'ta mihr miktarları

Grafik XXVII: Tarsus'ta mihr miktarları

TOPLAM TEREKE MİKTARININ MİHR MİKTARINA ORANI				
Defter/ belge no	Tereke sahibinin adı	Miktar (kuruş)		Oran%
		Tereke	Mihr	
289/2	Hadice	1476	75	5
289/32	Hüseyin	3340	300	8,9
289/36	Şeker Ahmed	15946	2,5	0,01
289/43	Mehmed b. Ahmed	4362,5	550	12,6
289/53	Çopur İbrahim	5388	300	5,5
289/71	Meryem b. Osman	13226,5	350	2,6
289/189	Yüzzade El-Hac Mehmed	19319	500	2,5
289/219	Hacı Şaban b. Süleyman	1039,5	150	14,4
289/220	(kesik çıkmış) b. Mehmed	670	25	3,7
289/221	Çömez İbrahim	3255	400	12,2
289/235	Monla Maruf	4484	160	3,5
289/239	Dede	1735	400	23
289/250	Fatıma	1880,5	112,5	5,9
289/266	İbili	1955	800	40,9
289/394	Kör İsa	4695,5	200	4,2
289/461	Dedeli oğlu İbrahim	12490,5	400	3,2
289/176	Mehmed	304	30	9,8
289/160	Hasan Çam	5000	500	10
289/266	Haraccı Ali Ağa	10000	400	4

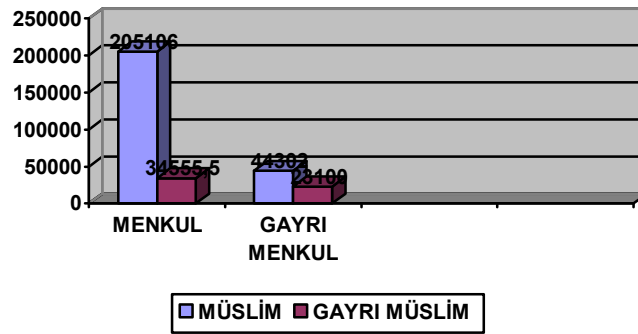
Tablo XXVII: Tereke miktarının mihr miktarına oranı

GAYRI MENKULLER												
	EV/HUĞ				BAĞ/BAHÇE/ARSA/ÇARDAK/TARLA				DÜKKÂN			
	ADEDİ (bab)	MEBLAĞ	Erkek	Kadın	ADEDİ	MEBLAĞ	Erkek	Kadın	ADEDİ	MEBLAĞ	Erkek	Kadın
MÜSLİM	31	28572	16	3	12	10050	9	-	3,5	5680	3	1
GAYRI MÜSLİM	10,5	21500	5	-	1	1600	1	-	-	-	-	-
TOPLAM	41,5	50072	21	3	13	11650	10	-	3,5	5680	3	1

Tablo XXVIII: Tarsus'ta gayri menkul dağılımı

MENKUL –GAYRI MENKUL MİKTARLARI		
	MENKUL (Kuruş ve %)	GAYRI MENKUL (Kuruş ve %)
MÜSLİM	205106 % 82,3	44302 % 17,7
GAYRI MÜSLİM	34555,5 % 60	23100 % 40
TOPLAM	239661,5 % 78,1	67402 % 21,9

Tablo XXIX: Tarsus'ta menkul-gayri menkul miktar ve oranları

Grafik XXVIII: Tarsus'ta menkul-gayri menkul miktarları

MESLEK/ÜNVANA GÖRE TEREKELER								
MESLEK/ÜNVAN	Kaç kişi	Müslim	G.Müslim	Çocuk sayısı	Eş sayısı	Alacak miktarı kuruş	Borç miktarı Kuruş	Tereke miktarı kuruş
El- Hac ve Hacı	7	7	0	3	4	3461,5	8860,5	33918,5
Efendi	3	3	0	6	2		8911	13762,5
Tacir	2	2	0			10800	9997,5	28603,5
Ağa	3	3	0			10875	11292,5	38603,5
Kuyumcu	1	0	1		1		1129	1908,5
Monla (Molla)	2	2	0	7	3	300	2202,5	7624
Leblebici	1	1	0	1	1		1138	3411
Pabuççu	1	0	1		1		3497,5	3950
Demirci ¹⁵⁸	1	0	1	1	1			6139,5
Boyacı ¹⁵⁹	1	0	1	4	2	1300		14871,5
Çiftçi	2	2	0	4	4		4116	8757
Hoca	1	1	0	4	2			4061,5
Arabacı	1	0	1		1		943	1600
Esirci	1	1	0				61	1611
Çavuş	1	1	0					266
İmam	1	1	0			567		1780
Fakı	1	1	0			567		1780
Cerrah	1	1	0				10,5	584
Harccı	1	1	0			75	1295	10000
Dellal	1	1	0					Terekesi yok
Marangoz-Demirci ¹⁶⁰	1	0	1	2	1	185		11870,5
Karakullukçu	1	1	0			10800	3401,5	20118,5
Çerçi	1	0	1					643
TOPLAM	35	29	6	32	22	38930,5	56855,5	215864

Tablo XXX: Unvan ve meslek gruplarına göre Tarsus terekeleri

¹⁵⁸ Tereke sahibinin sahip olduğu dükkân ve dükkânındaki mallar göz önünde bulundurularak Demircilik mesleğinden olabileceğini tahmin ettik. Bkz. TaŞS: 289, belge no: 268

¹⁵⁹ Tereke sahibinin dükkânında bulunan eşyası baz alınarak boyacı olabileceği çıkarımı yapılmıştır. TaŞS 289/362

¹⁶⁰ Tereke sahibinin sahip olduğu dükkân ve dükkândaki mallar göz önünde bulundurularak Marangoz ya da demirci olabileceği tahmininde bulunulmuştur. Tereke sahibi; bu iki mesleğin icrası için gerekli aletlere sahip olmasına rağmen, başka bir işle de iştigal ediyor olabilir. Bkz. TaŞS: 289, belge no: 179

GİYİM KUŞAM EŞYALARI			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Müstamel Trablus kuşağı	20	Sarık	20
Trablus kuşağı	7–100	Müstamel sarık	8–16
Sedef kuşak	10	Köhne sarık	5
Şal kuşak	25–40	Yeşil sarık	3
Antakya kuşağı	11	Beyaz sarık	29
		Başlık	15
		Fes	8–47,7
Entari	160	Püsküllü fes	42
Müstamel çiçekli entari	20	Takye	1,3–115,5
Kutnu entari	56–120	Yaşmak	8,1–10
Müstamel entari	25	Harir poşu	100
Cedid sevai entari	260	Yazma	16,6
Biçilmiş dimi entari	11	Sim depelik	25
Manisa entari	18	Müstamel dülbend	5
Fitilli beyaz entari	20		
Dimi entari	25		
Hakir entari	75	Aba	60
		Boy abası	16–40
		Beyaz aba	5
Şal	30–90	Köhne aba	4
İngiliz şalı	35	Çuka aba	30
Cedid şal	47	Uzun aba	22
Köhne şal	3	Rumili abası	80
Kırmızı şal	45,5	Kara aba	10
Acem şal	103		
Müstamel şal	25		
		İhram	4–16
		Kırmızı ehram	50
Gömlek	7,5		
Müstamel gömlek	5		
Yapıcı gömleği	3	Mendil	2,1–15,5
Kurutma gömlek	11,2–12,5		

GİYİM KUŞAM EŞYALARI			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Ayak kabı	3,8	Yemeni 1 çift	3,3–13
Papuç 1 çift	2	Kırmızı basma	80
Çorap 1 çift	5,8–6		
Tozluk 1 çift	6,5		
		Müstamel peştamal	1
		Peştamal	50
Şalvar	4	İç donu	50
Kıl şalvar	5,5	Mavi don	5
Dimi şalvar	14		
Çuka şalvar	236		
		Fermane	28
Köhne cübbe	20–50	Köhne fermane	10
		Maşlah	25
İçlik	20	Köhne maşlah	5-16,5
Çuka içlik	33	Yağmurluk	40
Çuka cebken	8	Meydani	85
Çuka işlik	10	Peşgir	5-25
		Müstamel yelek	7,5
Makreme	20	Kadife salte	150
Müstamel makreme	5	Cedid meydanî	70
		Atlas libade	150
		Şitari	85,25
Mücessem	6	Beyaz maşlah	9
Kalem işi mücessem	7		
Mücessem değirmi	10	Futa	1-10
		Beyaz futa	16
Kemer	2,5	Kolan	2,1
Kutnu	85	Peçe	5
Kaput	300		

Tablo XXXI: Tarsus terekelerinde tespit edilen giyim kuşam eşyaları ve birim fiyatları (kuruş olarak)

ZİYNET EŞYALARI VE PARALAR			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Sim kuşak	210–250	Yüzük	10
Altın kuşak 1 miskal	21	Altın yüzük	25–40
Sim kuşak 1 dirhem	1,6–22		
		Fındık rubiyyesi	8,5-27
Altın küçük küpe	17	Fındık altını	36
İncili küpe	100	Tarancılı rubiyye	16,5
Küpe 1 çift	100	İslambol rubiyyesi	6,25
Altın küpe	8–21	İslambol yarımı	6,5
Sim küpe	8	İslambol nısfı	13,5
Sim küpe çift 1	10	İslambol altını	25,3
		Gazi cedid	17,2–20
		Eski gazi	20–21
Sim mühür	3	Gazi	21
Altın mühür	15	Mahmudiye paresi	25,25
		Bütün mahmudiye	65,75
		Rub’iyye dörtlük	4
Altın burma 1 çift	50	Mısır yirmiliği	20
Sim burma çift 1	42	Mısır dokuzlusu	27
		Gerdane yarımı	76,5
İnci 1 miskal	12,5	Ahmediye	39
Altın şair 1 miskal	8,5	Saçlı riyal 4	20
Altın depelik	100	Direkli riyal	21
Dokuzlu	360	Bıçaklı altın	45,5
Gümüş 1 dirhem	0,8	Yaldız altını	46,5–48
Sim minkel 1 çift	80	Altın zilgir	80
Gümüş takım 1 dirhem	2,5	Sim bilezik 1 dirhem 25	37,5
29 baftalı altın gerdane	250	Altın çalma	300

Tablo XXXII: Tarsus terekelerinde tespit ettiğimiz ziynet eşyaları ile çeşitli paraların birim fiyatları (kuruş olarak)

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
<i>(Ev Eşyaları)</i>		Yatak kat 1	20–40
Köhne yorgan	35	Fiske şamdan	20
Yorgan	10–80	Şamdan	4–30
Mitil yorgan	10	Fener	5–15
Yorgan yüzü	25	Zeyt fener	2
Kıbrıs yorgan yüzü	13,5	Kandil	3
Yüzlü yorgan	35	Yeşil çire	8
		Kebir çire	3
Yasdık yüzü	17,5	Fanus	5
Yasdık	6–15		
Mitil yasdık	5	Halı	25
		Köhne halı	10
Seccade	10–41	Zili	23
Köhne seccade	10–30	Büyük zili	50
Müstamel seccade	5–33	Müstamel zili	25
Döşek	10–25	Çarşaf	10
Kutnu yüzlü döşek	75	Köhne çarşaf	1,5
		Hurç	14,5–25
Kilim	35–100		
Müstamel kilim	25–40	Sandık	7,5–20
Köhne kilim	15–25	Demirli sandık	40
Beşik kilimi	50	Köhne sandık	13
Minder	7,5–16,6	Şemsiye	20
Mitil minder	20	Köhne şemsiye	3
Kıbrıs minder yüzü	6		
Salta	82	Tarak	5–14
Namazlağı	16	Ağaç tarak	0,125
Köhne namazlağı	10	Sakal tarağı	5
Keçe	14,5–25	Saat	100–400
Köhne keçe	10		

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Bohça	1–5	(<i>Mutfak Eşyaları</i>)	
		Gümüş zarflı kahve takımı	40
Kara çul	12	Kahve değirmeni	15–17
Eski çul	1	Kahve dibeği	2
Müstamel çul	20	Kahve ibriği	7–15
Çuval	10–12,5	Kahve tepsisi	3–5
Torba	15	Kahve tavası	3–6
Kaba çuval	12	Kahve takımı	3–50
Tülü	10–12	Cezve	5–10
Keten tülü	8	Zarf	1
		Köhne zarf	1
Çevre	4	Ceviz zarf	12,5
Kınna beşik	25	Sim zarf	6,6
		Bakır zarf	1,25
Mercan tesbih	5	Fincan	0,5–11
Tesbih	5–32,5	Filcan	2
		Filcan kutusu	10
İskemle	3		
Yüzlü kutu	1,6	Tepsi	6
Kemer	2	Sini	2–19
Makad	23,3–40	Sini ayağı	3
Selavir	4,5	Sofra	10
Köhne heybe	3	Meşin sofra	5
Hasır	5	Hereni 1 kıyye	15
Frengi	4	Legençe	12–15
Kilit	3–6	Köfte legencesi	33
Ayna	1,5–60	El legençesi	25
		Tencere	10
		Köhne kuzu tenceresi	20
Kehribar takım	30	Tava	2,5–6
		Yağ tavası	4
Terki heybesi	7–9	Helke	10
		Tabak	15

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Sahan	5–6	Dübek	2,5
Kapalı sahan	31,25	Dübek eli	5
Ayaklı sahan	15	Cercer	6
Savan	5		
Havan	5–28	Sim takım	30
Saplı tas	5	Bakır debe	40
Su tası	3–5	Billur kâse	3
Hoşaf tası	6,25	İteği	5-10
		Lenger	5
Zeyt bardağı	6,25		
Şırlığan yağı bardağı	1	Kaşık kutusu	2
Şişe	1	Derviş kaşığı	1
Kalbur	2–3	Nühas 1 kıyye	14,9
Elek	1–2	Harar	11–20
Kalbur gözer fes (?)	18	Suğluk	5
Gözer	3,25		
		<i>(Yazı araç-gereçleri ve kitaplar)</i>	
Pekmez legeni 1 kıyye	16		
Şıra leğeni	50	Kelam-ı kadim 1 cilt	50–100
Kevgir	4	En'am 1 cilt	40
Kefgir	5	İmadi'l-islam cilt 1	40
Sac	15	Tefe'ül kitap	6
Sacayağı	3–5	Kitap	1–65
Tahta ayağı	3	Şemsü'l-ma'ârif 1 kitap	25
Küp	5–10		
Büyük küp	25–50	Kâğıt	10
Küçük küp	15	Arabistan kâğıdı	2
Çömlek	35	Mısır kâğıdı	140
Yeşil çömlek	0,5		
		Divit	6–8
Arı tavası	1		

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
<i>(Temizlik araç gereçleri)</i>		<i>(kesici ve delici aletler)</i>	
İbrik	4–20	Tabanca 1 çift	100
		Tabanca çift	70
Abdest ibriği	10–40	Tabanca	6–120
Abdest legencesi	17	Gümüşlü tabanca çift 1	200
		Sarı takım tabanca	25
Büyük leğen	54–200	Simli tabanca	60
Küçük leğen	50	Simli tabanca tek	50
Güğümlü	40-80	Tüfenk	40–225
Beyaz güğümlü	70	Gümüşlü tüfenk	250
Kara güğümlü	10		
		Karabina	20–50
Kazgan	20	Silah	8
Kazan	60–100	Silahlık	5
Küçük kazgan	38		
		Kudade kılıç	10
Kadife kese	2,5	Kılınç kayışı	23
Süpürge	1–15	Kılıç	260
Sabun 1 kalıp	1,4	Pala	30
<i>(keyif verici aletler)</i>		Bıçak	10
		Bel bıçağı	20
Duhan 1 kıyye	4	İngiliz bıçağı	1,3
Duhan kisesi	11	Çalı bıçağı	5
Tönbek zarf	1,5	Koca bıçak	15
Tonbak yüz	20	Gümüşlü bıçak	60
Kılabdan	20	Köhne Çerkez bıçağı	2
Nargile	5–15,5	Çakı	0,2–2
Bir yüzlü enfiye kutusu	1,36	Bıçkı	3–4
Enfiye kavanozu	7	Satır	2–10
Küllük	5	Büyük bıçak	10

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Keser	2–6,5	Merkeb	80–280
İslambol keseri	10	Bargir res	115–200
Kazma	3–50	Dişi tay	250–260
Balta	15	Kısarak	500
Nacak	10–15	Erkek tay	200
Yastı nacak	10	Üç yaşında tay	200
Tahra(?)	6–8	Doru kısarak	450
Engin ustura kanat	2	Dört yaşında Taylan	565
Kalfa mıkrası	1,6	Deve	600
Barut 1 kıyye	8	Erkek deve	550
Kurşun 1 kıyye	2	Kükürt deve	700
Dürbin	8		
Mızrak	11	Köhne eğer	15
		Muşta	15,5–17
<i>(Hayvan ve Hayvan takımları)</i>		Semer	10–15
Müstamel raşme	3	Esb minderi	32
İnek	66,6–160	Saban	500
İnek res	100	Kovan	1
Buzağlı inek	150	Dirgen	6
Öküz	70–300	Arı gözlüğü	3
Öküz res	250	Boyunduruk	2
Camus	500	Kovan burgusu	15
Camus res	400	Üzengi	3
Erkek camus	66	Çitle	7,5
Butuklu camus	80	Palan	20
Tosun	52–100	Köhne urfa palanı	5
Dana	23	Köhne palan	5
Davar	16,6	Çit demürü	12,5-20
Koyun	26	Düven	100
Ganem	40	Som çift takımı	21
Düve	40	Gem	2
Düğe	40	Üzengi 1 çift	10
Arı	8–10		

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
<i>(Kumaşlar ve İplikler)</i>		Zileb(?) pembe	3
		Köhne pembe libade	22
Hümayun bezi zira 1	2,6	Cedid çiçekli top 1	100
İplik 1 kıyye	10–14	Hümayun bezi 1 top	110
Bez 1 top	5	Mumlu bez top 1	27
Penbe 1 batman	15,7	Bez zira	1,5
Yün 1 kıyye	5	Müstamel çuka give	165
Kutnu 1 top	120	Has mücessem	81
Keten zira	2,25	İnce kalem mücessem	9,7
İpek kaytan 1 dirhem	1		
Rumili kaytanı top 1	3	<i>(bazı gıda maddeleri)</i>	
Kazaz dirhem 1	0,5		
Keten ipliği bend	3	Dakik 1 külek	22,5
Kırmızı bez top 1	11,5	Bulgur 1 külek	1,8
Muhabbethane zira	3	Buğday 1 kile	40–165
Al bez top 1	11,7	Çiğid 1 batman	2
Amelikan zira	32	Arpa 1 kile	25–100
İpek şetari top 1	25	Frenk çayı 1 dirhem	0,1
Dimi zira	2,7	Muhalleb 1 kıyye	4
Kırmızı bez top 1	15	Zeytinyağı 1 kıyye	6
Kırmızı sahtiyan	9,5	Yağ kıyye 1	8
Dimi kadde (?) top 1	90	Bulgur	7
Sarıklık 1 top	45	Dakik 1 kıyye	1–2
Beyaz şal 1 top	32	Darı 1 kile	58
Ma'den püle (?) top 1	110	Arpa kile	70
Çit 1 top	80	Şağan (?) 1 kile	35
Ma'den cüle (?) top 1	100	Nohut 1 külek	58
Amerikan bezi 1 top	95	Şeker 1 kıyye	60
İplik	20	Pirinç 1 kıyye	2,5
İbrişim	15	Pekmez 1 bardak	1,5
Bez top 1	18	Bezir 1 bardak	3,5
Astar top 1	10		
Köhne pembe 1 batman	5		

EV ARAÇ GEREÇLERİ			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
(diğer menkuller)		Kağıd ayine deste 1	8
		Yorgan iğnesi	0,01
Demir bel	13	Yüksük top 1	12
İy demiri	2,4	Tek göz iğne	0,02
El burgusu	0,3	Bersama bağı	1
Biz	5	Yelken iğnesi	0,04
Bel	5	Sülükanlı ayine deste 1	6
El demiri	10–15	İplik düğme	0,01
Maşa	1,6	Düğme	0,06
Eğri kısaç	5		
Daldız	3,5	Temür terazi	15
Ufak çuvaldız	0,08	Terazi	10
Çakmak	0,1	Endaze	46
Palaska	12	Kantar	40
Topuz	10		
Yapı çekici	10	Bolad kıyye 1	5
Mala	2	1 yük odun	5
Labud	1	Mıhdan(?) 1 kile	66,6
Nalband sunturası	2,5	Koza 1 kantar	316,6
Kerpeten	4	Saman 1 yük	60
Saban demiri	10	Koza 1 çeki	17–112,5
Beyaz kisve	42	Koza 1 kantar	300
Lüle	0,3	Mazu 1 kıyye	5
Dirgen	5	Ladin 1 kıyye	3
Orak	2–6		
Temür çingil	2	Ateş küreği	1,5
Değirmen	60	Susma	3,25
Kullab	1,5	Fark paralık	2
Topraklı	40	Bukağı	21
Bukağı	6,5	Mücellid takımı	12
Maşa	2		
		Şitari beledi	20

GİYİM KUŞAM EŞYALARI			
EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI	EŞYANIN ADI	BİRİM FİYATI
Vezne	5	Kelti	7,5
Köhne çırçır	3	Köhne ağbani	20
Celeb takımı	30	Tamus	120
Kürün	6	Potur	30
Neşter	1,25	Müstamel şubara	9
Avadanlık	10,5		
Hekim avadanlığı	90	Debbe	7
Batur	21	Ezvi	10
Nacar kayıtı	30		
		Simli kurt aşığı	15
Kafesi (?) ahmediye	13,5	Bukağı	8,5
Zar	10		
Hırdavat	41	Tekne	15

Tablo XXXIII: Terekelerde tespit edilen ev araç gereçleri ve birim fiyatları
(kuruş olarak)

TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
289	Sayfa 2	Erbaç oğlu El-hac Mustafa	X			2		2000	1							12160	Sufiler
289	Sayfa 2	Hadice	X				1	136	1						53	1476	Melami/Tekye
289	32	Hüseyin	X		3		1							720		3340	Gökçelü kazası/banper karyesi
289	36	Şeker Ahmed	X				1	4200	5						3000	15946	--
289	43	Mehmed b. Ahmed/zevcesi Emine	X		1	1	1									4362,5 /563	Musalı karyesi
289	47	Karabet v. Kirkor		X		1	1	3000	1					7	960	8692	Zimmiyan
289	53	Çopur İbrahim	X		2	2	1	3500	4						1502	5388	Cami'î nur
289	71	Meryem b. ‘Osman	X		3	1	1							1250+ 5516+ 1933		13226,5	Çorumlu
289	88	Nu'man b. İsmail Efendi	X		4		1	5150	2						4701,5	7287,5	Yeni Mahalle
289	100	Çerçi buzos v.		X											1080	643	Kayserili
289	107-108	Ağbaş Bekirin oğlu Mehmed	X												6172	-	--
289	121	Kara kullukçu Receb Ağa	X											10800	3401,5	20118,5	Ahıska'dan gelme
289	136	Mesliha Kirakos		X		2	1								3806,5	763,5	--
289	140	Köşker (fırar etme)		X											1217,5	564,5	Ezineli

TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
289	172	Bahane b. Hacı Rıdvan	X		2	2	1									4740,5	Mısırlı
289	175	Ahmed Ağa	X											6596	8485	Ankaralı	
289	179	Dimitri		X	2		1	3000	1					185		11870,5	Cami'î Nûr
289	182	(ismi kesik çıkmış)		X	2											2964,5	Zimmiyan
289	189	Yüzzade El-hac Mehmed	X		1		2	3000	2			4000	1	3421,5	8235	19319	(kesik çıkmış okunamadı)
289	204	Karaoğlanın oğlu Ahmed	X		2	1	1							200		2560	Kayalu Aşireti
289	208	(?) bint Monla Ali	X		2		1	100	1			800	1			1364	Şamlu Mahallesi
289	212	Fatıma b. Ali	X											434		1648,5	--
289	216	Kuyumcu Zekirban v. (isim yazılmamış)		X			1								1129	1908,5	Zimmiyan
289	219	Hacı Şaban b. Süleyman	X				1	60	1						590,5	1039,5	Yeni Mahalle
289	220	(Resul) b. Mehmed/Hadice	X			2	1							/195		473/67 0	Adana
289	221	Çömez İbrahim	X		1		1	800+ 40	1-1	800	1				164	3255	Üçlü Karyesi
289	222	Süleyman b. Kara Hasan	X		1									970		1287	Gökçelü kazasına tabi yeni köy karyesi
289	224	Fatıma b. Mehmed	X			2										915	Müftü Mahallesi

TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
289	226	Meryem nam hatun	X			1	1									635	--
289	227	Gülsüm nam hatun	X											1100		5935	(kesik çıktığından okunamadı)
289	229	Fadime nam hatun	X		1									255		290	Mahmud Ağa Karyesi
289	232	Deli bekirin kardeşi Deli Ahmed	X					55	1							1437,5	Eğinli
289	233	Fatıma bint(kesik çıkmış)	X		1		1									852,5	(kesik çıktığından okunamadı)
289	235	Monla Ma'ruf	X		3	1	2							300	2202,5	4484	Gökçelüye tabi yeni köy karyesi
289	239	Dede	X		3	2	1	1000	1	1000	1			400		1735	(kesikçıkılmış) kızlı Mahallesi
289	241	Danyal b. Mehmed	X			1	1					625	1		1138	3411	--
289	243	Papuccu Antor		X	Hamile 1		1	1600 +400	1-1	1600	1				3497,5	3950	Zimmiyan
289	250	Fatıma nam hatun	X				1	1200	1							1880,5	(kesik çıktığından okunamadı)
289	251	Kara mehmed (fırar etmiş)	X												3030	1833	Cami'i atik
289	265	Faki oğlu Bekir oğlu Mehmed	X											458		1143	Antakyalı mansuriye karyesi
289	266	İbili	X		2	1	1								807	1955	Kızıl Murad
289	268	(ismi kesik çıktığından okunamadı)		X	1		1	3500	4							6139,5	Zimmiyan

TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
						EV		BAĞ/BAHÇE/A RSA/ÇARDAK/ TARLA		DÜKKÂN							
289	278	Darendelü oğlu (--) Mustafa	X		2	4	1	2600	1						1487,5	4673	(--) karyesi
289	352	Tahmasın oğlu Mahmud	X		1erkek+ Hamile 1		1			2000	1-1					2563	Gurun bölgesine tabi Bağ çatağı karyesi
289	362	Karabet v. Abraham		X	2	2	2	8000	2					1300		14871, 5	Arabkirli/Zimmiyan
289	365	Hacı karının oğlu Mehmed Ali	X			1	1	1500	1	1000	1-1			750		3619	Cami'î Atik
289	394	Kör İsa	X				2	1250	1						4116	4695,5	Menteş karyesi
289	407	Boğuman oğlu Yordros		X	1	2	1	2000	0,5						13836	3425,5	Zimmiyan
289	446	Zeyneb nam hatun	X			1	1									303	--
289	447	(--)Çolak Osman	X		1	1	1			150	1			500		1686/ 5 para	Sakızlı Mahallesi
289	433	Ömer Hoca	X		3	1	2	300	3	300	1					4061,5	Sarı ibrahimlü karyesi
289	453	Monla Mustafa/ Mehmed/ Anakız	X		1	2	1	150	1	500/ 100	1/1					3140/ 1511/ 1570	Üçlü karyesi
289	458	İsmail Efendi	X			2	1	1500	1	2200	1				4209,5	3972	Küçük Minare

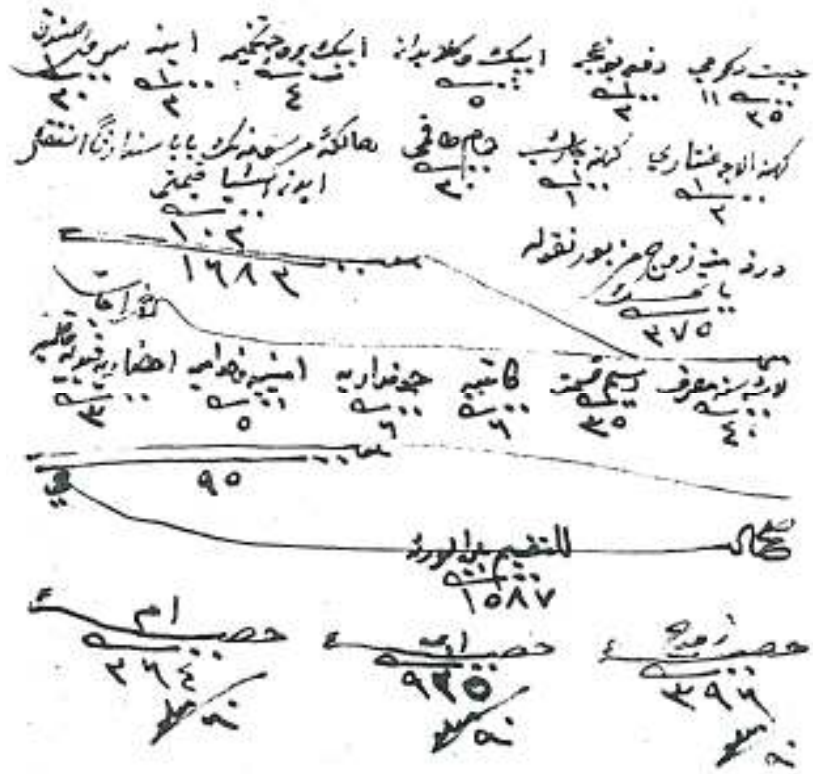
TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
289	461	Dedeli oğlu İbrahim	X		2	1	1							2450	20	12490,5	Arablu kürbü
289	147	Arabacı Tannur		X			1								943	1600	Kıbrıs/ Küçük Minare
289	148	Esirci Zehb	X												61	1611	Sudan/ Halef kazası
289	149	Hasan Çavuş	X													266	Mihaliç'den gelme
289	149' un altı	Ömer	X													390	Ergani/cami'î atik
289	149' un altı	Halil nam bikar	X											320		358	Malatyalı/Tekke Mahallesi
289	149' un altı	Mustafa	X												105	345	Ahıska'dan gelme
289	151	Hüseyin nam bikar	X													210	Yafalı/Tekye mahallesi
289	152 altı	Bikar İbrahim	X													200	Yozgathı/Küçük minare kürbü
289	152 altı	Anaş		X												262,5	Kıbrıslı/ Küçük minare
289	154	Şişko İsmail	X					13	1						412	660	Küçük minare
289	156	Bikar Mustafa	X											126	70	196	İçelli
289	176	Mehmed	X				1								143	304	Kayserili/Cami'î Atik Mahallesi

TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
289	176 altı	Mehmed	X													109	Kıbrıslı/Değirmenler
289	179	Mustafa nam bikar	X											1056	489	1730,5	Kastabollu/Tekfur Köyü
289	182	Hüseyin nam bikar	X											180		191	Darendeli/Gurun Yaylağı
289	182 altı	İsmi na-malum bikar	X													90	Hekimhanlı/Kozan boğazı
289	158	El-hac Mehmed	X												21,5	720	Midilli azasından
289	160	Hasan Çam/Aişe/Hasan	X		1	1	1								1800	5000	--
289	208	Bikar Ali	X											817	80	1579	Ekberlere tabi' Çamlı Karyesi
289	210	Mehmed Fakı	X											567		1780 10 para	Harputlu/kızıkabaş karyesi
289	212	Cerrah Hacı Mustafa	X												10,5	584	Karslı
289	225	Mehmed Emmi	X											582	22	1160	Konyalı
289	225 altı	Ebubekir	X												30	70	Gülek boğazında
289	228	Hacı Receb oğlu Mehmed	X											1460	50	1460	Çahıslı(?)/Arıflı Karyesi
289	228 altı	Abu	X											54		87	Irakta olub/Ali fakı karyesi

TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
289	229	Hacı Hasan	X										40	3	96	Mısırlı/-- tekeyesinde	
289	230	El-hac Kasım	X												599	Ağvan/Karsüren karyesi	
289	239	Ahmed	X											12	166	Kuşaklı(?)	
289	253	Sadık Efendi	X										6		1948	İslambollu/Gurun nam mahal	
289	268	Hasan Efendi	X												2503	Kıbrıslı/Kızanlu karyesi	
289	272	Kılçuklu Ali bin Ali	X												5000	Tekelü aşireti	
289	274	Mustafa	X								255	0,5	100	126	801	Bursa bireciği	
289	277	Kürt Mehmed Ağa	X											260	1536	Arabkirli	
289	279	Yusuf	X										653,5	20	5162,5	Erzurumlu/Yüksük Karyesi	
289	281	Topal Ebubekir bin Mustafa	X										150		215	Urhalı(?)/Hacı Bozat Karyesi	
289	283	Abdullah	X												Terekesi yok	Mısırlı	
289	284	Urumlu oğlu Mahmud	X										2415	880	2715,5	Hasköy karacaviran/dervişli karyesi	
289	286	Osman	X												110	Çorumlu/Kızıl Murad Mahallesi	

TARSUS'TA TEREKE SAHİPLERİ																	
Defter ve Numarası		ADI	DİNİ		ÇOCUK SAYISI		EŞ SAYISI	GAYRİMENKULLER						ALACAKLAR	BORÇLAR	TEREKE MİKTARI	MAHALLESİ
DEFTER NO	SAYFA NO		Müslim	G.Müslim	Erkek	Kız		Bahası	Adedi	Bahası	Adedi	Bahası	Adedi				
289	288 altı	Ömer	X												35	Kırşehirli/gün hanı	
289	288 altı	İbrahim	X												10	Erzincanlı	
289	288 altı	Dellal Mehmed	X												Terekesi yok	Divriğili /cami'î atık Mahallesi	
289	288 altı	İsim yazılmamış	X												Terekesi yok	Rumlu	
289	157	Bikar Ahmed	X												Terekesi yok	Harputlu	
289	158	Ahmed nam Bikar	X												Terekesi yok	Ereğlili	
289	159	Cafer	X												Terekesi yok	Gürünlü/yeni han	
289	266	Haraccı Ali Ağa	X				1			2000	1			75	1295	10000	Rumilinden

Tablo XXXIV: Çalışmada kullanılan Tarsus terekelerinin ayrıntılı listesi

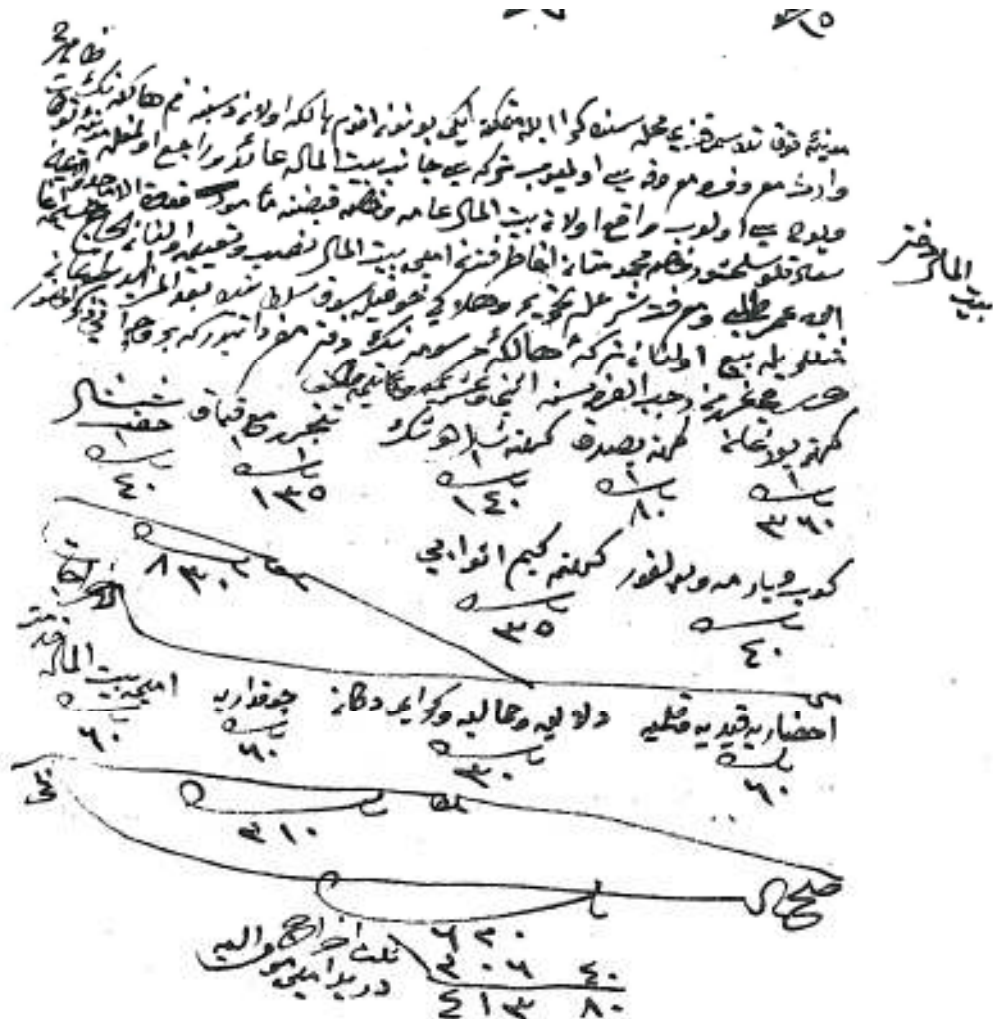

Medine-i Tokat'da Soğukpınar Mahallesi mütemekkinelerinden iken bundan akdem hâlîke olan Marim bint Köstin nam hâlîkenin veraseti zevc-i metruku Nikola veled-i Anastas ile sadrı sağır oğlu Anta'ya ve anası Desbina bint Bartim'e münhasıra olduğu şer'an zahir ve nümâyân olduktan sonra ba-ma'rifet-i şer' tahrir ve beyne'l-verese bi'l-farizati's-şer'iyye tevzi' ve taksim tereke-i hâlîke-i mersumenin defter-i müfredatıdır ki ber vech-i ati zikr olunur hurrire fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-ışrin min şehri şa'banü'l-mu'azzam li-sene ihda ve 'ışrin ve mieteyn ve elf

Altun islambol ve mısır ve rub'iye 'aded 81	kuruş 408
Altun burma ta'bir olunur kol bağı miscal 28 fi 8	kuruş 224
Altun gerdanlık miscal 12 fi 10	kuruş 120
Def'a altun kol bağı miscal 49 fi 9	kuruş 80
Altun yüzük 3	kuruş 15
Altunlu --- 9	kuruş 15
Hama'il 2	kuruş 10
İncilü küpe	kuruş 30
Tel kari sim kuşak 1 ve kolan 2	kuruş 42
İpekli gömlek 3	kuruş 20
Köhne işleme gömlek ve sade	kuruş 6
Çiçekli alaca şalvar 2	kuruş 8
Keşan boğça 1	kuruş 3
Taklid penbe yüzlü kürk 1	kuruş 50
Kedi kürk 1	kuruş 20
Çiçekli entari	kuruş 25
Köhne entari 2	kuruş 17
Çevre 1	kuruş 10

Çiçekli alaca ve bez parçası	kuruş 2
Libadelik bez	kuruş 3
İşleme yağlık 9	kuruş 30
İşleme peşgir 5	kuruş 30
İşleme uçkur 3	kuruş 10
Def'a işleme yağlık 2	kuruş 10
Kebir üslük 1	kuruş 30
Hendek karalısı 1	kuruş 3
Dülbend değirmi 2	kuruş 3
Çit değirmi 11	kuruş 25
Def'a boğça 1	kuruş 2
İpek ve gülabdan	kuruş 5
İpek ber vech-i tahmin	kuruş 4
Ayine 1	kuruş 2
Servi sandık 1	kuruş 20
Köhne alaca entari 1	kuruş 2
Köhne çâr-şeb 1	kuruş 1
Hamam takımı	kuruş 20
Hâlîke-i mersumenin babasında ırsen intikal iden eşya kıymeti	kuruş 102
Der-zimmet-i zevcû'l-mezbûr Nikola ba-temessük	kuruş 275
Yekûn	kuruş 1682
Minha el-ihracat	
Laşesine masraf	kuruş 40
Resmi kısmet	kuruş 35
Katibiye	kuruş 6
Çukadariye	kuruş 6
Eminiye ve hademiye	kuruş 5
İhzariye kaydiye ve kalemiye	kuruş 3
Yekûn	kuruş 95
Sahhu'l-bâkî li'-taksim beyne'l-verese	kuruş 1587
Hisse-i zevc	kuruş 392 meblağ 90
Hisse-i ibn	kuruş 925 meblağ 90
Hisse-i ümm	kuruş 264 meblağ 60

TŞS 11/14: Desbina'nın Tereke Kaydı

Medine-i Tokat'da Semerkandî Mahallesinde kira ile mütemekğine iken bundan akdem hâlike olan Desbina nam hâlikenin zahirde varis-i ma'ruf ve ma'rufesi olmayub terekisi canib-i beytü'l-mâl'a aid ve raci' olmağla Medine-i Tokat voyvodası olub vaki' olan beytü'l-mâ'a amme ve hassa kabzına me'mur kıdvetü'l-ematicid ve'l-âyân Sa'detlü Silahşör Gâziye Mehmed Metan(?) Ağa tarafından emin-i beytü'l-mâl nasb ve ta'yin olunan El-Hac Hüseyin Ağa bin 'Ömer talebi ve ma'rifet-i şer'le tahrir ve helakı havfiyla sûk-ı sultanide ba'de'l-müzayede semen-i misilleriyle bey' olunan tereke-i hâlike-i mersumenin defter-i müfredatıdır ki ber vech-i ati zikr olunur hurrirre fî 'aşer min recebü'l-ferd li-sene isnâ ve 'ısrın ve mieteyn ve elf

Köhne yorgan 1	para 360
Köhne yasdık 1	para 70
Köhne şali döşek 1	para 140
Tencere 1 ma' kapak 1	para 135
Şebşal çift 1	para 40
Küp ve yarma ve bulgur	para 40
Köhne geyim esvabı	para 35

Yekûn	para 730
Minha el-ihracat	
İhzariye kaydiye ve kalemiye	para 20
Dellaliye hamaliye ve kirayî dükkan	para 30
Çukadariye	para 60
Emin-i beytû'l-mâl'a hizmet	para 60
Yekûn	para 210
Sahhu'l-bâkî	para 620
Sâlis-i ihrac	para 204 meblağ 40
Der yed emin-i mümaileyh	para 413 meblağ 80

Tarsus 289 no'lu Şer'iyye Sicili/ 71 no'lu Belge:
Meryem b. Osman'ın Tereke Kaydı

باعث دفتر اولدرکه
 فی الاصل مریه بودیدن اولوب طریسون ساختا سانه
 بودند اقدم باسم الله تعالی بتوفیه اولان مریمت عثمان
 متوفیه نیک وراثتی زوجه فی صریحه فی تحریب صید و صد
 صیف او غلی ابراهیم و صاحب کبیر او غلدری مفقود اهدوه
 و سیدیه سفیره قری عایشه و و سیدیه طرفه بهری ف
 نامونک سفیره اولدیغی لیدی الشریع اولان نظر لاهور و
 او کفله شرکه متوفیه ایتا مدرک و صیدی بوشنا و
 مصطفی اغا مدرقی و صدقت شرعه تحریر و علی
 الله تعالی تفریع و تقسیم دفعه دیر و قیامتی
 و بیان او ندر
 ۵۴
 ۹۷ ج

میرم خاتونک و اوغلو احمد اسمنه اولون تمکات
 قعجی کیده قوه بقلی زاده محمدته براق اوغلو ابراهیمده

$$\begin{array}{r} 996 \\ 2400 \\ \hline 3396 \end{array}$$

 ناز زاده ایمنی اغاره براق اوغلو مصطفی زاده قوه بقلی محمد اغاره

$$\begin{array}{r} 980 \\ 1000 \\ \hline 1980 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 3396 \\ 1980 \\ \hline 5376 \end{array}$$

 مرقوم احمد اسمنه اولون تمکات
 ابوکلی امر علی اوغلو علی امر علی اوغلو علی

$$\begin{array}{r} 320 \\ 300 \\ \hline 620 \end{array}$$

 اربه قوز و محمدته قوه بقلی کیده قوه بقلی اوغلو کیده

$$\begin{array}{r} 400 \\ 40 \\ \hline 440 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 620 \\ 440 \\ \hline 1060 \end{array}$$

 مرم طونیش اوغلو ابراهیم ک تکی
 امر علی اوغلو علی واسما علی

$$\begin{array}{r} 500 \\ 40 \\ \hline 540 \end{array}$$

 رسم عادی کاتبه فدایه محمدیه تجرین تکفیل

$$\begin{array}{r} 500 \\ 40 \\ \hline 540 \end{array}$$

 مصد نفقود احمد مصد نفقود حسین مصد اب صفیر

$$\begin{array}{r} 1100 \\ 40 \\ \hline 1140 \end{array}$$

 مصد اب

$$\begin{array}{r} 1140 \\ 40 \\ \hline 1180 \end{array}$$

 مصد اب

$$\begin{array}{r} 1180 \\ 40 \\ \hline 1220 \end{array}$$

 مصد اب

$$\begin{array}{r} 1220 \\ 40 \\ \hline 1260 \end{array}$$

Ba'is-i defter oldur ki

Fil-'asıl Medine-i Çorumdan olub Tarsus'da misafireten sakine (iken) bundan akdem bi-emrillahi te'ala müteveffîye olan Meryem bint Osman (nam) müteveffîyenin veraseti zevci Kayseriyye'li Mehmed bin Hüseyin ve sulb-i sağır oğlu İbrahim ve sulbı kebir oğulları mefkud Ahmed ve Halil ve sulbiye sağıre kızı Aişe ve velayet tarafından pederi Hasan(?) nâmunlara münhasıra olduğu lede'sş-şer''l-enver zahir ve nûmayan olmağla tereke-i müteveffîye eytamların vasisi Boşnak Mustafa ağa marifeti ve ma'rifet-i şer'le tahrir ve 'alâ mâ-farazallahu te'ala tevzi' ve taksim-i defteridir ki ber vech-i ati zikr ve beyan olunur. Fî 9 CA(Cemaziyelevvel) sene 254.

İslambol yarımı 44 fi 6,5	kuruş 556
Fındık rubiyyesi 9	kuruş 76,5
Gerdane yarımı	kuruş 76,5
İslambol rubiyyesi 14	kuruş 87,5
Gümüş takım dirhem 490	kuruş 1225
Nühas yekûn kıyye: 64,5	kuruş 967,5
Kutnu tob 1	kuruş 120
Yaşmak 1	kuruş 10
Yorgan 2	kuruş 100
Sim üstüfan(?) 1	kuruş 10
Atlas libade 1	kuruş 150
Kırmızı bez parçası	kuruş 30
Çarşaf 1	kuruş 10
Peşgir 1	kuruş 25
Kurutma gömlek 4	kuruş 50
Yübükrük(?) Boğçası 2	kuruş 10
Döşek yasdık	kuruş 15
Nühas zarf 8	kuruş 10
Balta 2	kuruş 30
Sac ayağı 1	kuruş 5
Fiske ve büyük şam'adan	kuruş 40
Kahve ibriği ve cezve	kuruş 15
İzar(?) 1	kuruş 20
Nühas sini 1	kuruş 30
Maşa 1	kuruş 2
Müsta'mel kilim 2	kuruş 100
Çilte 2	kuruş 15
Satır 1	kuruş 10
Ateş küreği 1	kuruş 1,5
İncü miskal 4	kuruş 50
Abdest ibriği 1	kuruş 40
Müsta'mel hamam gömleği 1 havlu 1 libade	
Üstâdî köhne çanfes bez parça	kuruş 30
Yeşil baş zade Mustafa Beğde muceb-i temessük alacağı	kuruş 1000
İncülü küpe 1	kuruş 100
Şal kuşak 1	kuruş 25
Mücessem değirmi 2	kuruş 20

Zevci Kayseriyyeli'de alacağı	kuruş 250
Nikahı	kuruş 350
Fener 1	kuruş 15
Def'a sim dirhem 50	kuruş 100
Meryem hatunun ve oğlu Ahmed'in isimlerine olan temessukat	
Küfeci mehmedte	kuruş 2300
Kavacıklı zade Mehmedte	kuruş 230
Berrak oğlu İbrahimde	kuruş 994
Nar zade İbiş Ağada	kuruş 72
Berrak oğlu Mustafa'da	kuruş 1000
Kavukçu Mehmed ağa'da	kuruş 920
Merkum Ahmed'in ismine olan temessukat	
Eyvanlı Emir Ali oğlu Ali'de	kuruş 300
Emir oğlu Ali'de	kuruş 345
Arpa kuzu Mehmed'te	kuruş 128
Kavacıklı Mehmed'te	kuruş 200
Kuyucaklı oğlu Mehmed'te	kuruş 460
Merhum dönbaş oğlu İbrahim'in temessükü	
Emir Ali oğlu Ali'de ve isma'il'de	kuruş 500
Resmi Adi	kuruş 2822
Katibiye	kuruş 40
Hademiye	kuruş 30
Muhziriye	kuruş 30
Techiz tekfin ve vasiyet	kuruş 500
Hisse-i mefkud Ahmed	kuruş 1826
Hisse-i mefkud Hüseyin	kuruş 1826
Hisse-i İbn-i sağır	kuruş 1826
Hisse-i bint	kuruş 913
Hisse-i eb	kuruş 1826

TaŞS 289/121: Karakullukçu Recep Ağa'nın Tereke Kaydı

باخذ رفته اوله کله
 فی الاصل منی الی اوله مدینه طبرستان کی فانی علی طریقه النجاشی
 بوزن اقدم با مراده ثعلبی فانی بره قرص قوی فی حب انانام
 حاله میان باطله خلفانی و لا طرفه اولان و رکنه ایصاله
 الی حب انانام الخرج حبین افند نامان کنه رشره اندله و صلی فیما
 و تیسر فکند اولدی فی خان افاسی محمد بنی موفقی و موفقی عثر
 موفقای موفقی مدینه طبرستان ذممه کنه شریک مننه مشترک
 الی بقدری و دکانی و رونه موجود انیسکی و او طوسی و رونه باطله
 و که دزنه ظریر این نقدی دفته کله بر وجه فانی
 خلفانی
 اوله
 اوله
 دکانی و او طوسی و رونه اوله موفقی و دفته افاسی
 خلفانی
 ۱۲۲
 بعدت توفیق ۱ یورغان ۱ قوس ابرینی ۴ فلیان ۴ سیم طرف
 ۶۶ ۱۶۱ ۶۸
 قوس در بانی ۱ جیف مع کرباری ۵ مستعمل نوار و غم کنه جوفه قاز
 جیف ۹
 ۱۶۰
 جوفه اندک ۱ جوفه نوار و طوز ۱ جوفه صانه ۵ قوس مستعمل
 ۳۰ ۶۰ ۴۰
 قوس مع بطل ۱ کله ۱ روم البعیه ۱ اهرام ۱ مستعمل جاز ۱ طبیبی
 ۴۲ ۳۵ ۸۰ ۱۶ ۴۴
 سراج ۱ بلاصفه سین ۱ تنی مع قبعه ۱ قباق صمد ۱ طوس
 ۱۰۰ ۱۸۱
 سفته کنی ۱ اهرام ۱ عجم ناری ۱ مستعمل جوفه ۱ جوفه
 ۴۴ ۱۰۴ ۱۶۵ ۱۱۰

[illegible]

اغوا شمع نمرد سر و وزیر او غلا دحب بکلا امین اعلا
 ۲۰۰ ۲۰۰ ۱۶۰

تقلید	
۴۷۹۰	سور غنانه
۲۰۰	ملکین بنیان شریعی
۲۰۰	۲۰۰
۱۰۰۰	جمعیت
دیون ستر	
۱۴۱۶	حالی ارضیه با نسیه یا زنجی او غنانه
۷۲	۱۴۱۴
۱۴۱۶	طرابلس و متریه اوله و دکان کار
۲۰۰	۲۰۰
۴۹۹۶	۴۹۹۶
۶۸۰۳	مع ابا فو
توقا جیانه	
۴۹۹۶	۴۹۹۶
کرزن ظهرو ایدن نقودی	
۷۱۹۶	۷۱۹۶
۱۱۰۴۰	غازی جدریکه
۴۹۴۰	بنون مجون
۲۰۰	اسکی غازی
۲۰۰	۲۰۰
بجای ارضون	
۹۴	۹۴
۲۰۰	۲۰۰
در کج اریان	
۱۰۰	۱۰۰
۲۰۰	۲۰۰

۱۷۹۱ = ۲۰۱۱۸
 جماعت کتب
 منها الاخراج
 تجرید تکفنه وصیت وصی بنی نثار وصیت ساحی و ملا
 ۶۰
 ۱۷۹۰ = ۱۹۲۹۸
 رجب عادی
 ۱۰۰
 ۱۷۹۰ = ۱۶۲۹۸
 صد ابائی او انی بیک دورنوز طقس سکر جید غفر و بی و قوم خان
 محمد انعامی ۱۷

Ba'is-i defter oldur ki

Fi'l-asıl Ahıskalı olub Medine-i Tarsus'da Yeni Handa 'alâ tariki't-ticaret mukî(m iken) bundan akdem bi-emri'llâhi te'ala vefat iden Kara kullukçu Receb Ağa nam müteveffanın hal-i hayatında bi'l-cümle muhallefâtı vilayet tarafında olan vereselerine isale Eyüb Ağa ve El-Hac Hüseyin Efendi nâmûn kimesneler şهادتleriyle vasi'-i muhtar (nasb) ve ta'yin kılmış olduğu han ağası Mehmed Ağa ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le müteveffa-i merkûm'un Medine-i Tarsus'da zimem-i nâsda şeriki Hasan'la müşterek o(lan) alacakları ve dükkanı derûnunda mevcut eşyası ve odası derûnunda bi'l-cümle muhallefâtı ve kemerinden zuhur iden nukûdu defteridir ki, ber vech-i ati zıkr olunur fi 17 Z(Zilhicce) sene 254

Mütesellimi El-Hac Mustafa Ağa İskenderiyeli El-Hac Ahmed Ağa Tüccar Mehmed 'Arinsî Trabzonlu 'İzzet(?) Usta Ahmed Ankaralı Mustafa Ağa Şeriki Hasan Ağa Muhzır Ahmed Emmi ve gayrihüm

Dükkanı ve odası derûnunda olub sûk-ı sultani'de fûruht olunan muhallefâtı:

Yasdık 4	kuruş 46
Tüfenk 1	kuruş 171
Yorgan 1	kuruş 48
Kahve ibriği 1 fincan 9 sim zarf 9 kahve değirmeni 1 cem'an	kuruş 160,5
Çıbık ma'a kehribar takım 3	kuruş 90
Müsta'mel şalvar ve hurda	kuruş 110
Köhne çuka Kaf(tan)	kuruş 40
Çuka işlik 1	kuruş 10
Çuka şalvar ve tozluk 1	kuruş 35
Çuka salte(?) 2	kuruş 40
Kara müsta'mel (kesik çıkmış)	kuruş 30,5
Fes ma'a püskül 1	kuruş 42
Keçe 1	kuruş 25

Rumili ‘abası	kuruş 80
İhram 1	kuruş 16
Müsta’mel seccade 1	kuruş 33
Tabanca silah 1 palaska 1	kuruş 100
Sini 1 tencere ma’a kapak 3 kapaklı sahan 3 tava 1	kuruş 181
Köfte leğençesi 1	kuruş 33
İhram 1	kuruş 5
‘Acem şal 1	kuruş 103
Müsta’mel çuka Give(?)	kuruş 165
Çuka köhne yelek sarık 1 gömlek 1	kuruş 19,5
Sanduk 1	kuruş 20
Kahve ibriği 1 çorab 1	kuruş 22,5
Dü(han kisesi)	Kuruş(?1)
Sa’at 1	kuruş 120
Takye 34	kuruş 45
Has mücessem 1	kuruş 81
Def’a mücessem 3,5	kuruş 14
Fermane 1	kuruş 28
Sevâî (kesik çıkmış)	Kuruş --04(?)
Kafesi(?) Ahmediye 2	kuruş 27
Meyle(?) parçaları	kuruş 38
Kırmızı bez tob 2	kuruş 23
Peştembal 1	kuruş 50
Def’a p(eştembal)	kuruş (?)
Amelikan bez parçaları	kuruş 100
Beyaz futa 1	kuruş 16
Abdest leğencesi 1	kuruş 17
Hurç 1	kuruş 25
Def’a h(urç)	kuruş 15
Palan(?) 1	kuruş 20
Tüfenk 1	kuruş 225
Şeriki Hasan’da alacağı	kuruş 754
Hacı Süleyman’da alacağı	kuruş 25
Elvanlu’da ‘Ali Ağa’da	kuruş 420
Cem’an yekûn	kuruş 3795
Şeriki Hasan ile müşterek zimem:	
Sarı ibrahimli’de İbrahim Hocada	kuruş 30
Yeşilbaş-zâde Mustafa Beğde	kuruş 19
Saraç ‘Abdullahda	kuruş 18
Köşker Çakır oğlunda	kuruş 6
Nabi Efendide	kuruş 59
Melki’de Kara Cafe(?) oğlunda	kuruş 151,5
Veliyüddin Efendi’de	kuruş 110,5
Za’im Mehmed Ağada	kuruş 123,5
Yalılcalu Hasan Ağada	kuruş 51
Debbağ Süleymanda	kuruş 50

Debbağ Hafızın halifesi Veliyüddinde	kuruş 21,5
Ahinin çırağı Ahmed'te	kuruş 40
Köşker Kel oğlunda	kuruş 15
Zebirlü İsmailde	kuruş 27
Hakim Efendide	kuruş 30
Hristo'nun şerikinde	kuruş 91
Deli Apat Hacı Hüseyinde	kuruş 270
Hacı Mehmed'te Baltalıda	kuruş 131
Melkide Nabi'de	kuruş 25
Melkide Şabanda	kuruş 16
Kalburcuda Rüstem oğlunda	kuruş 37
Çimceli Topal Hasanın baldızı Aışede	kuruş 11
Kalaycı İsada	kuruş 24
Elvanluda kara kullukçuda	kuruş 3552
Receb begin gulamı Hurşidte	kuruş 31
Mahkeme katibi Ahmed Efendide	kuruş 10
Hacı Süleyman kefaletiyle bîkâr Ahmed'te	kuruş 172
Melek oğlu Hafızda	kuruş 20
Sipahi Halil İbrahimde	kuruş 95
Za'im Ağanın uşağı 'Ömerde	kuruş 23,5
Hiristoda	kuruş 882,5
Zakir begin oğlunda	kuruş 177,5
Karsürende kazma Hüseyinde	kuruş 29,5
Tekfur köyünde Deli Mehmed'te	kuruş 272,5
Debbağ Monla Mehmedte	kuruş 80
Şeyh Ahmed kadirde	kuruş 126,5
Yalnız tamda çiftçi başıda	kuruş 71
Kahve hanede	kuruş 5,5
Karakabalu Hacı Ahmed Efendinin karındaşında	kuruş 401
'Arab Hacı Halil'in oğlu Hasanda	kuruş 25
Hayta(?) kulak Mehmedte	kuruş 7,5
Karakabalu hacı durmuşun oğlu Abdullahda	kuruş 30
Musaluda Koca 'Osmanda	kuruş 83,5
Deli Bekirin çırağı Yusufda	kuruş 26
Mezidlinin kethudası 'Osmanda	kuruş 152
Kulak yastı Mehmedte	kuruş 18
Hakim Efendinin tâbi'i Mustafada	kuruş 20
Çıktım oğlu Ahmed Ağada	kuruş 50,5
Yallıcalu Mehmedte	kuruş 25
Yallıcalu Durmuşda	kuruş 6,5
Harccı 'Ali Ağada	kuruş 535,5
Kahveci emmide(?)	kuruş 64,5
Monla Ahmedin karındaşı dervişde	kuruş 8
Baz 'Alide	kuruş 11
Sarıkeçili Mehmed Ağada	kuruş 330
Akrabası 'Alide	kuruş 78
Yalavazlu hafızda	kuruş 108,5

Han Ağasının adamı Süleymanda	kuruş 283
Bîkâr Ahmedin karındaşında	kuruş 40
Silahgör Hasanda	kuruş 6
Dellal ‘Osman ile köylüde	kuruş 4,5
Sarı İbrahümlüde koyun oğlunda	kuruş 255
Gökçenin şeriki İbrahimde	kuruş 41
Kara tekelüde Sarının oğlu Mustafa’da	kuruş 20
Kara tekelüde sarının oğlu İbrahimde	kuruş 37
Tubcu Ahmedte	kuruş 26,5
Celil oğlu Mehmedte	kuruş 60
Sarı İbrahümlüde Kel Hasan oğlu ‘Osman Efendide	kuruş 105
Cafer Efendide	kuruş 11
Sarı İbrahümlüde Küçük ‘Alide	kuruş 817
Tekfur köyünde çopur oğlunda	kuruş 21
Sarı İbrahümlüde baz ‘Alinin oğlunda	kuruş 24
Tekfur köyünde (kesik çıkmış) oğlu Mus(tafa)	kuruş 24
Ağvan şeyh ‘Ömerde	kuruş 4,5
Sarraç vezir oğlu	kuruş 22,5
Receb Begin Emin Ağada	kuruş 16,5
Nakd-i yekûn	kuruş 3795
Kürt ‘Osmanda	kuruş 40
Melkide Nebi’nin emmisi ‘Ömerde	kuruş 21,5
Cem’an yekûn	kuruş 10800
Düyûn-ı müşterek	
Hamalı Ebu Halil’e	kuruş 1316
Sebatalise(?)	kuruş 740
Yazıcı oğlu Karabet’e	kuruş 1283,5
Niğ(deli)	kuruş (?)
Trabluslu Dimitri’ye	kuruş 230
Oda ve dükkan kirasına	kuruş 230
Çelebi(?) Seyyid(?) Ahmed’e	kuruş 34
Sahhu’l-bâkî	kuruş 2803,5
Müteveffa Receb Ağanın	kuruş 3401,5
Şeriki Hasanın	kuruş 3401,5
Kemerinden zuhur iden nakdi	
Gazi cedit 552	kuruş 11045
Bütün Mahmudiye 6	kuruş 394,5
Eski Gazi 25	kuruş 525
Mısır Dokuzlusu(?)	kuruş 27
Bıcaklu altun 11	kuruş 500,5
Yaldız altunu 2	kuruş 93
Mısır Yirmiliği 2	kuruş 40
Tarancılı rub’iye	kuruş 16,5
Direkli iryal (Riyal) 5	kuruş 105
Saçlı iryal 4	kuruş 80

Fındık rubiyyesi 3

Cem'an yekûn

kuruş 25,5

gruruş 12921,5

Kuruş 20118,5

Minha el-ihracat

Techiz ve tekfinine vasiyet

Vasi'-i muhtara vasiyet

Sa'ye virilen

Resm-i 'adi

Harc-ı mahkeme

kuruş 620

kuruş 500

kuruş 600

kuruş 1500

kuruş 400

Sahhu'l-bâkî on altı bin dört yüz doksan sekiz buçuk kuruş vasi'i merkûm Han ağası
Mehmed Ağaya teslim olunduğu kayd şüd fi Z(Zilhicce) sene 254

TaŞS 289/140: Köşker Adındaki Zimmînin Tereke Kaydı

140
عاصم ائنه لی اولوب مدینه طریق منکن ایکن بوندن اقدم قزایدن کونک
نام زحی ناک دیونی ترکه نندک ازید اولنده غن ما و جیبی نصب
صوت محمدا حمد عتی نام کمنه معرفتی و معرفت شرعیف نخری و وفوت
و ندب دایندن تقسیم اولنان دفتریدر بیان اولنور ۲۰۰
۱۵۲

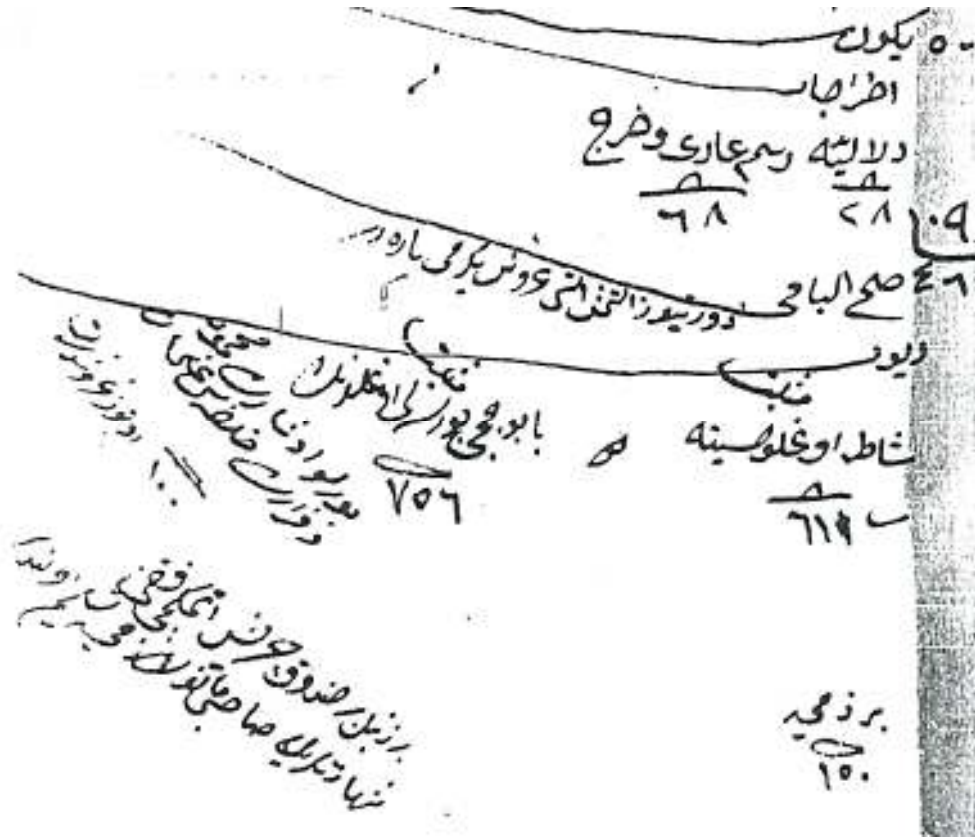
قرنک خیابان ۴۸ بمقوفت ۱۱ دوشک بوزی ساریقه قالب ۱
۳۸ ۱۱۲

قالب تبع صولک و رفله اندون ۱۲ جلیع کون مصادرویت کلید ۳۴
۴۶ ۳۴

دفعه یکنه ۱ قننه صفاق جلیع اربعه فخریک قننه ۱۶ قننه و قننه ابانغی
۴۳ ۱۶ ۱۰۲

کرنه صدق ۱ قننه ۱ کون کتنه ۱۱ کونک کونک و کرنه شال
۴۲ ۱۱ ۴

اکرنه ۴ تل بدرخان و مندر و بصدق ۸
۴ ۸

‘An asıl Ezinelı olub Medine-i Tarsusda mütemekkin iken bundan akdem fırar iden Köşker nam zimminin düyûnu terekesinden ezîd olmağla gurama ve vasi nasb olan Muhzır Ahmed ‘Emmü nam kimesne ma’rifeti ve ma’rifet-i şer’i şerif tahrir ve fûruht olunub dâyinlere teslim olunan defteridir beyan olunur fi 15 M(Muharrem) sene 255

Kırmızı sahtiyan 4	kuruş 38
Yemeni çift 15	kuruş 50
Döşek yüzü vesair hurda	kuruş 39
Kalıb 1	kuruş 11,5
Kalıb tığ(?) çuval ve sair hurda	kuruş 46
Endaze	kuruş 1,5
Çildegün(?)	kuruş 15
Masad divit kilid maşa	kuruş 40
Muşta 1	kuruş 36
Def’a Muşta 1	kuruş 23
Kunne(?) çanak	kuruş 3
Çire(?) ibrik	kuruş 1,5
Fener lenger kabak	kuruş 16
Tahta ve tahta ayağı	kuruş 10,5
Köhne sandık 1	kuruş 2
Kunne 1	kuruş 1,5
Gün kete(?) 11	kuruş 210
Köhne gömlek ve köhne şal	kuruş 3

İskemle 3	kuruş 9
Mitil yorgan ve minder ve yasdık	kuruş 8
Yekûn	kuruş 564,5
İhracat	
Dellaliye	kuruş 28
Resm-i ‘adi ve haraç	kuruş 68

Sahhu’l-bâkî dört yüz altmış altı kuruş yirmi paradır

Düyûnu:

Şatır oğlu Hüseyine müsebbet	kuruş 211,5
Papuccu Bursalu oğlunun müsebbet	kuruş 756
Borlu Avşarlı Mahmudun ve firarın Halifesi ‘Osman	kuruş 100 otuz guruşdur
Bir zimmiye	kuruş 150
Bir zembil bir sanduk Huruş Etmekçi fakih şهادetleriyle sahibi Manok zimmîye teslim olundu	

TaŞS 289/157: Bekâr Ahmed’in Tereke Kaydı

157
خیر و نی اولوب طهره فند اولار بکار احمد
ماور مصطفى افند معرفده صرف اوخلان نه مریه بی ۵۷
بکر بنز فند

Harbutlu olub Tarsusda fevt olan bikâr Ahmedin techiz tekfinine canib-i beytû’l-mâlden me’mur Mustafa Efendi ma’rifetiyle sarf olunan sened-i mûcibi fi 2RE(Rebiülevvel) sene 57 yirmi beş kuruş